



Broj: 413-1-I/13

GODIŠNJI IZVJEŠTAJ ZA 2012. OMBUDSMANA ZA DJECU REPUBLIKE SRPSKE

Banja Luka, mart 2013.

Бана Милосављевића 8
78000 Бања Лука, Република Српска, БиХ
Тел: (+387 51) 222 420, 221 990, Факс: (+387 51) 213 332
E-mail: info@djeca.rs.ba, www.djeca.rs.ba

Bana Milosavljevića 8
78000 Banja Luka, Republika Srpska, BiH
Tel: (+387 51) 222 420, 221 990, Fax: (+387 51) 213 332
E-mail: info@djeca.rs.ba, www.djeca.rs.ba

Sadržaj:

I	UVOD.....	5
1.	UN Konvencija o pravima djeteta-osnovni principi.....	5
2.	Nove Preporuke UN Komiteta za prava djeteta.....	10
3.	Zakon o Ombudsmanu za djecu	11
II	PRAVA GARANTOVANA KONVENCIJOM	14
1.	Statistika o djeci.....	15
III	POSTUPANJE PO PRIJAVAMA – ŽALBAMA, Statistički pokazatelji	17
1.	Podnositac prijave	19
2.	Prijavom se ukazuje na sljedeće povrede prava djeteta	20
3.	Prijave prema institucijama	21
4.	Način prijema prijave - žalbe	21
5.	Broj djece	22
6.	Kojeg uzrasta su djeca?	22
7.	Kojeg su pola djeca?	23
8.	Lična prava djeteta	23
9.	Ukupan broj predmeta – riješene prijave-žalbe	24
IV	LIČNA PRAVA DJETETA.....	25
1.	Pravo djeteta na život u porodici i roditeljsko staranje	25
2.	Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte i sa drugim roditeljem i bliskim srodnicima	26
3.	Izvršenje odluka.....	29
4.	Povjeravanje djeteta trećem licu	31
5.	Izdržavanje djeteta	31
6.	Jačanje kapaciteta centara za socijalni rad	33
7.	Postupanje centra u slučajevima nasilja nad djecom.....	34
8.	Djeca bez roditeljskog staranja	35
9.	Djeca smještена u instituciju	40
10.	Djeca i mediji	42
11.	Uticaj reklama	44
V	PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA	46
1.	Nasilje nad djecom.....	47
2.	Vršnjačko nasilje	50
3.	Nasilje na internetu.....	54
VI	PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU	57
1.	Zaštita djece od upotrebe droga	58
2.	Zaštita djece od upotrebe duvana	58
3.	Zaštita djece od upotrebe alkohola	60
4.	Djeca i igre na sreću	61
5.	Zaštita djece sa problemima u ponašanju.....	62
6.	Zaštita reproduktivnog zdravlja djece	62
7.	Igračke i oprema štetni po zdravlje i bezbjednost djece	66

VII DJECA SA SMETNJAMA U RAZVOJU	68
1. Asistenti u školama	69
2. Organizacija i finansiranje specijalnih škola	71
3. Uslovi za smještaj učenika	72
4. Ocjenjivanje učenika sa smetnjama u razvoju-odjeljenjske knjige.....	73
5. Ostvarivanje prava djece sa smetnjama u razvoju prema članu 5. Pravilnika razvrstavanju lica sa fizičkim i psihičkim smetnjama u razvoju.....	74
VIII PRAVO NA OBRAZOVANJE	77
1. Nastavni planovi i programi	78
2. Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti učenika.....	79
3. Pravo na izražavanje mišljenja	81
4. Dežurstvo učenika.....	82
5. Školske torbe.....	84
6. Školske kuhinje	86
7. Prevoz učenika	88
8. Školske ekskurzije	88
9. Prepis učenika	90
IX PRAVO NA IGRU I SLOBODNO VRIJEME.....	91
X SOCIJALNA I EKONOMSKA PRAVA	93
1. Socijalna zaštita	93
2. Ekonomsko iskorišćavanje djece i obavljanje štetnih poslova	94
3. Djeca na ulici – prosjačenje.....	95
XI PRAVOSUDNO – ZAŠTITNA PRAVA	98
1. Djeca u sukobu sa zakonom – maloljetnička delikvencija.....	98
2. Pravo djeteta na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja.....	101
3. Djeca u saobraćaju	109
XII RAD PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI	111
1. Posebni izvještaji.....	111
2. Preporuke.....	111
3. Mišljenja	112
4. Inicijative.....	112
XIII SARADNJA SA DJECOM.....	113
XIV SARADNJA SA NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA	126
XV SARADNJA SA INSTITUCIJAMA.....	130
XVI ODNOSI SA JAVNOŠĆU.....	134
XVII OSTALE AKTIVNOSTI	137
XVIII IZVRŠENJE BUDŽETA	140
XIX PLANIRANE AKTIVNOSTI ZA 2013. GODINU.....	142

Poštovani,

U skladu sa članom 17. Zakona o Ombudsmanu za djecu Republike Srpske podnosim Vam Izvještaj o radu institucije Ombudsmana za djecu za 2012. godinu.

Ombudsman za djecu

mr Nada Grahovac



I UVOD

1. UN Konvencija o pravima djeteta-osnovni principi

UN Konvencija o pravima djeteta¹, među brojnim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima uopšte, ima poseban značaj. Ono što je čini posebnom je činjenica da prepoznaje sve kategorije ljudskih prava i da ta različita prava djeteta uspostavlja na način da su sva prava jednako važna za razvoj i odrastanje svakog djeteta, i da su prava samo potrebe koje svako dijete ima na putu svog odrastanja, od rođenja do punoljetstva.

Značaj Konvencije odnosi se prije svega na pravni status djeteta, jer Konvencija prvi put uvodi dijete kao subjekta međunarodnog prava i zaštite, kao lice koje ima pravo na svoja ljudska prava i po prvi put na sveobuhvatan način osigurava sva prava za svako dijete.

Konvencija uspostavlja univerzalne principe koji zahtijevaju novi i kvalitetniji odnos prema djeci, ali uvodi i neke nove pravne standarde.

Sva prava sadržana u Konvenciji zasnivaju se na četiri osnovna principa koji obavezuju:

1. Pravo na zaštitu od bilo kojeg oblika diskriminacije - Jedan od osnovnih principa Konvencije je zaštita djeteta od bilo kojeg oblika diskriminacije. Države članice ove Konvencije poštuju i obezbjeđuju prava sadržana u Konvenciji svakom djetetu pod njihovom jurisdikcijom, bez ikakve diskriminacije i bez obzira na rasu, boju kože, pol, jezik, vjeroispovijest, političko ili drugo ubjedjenje, nacionalno, etničko ili socijalno porijeklo, imovno stanje, onesposobljenost, rođenje ili drugi status djeteta ili njegovog roditelja ili zakonitog staratelja. S tim u vezi, države se obavezuju na preuzimanje svih potrebnih mjera kako bi se obezbijedila zaštita djeteta od bilo kojeg oblika diskriminacije ili kazne zasnovane na statusu, aktivnostima ili izraženom mišljenju roditelja, zakonitih staratelja ili članova porodice djeteta.²

Pravo djeteta na zaštitu od diskriminacije u osnovi znači i njihovo pravo na različitosti, odnosno njihovo pravo da pod istim uslovima imaju pravo na prava iz Konvencije bez obzira na razlike po bilo kojem osnovu koje Konvencija navodi.

UN Komitet za prava djeteta³ svojim novim preporukama konstatuje da je usklađivanje zakonodavstva sa antidiskrimacijskim zakonom neadekvatno, što je dovelo do njegove ograničene praktične primjene, a što se vidi iz samo nekoliko prijavljenih žalbi za diskriminaciju i niskog nivoa javne svijesti o pravnim lijekovima dostupnim u slučajevima diskriminacije.

2. Najbolji interes djeteta mora da bude prioritet, što zahtijeva da u svim aktivnostima koje se tiču djece, bez obzira da li ih preuzimaju javne ili privatne institucije, sudovi, administrativni organi ili zakonodavna tijela, najbolji interes djeteta mora da bude na prvom mjestu. Države se obavezuju da djetetu obezbijede takvu zaštitu i brigu koja je neophodna za njegovu dobrobit, uzimajući u obzir prava i obaveze

¹ UN Konvencija o pravima djeteta usvojena je Generalnoj skupštini Ujedinjenih nacija 20.novembra 1989.g,Konvenciju su ratifikovale 193 države, Bosna i Hercegovina je Konvenciju preuzeila notifikacijom o sukcesiji 1993.g.

² UN Konvencija o pravima djeteta, član 2.

³ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 29.

njegovih roditelja, zakonitih staratelja ili drugih pojedinaca koji su pravno odgovorni za dijete i preduzimaju u tom cilju sve potrebne zakonodavne i administrativne mjere.⁴

Najbolji interes djeteta, pored toga što se uspostavlja kao pravo djeteta, posebno se izdvaja i kao jedan od četiri osnovna principa Konvencije, odnosno, kao uslov za ostvarivanje svakog prava garantovanog Konvencijom.

Najbolji interes djeteta je pravni standard koji nije unaprijed određen, i oni koji ga u praksi primjenjuju to ističu kao njegov osnovni nedostatak. Instituciji su se obraćali predstavnici različitih institucija i službi sa pitanjem koji su to kriterijumi na osnovu kojih se utvrđuje šta je u datoј situaciji najbolji interes djeteta, imaju li oni svoju listu prioriteta, da li je jedan kriterij važniji od drugog i sl. Upravo ta činjenica potvrđuje potrebu individualnog pristupa i individualnog procjenjivanja interesa svakog djeteta pojedinačno, tako da su odgovori mogući samo pravilnim razumijevanjem Konvencije i adekvatnim angažovanjem stručnjaka različitih profila.

Komitet za prava djeteta razmatrajući Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta izrazio je svoju zabrinutost i dao brojne preporuke i u vezi sa ostvarivanjem ovog osnovnog principa Konvencije.

Komitet konstatiše da princip najboljeg interesa djeteta u praksi nije našao svoju punu primjenu, te je naložio BiH da intenzivira svoje aktivnosti i da osigura da se ovaj princip implementira u sve zakonske odredbe, ali i sudske i administrativne odluke, planove i programe i usluge koje se tiču djece.⁵

U svojim preporukama⁶ Komitet ponovo poziva državu da pojača napore kako bi se osiguralo da načelo najboljeg interesa djeteta bude široko poznato i na odgovarajući način ugrađeno i dosljedno primjenjeno u svim zakonodavnim, administrativnim i sudskim postupcima i svim politikama, programima i projektima relevantnim i sa uticajem za/na djecu, posebno onih lišenih porodičnog okruženja.

Centri za socijalni rad, postupajući u određenim predmetima, pozivaju se na najbolji interes djeteta onda kad zahtjevu udovoljavaju (tako npr. u mišljenju za izdavanje putne isprave za dijete centar navodi da „*s obzirom da je najbolji interes djeteta da ima putnu ispravu, centar daje pozitivno mišljenje*“...). Međutim, primjetno je da u slučaju kada se ne udovoljava zahtjevu tada izostaje i poziv na ovaj pravni standard, što upućuje na nedovoljno razumijevanje suštine „najboljeg interesa djeteta“. Jer ako na osnovu svih potrebnih činjenica i okolnosti centar utvrdi da nije najbolji interes djeteta da ima putnu ispravu, onda ovaj pravni standard mora biti i dio odluke kojom se zahtjev odbija. Komitet posebno konstatiše da ovaj princip nije adekvatno primijenjen u situacijama gdje su djeca lišena porodičnog okruženja, te da najbolji interes djeteta nije primarno razmatran kod regulisanja smještaja djece u različite oblike alternativne brige. U Izvještaju za prethodnu godinu, Institucija je upravo ukazala na prisutan problem i činjenicu da rješenje kojim se dijete upućuje u dom ne sadrži obrazloženje iz kojeg se vidi da je smještaj u dom njegov najbolji interes (rješenjem se ne konstatiše da su iscrpljene sve druge mogućnosti, ne utvrđuju stvarni razlozi za smještaj, ne utvrđuje da je privremeno i na koje vrijeme, ne uređuje kontakt sa porodicom i sl.).

Poseban problem je i pitanje uređenja viđanja djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi. Kad je doneseno rješenje i kad je ono postalo pravosnažno (konkretno rješenje je doneseno na osnovu utvrđenog da je to najbolji interes djeteta), onda svako neizvršavanje takvog

⁴ UN Konvencija o pravima djeteta, član 3.

⁵ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2005, tačka 29.

⁶ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 31.

rješenja je protivno najboljem interesu djeteta, zanemarivanje je djeteta i nasilje je nad njim.

U jednom broju odluka, centri za socijalni rad član 3. Konvencije - najbolji interes djeteta navode sam za sebe kao osnov za postupanje u konkretnom slučaju. Pravni osnov za postupanje institucije je materijalni propis koji uređuje ovlaštenje institucije, koja u konkretnom postupanju mora imati u vidu sve činjenice i okolnosti, i u datim uslovima djetetu omogućiti najbolje moguće.

Najbolji interes djeteta u svakom postupku mora da bude prioritet, što između ostalog zahtijeva da je iz obrazloženja svake odluke, i za svako treće lice, jasno zašto je npr. dijete smješteno u dom.

Mnoge odluke, donesene u najranijem uzrastu djeteta, dugoročno određuju njegovo odrastanje i ostavlaju posljedice za cijeli život, zato je pitanje određivanja najboljeg interesa za svako dijete ne samo obaveza nadležnih u postupanju, već i velika odgovornost.

U najvećem broju predmeta koji se odnose na postupanje centara za socijalni rad, institucija je zahtijevala upravo utvrđivanje najboljeg interesa djeteta, a u jednom broju predmeta bila je prisutna i u sudskim postupcima u kojima je sud odlučivao o povjeravanju djeteta jednom od roditelja.

3. Pravo djeteta na opstanak i razvoj obavezuje da se svakom djetetu obezbijedi pravo na život i razvoj.⁷

Države članice priznaju da svako dijete samim rođenjem ima pravo na život. Države članice obezbjeđuju u najvećoj mogućoj mjeri opstanak i razvoj djeteta.

Pravo djeteta na život, opstanak i razvoj jedno je osnovnih prava djeteta i osnovna prepostavka za ostvarivanje svih drugih prava djeteta. Konvencija ga uspostavlja ne samo kao pravo djeteta, već kao jedan od četiri osnovna principa, čime se još jednom potvrđuje međusobna zavisnost svih prava iz Konvencije i uslovljenost jednog prava obezbjeđenjem onog drugog. Time se samo dodatno potvrđuje da su prava djeteta samo njegove potrebe za pravilan rast i razvoj, i da u određivanju najboljeg interesa djeteta, bez obzira o kojem konkretnom pravu se odlučuje, svako od prava iz Kovencije se mora imati u vidu, jer svako od prava u funkciji je pravilnog rasta i razvoja djeteta.

Komitet očekuje od država da tumače „razvoj“ u najširem smislu kao potpun koncept, obuhvatajući pravo djeteta na fizički, mentalni, duhovni, moralni, psihološki i socijalni razvoj. Mjere sprovođenja treba da budu usmjerene na postizanje optimalnog razvoja za svu djecu.⁸

Konvencija u članu 6. priznaje ovo pravo djeteta, međutim, za njegovo ostvarivanje dodatno je važno i pravo svakog djeteta da koristi socijalnu zaštitu, uključujući socijalno osiguranje i preuzimanje svih potrebnih mjera neophodnih za puno ostvarivanje tog prava u skladu sa nacionalnim zakonom, uzimajući u obzir sredstva i uslove djeteta i lica koja su odgovorna za izdržavanje djeteta (član 26), ali i pravo svakog djeteta na životni standard primjeren fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i društvenom razvoju djeteta, te obavezi države na preuzimanje svih neophodnih mjera kako bi se obezbijedilo da dijete dobije izdržavanje od roditelja ili drugih lica koja su finansijski odgovorna za dijete, kako u okviru države tako i iz inostranstva. (član 27)

⁷ UN Konvencija o pravima djeteta, član 6.

⁸ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 13-Pravo djeteta na slobodu od svih oblika nasilja, tačka 62.

Konvencija utvrđuje da roditelji i druga lica odgovorna za dijete imaju prvenstvenu odgovornost, da u okviru svojih sposobnosti i finansijskih mogućnosti obezbijede životne uslove potrebne za razvoj djeteta. Da ovo pravo djeteta u praksi nije shvaćeno u svom punom značenju, najbolje potvrđuju slučajevi neplaćanja alimentacije za dijete, čime se briga za razvoj i odrastanje djeteta prepušta samo roditelju sa kojim dijete živi bez obzira na njegove stvarne mogućnosti. Neadekvatna reakcija prema roditelju koji po ovom osnovu zanemaruje svoje dijete i vrši nasilje nad njim, u praksi nije prepoznato kao ugrožavanje djeteta na razvoj i odrastanje.

UN Komitet⁹, uz napomenu da država potpisnica troši tri puta više od regionalnog prosjeka na zdravstvenu i socijalnu zaštitu, izražava zabrinutost da trenutni sistem socijalne zaštite ne odgovara adekvatno na potrebe osoba koje su najviše finansijski ugrožene.

4. Pravo na slobodno izražavanje mišljenja - Dijete koje je sposobno da formira svoje mišljenje ima pravo slobodnog izražavanja tog mišljenja o svim pitanjima koja se tiču djeteta, s tim što se mišljenju djeteta posvećuje dužna pažnja u skladu sa godinama života i zrelošću djeteta. U tu svrhu, djetetu se posebno daje prilika da bude saslušano u svim sudskim i administrativnim postupcima koji se odnose na njega, bilo neposredno ili preko zastupnika ili odgovarajućeg organa, na način koji je u skladu sa proceduralnim pravilima nacionalnog zakona.¹⁰

Pravo djeteta na izražavanje mišljenja i učestvovanje u svakom postupku koji se njega tiče jedno je od osnovnih prava djeteta i istovremeno jedan od četiri osnovna principa Konvencije. To znači da ovaj osnovni princip, mora biti uključen u ostvarivanje svakog prava, na način da se djetetu omogući da izrazi svoje mišljenje i da dijete bude saslušano. Pri tome, nije dovoljno samo utvrditi pravo djeteta, vrlo je važno mišljenju djeteta posvetiti dužnu pažnju, na način da razumije postupak koji se vodi i njegovo učešće u tom postupku, te njegovu ulogu, da kroz izražavanje vlastitog mišljenja doprinosi i u određivanju onog što jeste njegov najbolji interes u datom postupku.

Pravo koje Konvencija uspostavlja nije odluka djeteta, odluku donose odrasli (roditelji, škola, centri za socijalni rad i druge institucije i službe), koji u tim situacijama treba da znaju i kakav je stav djeteta. To ne znači da će se prilagođavati mišljenju djeteta i time praktično djetetu prepustati odluku, već znači da će uvažavajući mišljenje djeteta, donijeti odluku u najboljem interesu djetetu.

Pri tome se posebno mora imati u vidu da pravo djeteta da slobodno izrazi svoje mišljenje znači da dijete bez pritisaka i manipulacija od bilo koga iznosi svoj stav, tako da je slobodno iznošenje mišljenja djeteta osnov u ostvarivanju ovog prava djeteta. Manipulacije djetetom posebno su prisutne u postupcima razvoda braka i uticajem jednog roditelja na mišljenje djeteta o drugom roditelju. Ali, obaveza je nadležnih službi da i taj problem prepoznaju i adekvatno reaguju prema roditelju koji koristi dijete u postupku za ostvarivanje svojih prava.

Konvencija ne određuje uzrast djeteta, već određuje njegovu sposobnost da formira svoje mišljenje, što znači da „država ne smije poći od prepostavke postojanja nesposobnosti djeteta za izražavanje mišljenja. Naprotiv, države moraju prepostaviti postojanje sposobnosti djeteta da formira svoje mišljenje i moraju omogućiti da ovo pravo izrazi. Dijete nema obavezu da dokazuje prethodno svoju sposobnost”¹¹, kao što nema ni obavezu izražavanja mišljenja, i to je njegov izbor.

⁹ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 60.

¹⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 12.

¹¹ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 34.

Ovo pravo nalaže jasnu zakonsku obavezu državama da priznaju ovo pravo djeteta, ali i da obezbijede njegovu punu primjenu. Novim Zakonom o socijalnoj zaštiti, na prijedlog Institucije, utvrđeno je članom 66. da je u postupku u kome se odlučuje o pravima djeteta iz ovog zakona, nadležni organ dužan da omogući djetetu da izrazi svoje mišljenje u skladu sa uzrastom i njegovim sposobnostima. Istovremeno, Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju, ovo pravo djeteta je priznato, ali u praksi nije obezbijedena njegova adekvatna primjena, što je svojom odlukom potvrdio i Ustavni sud Republike Srpske. U sudskom postupku, povjeravanja djeteta, sud između ostalog konstatuje: „*Odluku o povjeravanju XX sud je donio imajući u vidu želju mldb XX, pritom cijeneći da je djevojčica sposobna da izrazi svoje želje smatrajući da dijete koje ima punih 12 godina života sposobno izraziti svoje mišljenje, a posebno...*“¹²

Ovo pravo djeteta u praksi se teško razumije i djeca različitog uzrasta upravo to iznose kao problem, posebno, u obrazovnom sistemu. Pravo na izražavanje mišljenja često se shvata na način da ugrožava autoritet odraslih. Autoritet odraslih, koji je vrlo važan u odrastanju djeteta, neće ugroziti pravo djeteta na izražavanje mišljenja, ako je usmјeren da kod djece od najranijeg uzrasta razvija samostalnost i odgovornost. Reakcije odraslih da djeca imaju previše prava, da su djeca zbog prava izgubila obaveze i odgovornost, samo potvrđuje nerazumijevanje koncepta dječijih prava i od jednog broja profesionalaca koji bi djecu trebali učiti tim vrijednostima.

UN Komitet za prava djeteta¹³ izražava svoju zabrinutost što stvarna primjena zakona koji priznaju pravo djece da izraze svoje stavove u donošenju odluka koje ih se tiču nije sistemski praćeno, te da se stavovi djece rijetko uzimaju u obzir vezano za školsko gradivo i nastavne materijale, te da iako su savjeti učenika osnovani u većini škola postoji ograničeno učešće u njima, odnosno, ograničene mogućnosti na stvarni uticaj u odlučivanju u školskim pitanjima. S tim u vezi, Bosni i Hercegovini, između ostalog, se predlaže preduzimanje mjera kako bi se obezbijedilo efikasno sprovođenje zakonodavstva, uključujući i razmatranje uspostavljanja sistema i/ili procedura za socijalne radnike i sudove da prate poštovanje ovog principa.

Potpuna primjena svakog od prava garantovanih Konvencijom uslovljena je zadovoljavanjem navedenih osnovnih principa. Dakle, bez obzira da li je riječ o pravu djeteta na obrazovanje, zdravstvenu zaštitu, zaštitu privatnosti i slično, ono neće biti obezbijedeno ako pri tom nisu ispunjeni osnovni zahtjevi sadržani u četiri osnovna principa.

Implementacija Konvencije je proces kojim države članice preduzimaju mjere kako bi se obezbijedilo ostvarivanje svih prava iz Evropske konvencije za svako dijete u njihovoj nadležnosti. To zahtijeva da se, prije svega, zakonodavstvo u potpunosti uskladi sa Konvencijom kako bi se njeni zahtjevi i osnovni principi mogli direktno primjenjivati. Upravo u namjeri da pomogne državama članicama u implementaciji Konvencije, Komitet za prava djeteta, kao nadzorni mehanizam u implementaciji Konvencije, utvrdio je cijeli niz mjera koje države trebaju preuzeti kako bi obezbijedile potpunu primjenu Konvencije¹⁴.

Usklađivanje zakonodavstva sa zahtjevima Konvencije zahtijeva da prava budu jasno utvrđena i da su istovremeno obezbijedena efikasna pravna sredstva u slučaju njihovog nepoštovanja.

Prihvatajući Konvenciju država prihvata obavezu i odgovornost da:

¹² Presuda osnovnog suda iz 2011.godine

¹³ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012., tačka 29.

¹⁴ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 5, Opšte mjere za sprovođenje Konvencije o pravima djeteta

1. preduzme sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne i druge mjere za ostvarivanje prava priznatih Konvencijom,¹⁵
2. preduzme takve mjere, do krajnjih granica njima dostupnih sredstava, radi ostvarivanja ekonomskih, kulturnih i socijalnih prava,¹⁶
3. ostvari međunarodnu saradnju i razmjenu odgovarajućih informacija tamo gdje je to potrebno za ostvarivanje prava,¹⁷
4. sa osnovnim principima i pravima Konvencije na odgovarajući i adekvatan način upozna kako djecu, tako i odrasle,¹⁸
5. Komitetu za prava djeteta podnosi izvještaje o mjerama koje je usvojila, a koje doprinose ostvarivanju prava, kao i o napretku postignutom u ostvarivanju tih prava.¹⁹

U vezi sa preuzetim obavezama i odgovornostima države u primjeni Konvencije, Komitet posebno naglašava da se ostvarivanje ljudskih prava djeteta ne smije shvatiti kao dobrotvorni rad ili iskazivanje milosti, već kao dužnost države u ispunjenju jasnih zakonskih obaveza prema svakom djetetu.²⁰

2. Nove Preporuke UN Komiteta za prava djeteta

Konvencijom o pravima djeteta kao i drugim međunarodnim dokumentima o ljudskim pravima, uspostavljen je poseban mehanizam nadzora u primjeni Konvencije - Komitet za prava djeteta.

UN Komitet za prava djeteta²¹ uspostavljen je radi razmatranja postignutog napretka u primjeni Konvencije i izvršavanja obaveza koje su države članice preuzele prihvatanjem Konvencije. S tim u vezi, Komitet za prava djeteta, koga čine nezavisni stručnjaci i eksperti, sa posebnom pažnjom prati:

- usklađenost zakonodavstva u oblasti zaštite djeteta sa zahtjevima Konvencije i
- stanje u praksi u ostvarivanju i zaštiti prava djeteta država članica.

Komitet za prava djeteta vrši provjeru da li su i u kojoj mjeri postignuti napreci u primjeni Konvencije na način da periodično razmatra izvještaje država članica o stanju prava djeteta. Pored izvještaja država članica, Komitet može pozvati i specijalizovane agencije i nevladine organizacije radi „kompletiranja“ slike o stanju prava djeteta u određenoj zemlji. Na osnovu njihove analize Komitet usvaja zaključna razmatranja i daje odgovarajuće preporuke za državu.

Prema članu 44. Konvencije, države članice se obavezuju da podnose izvještaje o mjerama koje su usvojile, a koje doprinose ostvarivanju prava koja su Konvencijom priznata, kao i o napretku postignutom u ostvarivanju tih prava i to:

- a) u roku od dvije godine od stupanja Konvencije na snagu u državama članicama,
- b) nakon toga svakih pet godina.

¹⁵ UN Konvencija o pravima djeteta, član 4.

¹⁶ UN Konvencija o pravima djeteta, član 4.

¹⁷ UN Konvencija o pravima djeteta, član 23.

¹⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, član 42.

¹⁹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 44.

²⁰ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar br.5. Opšte mjeru za sprovođenje Konvencije o pravima djeteta, tačka 11.

²¹ UN Konvencija o pravima djeteta, član 43.

Prvi izvještaj Bosne i Hercegovine - Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta, Komitet je razmatrao tek u maju 2005. godine. U jelu iste godine Komitet je usvojio i Zaključna razmatranja kojima je konstatovao mnoge zabrinutosti u vezi sa primjenom Konvencije, te Bosni i Hercegovini uputio i brojne preporuke²² da u različitim oblastima, sistemskim rješenjima doprinese unapređenju položaja djece.

Savjet ministara Bosne i Hercegovine na 105. sjednici održanoj 18.11.2009. godine usvojio je Prvi periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provođenju Konvencije o pravima djeteta, koji je 11.2.2010. godine preimenovao u Kombinovani drugi, treći i četvrti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o provođenju Konvencije o pravima djeteta i dostavio na razmatranje Komitetu za prava djeteta. S obzirom dakle, da nije ispoštovan član 44. Konvencije vezano za dostavljanje izvještaja u zadatim rokovima, Bosna i Hercegovina je svoj prvi izvještaj preimenovala kao drugi, treći i četvrti kako bi uhvatila korak definisan članom 44. stav 1. Konvencije.

Prema članu 44. Konvencije, države će obezbijediti da izvještaji budu dostupni najširoj javnosti u njihovim zemljama. Proces izvještavanja predstavlja jedinstvenu formu međunarodne odgovornosti za to kako države tretiraju djecu i njihova prava. Međutim, ukoliko se izvještaji ne distribuiraju i konstruktivno ne razmatraju, ovaj proces teško da će imati pozitivnog uticaja na život djece.²³

Razmatrajući izvještaj Bosne i Hercegovine, Komitet je Bosni i Hercegovini ponovo uputio brojne preporuke za unapređenje brige za djecu u različitim oblastima i sa žaljenjem konstatovao da neke od preporuka date 2005. godine još uvijek nisu u potpunosti riješene.

Pored Izvještaja država članica i zaključci Komiteta treba da se prezentuju javnosti, uključujući i djecu, i budu predmet rasprave u parlamentu.

UN Komitet za prava djeteta usvojio je trinaest opštih komentara, koji bez obzira što nisu pravno obvezujući, za državu i sve njene institucije, za djecu i roditelje, predstavljaju dodatni „vodič“ za bolje razumijevanje Konvencije i njen kvalitetnije provođenje u praksi.

3. Zakon o Ombudsmanu za djecu

Razmatrajući drugi, treći i četvrti kombinovani izvještaj o stanju prava djeteta u Bosni i Hercegovini, UN Komitet za prava djeteta **pozdravlja osnivanje nezavisnog ombudsmana za djecu u Republici Srpskoj**²⁴ i smatra da osnivanje takvih tijela spada u obaveze preuzete od strana ugovornica nakon ratifikacije kojima se obezbjeđuje sprovođenje Konvencije i unapređuje univerzalna realizacija prava djeteta.²⁵ Komitet u svojim opštим smjernicama za periodične izvještaje zahtijeva od strana ugovornica da obezbijede informacije o „svakom nezavisnom tijelu osnovanom sa ciljem da unapređuje i štiti prava djeteta“. Prevashodna briga Komiteta je da ta institucija, kakav god oblik imala, treba da je u mogućnosti da samostalno i nezavisno prati, unapređuje i štiti prava djeteta. S tim u vezi, Komitet utvrđuje i listu preporučenih aktivnosti koje ove institucije treba da sprovedu u implementaciji Konvencije imajući u vidu opšte principe Konvencije.

²² UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2005.

²³ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 5. Opšte mјere za sprovođenje Konvencije, tačka 71.

²⁴ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 19.

²⁵ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 2. Uloga nezavisnih institucija za ljudska prava, tačka 1.

Preporučene aktivnosti, kako ih Komitet utvrđuje, Zakonom o Ombudsmanu za djecu su utvrđene nadležnosti Institucije²⁶:

- prati usklađenost zakona i drugih propisa u Republici Srpskoj koji se odnose na zaštitu prava djeteta s odredbama Ustava Republike Srpske, Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta,
- prati izvršavanje obaveza Republike Srpske koje proizilaze iz Konvencije Ujedinjenih nacija o pravima djeteta i drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta,
- prati primjenu svih propisa koji se odnose na zaštitu prava i interesa djeteta,
- prati povredu prava i interesa djeteta,
- zalaže se za zaštitu prava i interesa djeteta,
- predlaže preduzimanje mjera za zaštitu i promociju prava djeteta, kao i za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju prava i interes djeteta,
- obavlja javnost o stanju prava djeteta,
- obavlja i druge poslove utvrđene ovim zakonom.

U postupku oslobođenom brojnih formalnosti, Institucija vrlo brzo uspostavlja kontakt sa nadležnim institucijama i službama, ali i građanima koji ukazuju na povrede prava djeteta po raznim osnovama.

Postupajući u skladu sa ovlašćenjima utvrđenim Zakonom, Institucija se i u 2012. godini bavila gotovo svim oblastima dječjeg odrastanja. Ono što je zajedničko u ostvarivanju i zaštiti gotovo svakog prava djeteta je puno učesnika koji, svaki u okviru svojih ovlašćenja, imaju obavezu prepoznati povrede prava djeteta i reagovati u skladu sa svojim ovlašćenjima i najboljim interesom djeteta. Ako samo jedan od učesnika - roditelj, škola, centar za socijalni rad, mediji, pravosuđe...ne reaguje pravovremeno i adekvatno, posljedice po dijete mogu biti i teške i dugoročne, a da ne govorimo o situaciji u kojoj istovremeno više učesnika ne postupi u skladu sa najboljim interesom djeteta. Zbog toga je vrlo važno da su nadležnosti za postupanje institucija i službi jasno određene, ali i odgovornost za nepostupanje i neadekvatno postupanje.

Rad na pojedinačnim predmetima traži veliko angažovanje i dugo traje. Svaka prijava zahtijeva provjeru da li je to pitanje i kako normativno uređeno, a zatim da li i kako nadležni organi postupaju u konkretnim situacijama. Nekada je i samo jedna prijava kojom se ukazuje na povredu prava djeteta dovoljna, da se provjeri da li je i kako određena situacija sistemski prepoznata i definisana i kako se u praksi realizuje. Ako sistemska rješenja u pojedinim oblastima nisu adekvatna, ako su nedorečena ili nerazumljiva, ako ostavljaju prostor za različito tumačenje i njihovu primjenu u praksi, sve to zahtijeva reakciju u smislu otklanjanja situacije koja dovodi do povrede prava djeteta, bilo da je potrebno donijeti novi propis, ili mijenjati postojeći ili mijenjati praksu u postupanju nadležnih.

Iako su ovlašćenja Institucije Zakonom jasno definisana²⁷ još uvek su velika očekivanja od Institucije u smislu da može donositi ili mijenjati odluke nadležnih organa. Ali i to je u nadležnosti Institucije, da građane uputi ko je u sistemu nadležan za određena pitanja, kome i kako da podnesu zahtjev, koji propis to reguliše. Dosljednu primjenu zakona koji se odnose na zaštitu prava i interesa djece moraju obezbijediti organi i službe u okviru svojih ovlašćenja, a ombudsman istima može predložiti preduzimanje mjera za

²⁶ Zakon o Ombudsmanu za djecu, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 103/08, 70/12, član 5.

²⁷ Odlukom o prijemu Institucije u punopravno članstvo ENOC-a-Asocijacija ombudsman institucija za djecu Europe između ostalog se konstatuje da je Zakon o Ombudsmanu za djecu u skladu sa suštinskom ulogom institucije predviđenim Pariškim principima i ENOC standardima.

sprečavanje štetnih postupanja i upozoriti na nepravilnosti u postupanju, što je preporukama nadležnim organima i činila.

Pored kvalitetnih zakona, koji će prepoznati međunarodne standarde i principe i koji će u praksi biti adekvatno primijenjeni, ključni su kvalitetni kadrovi. Stručna spremna se podrazumijeva, ali za rad u oblasti dječje zaštite potrebna je dodatna osjetljivost, strpljenje, znanje i razumijevanje, neophodan je multidisciplinaran pristup i stalna i stvarna saradnja stručnjaka različitih profila u traženju najboljih mogućih rješenja za svako dijete. U praksi su vrlo česte reakcije da neko drugi nije uradio svoj dio posla. Čak i na pitanje službi, šta ste preduzeli, odgovor je - to je pod uticajem medija, filmova... Niti je to bilo pitanje, niti je to odgovor na situaciju u kojoj se dijete našlo. Prebacivanje odgovornosti sa jedne na drugu instituciju i očekivanje da ona druga reaguje ne doprinosi zaštiti djeteta, već naprotiv, dodatno usložnjava cijelu situaciju.

Institucija je organizovana tako da ima sjedište u Banjaluci i kancelarije u Doboju i Foči, a u izvještajnom periodu organizovala je uredovne dane u gradovima Prijedor, Bijeljina i Istočno Sarajevo.

Institucija ima ukupno 19 zaposlenih radnika i to VSS – 14 radnika, VS - 1 radnika, SSS – 4 radnika, i to 6 muškaraca i 13 žena svih nacionalnosti.

Institucija je u iznajmljenom prostoru, koji ne obezbjeđuje prostor u kojem bi se svakodnevno mogle provoditi i aktivnosti sa djecom, tako da se te aktivnosti odvijaju u dogovoru sa školom, centrom za socijalni rad ili nevladinim organizacijama. Da bi osigurala odgovarajući prostor i istovremeno izbjegla troškove zakupa, Institucija je nadležnim uputila zahtjev.

II PRAVA GARANTOVANA KONVENCIJOM

Ono što Konvenciju o pravima djeteta čini posebnom među brojnim dokumentima o ljudskim pravima uopšte, je upravo činjenica da jednim dokumentom uspostavlja brojna i vrlo različita prava koja se odnose na djecu, a dijete je prema Konvenciji, ljudsko biće koje nije navršilo osamnaest godina života, ako se, na osnovu zakona koji se odnosi na dijete, punoljetstvo ne stiče ranije.²⁸

Konvencija utvrđuje:

- pravo na život, pravo na nediskriminaciju, pravo na saznanje vlastitog porijekla, pravo na prijavu rođenja, pravo na ime, pravo na sticanje državljanstva, pravo na očuvanje identiteta, pravo na život u porodici i roditeljsku brigu, pravo na usvojenje, pravo na slobodno izražavanje vlastitog mišljenja i pravo da se njegovo mišljenje uzme u obzir u svim postupcima koji ga se neposredno tiču, pravo na privatnost, pravo na slobodu informacija, pravo na slobodu misli, savjesti i vjeroispovijesti, pravo na slobodno kulturno i umjetničko izražavanje, pravo na odmor, slobodno vrijeme, igru i rekreaciju, pravo na slobodno udruživanje i mirno okupljanje, pravo na čast i ugled, pravo na obrazovanje, pravo na zdravstvenu zaštitu, pravo na primjeren životni standard, pravo na socijalnu zaštitu, pravo na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, pravo na zaštitu od nezakonitog odvođenja, pravo na zaštitu od seksualnog zlostavljanja iskorišćavanja, pravo na zaštitu od otmice, prodaje i trgovine, pravo na zaštitu od ostalih oblika iskorišćavanja, pravo na zaštitu od ekonomskog iskorišćavanja, pravo na zaštitu od mučenja, nehumanog i ponižavajućeg postupka i kazne, pravo na pravnu i drugu pomoć u slučaju lišenja slobode, pravo na dostojanstvo u krivičnom postupku.

UN Komitet za prava djeteta, u namjeri da državama članicama olakša podnošenje izvještaja o naprecima u primjeni Konvencije i izvršavanju obaveza koje su po tom osnovu preuzele, istima je ponudio posebnu klasifikaciju. Komitet pored građanskih prava, prava na porodičnu sredinu i alternativnu brigu, prava na obrazovanje, zdravstvenu i socijalnu zaštitu, prava na slobodno vrijeme i kulturne aktivnosti te prava djeteta koja se nalaze u posebnim situacijama, posebno navodi i definiciju djeteta i osnovne principe iz Konvencije.

Pored navedene klasifikacije, u praksi su danas prisutne i brojne druge klasifikacije kao, građanska, politička, ekonomska, socijalna i kulturna prava ili prava na razvoj, prava na učešće i prava na zaštitu, ili kao preventivna, participativna i zaštitna prava.

Brojne klasifikacije prava djeteta prisutne i u teoriji i praksi imaju za cilj, prije svega, da olakšaju informisanje o pravima djeteta, praćenje primjene Konvencije i nadzor u izvršavanju preuzetih obaveza. Bez obzira po kojem osnovu se vrši klasifikacija, ista se čini iz praktičnih razloga, i ničim ne dovodi u pitanje prihvaćen stav o nedjeljivosti prava djeteta, jer zbog međusobne isprepleteneosti i uslovljenosti stvarna podjela nije moguća.

Novi kvalitet odnosa prema djeci koji se Konvencijom zahtijeva, između ostalog, se odnosi i na činjenicu da su sva prava osnovna, da su sva jednako važna i međusobno zavisna i da su sva potrebna djetetu u njegovom pravilnom razvoju, a njihova posebnost proizilazi iz činjenice da se odnose na djecu u okvirima njihovih razvojnih mogućnosti.

²⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, član 1.

1. Statistika o djeci

Razmatrajući Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta 2005. godine, UN Komitet za prava djeteta je izrazio mnoge zabrinutosti u vezi sa primjenom Konvencije, te je Bosni i Hercegovini uputio preporuke koje se odnose i na prikupljanje podataka o djeci.

Razmatrajući 2012. godine novi izvještaj Bosne i Hercegovine, Komitet je i dalje duboko zabrinut zbog nedostatka statističkih podataka koji se odnose na implementaciju Konvencije i jasne podjele odgovornosti za prikupljanje, konsolidaciju i analizu podataka, te ponavlja svoju raniju preporuku državi da hitno sproveđe popis stanovništva i da razvije koordinisani sistem za sveobuhvatno prikupljanje podataka koji bi trebalo da „pokrije“ svu djecu mlađu od 18 godina i da raščlaniti podatke po grupama djece kojima je potrebna posebna zaštita.²⁹

UN Komitet posebno naglašava važnost posjedovanja sveobuhvatnih i aktuelnih kvantitativnih i kvalitativnih podataka o svim aspektima ranog djetinjstva i djeci koja pripadaju rizičnim grupama.³⁰

Od institucije Ombudsmana za djecu često se očekuju odgovori o broju djece, različitim kategorija, kojima su povređena prava po nekom osnovu, i ne samo od medija već i institucija. Ombudsman za djecu je radeći istraživanje u određenim oblastima (prosjačenje djece, seksualno zlostavljanje, vršnjačko nasilje, napuštanje škole, djece bez roditeljskog staranja i drugo) upravo se suočio sa problemom nedovoljne uvezanosti institucija i službi koje imaju mandat za postupanje u ostvarivanju i zaštiti prava djeteta i u dijelu vođenja odgovarajućih evidencijskih dokumenata. U praksi su vrlo česte situacije da službe u okviru svojih ovlaštenja imaju evidencije, međutim, one nisu objedinjene.

Samo vođenje evidencije bez njihove dodatne klasifikacije, teško može da ukaže na moguće povrede prava djeteta.

Pri tome, nije dovoljno samo uspostaviti mehanizam za prikupljanje podataka, posebno je važno i da se prikupljeni podaci analiziraju, jer kontinuirano praćenje ostvarivanja prava djece i njihova zaštita u različitim sektorima, između ostalog, je i u funkciji procjene dosadašnjih mjera i aktivnosti i istovremeno je osnov za predlaganje odgovarajućih mjera radi poboljšanja onih dijelova sistema na koje ukazuju i analize prikupljenih podataka, ali i u određivanju prioriteta u postupanju nadležnih.

Institucija je polazeći od važnosti prikupljanja i obrade podataka koji se odnose na djecu resornom ministarstvu predložila izradu godišnjeg izvještaja o nasilju među decom u obrazovnom sistemu. Stalnim praćenjem ove pojave, analizom podataka koje škole imaju i jačanjem onih dijelova sistema na koji se izvještajem ukazuje, unapređivao bi se sistem zaštite u cjelini i učinili odgovornijim nadležni za postupanje.

Novim Protokolom o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece naglasak je između ostalog i na vođenju evidencija u različitim sektorima (službe koje imaju nadležnost za postupanje imaju i svoje evidencije) i njihovo objedinjavanje i analiza koja treba da usmjeri aktivnosti nadležnih u zaštiti djece u ovoj oblasti.

Ovim pristupom bilo bi omogućeno praćenje pojave različitih oblika nasilja nad djecom, prepoznavanje i praćenje djece u riziku po različitim osnovama, definisanje politika u

²⁹ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2005, tačke 18. i 19, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, Prikupljanje podataka, tačke 17.i 18.

³⁰ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar br.7/2005, Implementacija prava djeteta u ranom djetinjstvu

različitim oblastima radi unapređenja položaja i zaštite djece, nadležne službe bi u svakom trenutku imale pokazatelje o prisutnosti problema. U konačnom, sve te mjere treba da doprinesu unapređenju zaštite djece.

Republički zavod za statistiku Republike Srpske, u zadnjih nekoliko godina, u mnogim oblastima je poseban značaj dao upravo pokazateljima koji se odnose na sistem dječije zaštite, ali i Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite i Ministarstvo unutrašnjih poslova. Međutim, pokazatelji Republičkog zavoda za statistiku najčešće ukazuju na kategoriju djece od 15-19 godina, što u konačnom ne odražava stvarno stanje u kategoriji djece.

III POSTUPANJE PO PRIJAVAMA – ŽALBAMA, Statistički pokazatelji

U 2012. godini, Institucija je postupala u ukupno 601 predmetu, od kojih se 464 predmeta odnose na postupanje po prijavama kojima se ukazuje na povrede prava djeteta po različitim osnovama, i 39 predmeta prenesenih iz 2011., što znači da je u radu bilo ukupno 503 predmeta po žalbi.

Ako se ima u vidu broj primljenih prijava u izvještajnom periodu - 464, njihovim poređenjem sa brojem prijava iz prethodnog perioda (u 2011. godini broj primljenih prijava bio je 376 u 2010. godini – 201, a za šest mjeseci 2009. godine bio je 81), onda je jasno da je za vrlo kratko vrijeme prepoznata i uloga i značaj Institucije ombudsmana za djecu u Republici Srbkoj.

U istom periodu Instituciju je telefonom ili dolaskom u kancelariju kontaktiralo preko 1660 građana tražeći pravni savjet za situaciju koju imaju ili informacije o tome kome i kako se obratiti radi ostvarivanja prava djeteta.(U 2011. godini taj broj je bio 1350, u 2010. godini -760, a za 6 mjeseci 2009. godine-60 građana)

Rad na svakom pojedinačnom predmetu zahtijeva provjeru navoda iz prijave kod organa na koji se prijava odnosi, provjeru postojeće zakonske regulative u toj oblasti i proceduru postupanja nadležnog organa, te praćenje da li su nadležni postupili na način i u roku kako su u odgovoru instituciji naveli.

U izvještajnom periodu Ombudsmana za djecu je kontaktirao i jedan broj institucija koje su tražile pomoć i mišljenje Institucije za rješavanje slučaja koje imaju. Obraćanja Instituciji ove vrste ne vode se kao predmeti niti se statistikom iskazuju, ali se pitanja evidentiraju iz prostog razloga da bi imali uvid u kojoj oblasti i u kojem dijelu treba djelovati kako bi građani imali informacije za situacije koje imaju. Građani najčešće u tim obraćanjima traže objašnjenja vezano za nadležnosti nekih od institucija koje brinu o djeci, pitaju kojim zakonom su definisane konkretnе situacije, pitaju za rokove u kojima se predmeti trebaju završiti kod nekog od nadležnih organa, ali i iznose svoj stav o angažovanju Institucije : „Želim izraziti zadovoljstvo što je prijava upućena vama urodila plodom. Jako je dobar osjećaj znati da i kod nas postoji institucija koja funkcioniše i radi svoj posao,”³¹ navodi se između ostalog u jednom od pisama.

Instituciju je i u izvještajnom periodu kontaktirao i jedan broj građana iz Federacije BiH, ali i institucije iz Federacije koje su tražile stav institucije za prevazilaženje konkretnih situacija vezano za zaštitu prava djeteta. Bez obzira što Institucija nema ovlašćenje za postupanje u tim situacijama, a to se strankama odmah i saopšti, stranke su upućene u način rješavanja sporne situacije. U izvještajnom periodu institucija je postupala po zahtjevu kolega iz ombudsman institucija Vojvodine i Crne Gore, a Institucija se Zaštitniku građana Srbije obratila sa zahtjevom za postupanje u određenim predmetima.

Pojedinačne prijave, po svom sadržaju, najčešće su takve prirode da dugotrajno međusobno dopisivanje i opisivanje situacija sigurno ne bi dalo očekivane rezultate, prvo u pravilnom i potpunom shvatanja suštine problema i drugo, postupak bi trajao mnogo duže. Institucija je i u izvještajnom periodu bila u jednom broju centara za socijalni rad, radi traženja rješenja ne samo za konkretan predmet, već za dodatna sistemska rješenja, koja bi u interesu djeteta skratila trajanje postupka i učinila odgovornim one

³¹ Broj predmeta:864-47-PŽ/12

koji svojim djelovanjem ugrožavaju prava djeteta. Sa istim ciljem institucija je kontaktirala i jedan broj osnovnih i srednjih škola.

Primljenim žalbama se ne ukazuje samo na povredu prava u konkretnom slučaju. Ono što je dobro je, da djeca obraćanjem Instituciji i sami predlažu kako se određene situacije, najčešće u školi, mogu riješiti. Najčešće se obraćaju cijeli razredi, kao npr. „...pišemo vam ispred odjeljenja VIIb razreda, ili „mi učenici XX škole“, ili nevladina organizacija“ i sl.

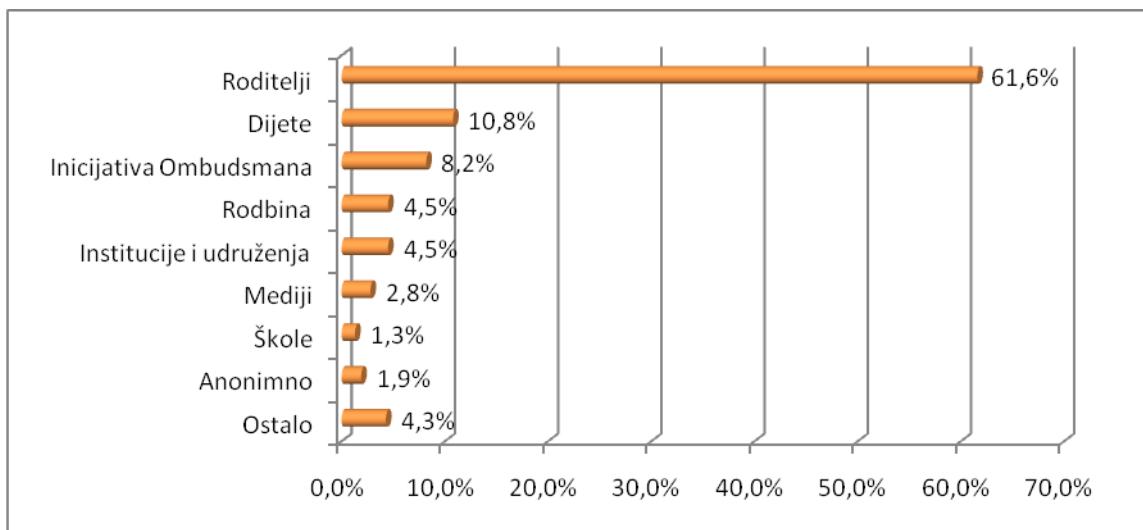
U izvještajnom periodu Institutiju su kontaktirali i roditelji, članovi savjeta roditelja u školama, uglavnom podstaknuti određenim aktivnostima Institucije, prepoznali su mogućnost i potrebu većeg angažovanja savjeta roditelja u školama po raznim pitanjima ali su se obraćali i sa pozivom Institutiji da u njihovoј školi sa djecom razgovaramo na određenu temu.

U jednom broju predmeta, obraćanje Institutiji trebalo je da doprinese ostvarivanju određenih prava odraslih, jer povrede na koje ukazuju ne odnose se na prava djeteta kako ih Konvencija garantuje. Bez obzira što se njihovim neostvarivanjem dovodi u pitanje ostvarivanje i zaštita prava djeteta - otkaz na poslu, problemi sa plaćanjem duga javnim komunalnim preduzećima i sl, Institutija se u takvim slučajevima oglašavala nadležnom, a podnosioca upućivala na nadležnu adresu.

2012. godina	
Žalbe-primljene	426
Žalbe po službenoj dužnosti	38
Žalbe prenesene iz 2011. godine	39
Predmeti po službenoj dužnosti	69
Preporuke	20
Mišljenja	2
Inicijative	2
Izvještaji	5
Ukupno:	601

	Žalbe	Predmeti Ukupan broj	Broj djece koja su se žalila
2009. godina (6 mjeseci)	81	90	6
2010. godina	201	258	9
2011. godina	376	451	43
2012. godina	464	601	50

1. Podnositac prijave



Kao i u prethodnom periodu, podnositac prijave najčešće je jedan od roditelja i najčešće ukazuje na povredu ličnih prava djeteta. U izvještajnom periodu, prijavu Instituciji podnijelo je 286 roditelja (u 2011. godini taj broj je bio 190, u 2010. godini 135), što je značajno povećanje u odnosu na prethodni period.

Međutim, broj djece koja su podnijela prijave Instituciji zbog povrede njihovih prava znatno je veći u odnosu na prethodni period. U izvještajnom periodu 50 djece podnijelo je prijavu Instituciji, (u 2011. godini - 43, a u 2010. godini - 9 djece, u 2009. godini – 6 djece).

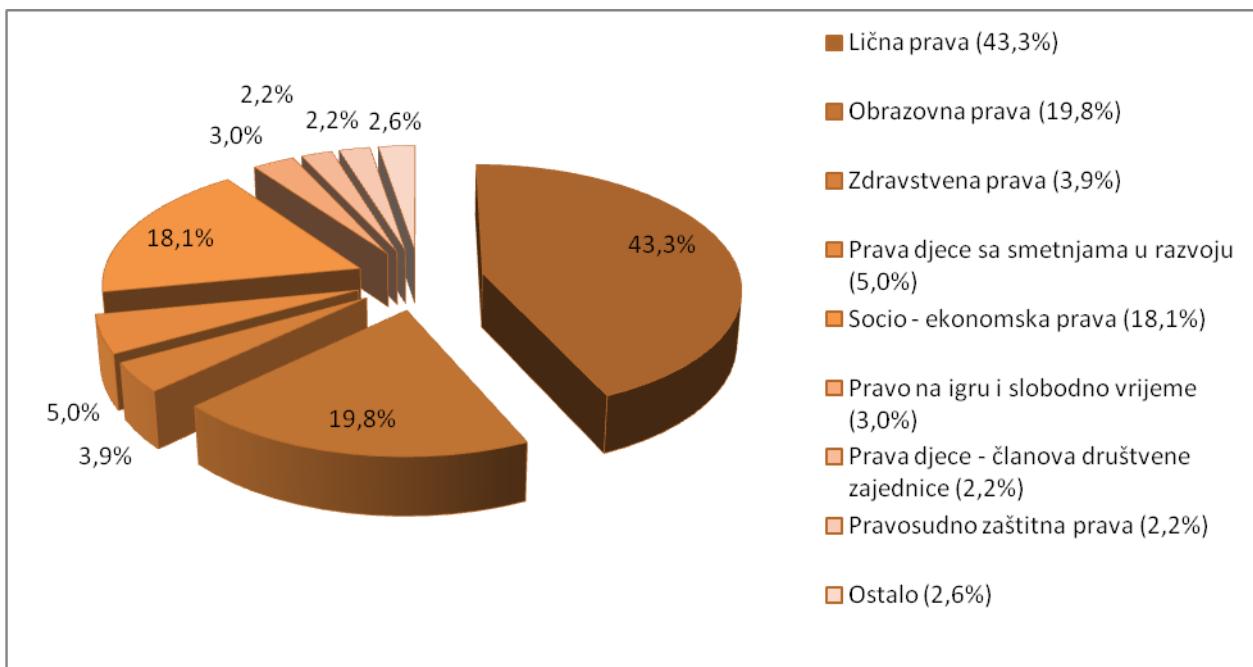
Djeca žalbama ukazuju na povrede njihovog prava u obrazovnom sistemu ili na različite oblike nasilja.

Rodbina djetata žalbom ukazuje na nemogućnost kontakta sa djetetom ili zbog nasilja nad djetetom.

Mediji najčešće ukazuju na slučajeve nasilja nad djecom.

Institucija je postupala i u jednom broju anonymnih prijava jer su sadržavale dovoljno elemenata koji su upućivali na potrebu provjere iznesenih navoda, dok u jednom broju takvih prijava nije postupala, jer nisu sadržavale dovoljno pokazatelja na osnovu kojih bi se vršile provjere. Broj anonymnih prijava je sa 5% u prethodnom izvještajnom periodu smanjen na 1,9% u 2012. godini i to je dodatni pokazatelj povjerenja u Instituciju.

2. Prijavom se ukazuje na sljedeće povrede prava djeteta

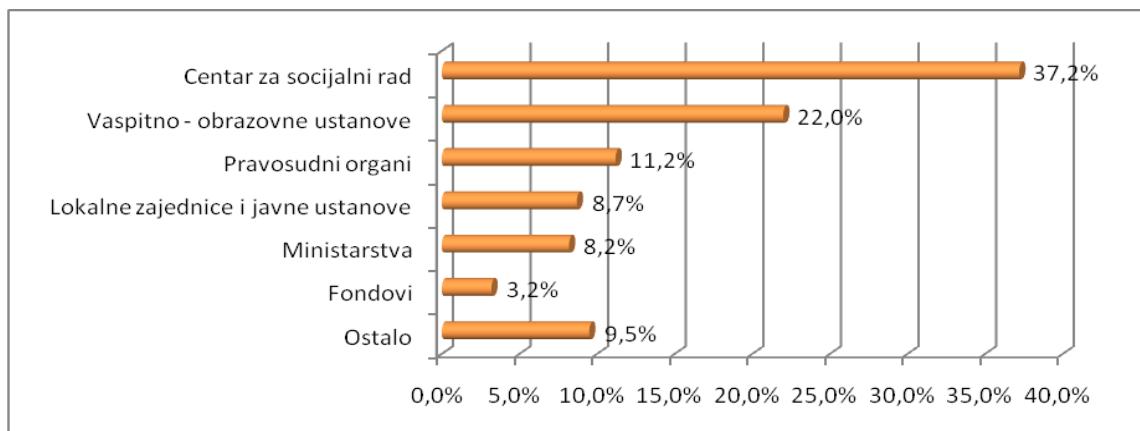


Od ukupnog broja prijava po kojima je Institucija postupala u izvještajnom periodu, najveći broj odnosi se na povredu ličnih prava djeteta. Iako je taj broj smanjen, u odnosu na prethodni period (2010. godine prijave su bile zastupljene sa 49%, u 2011. godini - 43,6%) na 43,3% , u izvještajnom periodu i dalje su najviše zastupljene povrede ličnih prava djeteta.

Najveće povećanje broja prijava, kojima se ukazuje na povrede prava djeteta odnosi se na obrazovna prava djeteta, sa 5% u 2010. godini na 17,4% u 2011. i na 19,8% u 2012. godini.

Broj prijava na povrede ostalih prava djece nisu imali značajnija odstupanja u odnosu na prethodne izvještaje.

3. Prijave prema institucijama

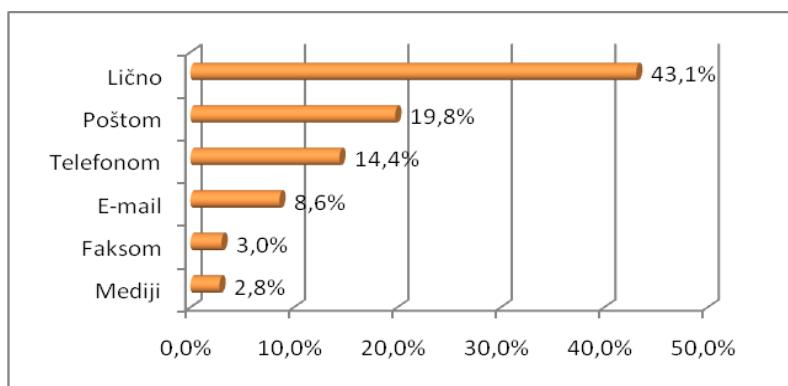


Navedena tabela ukazuje da se žalbe prema institucijama odnose na 473 predmeta. Iako je ukupan broj zaprimljenih prijava u 2012. godini 464, razlika je proizašla iz činjenice što je prijava u jednom broju predmeta zahtjevala angažovanje većeg broja institucija (u nekim slučajevima npr. i škola i centar za socijalni rad i MUP).

Imajući u vidu da se prijave - žalbe najčešće odnose na povredu ličnih prava djeteta, što je u nadležnosti centara za socijalni rad, od ovih institucija se i u izvještajnom periodu u najvećem broju slučajeva, 176, tražio odgovor o postupanju u vezi sa povredom na koju se prijavom ukazuje.

S obzirom da je broj prijava koje se odnose na obrazovna prava u izvještajnom periodu značajno povećan, to je broj obraćanja vaspitno - obrazovnim ustanovama veći. Prijavama koje se odnose na škole ukazuje se najčešće na pitanje discipline i vođenje postupaka po tom osnovu, vršnjačkog nasilja, ocjenjivanja i sl.

4. Način prijema prijave - žalbe



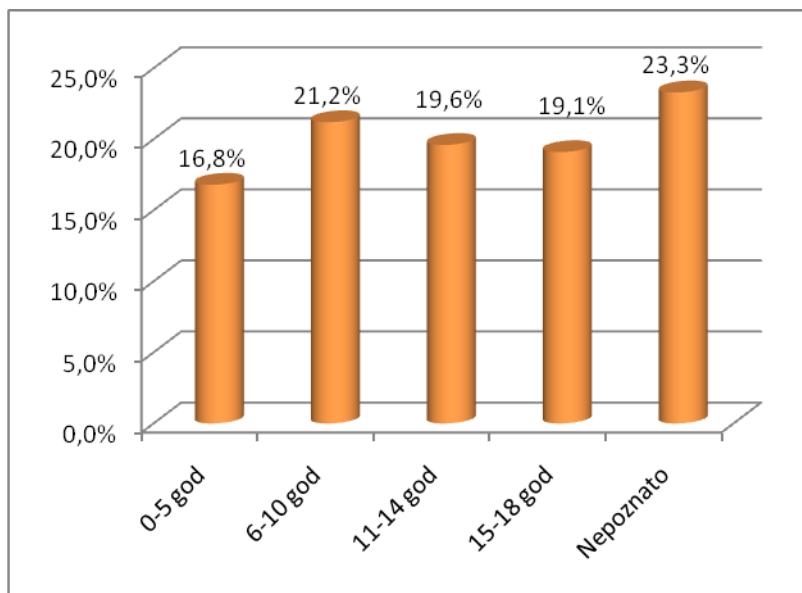
Najveći broj prijava - žalbi Instituciji građani su lično predali, dolaskom u Instituciju, 200, nešto manji je broj onih koji su to uradili poštom, a sve veći broj je onih koji žalbu dostavljaju elektronskom poštom.

Ukupan broj primljenih prijava (426) nije uključio predmete rađene po službenoj dužnosti (38) što ukupno iznosi (464).

5. Broj djece

Broj djece čija su prava povrijedena teško je iskazati i po osnovu primljenih prijava. U svim slučajevima kojima se ukazuje na nedostatke u postojećim sistemskim rješenjima, nije moguće odrediti koji broj djece je povrijeden po tom osnovu. U svim slučajevima u kojima je Institucija radila istraživanje, u izvještajnom periodu to se odnosi na seksualno zlostavljanje djece ili vršnjačko nasilje pokazuje se i broj djece čija su prava po tom osnovu povrijedena, njihov uzrast i polna struktura djece za te situacije. Ti podaci nisu dio ovih statističkih pokazatelja, jer se prikazuju odvojeno. Statistički pokazatelji odnose se samo na pojedinačne žalbe iz kojih se jasno vidi broj djece, njihov uzrast i pol. Što znači da žalba zaprimljena ispred jednog razreda npr, evidentira se kao jedna žalba, gdje je poznat uzrast djece, ali ne i pol.

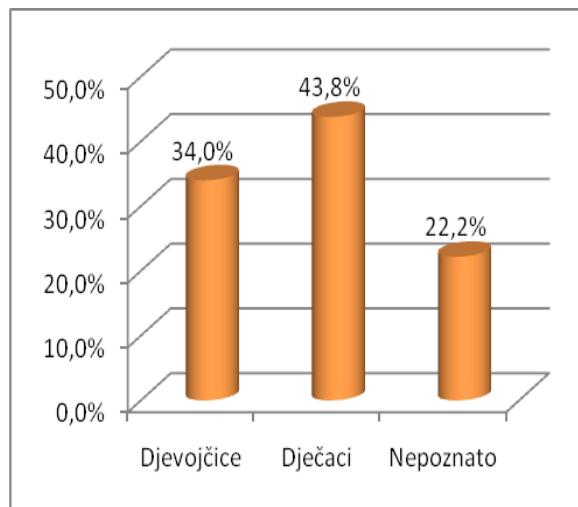
6. Kojeg uzrasta su djeca?



Iz zaprimljenih prijava proizilazi da su djeca do 10 godina života najviše izložena situacijama koje dovode do povrede njihovih prava. Upravo ta kategorija djece je potpuno zavisna od roditelja i nisu u stanju da se zaštite. Ako se uzrast djeteta dovede u vezu sa podacima o razvodima braka i vremenu kad se on dešava, te kakve sve posljedice po dijete ostavlja i do kakvih postupaka dovodi, onda je jasno da se radi upravo o tom uzrastu djece.

I u izvještajnom periodu za jedan broj djece nije bilo moguće utvrditi kojeg su uzrasta, jer se prijavom to nije navodilo.

7. Kojeg su pola djeca?

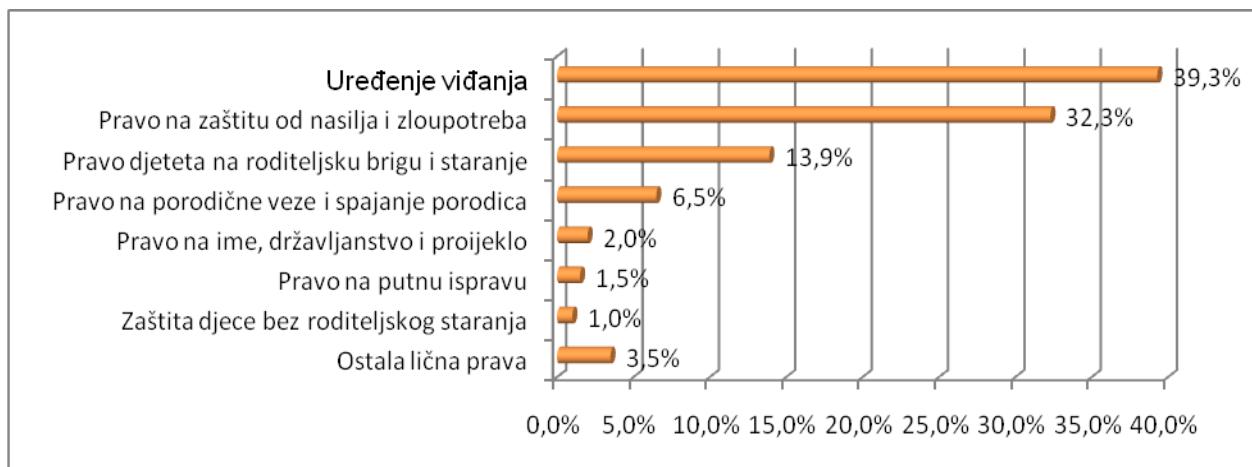


Iz zaprimljenih prijava u 2012. godini proizilazi da su dječaci (252) više izloženi situacijama koje dovode do povrede njihovih prava, nego djevojčice (196).

Kada je u pitanju pol djece, i u 2011. godini pokazatelji su ukazivali da je veći broj dječaka 39% u odnosu na 32% djevojčica bio u situacijama koje su ukazivale na povredu njihovih prava, s tim da je taj procenat 2010. godine bio i veći (48%).

I u izvještajnom periodu za jedan broj djece nije bilo moguće evidentirati njihov pol, jer se u prijavi navodi da dijete ima određen problem (tako se npr. u prijavi navodi da dijete ide u II razred srednje škole).

8. Lična prava djeteta

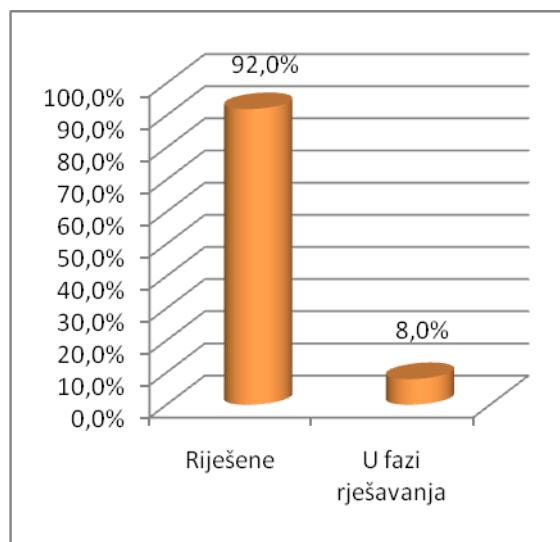


Prema Konvenciji, lična prava djeteta uključuju pravo na život, pravo na saznanje vlastitog porijekla, pravo na prijavu rođenja, pravo na ime, pravo na sticanje

državljanstva, pravo na očuvanje identiteta, pravo na život u porodici i roditeljsku brigu, pravo na privatnost, pravo na čast i ugled, pravo na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, pravo na zaštitu od nezakonitog odvođenja.

Na žalost, od ukupnog broja prijava kojima se ukazuje na povredu ličnih prava djeteta, preko 70% prijava odnosi se na pravo djeteta na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i prava koja se odnose na uređenje viđanja, izvršenje donesenog rješenja, pravo djece na život uz roditelje, predaju djeteta, plaćanje izdržavanja.

9. Ukupan broj predmeta – riješene prijave-žalbe



Institucija je u izvještajnom periodu postupala u ukupno 601 predmetu, od kojih se 464 predmeta odnosi na pojedinačne žalbe od kojih je riješeno 427, tako da je 37 žalbi još uvijek u fazi rješavanja.

Žalbe prenesene iz 2011. godine (39) su riješene u 2012. godini.

IV LIČNA PRAVA DJETETA

1. Pravo djeteta na život u porodici i roditeljsko staranje

Osnovno pravo svakog djeteta garantovano svim međunarodnim dokumentima i domaćim propisima je pravo djeteta na život u porodici. Porodica je osnovna i nezamjenljiva sredina u kojoj dijete odrasta.

Danas su, nažalost, vrlo česte životne situacije u kojima dijete ne može ostvariti svoje pravo da živi sa svojim roditeljima.

Države članice će uložiti sve napore kako bi se uvažavalo načelo da oba roditelja imaju zajedničku odgovornost u podizanju i razvoju djeteta. Roditelji ili, u zavisnosti od slučaja, zakoniti staratelji imaju glavnu odgovornost za podizanje i razvoj djeteta. Interesi djeteta su njihova osnovna briga.³²

Prema Porodičnom zakonu Republike Srpske, roditelji imaju dužnost i pravo da štite svoju maloljetnu djecu i da se brinu o njihovom životu i zdravlju.³³ Roditelji se ne mogu odreći roditeljskog prava, ali im ono, u slučajevima utvrđenim zakonom, može biti i oduzeto.

Pravo djeteta da živi sa svojim roditeljima može biti uskraćeno samo u izuzetnim situacijama kada to interesi djeteta zahtijevaju i kada se to u odgovarajućem postupku dokaže.

Prema pokazateljima statistike³⁴ u 2011. godini sklopljeno je 5802, a razvedeno 886 brakova, u 2010. sklopljeno 5767, a razvedeno 517 brakova.

Od 886 razvedenih brakova u 2011. godini, u 32 slučajeva brak je trajao manje od 1 godinu, u 49 slučajeva trajao je jednu godinu, u 55 slučajeva trajao je dvije godine, a u 122 slučaja brak je trajao 3 do 4 godine, a 528 brakova više od 5 godina. Pri tome, u 215 razvedenih brakova ima po 1 dijete, 174 razvedenih brakova ima po 2 djece i njih 21 razvedenih po 3 i više djece. U 384 razvedena braka nije bilo djece.

Od 517 razvedenih brakova u 2010. godini, u 17 slučajeva brak je trajao manje od godinu dana, u 64 slučaja trajao je između jedne i dvije godine, a u 78 slučajeva brak je trajao 3 do 4 godine, a 358 brakova više od 5 godina. Pri tome, u 149 razvedenih brakova ima po 1 dijete, 78 razvedenih brakova ima po 2 djece i njih 13 razvedenih po 3 i više djece. U 271 razvedenom braku nije bilo djece.

Ako se pri tom ima u vidu da samo mali procenat njih to uradi sporazumno, što uključuje sporazum o uređenju viđanja i kontakte sa djetetom, ali i dogovor o svim pitanjima dječijeg odrastanja, onda je jasno da su svi ostali tražili intervenciju nadležnih službi, od kojih se očekuje da regulišu tako osjetljivo pitanje i intervenišu u ličnim odnosima roditelja i njihove djece. Ako se ovaj postupak ne provede kvalitetno i profesionalno, i ako on traje godinama, posljedice po dijete su izuzetno teške. U nekoliko slučajeva nalazi lječara potvrđuju da su zdravstveni problemi djece upravo posljedica stresa kroz koji prolaze djeca razvodom njihovih roditelja.

Roditelji zaboravljaju da razvodom braka ne prestaju biti roditelji, zaboravljaju da je odluka o razvodu braka njihova odluka koju djeca ne žele i na koju ne mogu uticati,

³² UN Konvencija o pravima djeteta, član 18.

³³ Porodični zakon, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 54/02 i 41/08, član 81.

³⁴ Republički zavod za statistiku RS, Statistički godišnjak 2012.

međutim posljedice razvoda braka, pogotovo onih konfliktnih, snose upravo djeca. Prvo, u samom postupku i proceduri razvoda koja je za sve učesnike stresna, za djecu posebno, ali i onda kada su svi nadležni završili svoj dio posla, oni se nose sa posljedicama koje se direktno odražavaju na njihov razvoj i odrastanje.

Pri tome, roditelji svoje roditeljsko pravo doživljavaju kao svoje pravo, a ne kao obavezu i odgovornost koju imaju prema djeci.

Do povrede prava djeteta na život u porodici i roditeljsko staranje ne dovode samo konfliktni razvodi. Na žalost, česte su situacije da je u porodici potpuno izostalo roditeljsko staranje i ta djeca su praktično prepustena sama sebi. Zanemarivanje djeteta je nebriga o djetetu za ostvarivanjem njegovih osnovnih potreba, zdravstvene zaštite, obrazovanja i posljedice takvog odnosa prema djetetu mogu biti vrlo teške i dugotrajne. A, nadležne institucije taj problem ne prepoznaju na vrijeme, na način da blagovremeno i adekvatno reaguju, kako bi se u svim situacijama nedostatak porodične brige za dijete nadomjestio društvenom i kako bi djeca znala da zbog roditelja, koji iz bilo kojih razloga nisu u stanju brinuti o njima, njihovo odrastanje neće biti ugroženo.

Nedostatak porodične brige za dijete, bez obzira šta su razlozi tome - bolest roditelja, alkohol, nasilničko ponašanje, siromaštvo, društvo mora na vrijeme prepoznati, i nadomjestiti društvenom brigom, prije svega adekvatnim mjerama porodično pravne zaštite - mjerama nadzora i pojačanog nadzora u porodici, a onda i drugim mjerama u skladu sa zakonom.

Izdvajanje djeteta iz porodice je represivna mjera koja se primjenjuje kao krajnja mjera sa ciljem zaštite sigurnosti djeteta i njegovog najboljeg interesa.

2. Pravo djeteta na lične odnose i neposredne kontakte i sa drugim roditeljem i bliskim srodnicima

I u izvještajnom periodu Institucija je postupala po prijavama kojima se ukazuje na povrede prava djeteta zbog nemogućnosti kontakta sa roditeljem sa kojim ne živi, ali i sa bliskim srodnicima. Broj žalbi zaprimljenih u Instituciji ukazuje ne samo na prisutnost povrede prava djeteta po ovom osnovu, već i na svaki put nove načine borbe onih koji to sprečavaju.

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite³⁵ u 2011. godini podneseno je 518 zahtjeva za uređenje održavanja ličnih odnosa sa djecom, dok je taj broj u 2010. godini bio 512. Od ukupnog broja podnesenih zahtjeva u 2011. godini, 292 zahtjeva riješena su sporazumom, a u 176 slučajeva rješenjem centra za socijalni rad. Podaci govore o broju podnesenih zahtjeva i donesenih rješenja, a ne i njihovoj realizaciji.

Žalbe primljene u Instituciji najčešće podnose očevi koji se žale da uopšte ne viđaju dijete ili je to viđanje nerедovno ili u kraćem vremenskom periodu nego što je to utvrđeno, ili su stalno prisutni novi zahtjevi kao uslov za kontakt sa djetetom.

Jedan broj roditelja uopšte ne prijavljuje problem koji ima vezano za viđanje svog djeteta, jer se boji da će cijelu situaciju dodatno pogoršati.

Iskustva u radu Institucije pokazuju da su problemi u vezi sa ostvarivanjem prava djeteta na kontakte i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi prisutni po više osnova.

a) Prvo, predugo traje postupak za donošenje rješenja centra za socijalni rad kojim on uređuje viđanje prije nego je brak razveden i dijete povjereni na brigu i vaspitanje

³⁵ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten broj 11

jednom od roditelja. Takvim rješenjem utvrđuje se uglavnom minimalno vrijeme za kontakte, što se pravda činjenicom da je ono privremeno do donošenja odluke suda o povjeravanju djeteta i da je moguće njegovo produženje. Stručnjaci upozoravaju da bi praksa trebala biti upravo obrnuta, i da na samom početku kada se dijete odvaja od roditelja, sa njim treba da provodi maksimalno moguće vrijeme, kako bi se na samom startu uspostavio pravilan odnos i sačuvao odnos sa roditeljem, koji je dijete imalo u porodici, koliko je to moguće.

Zakon ne utvrđuje, u kojem roku se mora donijeti privremeno rješenje o uređenju viđanja. Na doneseno rješenje stranka ima pravo uložiti žalbu. Odlukom drugostepenog organa, vrlo često, doneseno rješenje se poništava i vraća na ponovno odlučivanje. Stranke i tada, naravno, imaju pravo na žalbu. Za svo to vrijeme, najčešće, kontakti se i ne održavaju.

b) U jednom broju slučajeva roditelji sa kojim dijete ne živi od obrazovne ustanove tražili su informacije o svom djetetu, ali su naišli i na odgovore da to nije moguće. Najčešće majke koje sprečavaju kontakt, očekujući da će otac preduzeti sve moguće mјere da dođe do djeteta, pa i otići u školu ili vrtić, istima daju „instrukcije“ kako se ponašati u takvim situacijama. Škole su uglavnom zatečene situacijama, najčešće postupale po dobijenim „instrukcijama“.

c) Kad se doneseno rješenje uredno izvršava, roditelji sa kojim dijete ne živi postavljaju pitanje da li je to u najboljem interesu djeteta. Roditelji, naime, ističu da je vrijeme koje provode sa svojim djetetom,(rješenjem su utvrđeni termini za viđanje: *svake srijede od 17,00 do 20,00 sati i svake nedjelje od 11,00 do 18,00 sat³⁶*) potpuno neprimjereni potrebi djeteta da u njegovom odrastanju ravnopravno učestvuju oba roditelja. Pri tome ističu, da ne postoji mogućnost da se nadoknadi propušteni kontakt, tako u slučaju da je dijete bilo bolesno prve srijede u mjesecu ili je otac bio odsutan, moraju čekati sljedeći rješenjem utvrđeni termin. Pored toga rješenjem o uređenju viđanja vrlo često nisu obuhvaćeni ljetnji i zimski raspust i praznici, koji bi dobrim dijelom omogućili boravak djeteta kod roditelja sa kojim ne živi.

d) U jednom broju predmeta, zbog nedorečenosti rješenja o uređenju viđanja, problem je nastao na mjestu predaje i preuzimanja djeteta, jer otac nije htio ostvariti kontakt zato što dijete nije dovela majka, već njena sestra, ili nije htio predati dijete baki.

Osnovni problem je što postupak za razvod braka počinje „borbom“ za dijete-sve aktivnosti su usmjerene na donošenje odluke kome će dijete biti povjereni na brigu i staranje. Potpuno se zanemaruje od svih učesnika, da i poslije odluke o povjeravanju djeteta, djetetu trebaju oba roditelja, oba roditelja imaju i prava i obaveze, oba roditelja su ravnopravni u vršenju roditeljskog prava i dužnosti.(član 79. Porodičnog zakona)

Ostvarivanje kontakta i druženje djeteta i roditelja sa kojim ne živi ne može i ne smije biti stvar roditelja sa kojim dijete živi. Na žalost, u najvećem broju slučajeva to je upravo tako. A takvo ponašanje roditelja sa kojim dijete živi dobrim dijelom je i posljedica neadekvatne reakcije nadležnih službi prema takvom njihovom ponašanju.

U centrima za socijalni rad redovno ističu da je osnovni problem manipulacija djecom u ovim postupcima i da je to redovna pojava. Što su djeca mlađeg uzrasta to im se pričom o ocu koji ih je napustio, koji ih ne voli, koji sada ima drugo dijete i sl. lakše postiže cilj, a to je sprečavanje bilo kakvog kontakta djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi. Pri tom se koriste sva sredstva da djeca i u najmlađem uzrastu ne žele ni da razgovaraju o mogućnosti kontakta ni sa predstavnicima centra za socijalni rad.

³⁶ Predmet broj: 324-11-PŽ/12

Prava djeteta u ovim postupcima povrijeđena su po više osnova. Prvo, djetetu je onemogućen kontakt i druženje sa roditeljem sa kojim ne živi, a što će sigurno ostaviti posljedice dugoročno na njegov razvoj i odrastanje. U postupcima za uređenje viđanja, izostaje učešće djeteta na način da izrazi svoj stav i iznese svoje mišljenje. U praksi gotovo da nema reakcije nadležnih službi prema roditeljima koji na različite načine sprečavaju kontakt djeteta i roditelja sa kojim ne živi, iako Porodični zakon, u cilju zaštite djeteta, određuje brojne mjere porodično pravne zaštite.

Dijete ima pravo na oba roditelja, a odgovornost zbog neostvarenog prava mora snositi i roditelj koji to onemogućava ili sprečava, ali i nadležni organ koji nije preuzeo sve potrebne mjere radi ostvarivanja ovog prava djeteta. Naravno, da u postupku u kome se utvrdi da kontakti mogu biti štetni po dijete, odnosno, da nisu u najboljem interesu djeteta, nadležni organ svojom odlukom uskraćuje takav kontakt vodeći se prije svega najboljim interesom djeteta, koji su u postupku dokazali i obrazložili.

Pored prava djeteta na susrete i druženja sa roditeljem sa kojim ne živi, Konvencijom se djetetu garantuje pravo na očuvanje porodičnih odnosa, tako da se:

Države članice obavezuju da poštuju pravo djeteta na očuvanje svog identiteta, uključujući državljanstvo, ime i porodične veze, kako je to priznato zakonom, bez nezakonitog miješanja.³⁷

Evropski sud za ljudska prava, brojnim svojim odlukama utvrdio je obavezu države na zaštitu djeteta po ovom osnovu. Na žalost, pravo djeteta na druženja i kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi, kao i pravo na porodične veze, još uvek nije na odgovarajući način obezbijedeno.

a) Očevi odustaju

U obavještenju centra za socijalni rad³⁸ dostavljenom Instituciji navodi se:

„Obavještavamo Vas da je XX podnio akt ovom organu kojim privremeno odustaje od izvršenja rješenja centra za socijalni rad, dok se ne steknu normalni uslovi za njegov kontakt sa kćerkom. Vezano za navedeno Odjeljenju za opštu upravu dostavljen je prijedlog za obustavu izvršenja rješenja, nakon čega je donesen Zaključak o obustavljanju izvršenja rješenja centra za socijalni rad iz 2010. godine.“

Roditelju djeteta, koji je od 5.5.2010. godine imao pravosnažno rješenje o uređenju viđanja sa djetetom, nije omogućen kontakt sa djetetom. Stalnim pritiskom na nadležne službe da izvrše pravosnažno rješenje, roditelj je svoje ponašanje shvatio kao dodatni pritisak i na dijete, jer institucije nisu imale način da provedu doneseno rješenje. Rješenje problema video je u svom povlačenju i odustao od borbe da viđa svoje dijete.

Prema članu 79. Porodičnog zakona, roditelj sa kojim dijete ne živi u porodičnoj zajednici ima i pravo i dužnost održavanja ličnih kontakata sa svojim djetetom, a organ starateljstva dužan je da preduzima potrebne mjere radi zaštite ličnih i imovinskih prava i interesa djeteta (član 94). Konvencija o pravima djeteta obavezuje države članice da poštuju pravo djeteta koje je odvojeno od jednog ili oba roditelja da održava lične odnose i neposredne kontakte sa oba roditelja na stalnoj osnovi, osim, ako je to u suprotnosti sa najboljim interesima djeteta.

Donošenjem rješenja o uređenju viđanja, centar za socijalni rad imao je u vidu sve okolnosti odlučne za određivanje najboljeg interesa djeteta u konkretnom slučaju. Onda kada je takvo rješenje postalo pravosnažno, roditelj nije u poziciji da hoće ili neće ili da

³⁷ UN Konvencija o pravima djeteta, član 8.

³⁸ Predmet broj:75-9/11, dopis broj 03/3/544.4-5/09 od 22.06.2012.

sam cijeni da li će se izvršenje provesti. Ni centar za socijalni rad nije u poziciji da „udovolji“ zahtjevu roditelja da odustane od viđanja svoga djeteta. Pravosnažno rješenje je i dalje na snazi, ali je njegovo izvršenje odloženo privremeno. Više od dvije godine je prošlo a da rješenje nije izvršeno. Novim odlaganjem kupuje se novo vrijeme koje će samo dodatno udaljiti roditelja i dijete, jer „*dijete više ne želi da razgovara ni sa radnicima centra*“. Svako odugovlačenje postupka u ovim predmetima za posljedicu ima trajno sprečavanje kontakta djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi. U ovim situacijama, ne samo da djetetu nije omogućeno pravo na druženje i kontakte sa roditeljem sa kojim ne živi, već je prisutno zanemarivanje djeteta i zloupotreba roditeljskog prava od strane roditelja sa kojim dijete živi. Prema Porodičnom zakonu, roditelj zloupotrebljava roditeljska prava ako na bilo koji drugi način grubo krši prava djeteta, a grubo zanemaruje roditeljske dužnosti i prava ako se ne pridržava mjera koje je radi zaštite prava i dobrobiti djeteta donio nadležni organ. U ovim situacijama prisutno je i jedno i drugo.

Redovni kontakti djeteta i roditelja sa kojim dijete ne živi izuzetno su važni za pravilan razvoj i odrastanje djeteta, za njegovu emocionalnu stabilnost i osjećaj prihvaćenosti, što je u brojnim svojim odlukama potvrdio i Evropski sud za ljudska prava.

Uskraćivanje prava na kontakt između djeteta i roditelja, prema praksi suda predstavlja povredu člana 8. Evropske konvencije o ljudskim pravima, jer „osjećanje zajedništva između roditelja i djece predstavlja osnovni element porodičnog života“³⁹ te da „od trenutka rođenja djeteta i samom činjenicom njegovog rođenja, između njega i roditelja postoji veza koja čini „porodični život“ koju događaji ne mogu da raskinu, sem u izuzetnim okolnostima“⁴⁰.

Dijete ne može spriječiti svoje roditelje da se razvedu, ali roditelji ne smiju spriječiti djetetu pravo na oba roditelja.

3. Izvršenje odluka

U pismu Instituciji majka navodi: „*Ja Vas molim ovim putem da mi pomognete da preuzmem svoju djecu, centar je donio rješenje da se djeca povjeravaju majci na odgoj, brigu i vaspitanje jer sam od strane njihovog oca godinu dana trpila fizičko i psihičko nasilje.*“⁴¹

U prethodnom izještaju Institutacija je ukazala na neprihvatljivu praksu odjeljenja za opštu upravu administrativnih službi nekih opština koje su svojim rješenjem odlagale administrativno izvršenje rješenja centra za socijalni rad sve dok stručni radnici centra za socijalni rad i majka djeteta ne izvrše pripremu djeteta za susret sa ocem. Takvim postupanjem nadležnih ozbiljno su narušena prava i interesi djece.

Ostavljajući zaključkom neograničeno i neodređeno vrijeme centru za socijalni rad da izvrši potrebne pripreme za održavanje viđanja, bez prava na žalbu na isto, odjeljenja za opštu upravu izašla su iz okvira svoje nadležnosti, jer, takvim postupanjem praktično ponovo utvrđuju šta je najbolji interes djeteta. Najbolji interes djeteta je već utvrđen rješenjem centra za socijalni rad o uređenju viđanja i u vrijeme kada je rješenje postalo pravosnažno, opštinske službe nemaju ovlaštenja mijenjati ga.

³⁹ Presuda Evropskog suda za ljudska prava iz 1987.g.

⁴⁰ Presuda Evropskog suda za ljudska prava u predmetu 23218/94

⁴¹ Predmet broj: 563-27-PŽ/12

U namjeri da se izbjegne praksa postupanja koja nije u interesu djeteta, Institucija je preporuku uputila nadležnoj upravnoj inspekciji. Međutim, potpuno odsustvo razumijevanja problema i izostanak reakcije dovelo je do nastavka prakse i u drugim opštinama. Pored činjenice da odlažu izvršenje rješenja, opštinske službe se u pojedinim predmetima oglašavaju i nenađežnim za postupanjem, pa se rješenjem navodi: „*Odbacuje se prijedlog centra za socijalni rad zbog stvarne nenađežnosti, jer je članom 261. Zakona o opštem upravnom postupku propisano da administrativno izvršenje sprovodi organ koji je u pravnoj stvari rješavao u prvom stepenu, što znači da je za sprovođenje administrativnog izvršenja stvarno nadležan centar za socijalni rad.*“⁴²

Imajući u vidu da svako takvo rješenje samo odgovlači postupak koji nije u interesu djeteta, ministar zdravlja i socijalne zaštite nadležnim je uputio zahtjev za vršenje inspekcijskog nadzora u pogledu primjene propisa u postupku administrativnog izvršenja rješenja centra za socijalni rad. Na žalost, i po tom zahtjevu konstatovano je da nije bilo osnova za postupanje inspekcije, jer će se zakonitost doneesenog zaključka opštinske službe utvrditi u postupku po žalbi od strane nadležnog drugostepenog organa.⁴³ Slična reakcija upravne inspekcija uslijedila je i na zahtjev ministra zdravlja i socijalne zaštite da se pokrene prekršajni postupak protiv centra za socijalni rad koji odbija da postupi po uputama ministarstva (član 227. stav 4. Zakona o opštem upravnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 13/02), a kojim inspektor konstatiše da nisu ispunjeni zakonski uslovi za pokretanje prekršajnog postupka.

Dodatno vrijeme koje se po raznim osnovama ostavlja za izvršenje pravosnažnog rješenja, ne rješava problem i samo dodatno udaljava stranke u postupku „i može imati neprihvatljive posljedice u odnosima između djece i roditelja koji ne žive sa njima“⁴⁴, a majka u pismu Instituciji između ostalog konstatiše: „*Zbog navedenog postoji opravданa sumnja da prvostepeni organ vrši opstrukciju te me na taj način onemogućava da ostvarim svoje pravo da se brinem za svoju djecu koja su mi rješenjem centra za socijalni rad dodijeljena na odgoj, brigu i vaspitanje.*“⁴⁵

Djeca ničim nisu doprinijela da budu dio izvršnog postupka, oni vrlo često i ne razumiju o kakvim se postupcima radi, pod uticajem su jednog od roditelja da se ponašaju na određeni način, dodatno su zbumjeni, i sve to dugoročno ostavlja posljedice na njihovo odrastanje.

Izvršenje pravosnažnih odluka nadležnih organa niko ne bi smio dovoditi u pitanje. Međutim, da bi se umanjile posljedice koje izvršenje odluka ima za dijete, izvršenje zahtjeva odgovarajuću pripremu, ali i rad sa djetetom nakon samog izvršenja. Dužnost je dakle nadležnih institucija dijete pripremiti na promjenu, koja će izvršenjem nastati, ali je isto tako dužnost, i to prije postupka pravudnog izvršenja, koristiti postojeće mjere rada sa roditeljem, pa i mjere sankcionisanja onog roditelja koji onemogućava ili sprečava provođenje doneesenih odluka, kako bi se izbjegle situacije da je zbog neodgovornog postupanja roditelja sa kojim dijete živi, dijete dodatno izloženo stresnim situacijama.

Centri za socijalni rad kao moguće rješenje vide u utvrđivanju nadležnosti suda u ovim postupcima, a zbog prisutnosti ovog problema,(sprečavanje kontakta djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi) krivična zakonodavstva u nekim zemljama su ovo sankcionisala kao krivično djelo.

⁴² Predmet broj:1162-76-PŽ/12

⁴³ Zakonom o upravnoj inspekciji, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 1/09, između ostalog je utvrđeno da upravni inspektor vrši nadzor nad primjenom zakona i drugih propisa o republičkoj upravi i lokalnoj samoupravi, propisa o upravnom postupku koji se odnosi na efikasnost i ažurnost u rješavanju upravnih stvari, izvršenja upravnih akata i sprovođenje administrativnih izvršenja u određenim rokovima

⁴⁴ Predmet pred Evropskim sudom, broj: 14011/07

⁴⁵ Predmet broj: 1875-133-PŽ/12

4. Povjeravanje djeteta trećem licu

Porodičnim zakonom, član 87. utvrđeno je: „Ako roditelji, ili roditelj koji sam vrši roditeljsko pravo odlazi na privremen rad u inostranstvo i sa sobom ne vodi djecu, djeca će se povjeriti na zaštitu i vaspitanje drugom licu, ili odgovarajućoj ustanovi ako je organ starateljstva ovo povjeravanje prethodno odobrio.“ Zakon ne utvrđuje šta znači privremen rad i koliko dugo dijete po ovom osnovu može biti povjereni trećoj osobi, a rješenjem centra za socijalni rad utvrđuje se: „*Maloljetna XX povjerava se na određeno vrijeme XX kao trećem licu. Ovo rješenje ostaje na snazi dok se roditelji XX ne vrate iz Njemačke i preuzmu brigu o djetetu, a roditelji su dužni na ime izdržavanja djeteta uplaćivati utvrđeni iznos.*⁴⁶

Centar je rješenje o povjeravanju djeteta donio kada je dijete imalo 6 godina, a danas ima 13. Centar rješenjem utvrđuje samo obavezu roditelja da plaćaju iznos na ime izdržavanja bez bilo kakvih dodatnih obaveza vezano za kontakte sa djetetom, školovanje i sl. tako da je dijete, uz saglasnost centra, prepušteno trećem licu na potpunu brigu. Rješenjem centra utvrđuje se da se dijete povjerava trećem licu na određeno vrijeme, a ono je određeno na način „*dok se roditelji djeteta ne vrate*“.

Zakonom utvrđena mogućnost povjeravanja djeteta trećem licu uz saglasnost centra, obavezuje centar, na preduzimanje svih potrebnih radnji radi donošenja rješenja u najboljem interesu djeteta. Bez obzira na uslove i mogućnosti trećeg lica, oni su samo treća lica, a pogotovo u uslovima, kada treća lica, pored volje i želje da se brinu o djetetu, nemaju potrebne uslove za to. **Potpuno je neprihvatljivo da to povjeravanje traje godinama, da nije pod nadzorom i da se ne preispituje opravdanost ovakvog oblika zbrinjavanja djeteta.**

5. Izdržavanje djeteta

Jedna majka u pismu Instituciji navodi: „*Molim Vas za pomoć u naplati alimentacije. Brak je razведен 2010. godine, sud je dijete dodijelio meni i odredio visinu alimentacije. Do sada (5. mjesec 2012.) ni jedna alimentacija nije uplaćena na čerkin račun. Obraćala sam se centru za socijalni rad u nadi će mi oni nekako pomoći bar informacijom, ako već ničim drugim ne mogu. Uputili su me da samo preko suda mogu ostvariti svoja prava. Molim Vas, pomozite mi kako da se izborim za pravo mog djeteta, i ona ima pravo danas jesti, ići u školu i normalno živjeti.*⁴⁷

Pravo djeteta na izdržavanje je elementarno pravo garantovano i međunarodnim i domaćim propisima. Prema Porodičnom zakonu, dužnost je i pravo roditelja da štite svoju maloljetnu djecu i da se brinu o njihovom životu i zdravlju, i oni su prvenstveno odgovorni da izdržavaju maloljetnu djecu, i u izvršavanju te obaveze moraju da iskoriste sve svoje mogućnosti. Istim zakonom utvrđeno je između ostalog i da roditelj grubo zanemaruje roditeljske dužnosti i prava:

- ako ne brine o djetetu sa kojim ne živi duže od mjesec dana,
- ako je zanemario staranje o osnovnim životnim potrebama djeteta s kojim živi ili se ne pridržava mjera koje je radi zaštite prava i dobrobiti djeteta donio nadležni organ⁴⁸ i da mu po tom osnovu može biti oduzeto roditeljsko pravo.

⁴⁶ Predmet broj: 1325-89-PŽ/12

⁴⁷ Predmet broj: 710-37-PŽ/12

⁴⁸ Porodični zakon, član 106. tačka 3.

Međutim, i u slučaju oduzimanja roditeljskog prava, ne prestaje obaveza izdržavanja djeteta.

U praksi, na žalost, i pored brojnih garancija utvrđenih zakonom, obaveza izdržavanja djeteta od strane njegovih roditelja, najčešće se pokušava ostvariti u sudskom postupku.

Sudski postupak zahtijeva vrijeme, ali i stručnu podršku, i za njegovo pokretanje i vođenje. Na žalost, ni donesena presuda o razvodu braka kojom se utvrđuje i obaveza izdržavanja djeteta, često ne rješava problem. Za mnoge problem tek nastaje, jer zbog nepostupanja po presudi, naplata potraživanja se mora tražiti u izvršnom postupku. Za podnošenje prijedloga za izvršenje stranka mora znati tačnu adresu dužnika, što je vrlo često problem, mora znati da li i gdje radi, a ako ne radi prijedlogom mora navesti iz koje njegove pokretne i nepokretne imovine traži naplatu. Nemogućnost uvida u stvarno stanje njegove imovine ili činjenica da imovina nije njegovo vlasništvo, mnoge i pored brojnih pokušaja sprečavaju da prijedlog sudu podnesu. Ako se ipak u tom postupku i naplati - poslije procjene i prodaje njegove pokretne imovine, to je naplata samo jednog dijela njegove obaveze koju on ima prema djeci. I onda, mora ići sa novim prijedlogom za nova dospjela potraživanja.

U odgovoru suda, dostavljenom Instituciji dostavljen je i dopis poslodavca izvršenika XX kojim se navodi: „*Vezano za rješenje naslovnog suda broj XX sa zahtjevom da započnemo sa provođenjem izvršenja obustavom na plati izvršenika XX, obavještavamo naslovni sud da ne možemo postupiti po rješenju o izvršenju, jer ukupna mjesecna neto primanja imenovanog iznose XX KM i već su opterećena potraživanjima drugih povjerilaca u ukupnom iznosu od XX KM, tako da za isplatu ostaje samo iznos od XX KM. Rješenje o izvršenju se nalazi u finansijskoj službi preduzeća i sa njegovom realizacijom će se započeti kada se za to steknu uslovi.*“⁴⁹

U konkretnom slučaju na insistiranje roditelja djeteta i suda, a prema novom odgovoru poslodavca, uslovi za isplatu su se stekli 8 mjeseci poslije, što znači da je dijete svo vrijeme čekalo da roditelj otplati dug koji je već imao kako bi njegovo izdržavanje došlo na naplatu.

Zakonom je utvrđeno i ovlašćenje centra za socijalni rad da u ime djeteta podnosi sudu prijedlog za izvršenje, to su rijetke situacije u praksi, kao što su rijetke i bilo kakve sankcije protiv neodgovornog roditelja. Neplaćanje izdržavanja za dijete zakonom je sankcionisano kao krivično djelo, neizdržavanje djeteta je zanemarivanje djeteta i nasilje nad djetetom, ali sankcije protiv neodgovornih roditelja su vrlo rijetke kao što su rijetki slučajevi krivične odgovornosti.⁵⁰ Prisutan problem ne samo da ugrožava dijete i njegove svakodnevne potrebe već i njegovu porodicu, koja je prisiljena od različitih službi i institucija tražiti i dokazivati obavezu izdržavanja, već je i dodatni pritisak na službe socijalne zaštite za pomoći takvoj djeci, koja su stvarno u stanju socijalne potrebe i pored roditelja koji odbija da izvrši svoju roditeljsku i zakonsku obavezu.

Pravo djeteta na izdržavanje ne zavisi od statusa bračne zajednice njegovih roditelja, bez obzira da li su roditelji u braku ili nisu, da li žive zajedno ili ne, da li je dijete rođeno u bračnoj zajednici ili nije, obaveza izdržavanja djeteta je obaveza oba roditelja djeteta. A upravo neriješeni odnosi bračnih drugova, vrlo često, za posljedicu imaju neizvršavanje zakonske obaveze izdržavanja djeteta.

Broj djece koja u sudskom postupku moraju tražiti svoje izdržavanje povećava se sa porastom broja razvoda brakova i, dodatno, porastom broja onih koji to ne učine

⁴⁹ Predmet broj: 710-37-PŽ/12

⁵⁰ Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite ukupan broj iniciranih postupaka za oduzimanje roditeljskog prava od strane organa starateljstva u 2010.godini bio je 27, a u 2011. taj broj je 18.

sporazumno. Zato je za mnoge put do alimentacije ne samo dug, već praćen poniženjima u kojima dokazuju nešto što je nesporno, a rezultat ipak izostaje.

Žalbe koje je Institucija primila, bez obzira što ukazuju na vrlo različite situacije u kojima su se našla djeca zbog neplaćanja alimentacije, imaju isti rezultat, da se djeca osjećaju dodatno ponižena i povrijeđena jer pred sudom treba da dokazuju da roditelj treba da ih izdržava.

Da problem uređenja viđanja djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi, na koji se ovim Izvještajem ukazuje, nije problem sam za sebe, potvrđuju i izjave roditelja koji ne plaćaju izdržavanje za dijete. Taj problem direktno se odražava i na plaćanje izdržavanja, jer jedan broj roditelja ne može da prihvati da njegova roditeljska obaveza podrazumijeva samo alimentaciju. Da je to tako potvrđuje i činjenica da je kod roditelja koji imaju stalni i nesmetan kontakt i druženje sa svojim djetetom, u znatno manjem broju slučajeva prisutan problem neplaćanja alimentacije. Roditelji navode i situacije da majka odbija da primi novac za izdržavanje djeteta, kao i poklone koje šalje djetetu, jer i na taj način pokušava spriječiti kontakt sa djetetom.

Roditelji organizovani u udruženja ističu da problem neplaćanja alimentacije ne znači samo uskraćivanje djetetu sredstava za život, već da im otežava i ostvarivanje drugih prava iz razloga što se dosuđena alimentacija uzima kao naplaćena bez obzira na dokaze da do isplate nije došlo. Neplaćanje alimentacija je samo jedan od problema sa kojima se svakodnevno suočavaju roditelji koji sami brinu za dijete i njen izostanak samo dodatno usložnjava probleme koje već imaju.

6. Jačanje kapaciteta centara za socijalni rad

UN Komitet za prava djeteta, razmatrajući 2005. godine Inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta u svojim zaključnim razmatranjima konstatuje važan posao i širok mandat centara za socijalni rad, te preporučuje:

- da se centrima za socijalni rad obezbijede odgovarajući ljudski i finansijski resursi i sistematična obuka osoblja, kao i da se preduzmu sve druge mjere kojima bi se zagarantovali kvalitet, efikasnost i transparentnost svih aktivnosti ovih institucija.

Novim preporukama⁵¹ Komitet ponavlja ranije datu preporuku, te konstatiše zabrinutost da aktivnosti centara nisu usmjerenе na obezbjeđivanje socijalne podrške, već da su često fokusirani na administrativne poslove vezano za registraciju korisnika i procjenu formalnih zakonskih kriterijuma za ostvarivanje prava na socijalnu pomoć umjesto na pružanje podrške porodicama. S tim u vezi Komitet dodatno preporučuje da se aktivnosti usmjerene na izgradnju kapaciteta centara za socijalni rad čiji će mandat biti usmjeren na pružanje usluga podrške.

Prema Porodičnom zakonu, organ starateljstva dužan je da preduzme potrebne mjere radi zaštite ličnih i imovinskih prava i interesa djeteta. Između ostalog, ako opravdani interesi djece zahtijevaju, organ starateljstva ovlašćen je da mjerama porodično-pravne zaštite odredi stalni nadzor nad vršenjem roditeljskog prava, mjeru pojačanog nadzora roditelja i druge mjere u skladu sa Zakonom, i na taj način pomogne porodici u vaspitanju i popravljanju ličnog statusa djeteta. Upravo u tom dijelu neophodno je jačanje timova centara za socijalni rad, kako bi mjerama porodično-pravne zaštite pružili potrebnu pomoć i podršku porodici radi zaštite interesa djeteta. Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite⁵² u 2011. godini izrečena je 131 mjeru pojačanog

⁵¹ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 46-47.

⁵² Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten broj 11.

nadzora (roditelju, usvojiocu, staratelju) i 63 mjere pojačanog nadzora organa starateljstva.

Brojne situacije u kojima je Institucija postupala, a koje se odnose na smještaj djece bez roditeljskog staranja u dom, poremećaji u ponašanju, maloljetnički brakovi, bježanje djece od kuće, problemi sa alkoholom i druge kategorije djece u riziku, vrlo često su posljedica neadekvatne roditeljske brige ali i nepravovremene reakcije nadležnih na takve uslove odrastanja djece.

U okviru zakonom utvrđenih nadležnosti, centri za socijalni rad imaju veliku odgovornost i ovlašćenja bilo da sami vode postupke i donose odluke ili da u postupku pred sudom i drugim organima daju svoje mišljenje vezano za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta.

S druge strane, centri za socijalni rad, redovno ističu probleme sa kojima se svakodnevno susreću, a koji utiču na kvalitet njihovog rada. Prije svega ističu sve veću nadležnost centara za socijalni rad po različitim osnovama, a da to istovremeno ne prati i potreban broj radnika,⁵³ zatim kao problem navode nedovoljan broj stručnih radnika različitih profila i nemogućnost formiranja stručnih timova za rad po pojedinim oblastima socijalne zaštite. To potvrđuju i podaci Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite⁵⁴ prema kojima više od polovine centara/službi nema zaposlenog psihologa.

Centri za socijalni rad su osnovne ustanove socijalne, porodične i dječje zaštite sa javnim ovlaštenjima. Polazeći od izuzetno važne uloge centara za socijalni rad u sistemu socijalne zaštite u cjelini, a imajući u vidu da problemi sa kojima se centri susreću u svom radu, za posljedicu imaju i neadekvatne mjere u zaštiti interesa djeteta, neophodno je osigurati potrebne uslove za postupanje centara u skladu sa utvrđenim ovlašćenjima, prije svega u dijelu obezbjeđenja potrebnog broja stručnih radnika, stalne edukacije zaposlenih i obaveznog stručnog nadzora.

7. Postupanje centra u slučajevima nasilja nad djecom

Prema članu 81. Porodičnog zakona roditelji imaju dužnost i pravo da štite svoju maloljetnu djecu i da se brinu o njihovom životu i zdravlju. Roditelju koji zlostavlja dijete, zloupotrebljava roditeljsko pravo, ili je napustio dijete, zanemario brigu o djetetu i zanemario svoje roditeljske dužnosti, sud će u vanparničnom postupku oduzeti roditeljsko pravo. (član 106)

Roditelj zloupotrebljava roditeljska prava i dužnosti ako, između ostalog, sprovodi fizičko ili psihičko nasilje nad djetetom i ako seksualno iskorištava dijete.

Postupak radi oduzimanja roditeljskog prava pokreće organ starateljstva, roditelj, odnosno usvojilac.(član 107).

Organ starateljstva dužan je pokrenuti postupak za oduzimanje roditeljskog prava i u slučaju kada na bilo koji način sazna da postoje okolnosti da roditelj zlostavlja dijete i zloupotrebljava roditeljska prava.

⁵³ Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, na dan 31.12.2010.godine, u 61 opštini, broj zaposlenih u centrima za socijalni rad i opštinskim službama socijalne zaštite bio je 556 radnika, od tog broja 58% ili 324 su stručni radnici. Prema istim podacima broj zaposlenih u centrima za socijalni rad u 2011.godini bio je 539 radnika, a od tog broja 317 stručnih radnika. Očito je dakle da je došlo do smanjenja broja zaposlenih. Iako brojke ne pokazuju značajno smanjenje, ono je posebno vidljivo zbog novih obaveza koje centri imaju, kao što je npr Zakon o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku.

⁵⁴ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten broj 11.

Vezano za slučaj nasilja nad djetetom u porodici i posebno seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja, primjetne su situacije u kojima centar za socijalni rad ne postupa u skladu sa obavezama utvrđenim članom 107. Porodičnog zakona.

U jednom broju predmeta u kojima je Institucija postupala, a u kojima je pokrenut krivični postupak protiv roditelja zbog seksualnog nasilja nad djetetom, centri za socijalni rad nisu preduzimali zakonom utvrđene mjere porodično pravne zaštite iz svoje nadležnosti, već su čekali ishod krivičnog postupka. Čak i u slučaju kad je donesena prvostepena odluka kojom je počinilac - otac oglašen krivim, centar za socijalni rad je čekao da ista postane pravosnažna.

Centar za socijalni rad ima ključnu ulogu u zaštiti prava i interesa djece. Upravo u namjeri da zaštititi djecu, zakonodavac je obavezao centar za socijalni rad da uvijek kada „na bilo koji način sazna“ da je dijete seksualno zlostavljano u porodici, pokrene postupak radi zaštite djeteta od roditelja koji na najgrublji mogući način zloupotrebljava svoja roditeljska prava.

Zaštita djeteta od roditelja, staratelja ili usvojioца koji je zloupotrebio svoje roditeljsko pravo – seksualno zlostavljaо и iskorištavaо dijete, obavezuje centar na pokretanje postupka za oduzimanje roditeljskog prava, bez obzira da li se i kakav postupak vodi protiv počinioца ovog djela i bez obzira na ishod takvog postupka.

Propuštanje centra za socijalni rad da preduzme mjere u skladu sa zakonom utvrđenom obavezom protivno je interesu djeteta i njegovom pravu na zaštitu od svakog oblika nasilja i zlostavljanja.

Radi sprečavanja takvog postupanja, Ombudsman za djecu u skladu sa ovlaštenjima utvrđenim članom 9. Zakona o Ombudsmanu za djecu, svim centrima za socijalni rad, uputio je preporuku kojom predlaže preduzimanje mjera za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju prava i interes djeteta, odnosno, da u svim slučajevima seksualnog nasilja, zlostavljanja i iskorištavanja djeteta u porodici, u skladu sa svojim ovlaštenjima, preduzmu potrebne mjere u skladu sa članom 107. Porodičnog zakona i pokrenu postupak oduzimanja roditeljskog prava.

8. Djeca bez roditeljskog staranja

Prema Konvenciji o pravima djeteta, dijete koje je privremeno ili trajno lišeno porodične sredine ili kome, u njegovom najboljem interesu, nije dozvoljeno da ostane u tom krugu, ima pravo na posebnu zaštitu i pomoć države. Države članice, u skladu sa svojim nacionalnim zakonima obezbjeđuju alternativno staranje za takvo dijete.

Takvo staranje treba da obuhvata, između ostalog, smještaj u drugu porodicu, usvojenje ili, ako je neophodno, smještaj u odgovarajuće ustanove za brigu o djeci. Pri razmatranju rješenja, treba obratiti dužnu pažnju i na činjenicu da je poželjan kontinuitet u podizanju djeteta, kao i na etničko, vjersko, kulturno i lingvističko porijeklo djeteta.⁵⁵

Pravo je djeteta da živi sa svojom porodicom. Odvajanje djeteta od roditelja moguće je samo izuzetno i u slučaju kada se u odgovarajućem postupku utvrdi da je to u najboljem interesu djeteta.

Zahtjev Konvencije je poziv i obaveza državi, da u skladu sa zakonom, u svim slučajevima kada razvoj i odrastanje djeteta nije moguć u biološkoj porodici, djetetu obezbijedi uslove za nesmetan razvoj, navodeći i moguće oblike koji taj razvoj mogu obezbijediti, poštujući pri tome jedan od osnovnih principa - najbolji interes djeteta.

⁵⁵ UN Konvencija o pravima djeteta, član 20.

Zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja je vrlo zahtijevan i odgovoran posao koji, pored jasno postavljenih i definisanih normativnih okvira, zahtijeva i angažovanje stručnjaka različitih profila, u različitim sektorima, prije svega u centrima za socijalni rad, u čijoj je nadležnosti izbor oblika alternativne brige o djeci, ali i stalni nadzor nad brigom o djeci, i onda kada je djeci rješenjem centra obezbijeđena odgovarajuća alternativna briga.

U cilju zaštite djeteta i njegovog najboljeg interesa Porodični zakon utvrđuje brojne mjere koje se preduzimaju u slučaju da roditelji zloupotrijebe svoje roditeljsko pravo ili grubo zanemare roditeljske dužnosti i prava. Zakon, dakle, prioritet daje mjerama porodično pravne zaštite koje se izriču za zaštitu djece koja su u riziku, utvrđujući i mogućnost oduzimanja roditeljskog prava u slučajevima i pod uslovima utvrđenim zakonom. Zakon na žalost ne utvrđuje slučajeve i uslove u kojima roditelj može biti ograničen u vršenju svog roditeljskog prava.

Zakonom o socijalnoj zaštiti utvrđeno je da pravo na zbrinjavanje u hraniteljsku porodicu ima lice koje ima pravo na smještaj u ustanovu.⁵⁶

Djetetom bez roditeljskog staranja smatra se dijete koje nema roditelje, koje je napušteno od roditelja, čiji roditelji nisu u mogućnosti da mu pruže potpuno staranje zato što su ograničeni u vršenju roditeljskog prava ili su lišeni tog prava.⁵⁷

Pravo na smještaj u ustanovu ima:

- a) dijete bez roditeljskog staranja do povratka u vlastitu porodicu ili zbrinjavanja u porodicu usvojioца ili hraniteljsku porodicu, do završetka redovnog školovanja, najduže do 26. godine života, a ne duže od šest mjeseci nakon završetka redovnog školovanja,
- b) dijete sa poteškoćama u razvoju koje nema uslova da ostane u svojoj porodici i kada je to svrshishodnije radi čuvanja i vaspitanja, školovanja, osposobljavanja ili psihosocijalne rehabilitacije, dok traje potreba za ovim oblikom zaštite,
- v) dijete čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama, do povratka u vlastitu porodicu,
- g) dijete sa društveno neprihvatljivim ponašanjem, dok traju razlozi za ovim vidom socijalne zaštite
- d) dijete žrtva nasilja, dok traju razlozi za ovim vidom socijalne zaštite,
- đ) dijete žrtva trgovine ljudima, dok traju razlozi za ovim vidom socijalne zaštite.⁵⁸

Strategija za unapređenje socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja za period 2009-2014⁵⁹ ima za cilj unapređenje sistemskih modela socijalne i porodično- pravne zaštite djece bez roditeljskog staranja i odnosi se na oblast hraniteljstva, usvojenja, starateljstva i institucionalnog zbrinjavanja djece.

a) Hraniteljstvo

Jedno od osnovnih prava svakog djeteta je pravo djeteta na život u porodici. Porodica kao osnovna jedinica društva, prirodna je i nezamjenljiva sredina za razvoj i blagostanje svih njениh članova, a posebno djece. Tu dijete stiče prva znanja, upoznaje duge i drugačije, tu uči i tu odrasta. Ono što mu je potrebno je briga i pažnja odraslih, prije svih roditelja.

⁵⁶ Zakon o socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 37/12, član 42.

⁵⁷ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 18.

⁵⁸ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 40.

⁵⁹ Strategiju je usvojila Vlada Republike Srpske 3.9.2009.g.

Ako dijete nema biološku porodicu, ako su roditelji napustili dijete ili iz bilo kojih drugih razloga nisu u mogućnosti odgovoriti svojim roditeljskim obavezama, djetetu je opet potrebna porodica, alternativna - hraniteljstvo ili usvojenje, koje će bolje od bilo kojeg doma biti podrška djetetu u odrastanju.

Ni jedan dom nije zamjena za porodicu, ni jedan nije dovoljno dobar bez obzira na sve uslove koje djeci pruža. Istraživanja provedena u nekim evropskim zemljama potvrđuju da je razvoj djeteta izvan porodice uvijek ugrožen, prije svega ugrožen je njegov emocionalni i socijalni razvoj. Zbog toga je smještaj djeteta u odgovarajuće institucije posljednja mogućnost, koja se primjenjuje samo u izuzetnim slučajevima i pod uslovima utvrđenim zakonom.

Zbog toga je neophodno raditi na promociji hraniteljstva koje je jedan od najhumanijih oblika zaštite djece i u interesu je prije svega djeteta, a onda i porodice i društva u cjelini.

Hraniteljstvo jeste i zahtjevna i odgovorna uloga jer djetetu privremeno obezbjeđuje odgovarajuće porodično okruženje za odrastanje, dijete, dakle, ne prekida vezu sa prirodnom porodicom. Ključna prednost hraniteljstva u odnosu na druge vidove zbrinjavanja djeteta je upravo u činjenici da dijete zadržava lični porodični identitet i vezu sa porodicom, a istovremeno stiče pozitivna iskustva porodičnog okruženja u drugoj porodici i ima za cilj da se dijete poslije određenog vremena, zavisno od potreba, vrati svojoj porodici.

S obzirom da zasnivanjem hraniteljstva, hranitelji stiču prava i obaveze u skladu sa zakonom, a da istovremeno i roditelji djeteta koje je u hraniteljskoj porodici imaju i dalje određena prava i obaveze, to je posebno važno da se ova pitanja, u postupku pripreme za hraniteljstvo jasno odrede.

U našim uslovima hraniteljstvo nije prepoznato kao vid zbrinjavanja djece u mjeri u kojoj je to potrebno. Sigurno je da postoje porodice koje to žele (sama želja nije dovoljna, potrebne su naravno dodatne i zahtjevne prepostavke za sticanje svojstva hranitelja, kako je to Zakonom i definisano), i djeca kojima takve porodice trebaju, ali se brojna pitanja moraju jasno postaviti i definisati, kako bi se osiguralo da hraniteljska porodica, u najboljem interesu djeteta, odgovori na potrebe djeteta, prije svega izbor hranitelja, njihova edukacija i priprema za hraniteljstvo i posebno nadzor nad njihovim radom, koji mora biti stalan i kontinuiran.

Novi Zakon o socijalnoj zaštiti u normativnom smislu je korak naprijed u određivanju ovog vida zbrinjavanja djece i njegovim stupanjem na snagu započele su i aktivnosti prije svega na promociji hraniteljstva i njegovim prednostima u zbrinjavanju djece.

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite, u 2011. godini u Republici Srpskoj evidentirano je 198 hraniteljskih porodica, i poseban oblik hraniteljstva kao „socio-pedagoške životne zajednice“ koje funkcionišu u Banjaluci, Gradišći, Laktašima i Novom Gradu. Međutim, sve evidentirane hraniteljske porodice nisu i aktivne.

Ono što je između ostalog konstatovano Strategijom unapređenja socijalne zaštite djece bez roditeljskog staranja je činjenica da je najveći broj djece bez roditeljskog staranja smješteno u srodničke porodice, ali da te porodice nisu u centrima za socijalni rad evidentirane kao hraniteljske porodice i, što je posebno važno, te porodice kojima je povjerena briga za dijete nisu pod stalnim nadzorom nadležnih centara za socijalni rad.

Očekuje se da unapređenje porodičnog smještaja u formi hraniteljstva, svakako ima u vidu i brojne srodničke porodice kojima je povjerena briga za djecu, prije svega u dijelu nadzora.

b) Usvojenje

Usvojenjem se pravnim putem između maloljetnog djeteta i punoljetne poslovno sposobne osobe formira roditeljski odnos.

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite⁶⁰ u 2011. godini u Republici Srpskoj podnesen je ukupno 301 zahtjev za usvojenje djeteta. Od tog broja realizovano je ukupno 29 zahtjeva i to 19 zasnovanih potpunih usvojenja, 8 nepotpunih usvojenja i 2 usvojenja sa međunarodnim elementom. Iako skromni i ovi pokazatelji su pomak u odnosu na prethodni period,(2005-2008) kada je godišnje u prosjeku ostvareno 20 usvojenja.

Usvojenje, kao poseban oblik porodično-pravnog zbrinjavanja djeteta i zaštite djeteta bez odgovarajuće roditeljske brige, uređeno je Porodičnim zakonom⁶¹ i postavljeno je vrlo zahtjevno. S jedne strane zahtjevna procedura je razumljiva ako se ima u vidu ozbiljnost odnosa koji se usvojenjem uspostavlja. Međutim, primjena zakona u praksi otežana je i postojećim normativnim rješenjima.

Najčešće, od radnika centara za socijalni rad koji rade na ovom pitanju, se kao problemi navode:

- nemogućnost usvojenja od strane lica koja žive sami ili su vanbračni partneri,⁶²
- niska gornja dobna granica djeteta za potpuno usvojenje,⁶³
- nedefinisana donja uzrasna granica djeteta za usvojenje djeteta,
- nedefinisana priprema i edukacija lica potencijalnih usvojitelja,
- praćenje djeteta nakon zasnovanog usvojenja.

U centrima za socijalni rad, pored navedenog, ističu i problem što su zakonska rješenja zadržala i potpuno i nepotpuno usvojenje.

Potpuno usvojenje za posljedicu ima potpunu integraciju djeteta u porodicu - roditeljski odnos zasnovan pravnim putem, dok kod nepotpunog usvojenja nema potpune integracije djeteta u porodicu u kojoj dijete ima samo neka prava i obaveze.

U brojnim zemljama Evropske unije, porodično zakonodavstvo poznaje samo potpuno usvojenje. U tom pravcu su i zemlje iz našeg okruženja usklađivale svoje zakonodavstvo, tako da pored činjenice da se utvrđuje samo potpuno usvojenje, dozvoljava se mogućnost da usvojeno može biti dijete do 18 godina života, te da usvojitelji mogu biti i bračni i vanbračni partneri.

Zakonom utvrđena gornja starosna granica djeteta za usvojenje (5 godina) u praksi sprečava potpuno usvajanje djece starije od 5 godina, što je potpuno neprihvatljivo.

Zakon uopšte ne utvrđuje donju uzrasnu granicu djeteta za usvojenje, tako da je i ovo pitanje prepušteno organu starateljstva koje o tome odlučuje.⁶⁴

Zakon uopšte ne sadrži odredbe o pripremama potencijalnih usvojitelja, ali ni pripremama djeteta za tako važan odnos koji se usvajanjem djeteta uspostavlja.

⁶⁰ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten broj 11

⁶¹ Porodični zakon Republike Srpske, član 145-174

⁶² Porodični zakon, član 153: Bračni supružnici mogu zajednički usvojiti isto dijete. Dijete može usvojiti i samo jedan od njih, uz pristanak drugog bračnog druga.

⁶³ Porodični zakon, član 157: Potpuno usvojiti se može samo dijete uzrasta do 5 godina.

⁶⁴ Uputstvo o postupku usvojenja djece, „Službeni glasnik RS”, broj 27/04, u tački 3.utvrđuje: Organ starateljstva ne može dati dijete iz porodilišta na usvojenje, pošto se u tim slučajevima rad sa prirodnim roditeljima (po pravilu sa majkom) svodi na pribavljanje izjave-saglanost majke da se njenoj dijete da na usvojenje, i to u trenutku kada ona nije dovoljno oporavljena od posljedica porođaja.

Program pripreme za usvojenje mora biti jedinstveno definisan i kao takav obavezivati i potencijalne usvojitelje i nadležne centre za socijalni rad.

Zakon utvrđuje samo kao mogućnost probnog smještaja, u okviru kojeg roka bi se procjenjivala uspješnost obavljenog usvojenja, i taj rok iznosi samo tri mjeseca, s tim da isti ni takav nije predviđen kod usvajanja djeteta od strane stranih državnih organa.

Zakon ne utvrđuje kriterije po kojima strani državljanin može biti usvojilac, utvrđuje samo da izuzetno, usvojilac može biti i strani državljanin ako za to postoje naročito opravdani razlozi.⁶⁵ Šta su naročito opravdani razlozi Zakon ne utvrđuje, ali prema Uputstvu, tačka 12. nadležni centar za socijalni rad, u tim postupcima je dužan zatražiti odobrenje o dozvoli usvojenja od Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite.

Zakon ne utvrđuje ko može biti usvojilac, Zakon članom 155. utvrđuje samo ko ne može usvojiti dijete.

Prema važećem Zakonu (član 170.) organ starateljstva je dužan voditi evidenciju i dokumentaciju o usvojenoj djeci.

Ono što u praksi svakako čini problem je i nepostojanje jedinstvene evidencije-baze podataka o licima potencijalnim usvojiocima, ali i djeci, koja u skladu sa Zakonom mogu biti usvojena.

Instituciju je kontaktirao jedan broj građana da provjere uslove pod kojima mogu biti usvojenci. Imali su informacije da mogu usvojiti dijete samo sa područja svoje opštine, a da njihova opština nema evidentiranu djecu koja mogu biti usvojena, ili, ako podnesu zahtjev nadležnom centru da li je on dužan njihov zahtjev proslijediti drugom centru ako nije u mogućnosti udovoljiti zahtjevu, te zašto ona koja živi sama ne može biti usvojilac.

Očito je, dakle, da usvojenje kao najpotpuniji vid brige o djeci bez roditeljskog staranja nije u dovoljnoj mjeri ni afirmisano niti korišteno.

Imajući u vidu da je usvojenje, prije svega najkompletniji oblik porodično-pravne zaštite djece bez roditeljskog staranja koje istovremeno doprinosi i ostvarivanju roditeljstva, pored izmjena Porodičnog zakona koje su neophodne, a koje treba da omoguće veću efikasnost u ostvarivanju društvene brige o djeci, potrebna je i kontinuirana promocija usvojenja, ali i jačanje profesionalnih kompetencija stručnih radnika organa starateljstva.

Komitet za prava djeteta⁶⁶ razmatrajući Izvještaj Bosne i Hercegovine 2012. godine, između ostalog, ponavlja svoju raniju preporuku iz 2005. godine i apel državi da ubrza neophodne zakonodavne, administrativne i druge mjere kako bi se osiguralo da su procedure usvajanja u potpunosti u skladu sa članom 21. Konvencije, te preporučuje da se:

- a) olakša proces usvajanja tako što će pojednostaviti i racionalizovati postupke za usvajanje i uspostaviti jedinstvenu integriranu bazu podataka za ustanove socijalne zaštite sa informacijama o potencijalnim usvojenicima kao i usvojiocima,
- b) razmotri povećanje gornje starosne granice za usvajanje u Republici Srpskoj,
- c) odgovori na prethodnu preporuku Komiteta (CRC/C/15/Add/tačka 260, stav 39) za 2005. godinu - eksplorativnog prikupljanja podataka o djeci koja su uključena u domaća i međunarodna usvajanja.

⁶⁵ Porodični zakon, član 147.

⁶⁶ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 51

9. Djeca smještene u instituciju

Pravo djeteta na život u porodici, kao osnovo pravo svakog djeteta garantuje se svim međunarodnim dokumentima. Polazači od uloge i važnosti porodice u odrastanju svakog djeteta, institucionalna briga o djetetu primjenjuje se samo kao posljednja alternativa, onda kad su iscrpljene sve druge mogućnosti i onda kada je nadležni organ u odgovarajućem postupku utvrdio da odrastanje djeteta u porodici nije u njegovom najboljem interesu.

Svako izdvajanje djeteta iz porodice, pogotovo u njegovom najranijem uzrastu, ugrožava njegov razvoj i ostavlja dugotrajne posledice. Jedan dječak u razgovoru sa predstavnicima Institucije je rekao: „Ali za sve, ja sam samo dijete iz doma.“

Dom „Rada Vranješević“ je jedina ustanova u Republici Srpskoj za zbrinjavanje djece bez roditeljskog staranja, djece bez adekvatnog roditeljskog staranja, i djece čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama.

U Evropi se u zadnjih dvadeset godina ukazuje na potrebu deinstitucionalizacije brige za djecu čiji je cilj smanjenje broja djece smještene u instituciju, što zahtijeva:

- da se mijenja pristup u smještaju djece u instituciju, tako da je smještaj djeteta u dom uvijek zadnja alternativa i onda kad su iscrpljene sve druge mogućnosti,
- da funkcionisanje ustanova za smještaj djece mora biti organizovano na način, da u što je moguće većoj mjeri budu organizovane kao porodice, a što se odnosi i na uključivanje djece u društveni život u lokalnoj zajednici,
- da način i metode rada, stručnost zaposlenih, kvalitetni sadržaji i kvalitetan rad sa djecom budu ključni faktori koji će za djecu koja su smještena u dom imati pozitivne efekte, ne samo za vrijeme njihovog boravka u instituciji već dugoročno.

Broj djece zbrinute u instituciji u Republici Srpskoj prema pokazateljima u zadnjih nekoliko godina ne prelazi 15% u odnosu na ukupan broj djece bez roditeljskog staranja.⁶⁷ Jedan dom sa prostornim kapacitetima koje pruža zadovoljava potrebe za zbrinjavanjem djece kroz ovaj vid, ali ono na čemu se mora dodatno raditi je kvalitet usluga i sadržaja za djecu, kako bi njihov boravak u domu, po svom kvalitetu bio adekvatan obavezi društva u zbrinjavanju djece smještene u instituciji.

Pravo na smještaj djeteta u dom regulisano je Zakonom o socijalnoj zaštiti i Statutom Doma, a osnovni cilj smještaja djeteta u dom je obezbjeđivanje zbrinjavanja (stanovanje, ishrana, odijevanje, njega, pomoć i staranje), njega i staranje o zdravlju, vaspitanju i pomoći u obrazovanju, osposobljavanju za rad, radnookupacione, kulturno - zabavne i rekreativno - rehabilitacione aktivnosti i usluge socijalnog rada.

Dom obezbjeđuje finansijska sredstva iz tri vrste izvora: budžet Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske kao resorno Ministarstvo, uplata sredstava centara za socijalni rad za korisnike usluga iz njihove opštine, te iz donacija pravnih i fizičkih lica.⁶⁸

S obzirom na prostorne kapacitete, u domu može da funkcioniše 12 vaspitnih grupa - porodica, strukturno-organizaciono analognih porodičnim stanovima. Prostorni kapacitet za svaku porodicu u domu je 200 kvadratnih metara. Prostorije koje čine porodični smještaj su: dnevni boravak, 4 spavaće sobe, 4 kupatila, garsonjera, kuhinja i trpezarija, kupatilo, balkon.

⁶⁷ Prema podacima svih centara za socijalni rad u 2010.godini evidentirano je 640 djece bez roditeljskog staranja i adekvatnog roditeljskog staranja,

⁶⁸ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 132-134.

Trenutno je u domu organizovano 8 vaspitno-obrazovnih grupa - porodica koje, s obzirom na ukupan broj djece i njihov uzrast i potrebe, pružaju uslove za adekvatan rad u porodici.

U domu su renovirane pojedine etaže za smještaj porodica, renovirani su mokri čvorovi u svim prostorijama za porodice, zamijenjena je stolarija i balkonske ograde, te ograda u dijelu objekta koji izlazi na tranzitni put.

Najveći broj djece u institucionalnom smještaju su djeca čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama (dvije trećine djece), a za staraca djeci u gotovo 70% slučajeva imenovana je osoba iz centra za socijalni rad koji je dijete smjestio u ustanovu.

Rješenje o smještaju djeteta u dom ne sadrži obrazloženje iz kojeg bi bilo vidljivo da je centar blagovremeno preduzeo sve druge mjere porodično pravne zaštite (nadzor, pojačani nadzor i sl.) i da ove mjere, primjenom u određenom vremenskom periodu nisu doprinijele zaštiti djeteta u porodici (rješenje o smještaju djeteta koje ima roditelje koji nisu ni lišeni ni ograničeni u vršenju roditeljskog prava).

Smještaj djece u dom nije unaprijed definisan kao privremeno zbrinjavanje djece, niti koliko najduže takvo rješenje može trajati, niti obavezu preispitivanja ovog vida zbrinjavanja djeteta protekom određenog vremena, sve to, vrlo često, za posljedicu ima dug boravak djece u ustanovi. Vrijeme koje djeca provode u domu trebalo bi biti individualno određeno zavisno od razloga koji su doveli do smještaja u dom i vremena koje je potrebno da bi se otklonili razlozi za smještaj djeteta.

U prosjeku djeca u domu provedu oko 4 godine, s tim da jedan broj djece u domu boravi i duplo duže. Ovaj problem primijetan je tek kad djeca treba da napuste dom po punoljetstvu, jer ne žele da se vrate u sredinu odakle su došli. Taj odnos djece je potpuno razumljiv, s obzirom na dužinu boravka u ustanovi i činjenicu da u tom periodu nisu imali adekvatan kontakt sa porodicom i sredinom iz koje su došli.

Posebno zabrinjava činjenica da je sve prisutniji i smještaj najmlađih, djece do tri godine života i one koja iz porodilišta praktično dolaze u ustanovu.

Novim Zakonom (na inicijativu Institucije) ta mogućnost ostavljena je samo izuzetno, privremeno i uz saglasnost resornog ministarstva.⁶⁹

Kontakt djece sa porodicom, srodnicima, prijateljima i drugima ostvaruju se na osnovu procjene i saglasnosti nadležnog centra za socijalni rad, a putem upućivanja ili primanja telefonskih poziva, posjeta, o čemu se vodi evidencija. U domu navode da posjete djeci nisu redovne i da je za jedan broj djece komunikacija sa porodicom vrlo rijetka. Djeca ostvaruju posjete porodici ili srodnicima kada za to postoji mogućnost. Jedan broj djece, koja nemaju srodničku podršku, ostvaruje kontakte sa kontakt - osobama ili porodicama.

Smještajem djeteta u instituciju njegov kontakt sa porodicom ne smije biti prekinut.

Naprotiv, i onda kad su smještena u ustanovu, njihova veza sa porodicom mora se održavati i jačati. Za vrijeme boravka djeteta u ustanovi nadležni centar bi morao raditi sa porodicom u cilju stvaranja uslova za povratak djeteta u porodicu, a onda kad to nije moguće alternativa je opet porodica - hraniteljska ili usvojenje. U isto vrijeme u ustanovi moraju raditi sa djecom u cilju njihovog osposobljavanja, da što prije mogu nastaviti svoje odrastanje u svojoj porodici.

Organ starateljstva dužan je da odredi način i vrijeme kontaktiranja roditelja i djeteta koje je zbrinuto u dječjem domu ili na porodičnom smještaju. Obavezno je stalno

⁶⁹ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 40.

praćenje realizacije tih kontakata, kao jednom od odlučujućih podataka za ocjenu da li je dijete trajno ili privremeno napušteno od roditelja.⁷⁰

Imajući u vidu broj i strukturu djece (uzrast, pol, zdravstveno stanje, razlozi smještaja), teško je očekivati da broj zaposlenih stručnih radnika angažovanih u vaspitno-obrazovnom radu sa djecom može odgovoriti zahtjevima koji su im postavljeni.

Pri tome se mora imati u vidu da su u domu smještena i djeca sa poremećajima u ponašanju sa kojima se mora dodatno raditi po posebnom, individualnom programu ili angažovati rad stručnih lica izvan doma, te djeca sa smetnjama u razvoju čije potrebe zahtijevaju takođe poseban individualan program, zavisno od uzrasta djeteta i njegovih potreba. Međutim, dom nema zaposlene stručnjake koji u toj oblasti mogu adekvatno odgovoriti potrebama ove djece.

Zakonom o socijalnoj zaštiti, članom 146, utvrđeno je da će ustanove socijalne zaštite uskladiti svoju organizaciju i opšta akta sa odredbama zakona u roku od godinu dana od dana njegovog stupanja na snagu. U istom roku, centri za socijalni rad su u obavezi izvršiti preispitivanje priznatih prava sa odredbama zakona.

S obzirom da taj rok od godinu dana ističe u maju 2013. godine, podaci centara u preispitivanju priznatih prava svakako treba da pokažu i da li je postojećim rješenjima alternativne brige za djecu osiguran najbolji interes djeteta, posebno djece smještene u instituciju.

10. Djeca i mediji

UN Komitet za prava djeteta, razmatrajući prvi inicijalni izvještaj Bosne i Hercegovine o stanju prava djeteta, svojim zaključnim razmatranjima izrazio je svoju zabrinutost i činjenicom da se pravo djeteta na privatnost ne poštuje u potpunosti ni u školama, medijima, drugim institucijama, te je u vezi s tim preporučio preduzimanje svih mogućih mjera kako bi se obezbijedili uslovi za poštovanje prava djeteta na privatnost.⁷¹

Novim preporukama UN Komiteta za prava djeteta,⁷² ističe se da je pravo na privatnost sadržano u Ustavu države potpisnice, te da je Komitet zabrinut zbog učestalih slučajeva neetičkog i neprofesionalnog ponašanja novinara koji objavljaju lične podatke djece i mladih koji su žrtve ili počinoci krivičnih djela. **U tom kontekstu, Komitet je zabrinut da, iako država potpisnica ima Etički kodeks za novinare, ne postoji izvršni mehanizam za obezbjeđivanje poštovanja i da Regulatorna agencija za komunikacije države potpisnice ne interveniše blagovremeno u slučajevima povreda dječije privatnosti i takođe izriče kazne koje nisu srazmjerne.**

Dakle, iako djeca kao najosjetljivija kategorija građana imaju pravo na privatnost i pravo na zaštitu privatnosti (ni jedno dijete ne smije biti izloženo samovoljnom ili nezakonitom miješanju u njegov privatni i porodični život, dom ili ličnu prepisku kao ni nezakonitim napadima na njegovu čast i ugled, dijete ima pravo na zaštitu zakona od takvog miješanja ili napada)⁷³, ostvarivanje ovog prava za djecu nije osigurano u skladu sa zahtjevima ne samo Konvencije o pravima djeteta već i brojnih drugih međunarodnih dokumenata koji se odnose na ovo pitanje.

⁷⁰ Uputstvo o postupku usvojenja djece, tačka 5.

⁷¹ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2005, tačka 35.

⁷² UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 37.

⁷³ UN Konvencija o pravima djeteta, član 16.

Institucija Ombudsmana za djecu je u prethodnom izvještaju upravo ukazala na problem da postojeći zakoni koji uređuju ovu materiju nisu uspostavili mehanizam koji će obezbijediti poštovanje ovog prava djeteta - da prati, kontroliše i sankcioniše sve slučajevе izvještavanja o djeci ili za djecu, na način koji je protivan njihovom interesu, odnosno, da vrši stalni nadzor u ovoj oblasti u cilju zaštite djeteta i njegovih interesa.

Postojeće institucije iz ove oblasti imaju ovlašćenja da mogu po službenoj dužnosti voditi postupke a ne i da moraju, a pri tom su odredbe koje obavezuju postavljene tako da zahtijevaju dodatno tumačenje, jer traže da izvještavanje bude krajnje obazrivo, poštujući dobre običaje, polazeći od interesa djeteta.

Komitet dodatno upozorava da i reakcije koje uslijede nisu ni blagovremene ni srazmjerne učinjenom, što samo potvrđuje da u ovoj oblasti još uvjek nije uspostavljen efikasan sistem zaštite djece.

Pravo djeteta na zaštitu privatnosti obavezuje sve i institucije i pojedince, ali se ono uglavnom posmatra kroz odnos medija prema djeci. Mediji jesu izuzetno važan faktor, ali se to pitanje mora posmatrati mnogo šire. Tu obavezu imaju i roditelji i vrtići, škola, centri za socijalni rad, sportski klubovi i sve druge institucije i organizacije koje izvještavaju i daju informacije o djeci. I njihova je obaveza da svojim informacijama, izjavama i izvještajima, pokažu više osjetljivosti prema onome što jeste pravo djece na zaštitu privatnosti.

Na povrede prava djeteta u medijima Instituciji su ukazivali i roditelji i nastavnici, zaposleni u centrima za socijalni rad. Roditelji najčešće ukazuju na problem izloženosti djece različitim medijskim sadržajima neprimjerenum uzrastu djece, a institucije ukazuju na povredu prava djeteta na privatnost i nepoštovanje dostojanstva djeteta.

Djeca su u medijima i dalje prisutna najčešće u crnim hronikama kao žrtve nasilja i zlostavljanja ili kao počinioci kriminalnih radnji. Senzacionalički pristup u izvještavanju o događaju dovodi ih na naslovne strane, iznose se podaci o porodici, razgovora se sa djetetom bez saglasnosti roditelja, odnosno, staratelja djeteta, izvještava se o školi i razredu u koji dijete ide. Sve to u prvi plan ne stavlja pravo djeteta i njegov interes. Još uvjek je u prvom planu pravo javnosti na informaciju. Iako je to imperativ novinarske profesije - da javnost dobije informaciju, svaka takva situacija zahtijeva i procjenu o mogućim posljedicama za dijete i njegov razvoj.

S druge strane, učešće djece u medijima je vrlo skromno, kao i njihovo pravo na izražavanje vlastitog mišljenja i učestvovanje u svim situacijama koje se njih tiču.

Izloženost djece medijskim sadržajima odnosi se uglavnom na televizijski program i emitovanje scena nasilja u različitim emisijama. Nasilje u medijima prisutno je i u filmovima, reklamama, muzici... Imajući u vidu da djeca od najranijeg uzrasta najveći dio svog slobodnog vremena provode uz televizijski program, sadržaji koji im se nude imaju izuzetno važan uticaj na njihovo odrastanje, bilo da se radi o pozitivnim ili negativnim sadržajima, što znači da mogu biti vrlo korisni-zabavni, informativni, edukativni, ali ti efekti mogu biti i potpuno suprotni. Stručnjaci posebno upozoravaju na uticaje scena nasilja na razvoj djeteta ali i uticaj reklama.

Istovremeno, i sve prisutniji novi mediji i izloženost djece istima od najranijeg uzrasta, dodatno su upozorenje, jer su dio odrastanja djece bez odgovarajućeg nadzora i kontrole.

Zato je vrlo važno da pored „medijskih zakona“ i mehanizama za njihovo provođenje i struka - novinarska profesija svojim zajedničkim angažovanjem radi na izgradnji standarda za izvještavanje o djeci.

S obzirom da je pitanje poštovanja prava djeteta na zaštitu privatnosti jedno od prava djeteta garantovanih Konvencijom, koje obavezuje sve subjekte zaštite, pa i medije, neophodno je da se pitanju medijskog obrazovanja posveti potrebna pažnja.

Medijsko obrazovanje je dio osnovnih prava svakog građanina, u svim zemljama svijeta, dio prava na izražavanje i prava na informisanje. Ono je sredstvo izgradnje i očuvanja demokratije. Prepoznajući različitost u prirodi i razvoju medijskog obrazovanja u različitim zemljama, preporučuje se da se medijsko obrazovanje uključi u nacionalne školske programe gdje god je to moguće, zajedno s dodatnim, neformalnim i doživotnim obrazovanjem.⁷⁴

11. Uticaj reklama

Kvalitetan zakonodavni okvir u svim oblastima ostvarivanja prava djeteta temelj je uspostavljanja i jačanja sistema zaštite prava i interesa djeteta, pa i u oblasti reklamiranja.

O uticaju koji reklamna industrija ima na djecu i njihovo odrastanje bilo da im šalje poruke ili da ih i sami koriste za reklamu svojih proizvoda danas se vrlo malo govori. Poseban problem je što to pitanje nije normativno uređeno, tako da je toj industriji ostavljen nedefinisan prostor u kojem mogu reklamirati svoje proizvode i koristiti djecu i za reklamu onih proizvoda koji nisu djeci namijenjeni.

Institucija je primila žalbe u kojima građani upozoravaju na neprimjereno korišćenje djece u ovoj oblasti u različitim oblastima, najčešće kod sredstava za higijenu. Industrija marketinga zna na koji način privući pažnju djeteta - muzika, crtani film, boje i sl. Pri tome, naravno, znaju i koji uzrast djece će njihov proizvod najlakše dovesti do kupca, što i jeste njihov osnovni cilj.

Reklamne poruke djeci su dostupne 24 sata i svaki dan. Pored uobičajenih načina reklamiranja, reklame su sve prisutnije i putem novih tehnologija, koje djeca sve više koriste bez potrebnog nadzora.

Pitanje reklama i razvoja djece može se posmatrati prvo kroz uticaj koji reklame uopšte imaju na razvoj djece (kod ishrane djece npr. brza hrana, gazirana pića, učešće u različitim nagradnim igrama koje traže dokaze o korištenju određenih proizvoda i sl.) a onda i samo učešće djece u reklamiranju određenih proizvoda. I jedno i drugo pitanje zahtijeva jasno definisana pravila u toj oblasti, u kojima će najbolji interes djeteta biti prioritet, uključujući i nadzor u tom dijelu i odgovornost za povrede prava djeteta i zloupotrebu djece u toj oblasti.

Pored pitanja učešća djece u reklamama i uticaja koje reklame uopšte imaju na razvoj djeteta, prisutna je sve veća dostupnost djeci poruka na bilbordima, televiziji, dnevnim novinama, pornografskim sadržajima. Poruke koje im se šalju pozivaju da se proizvod kupi, da djeca skupljaju..., da je to važno imati, djeca u tome naravno ne prepoznaju interes trgovine, ali prepoznaju u svom razredu i okruženju one koji to imaju.

a) Crtani filmovi, slikovnice

U brojnim situacijama mediji su ukazivali da pojedini sadržaji, iako namijenjeni djeci, nisu prilagođeni ni njihovom uzrastu ni njihovim potrebama. Reakcije su se odnosile uglavnom na crtane filmove i slikovnice koje su u slobodnoj prodaji namijenjene djeci.

⁷⁴ UNESCO, Konferencija za medije i digitalno obrazovanje, Beč, 1999.

Očekuje se da ti sadržaji imaju pozitivan uticaj na razvoj djeteta, da su edukativni, zabavni, informativni, međutim, očito je da oni nisu zadovoljili osnovni kriterij - najbolji interes djeteta.

Scene nasilja, kojima su djeca izložena ovim sadržajima, posebno djeluju na psihofizički razvoj najmlađih kojima su sadržaji i namijenjeni.

Ako je dijete u najranijem uzrastu izloženo sadržajima neprimjerenum njegovom uzrastu, ono se, ističu stručnjaci, poistovjećuje sa likovima, oponaša ih u stvarnosti, usvaja njihove stavove, razmišljanja i vrijednosti, postaje manje osjetljivo prema nasilnom ponašanju i tolerantnije prema agresivnom ponašanju uopšte, pa i svoje svakodnevne situacije rješava po modelu koji je „naučio“. Pri tome je najmladi uzrast izložen i najvećem riziku, jer je najčešće bez potrebnog nadzora i vremenskog ograničenja izloženo tim sadržajima iz kojih uči šta je dobro i vrijedno, uči nove izraze i obrasce ponašanja.

Ako se ima u vidu da je za objavljivanje slikovnica npr. potrebna zahtjevna procedura i da iza nje стоји odgovornost i urednika i recenzenta, nije realno očekivati da roditelji preuzmu njihovu ulogu i kada imaju kapacitete da takve sadržaje prepoznaju. A u svim tim situacijama odgovornost se uvijek prebacuje ne roditelje.

b) Mobilni telefoni

Sastavni dio dječijeg odrastanja danas su i mobilni telefoni. Djeca ih koriste od najranijeg uzrasta. Roditelji to pravdaju potrebom da mogu provjeriti gdje im se dijete nalazi i da u svakom trenutku mogu biti u kontaktu sa njim, što i jeste osnovna prednost u korištenju mobilnih telefona kod djece, jer stvara osjećaj sigurnosti i za djecu i za roditelje.

Međutim, mobilni telefon danas, među djecom posebno, nije samo sredstvo za komunikaciju, istovremeno je i foto aparat i računar i internet. U osnovnim školama većina djece ima mobilne telefone. Iako njihovo korištenje nije dozvoljeno za vrijeme nastave (svako korištenje mobilnog telefona na času zakonom je utvrđeno kao teža povreda obaveze učenika), međutim, na odmoru, u školskom dvorištu, na putu od kuće do škole, djeca koriste sve mogućnosti koje im mobilni pruža. Između ostalog snimanje i slanje fotografija vršnjaka, ali i slanje neprimjerenu poruka i poziva. Tako je mobilni telefon sve češće u funkciji nasilja među djecom.

Mobilni telefon je, nažalost, za mnogo djecu stvar prestiža i socijalnog statusa. Ako dijete ima neku jeftiniju varijantu ili uopšte nema mobilni telefon ima „problem“, ali „problem“ imaju i oni drugi, sa skupim telefonima.

Istovremeno, stalnim korištenjem mobilnih telefona djeca postaju sve više zavisna od ovog vida komunikacije, „ne znam šta bih bez mobilnog telefona“ kaže jedan dječak, s telefonom pišu zadaću, idu u prodavnici, igraju se na igralištu, što sigurno ne doprinosi razvijanju njihovih psiho socijalnih potencijala. Osnovno je, što je obaveza roditelja, kada djeci omoguće korišćenje mobilnog telefona, naučiti ih kad i zašto koristiti telefon, naučiti ih odgovornom korištenju telefona i u dijelu finansijskih izdataka. Mobilni telefon je samo jedan od primjera odnosa prema vrijednostima kojima učimo djecu i pri tome zaboravljamo da djeca svaki dan od nas uče šta su to vrijednosti i kako se odnosimo prema njima.

V PRAVO NA ZAŠTITU OD NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA

Države članice preuzimaju sve odgovarajuće zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere radi zaštite djeteta od svih oblika fizičkog ili mentalnog nasilja, povreda ili zloupotreba, zanemarivanja ili nemarnog odnosa, maltretiranja ili eksploracije, uključujući i seksualnu zloupotrebu, dok je na brizi kod roditelja, zakonitih staratelja ili nekog drugog lica kome je povjerena briga o djetetu.⁷⁵

Sve „odgovarajuće mjere“ koje su obaveza i odgovornost države, odnose se na cijeli niz mjera u različitim sektorima, koje pri tom moraju biti povezane i koordinirane.

UN Komitet za prava djeteta⁷⁶ ističući da je alarmantan stepen i intenzitet nasilja kome su djeca izložena, poziva da se značajno pojačaju i prošire mjere za zaustavljanje nasilja, jer nasilje nad djecom nikada nije opravdano i svako nasilje nad djecom se može spriječiti, te da načelo vladavine prava treba u potpunosti da se primjenjuje na djecu kao i na odrasle.

Iako je Republika Srpska preuzela međunarodno pravnu obavezu zaštite djece od nasilja, te su osnovni zahtjevi Konvencije o zaštiti djeteta od nasilja i ustavna i zakonom utvrđena obaveza,⁷⁷ na žalost, praksa pokazuje da su mnoga djeca još uvijek izvan potrebne zaštite, prije svega, zbog odnosa prema tom problemu i njegovom neprepoznavanju, zbog neadekvatnog reagovanja u situacijama kad se nasilje desi i, što je vrlo važno, zbog izostanka potrebne psihosocijalne podrške djeci žrtvama bilo kojeg oblika nasilja. Redovna je pojava da pri tome izostaje bilo kakva reakcija protiv počinioца nasilja nad djecom.

UN Komitet za prava djeteta⁷⁸ izrazio je svoju zabrinutost u vezi sa nasiljem nad djecom, i svojim zaključnim razmatranjima između ostalo preporučio:

- *da se izričito zabrani fizičko kažnjavanje djece u porodici i u institucijama,*
- *da se uključivanjem djece ojača kampanja podizanja svijesti i edukacije sa ciljem sprečavanja i eliminacije nasilja nad djecom i promovišu pozitivni, nenasilni oblici discipline i poštivanja dječjeg mišljenja, istovremeno radeći na podizanju svijesti o negativnim posljedicama fizičkog kažnjavanja⁷⁹.*

Novim Izvještajem, svojim zaključnim razmatranjima, UN Komitet za prava djeteta, ponavlja istu preporuku iz 2005. godine.⁸⁰

„Komitet preporučuje da Država članica preduzme sve odgovarajuće mjere kako bi se izričito zabranilo tjelesno kažnjavanje u svim sredinama, uključujući i porodično okruženje, na cijeloj teritoriji. Nadalje, Komitet predlaže da Država članica ojača i proširi podizanje svijesti i obrazovne programe, uključujući kampanje, u cilju promovisanja pozitivnih i alternativnih oblika discipline i poštivanja dječjih prava, uz učešće djece, ujedno podizajući svijest o štetnim posljedicama koje uzrokuje tjelesno kažnjavanje.“

⁷⁵ UN Konvencija o pravima djeteta, član 19.

⁷⁶ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 13. Pravo djeteta na slobodu od svih oblika nasilja

⁷⁷ Ustav Republike Srpske utvrđuje da djeca uživaju posebnu zaštitu, Porodični zakon i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici prepoznali su potrebu zaštite djeteta od svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja

⁷⁸ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2005., tačka 43

⁷⁹ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2005., tačka 43, stavovi c i d

⁸⁰ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012., tačka 40.

1. Nasilje nad djecom

UN Komitet za prava djeteta⁸¹ izražava svoju zabrinutost između ostalog i zbog nedostatka baze podataka o nasilju nad djecom, što sprečava sveobuhvatnu procjenu stepena, uzroka i prirode ovog fenomena, te zbog činjenice da su mjere za širenje informacija o uticaju nasilja u porodici na djecu kao i mjere za podsticanje prijavljivanja slučajeva nasilja i dalje neadekvatne.

Svako nasilje nad djetetom je trauma za dijete sa teškim i trajnim posljedicama, ono koje se dešava u porodici, u svim njegovim oblicima, predstavlja najteže oblike ne samo porodičnog već nasilja uopšte, jer na dijete ostavlja teške fizičke i psihičke posljedice. Osnovno pravo svakog djeteta, pravo na život i razvoj, ne samo da je povrijeđeno, već i ozbiljno ugroženo različitim oblicima zlostavljanja i zanemarivanja.

Iako je pravo djeteta na zaštitu od nasilja jasno definisano i Konvencijom o pravima djeteta, Ustavom Republike Srpske i zakonima koji uređuju ovu materiju, statistika nažalost pokazuje da je stvarnost za mnogu djecu potpuno drugačija i da je njihovo pravo na dostojanstvo, zdravlje, razvoj i vaspitanje ozbiljno ugroženo.

Nasilje nad djetetom je ozbiljan društveni problem i danas je jedan od najčešćih oblika kršenja osnovnih prava i interesa djece.

Sistemski akti koji su doneseni u zadnjih nekoliko godina doprinijeli su shvatanju i prepoznavanju problema i njegovih posljedica ne samo za tu porodicu već za društvo u cjelini, a Strategija protiv nasilja u porodici⁸² donesena 2010. godine veći akcenat stavlja upravo na zaštitu djece.

Međutim, sistemski akti traže kvalifikovane ljudi u svim institucijama koji problem znaju prepoznati i koji su spremni na njega reagovati. Pri tome je posebno važna stalna i koordinirana saradnja svih subjekata zaštite kako bi djeca zaista i bila zaštićena od svakog oblika nasilnog ponašanja bez obzira od koga ono dolazi.

Prema stavu Svjetske zdravstvene organizacije zloupotreba ili zlostavljanje djeteta obuhvata sve oblike fizičkog i/ili emocionalnog zlostavljanja, seksualnu zloupotrebu, zanemarivanje ili nemarno postupanje, kao i komercijalnu ili drugu vrstu eksploatacije, što dovodi do stvarnog ili potencijalnog povređivanja-narušavanja djetetovog zdravlja, njegovog preživljavanja, razvoja ili dostojanstva u okviru odnosa koji uključuje odgovornost, povjerenje ili moć.

Nasilje nad djecom javlja se u različitim oblicima-zanemarivanje djeteta, fizičko zlostavljanje, psihičko zlostavljanje, seksualno zlostavljanje, nasilje putem interneta i mobilnih telefona, međutim, osnovni problem je što se ono na vrijeme ne prepozna i što izostaje odgovarajuća reakcija nadležnih, kako u dijelu podrške i pomoći djetetu tako i u dijelu utvrđivanja odgovornosti počinilaca.

Iako porodica ima primarnu ulogu u razvoju i odrastanju djeteta,⁸³na žalost, mnoga djeca upravo u porodici i u najranijem uzrastu doživljavaju različite oblike zanemarivanja, povređivanja, ponižavanja i zlostavljanja. Nasilje koje djeca doživljavaju u porodici nikako nije stvar samo porodice bez obzira što se dešava unutar nje, već ozbiljan društveni problem.

⁸¹ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 41

⁸² Strategija za borbu protiv nasilja u porodici u Republici Srpskoj do 2013. godine, usvojena je na 2. sjednici Narodne skupštine Republike Srpske, 07.12.2010. godine

⁸³ UN Konvencija o pravima djeteta, Preamble - Porodica kao osnovna jedinica društva je prirodna sredina za razvoj i blagostanje svih njenih članova, posebno djece.

Djeca se boje i stide da prijave što se dešava u porodici, prijavljuju slučajeve da njihov drug ili drugarica imaju problema zbog nasilja u porodici. Ni jedno dijete nije prijavilo svoju porodicu zbog toga. I taj odnos prema roditeljima koji ugrožavaju njihovo odrastanje samo potvrđuje koliko su djeca emotivno vezana za svoje roditelje, i da nemaju načina da se odupru roditeljskim metodama vaspitanja. Pri tome su djeca mlađeg uzrasta u većem riziku da posljedice nasilja ozbiljno ugroze njihov razvoj i odrastanje.

Škola još uvijek problem nasilja nad djecom koje se dešava izvan škole ne doživljava i kao problem u čijem bi prepoznavanju i sprečavanju trebala biti uključena. Odgovornost uglavnom vide u roditeljima i njihovoj nespremnosti na saradnju. Međutim i nasilje koje se dešava nad djecom u obrazovnom sistemu, škole ne prepoznaju na vrijeme kao nasilje nad djecom. Institucija je u izvještajnom periodu postupala u jednom broju predmeta kojima se ukazuje na različite oblike nasilje nad djecom u obrazovnom sistemu. U jednoj od žalbi koje su upućene Instituciji navodi se da je: „*Nastavnik XX na času fizičkog vaspitanja u osnovnoj školi XX udario učenika XX.*⁸⁴

Jedan nastavnik je napustio školu, u nekoliko slučajeva protiv nastavnika su vođeni disciplinski postupci. I prema Zakonu o osnovnom i srednjem obrazovanju i vaspitanju, odgovornost je na direktorima škole, jer direktori škola obezbjeđuju zaštitu prava učenika, zaštitu zdravlja učenika i njihovu sigurnost u školi, te preduzimaju mjere u zaštiti prava učenika⁸⁵, što znači da su dužni, u svim slučajevima kada imaju saznanja da je nasilje nad djetetom počinjeno od strane zaposlenog u školi pokrenuti postupak radi utvrđivanja njegove odgovornosti. To se, na žalost, najčešće dešava kada su roditelji uporni „da stvari istjeraju na čistac“ ili na zahtjev Institucije, što stvara jednu potpuno pogrešnu sliku o zaštiti djeteta u obrazovnom sistemu i stavu roditelja da ni sada to ne bi uradili da se Institucija nije obratila.

Institucija je u 2012. godini primila i prijave kojima se ukazuje na nasilje nad djecom u obrazovnoj sistemu od strane trećih lica. Radi se o roditeljima djece učenika škole, koji su disciplinovali drugu djecu. U dva slučaja izdat je prekršajni nalog, a u jednom pokrenut postupak pred nadležnim centrom za socijalni rad.

Prema važećim zakonskim propisima nasilje nad djecom u porodici kvalifikovano je kao krivično djelo, a kada to isto djelo učini treće lice, onda to nije krivično djelo, već prekršaj javnog reda i mira.

Stručnjaci upozoravaju da nasilje nad djecom ozbiljno ugrožava njihov razvoj i odrastanje i da posljedice mogu biti i teške i dugotrajne za njegov fizički i emocionalni razvoj i da djeca zbog nedostatka brige i pažnje u porodici izlaz često vide u agresivnom i destruktivnom ponašanju, alkoholu, bježanju od kuće, iz škole i sl. Pri tome se misli ne samo na situacije kada su djeca direktne žrtve nasilja i to fizičkog koje se najlakše primjećuje, već i na situacije kada su djeca stalni svjedoci nasilnog ponašanja njihovih roditelja.

Psihičko nasilje ne ostavlja posljedice koje se vide kao kod fizičkog nasilja, zato se teže prepoznaje i prijavljuje, ali posljedice za razvoj djeteta mogu biti i teže. Stalno ponižavanje, omalovažavanje, psovanje, korištenje pogrdnih imena, odsustvo komunikacije sa djetetom, ismijavanje djetetovog izgleda ili osobina, zastrašivanje djeteta i sl. dugotrajno ostavlja posljedice na mentalni i emocionalni razvoj djeteta.

⁸⁴ Predmet broj: 864-47-PŽ/12

⁸⁵ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, "Službeni glasnik Republike Srpske", broj 74/08, 71/09 i 104/11, član 129.

Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, "Službeni glasnik Republike Srpske", broj 74/08, 106/09, 104/11, član 99.

Ono što je u praksi prisutno je činjenica da zanemarivanje djece iako, na žalost, sve prisutnije, nije prepoznato kao nasilje. Ako je zanemarivanje djeteta nebriga o djetetu kojom se povređuje njegovo pravo na život i razvoj, jer se zapostavljaju njegove osnovne potrebe – obrazovanje, zdravstvena zaštita, ljubav i pažnja, razgovor i druženje sa djetetom, igra i slobodno vrijeme, zaštita njegove privatnosti i sl, onda je i svaki izostanak potrebne brige i nadzora u odrastanju djeteta nasilje nad djetetom.

Brojne situacije u kojima je Institucija postupala u izvještajnom periodu, a koje se odnose na uređenje viđanja djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi, neplaćanje alimentacije, izdavanja putne isprave, vanbračne zajednice maloljetnika, nažalost, nije prepoznato kao nasilje nad djetetom, tako da po tom osnovu izostaje odgovarajući postupak protiv roditelja koji u ovim situacijama zanemaruju pravo djeteta na zdravo odrastanje.

Prema podacima MUP-a,⁸⁶na osnovu člana 6. Zakona o zaštiti od nasilja u porodici u 2012. godini podneseno je ukupno 1360 prekršajnih prijava (u 2011. godini podneseno je ukupno 1190 prekršajnih prijava), pri tome najviše u CJB Banjaluka - 994 (791 u 2011. godini), a najmanje u CJB Trebinje-21 (u 2011. godini-18 prijava). U 2010. godini prema istim podacima ukupan broj prijava je 864. Kao žrtve nasilja evidentirano je ukupno 113 djece, 75 djevojčica i 38 dječaka.

U istom periodu, prema podacima MUP-a, prema članu 208 Krivičnog zakona, evidentirano je ukupno 253 krivična djela nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici (u 2011.godini taj broj je bio 219) gdje je kao žrtva evidentirano 19 djece, 11 djevojčica i 8 dječaka.

Na žalost, iako statistički podaci ukazuju na porast nasilja u porodici, oni još uvijek ne odražavaju stvarno stanje na terenu iz više razloga - još uvijek se kao žrtve nasilja evidentiraju samo ona djeca koja su direktnе žrtve nasilja i to najčešće fizičkog nasilja, tako da se djeca koja su godinama svjedoci različitih oblika nasilja u porodici ne evidentiraju kao žrtve, različiti oblici zanemarivanja djeteta još uvijek se ne smatraju nasiljem nad djetetom, tako da i nisu dio statistike.

Nevladin sektor, angažovan u ovoj oblasti, dao je veliki doprinos ne samo u jačanju društvene svijesti o prisutnosti problema i sistemskom uređivanju ove problematike, već i radom na terenu u podršci žrtvama svih oblika nasilja i stalnim ukazivanjem na potrebu jačanja sistemskih rješenja.

S obzirom da su brojne situacije u kojima se djeca nađu, samo posljedica nedostatka potrebne roditeljske brige i nadzora, a da pri tome izostaje odgovarajuća reakcija nadležnih institucija i službi, Ombudsman za djecu je u izvještajnom periodu pokrenuo inicijativu za donošenje Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece. U izradi Protokola učestvovali su i nevladine organizacije „Udružene žene“ iz Banja Luke, „Lara“ iz Bijeljine i „Budućnost“ iz Modriče, a potpisali su ga ministar zdravlja i socijalne zaštite, ministar prosvjete i kulture, ministar porodice, omladine i sporta i ministar unutrašnjih poslova. Protokol daje definicije svakog od oblika nasilja nad djecom, definiše postupanje nadležnih institucija i službi u skladu sa zakonom uređenim nadležnostima i obavezuje na međusobnu saradnju i koordinaciju u radu i vođenje odgovarajuće evidencije o djeci žrtvama nasilja i zlostavljanja.

Protokolom je, dalje, definisano da se na osnovu podataka svih službi koje imaju mandat postupati u zaštiti djeteta od bilo kojeg oblika nasilja, izrađuje godišnji izvještaj, koji pored statističkih pokazatelja treba da ukaže i na eventualne slabosti u sistemu i one njegove dijelove u kojima se sistem mora jačati da bi se osigurala zaštita djece. S

⁸⁶ Podaci iz evidencije MUP-a za 2012. godinu

obzirom da je Protokol stupio na snagu 1.1.2013. godine, prvi izvještaj o nasilju nad djecom, Republika Srpska bi trebala imati sredinom 2014. godine.

Međutim, sam Protokol neće riješiti problem na terenu, zbog toga je posebna odgovornost svih institucija, ustanova i službi da osiguraju njegovu dosljednu primjenu u svim situacijama koje ukazuju na neki od oblika nasilja nad djetetom, bez obzira ko su počinioći.

2. Vršnjačko nasilje

Ako imamo u vidu samu definiciju vršnjačkog nasilja koja kaže da je to svako fizičko ili psihičko nasilno ponašanje usmjereni na djecu od strane njihovih vršnjaka, koje je učinjeno sa namjerom povređivanja, i ponavljanje istog obrasca sa namjerom da se drugi povrijedi, ponizi i da mu se nanese bol, onda je jasno da svako prisustvo takvog ponašanja među djecom, traži da na vrijeme bude prepoznato i ozbiljno shvaćeno, da bi se moglo pravilno reagovati.

Da bi se moglo pravilno reagovati moraju se tražiti uzroci takvog ponašanja kod djece i na njih se mora djelovati, kako bi se spriječilo dalje nasilno ponašanje kod djece.

Rješavanje svakog slučaja mora imati individualni pristup, za svaki se moraju tražiti uzroci, u svakom slučaju mora se obaviti razgovor i sa roditeljima i sa djecom.

Teško je odrediti iz kojih porodica i sredina dolaze počinioći, ali stručnjaci upozoravaju da ta djeca imaju problem nesigurnosti u vlastite vrijednosti, traže pažnju, ne tolerišu drugačije i uzimaju sebi za pravo da zavode red, i to rade na način da drugu djecu omalovažavaju, ponižavaju, maltretiraju, vrijeđaju. Ako takvo ponašanje ne prepoznamo na vrijeme, ako problem zanemarimo-porodica i škola, ako očekujemo da to neko drugi riješi, ili da se samo riješi, mi u stvari podstičemo takvo ponašanje kod djece, i oni nastavljaju takvo ponašanje, jer odrasli to tolerišu. Osnovni problem je da smo reagovali i kad nismo reagovali, što znači da djeca iz reakcije odraslih, na njihova određena ponašanja određuju granice do kojih mogu ići.

Djeca žrtve rijetko prijavljuju nasilje koje im se dešava, kažu da se boje da će dodatno „iskomplikovati“ problem pa se jedni povlače i očekuju da će to vremenom prestati, a drugi odgovaraju na isti način. Ne prijavljuju nasilje i zato što misle, ako to prijave u kući ili školi, da neće dobiti potrebnu podršku.

Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Republike Srpske⁸⁷ definiše pravila i procedure postupanja u slučaju kada se desi nasilje u obrazovnom sistemu. Pored definisanja procedura postupanja kada se nasilje u obrazovnom sistemu desi, Protokol je i u funkciji edukacije o vršnjačkom nasilju i djece i nastavnika i roditelja. Cilj Protokola je, dakle, i prevencija, ne samo vršnjačkog nasilja, već nasilja uopšte pa i maloljetničke delikvencije.

Problem nasilja među djecom u obrazovnom sistemu nije problem samo škole, zato Protokol i jeste potpisani od tri resorna ministarstva kojim se obavezuju da će svako, u okviru svojih ovlašćenja, i dodatno i zajednički raditi i sarađivati kako bi se pružila potrebna podrška prije svega djetetu, ali i onima koji se o djetetu brinu.

Roditelji u tome naravno imaju izuzetno važnu ulogu, bez obzira što je riječ o nasilju među djecom u obrazovnom sistemu. Posebno je važna saradnja roditelja i škole, koja

⁸⁷ Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja među djecom i mladima u obrazovnom sistemu Republike Srpske potpisani je 19. novembra 2008. godine od strane ministra prosvjete i kulture, ministra zdravlja i socijalne zaštite i ministra unutrašnjih poslova

na žalost vrlo često izostaje. Roditelji osnovni problem vide u neadekvatnom reagovanju škole.

U školi osnovni problem vide u nesaradnji roditelja, neodazivanju na poziv škole, neprihvatanju nastale situacije.

Jedan broj škola zbog nerazumijevanja problema ili politike nezamjeranja ne vidi problem, ističući da su djeca uvijek to radila i da je to sastavni dio njihovog odrastanja, i da svaki prijavljen slučaj negativno utiče na ugled škole. Odnos prema toj vrsti problema mora se mijenjati na način da je dobra ona škola koja problem prepozna na vrijeme i koja traži adekvatna rješenja za njegovo rješavanje zajedno sa roditeljima i djecom. Naravno, jedan broj škola, u pristupu ovom problemu, zaista polazi od potrebe da i svaki pokušaj ovakvog ponašanja prepozna i evidentira i da preduzima potrebne mjere u zaštiti interesa i djeteta žrtve takvog ponašanja i djeteta počinioца nasilnog ponašanja. Sistem bi morao prepoznati i jedne i druge škole. Javnim objavlјivanjem škola bez nasilja, za škole koje su brojnim aktivnostima učinile da vršnjačko nasilje u njihovoj školi nije problem, ali i adekvatnom reakcijom prema onim školama koje u tome ne vide problem.

Ombudsman za djecu je 2010. godine na osnovu analize izvršenog istraživanja o prisutnosti vršnjačkog nasilja⁸⁸ u obrazovnom sistemu u Republici, a na osnovu odgovora škola, resornom ministarstvu dostavio Preporuke kojim se između ostalog ukazuje na potrebu da tema nasilja u školi mora biti dio obrazovanja i vaspitanja djece, da se stimulišu škole koje imaju kvalitetan pristup u prepoznavanju i rješavanju ovih problema, da se po potrebi obezbijedi stručna pomoć školama koje su evidentirale višestruke počinioce ovog oblika nasilja, da se pokrene inicijativa za imenovanje tima za koordinaciju u svim lokalnim zajednicama za ovu problematiku kako bi se ostvarila bolja povezanost svih institucija u praćenju i evidentiranju slučajeva nasilja, ali i u zajedničkom preventivnom i edukativnom radu.⁸⁹

U 2012. godini, Ombudsman za djecu i Mreža mladih savjetnika izvršili su istraživanje o prisutnosti vršnjačkog nasilja među djecom, onako kako to djeca vide.

Istraživanje je provedeno u 35 škola i to 18 osnovnih i 17 srednjih škola u Republici Srpskoj. U istraživanju je učestvovao 1241 učenik i to 566 osnovaca i 675 srednjoškolaca koji pohađaju od V do IX razreda osnovne škole i od I do IV razreda srednje škole.

Upitnik su ispunile 634 djevojčice (51,1%) i 510 dječaka (45,8%) dok se o polu nije izjasnilo 97 učenika (7,8%).

Vršnjačko nasilje u školama se dešava prema mišljenju 751 učenika ili 60,5% od ukupno 1241 ispitanih (od čega 357 osnovaca i 394 srednjoškolaca). 178 ili 14,3% učenika smatra da se u školama ne dešava vršnjačko nasilje (od čega 105 osnovaca i 73 srednjoškolaca), dok 308 učenika ili 24,8% (od čega 103 osnovca i 205 srednjoškolaca) ne zna da li ima vršnjačkog nasilja u školama.

Najveći broj učenika smatra da se nasilje među vršnjacima dešava povremeno 344 ili 45,8% (166 osnovaca i 178 srednjoškolaca) od onih koji smatraju da u školama ima nasilja, 264 učenika smatraju da je vršnjačko nasilje rijetko (116 osnovaca i 148 srednjoškolaca) a najmanji broj učenika 96 ili 12,8 (56 osnovaca i 40 srednjoškolaca)

⁸⁸ Ombudsman za djecu, Vršnjačko nasilje u obrazovnom sistemu, Banja Luka 2010. Istraživanje je pokazalo da je 51% osnovnih i 64% srednjih škola evidentiralo slučajeve vršnjačkog nasilja i to osnovne škole 334 a srednje 166.

⁸⁹ Preporuka Ombudsmana za djecu Ministarstvu prosvjete i kulture Republike Srpske, broj:83/10 od 04.02.2010. godine

smatra da se vršnjačko nasilje dešava često. Na ovo podpitanje nije odgovorilo 47 učenika ili 6,3%.

Vršnjačko nasilje osnovci najčešće prijavljuju razredniku 350 učenika ili 62%, pedagogu 320 ili 57%, direktoru 264 učenika ili 47%, psihologu 149 učenika ili 26% a nastavniku 121 učenik ili 21%. (djeci je ostavljena mogućnost većeg broja odgovora)

Srednjoškolci vršnjačko nasilje najčešće prijavljuju pedagogu 298 učenika ili 44,1%, razredniku 260 učenika ili 38,5%, psihologu 185 učenika ili 27,4%, direktoru 173 ili 25,6%, a profesoru 87 učenika ili 12,9%. Primjetno je da se osnovci najčešće obraćaju razredniku dok srednjoškolci pedagogu. Ove razlike nisu velike ali je vidno da učenici prepoznaju da su razrednici, stručne službe i direktor škole, ali i svi zaposleni dužni učestvovati u rješavanju svih pitanja vezano za vršnjačko nasilje, pa i u njegovom prijavljivanju.

Interesantan je podatak da svega 16 osnovaca ne zna kome bi prijavilo vršnjačko nasilje, a dok je broj srednjoškolaca koji to ne znaju duplo veći njih 33.

Kako se rješavaju slučajevi vršnjačkog nasilja u školama je pitanje na koje 578 učenika osnovnih i srednjih ili 46,6% odgovara da se slučajevi vršnjačkog nasilja u školama rješavaju uključivanjem u razgovor učenika, razrednika, stručne službe i roditelja kako je Protokolom i propisano.

52% ispitanih osnovaca kažu da je to razgovor sa razrednikom, pedagoškom službom, direktorom, roditeljima, a isto misli i 42,2% srednjoškolaca. I za jedne i za druge to je najčešći način kako se rješavaju slučajevi vršnjačkog nasilja u osnovnim i srednjim školama.

Snižavanje vladanja je mjera za koju 260 učenika ili 21% od ukupnog broja osnovaca i srednjoškolaca smatra da se izriče s ciljem rješavanja problema bilo kao samostalna mjera ili istovremeno sa razgovorom ili u malom broju škola bez preuzimanja drugih mjer i savjetodavnih razgovora sa učenicima počiniocima i žrtvama nasilja.

U školama se vršnjačko nasilje ne rješava nego samo zataškava smatra 110 ili 8,9% ispitanih, od čega 5% osnovaca i 12,0% srednjoškolaca.

O načinima rješavanja slučajeva vršnjačkog nasilja u školama od 1241 ispitanih osnovaca i srednjoškolaca ne znaju kako se ono rješava 203 učenika ili 16,4% (53 ili 9% osnovaca i 150 ili 22% srednjoškolaca).

Prema mišljenju osnovaca i srednjoškolaca u školama je češće prisutno psihičko nasilje među vršnjacima koje u svojim školama prepoznaće 773 učenika ili 62,3%, dok 645 učenika ili 52,0% prepoznaće fizičko nasilje, 54 učenika ili 4,4% seksualno nasilje među vršnjacima. U pogledu vrsta vršnjačkog nasilja postoji razlika između osnovnih i srednjih škola gdje osnovci fizičko nasilje procjenjuju kao češći vid nasilja od psihičkog (68,7% - 50,4%), dok srednjoškolci psihičko nasilje češće primjećuju nego fizičko i seksualno nasilje (72,3% - 37,9% - 5,5%).

564 učenika ili 45,4% ispitanih od 1241 učenika smatra da u njihovoј školi nema nasilja odraslih nad djecom (325 ili 57,4% osnovaca i 239 srednjoškolaca ili 35,4%).

Prisustvo nasilja zaposlenih u školama nad djecom primjećuje 228 učenika ili 18,4% (81 osnovac ili 14,3% i 147 srednjoškolaca ili 21,8%). Najveći broj osnovaca i srednjoškolaca smatra da se ovo nasilje dešava rijetko - 111 učenika ili 48,7%, 66 učenika ili 28,9% povremeno, a često 21 učenik ili 9,2% od 228 učenika koji su rekli da u njihovoј školi ima nasilja zaposlenih nad učenicima. Na ovo podpitanje nije odgovorilo 30 učenika ili 13,2% od 228.

Od 1241 ispitanog učenika 837 ili 67,4% učenika tvrdi da je u njihovoј školi bilo organizovanih radionica, predavanja, debata, časova odjeljenjske zajednice ili promotivnih materijala o sprečavanju nasilja među vršnjacima (425 osnovaca ili 75,1% i 412 srednjoškolaca ili 61,0%). Aktivnosti koje bi bile u službi edukacije i prevencije o ovoj temi nije bilo u školama po mišljenju 118 ili 9,5% od ukupnog broja (29 osnovaca ili 5,1% i 89 srednjoškolaca ili 13,2%).

Za takve aktivnosti ne zna 110 osnovaca ili 19,4% i 172 srednjoškolca ili 25,5%. Opet je primjetno da je broj srednjoškolaca koji se izjašnjavaju da ne znaju o dešavanjima u školi veći od broja osnovaca koji nemaju informacije o pitanjima vezanim za vršnjačko nasilje.

U aktivnostima koje su se provodile u osnovnim i srednjim školama a s ciljem prevencije i edukacije vršnjačkog nasilja učestvovalo je ukupno 478 učenika osnovnih i srednjih škola ili 38,5% anketiranih, dok u tim aktivnostima nije učestvovalo 759 ili 61,2% anketiranih.

Daljom analizom konstatovano je da je veći broj osnovaca 45,8% prošao programe prevencije i edukacije u školama, nego srednjoškolca 32,4%.

U aktivnostima vezanim za prevenciju i edukaciju vršnjačkog nasilja u osnovnim školama nije učestvovalo 304 učenika ili 53,7% a u srednjim školama 455 učenika ili 67,4%.

Na pitanje da li znaju da postoji Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja 617 učenika ili 49,7% od 1241 ispitanog zna da postoji Protokol, dok 621 učenik ili 50,0% ne zna za postojanje Protokola o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja.

346 osnovaca ili 61,1% zna da Protokol postoji, a 219 ili 38,7% ne zna. Srednjoškolci u manjem broju znaju da Protokol postoji 271 srednjoškolac ili 40,1%, a 402 srednjoškolca ili 59,6% ne zna da Protokol postoji.

Analiza izvršenog istraživanja i njegova uporedna analiza sa istraživanjem iz 2010. godine, ukazuje na potrebu da prevencija, edukacija i sprečavanje svakog oblika nasilja među djecom mora biti sistemska i kontinuirana. Ono što je primjetno i što je dobro je da je znatno smanjem broj djece koja ne znaju kome bi prijavili slučajeve vršnjačkog nasilja. Primjetno je takođe da djeca u sve većem procentu na žalost, prepoznaju psihičko nasilje među vršnjacima. Primjetno je takođe da psiholozi u školama nisu prepoznati na odgovarajući način jer iz podataka proizilazi da su tek na 4 mjestu kao izbor učenika koji bi im se obratili, a istovremeno u srednjoj školi na trećem mjestu.

Radi zaštite djece od bilo kojeg oblika nasilja u obrazovnom sistemu, neophodno je između ostalog:

- jasno definisati pravila ponašanja u školi,
- jačati ulogu psihologa i socijalnih radnika u školama,
- jačati saradnju škole sa roditeljima, drugim institucijama i lokalnom zajednicom,
- raditi na stvaranju atmosfere u školi da do nasilja ne dođe ali i adekvatno reagovati i na svaki pokušaj nasilja,
- s obzirom da djeca sve češće primjećuju slučajeve psihičkog nasilja koje se teže prepoznaće i manje prijavljuje u školama od fizičkog nasilja, neophodna je stalna edukacija i zaposlenih i učenika i roditelja radi blagovremenog prepoznavanja i odgovarajućeg reagovanja u slučajevima psihičkog nasilja nad djecom,

- obaveza je direktora škole, da u svim slučajevima nasilja među djecom, preduzme mjere u skladu sa Zakonom i Protokolom, radi zaštite prava i interesa djece,
- obaveza je direktora škole, da u svim slučajevima nasilja nad djecom, preduzme mjere u skladu sa zakonom radi zaštite prava djeteta, ali i mjere radi utvrđivanja odgovornosti i sankcionisanja počinilaca nasilja nad djecom,
- obezbijediti da Protokol o postupanju u slučajevima vršnjačkog nasilja bude dostupan kako nastavnom osoblju, upravi škole i stručnoj službi tako i svim učenicima i roditeljima, te kontinuirano vršiti nadzor u njegovoj primjeni,
- na osnovu evidencija škola o slučajevima vršnjačkog nasilja, neophodno je uraditi godišnji izvještaj o vršnjačkom nasilju u obrazovnom sistemu, kako bi se na osnovu dobijenih pokazatelja mogle planirati mjere i aktivnosti u njihovom prevazilaženju.

Svaki učenik ima pravo na zaštitu od svakog oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, odgovornost je roditelja i nastavnika prije svega za odgovarajući nadzor i blagovremenu reakciju, ali odgovornost je i učenika za poštovanje prava drugih i drugačijih.

3. Nasilje na internetu

Sastavni dio dječjeg odrastanja danas su i moderne tehnologije. Od najranijeg uzrasta, djeca danas imaju iskustva u radu sa računarima i mobilnim telefonima. Internet ima svoje prednosti - brzina i dostupnost informacija, prevazilaženje udaljenosti, kontakti, čime se djeci omogućava ostvarivanje njihovog prava na informaciju, na obrazovanje, druženje i izražavanje njihovog mišljenja.

Međutim, i negativne pojave su sve prisutnije i one se moraju prepoznati na vrijeme. Prije svega radi se o različitim oblicima nasilja nad djecom, ali i zavisnosti od ovog vida komunikacije.

Najčešće se radi o različitim oblicima nasilja nad djecom i ugrožavanju prava djeteta na njegovu privatnost, kao što je vrijedanje, uznemiravanje, slanje prijetećih i uvredljivih poruka, lažno predstavljanje, podsticanje na mržnju i nasilje, iznošenje ličnih podataka, otkrivanje porodičnih prilika, pristupanje raznim grupama koje imaju različite ciljeve a koji mogu biti štetni po dijete i sl.

Nasilje koje odrasli čine nad djecom putem interneta najčešće se odnosi na dječiju pornografiju. Lažno se predstavljajući na internetu, lako zadobijaju povjerenje djece i postaju njihovi „prijatelji“. Onda kad su postali prijatelji svi njihovi razgovori i dogовори су „samo njihova tajna“.

Za razliku od drugih vrsta nasilja, nasilju putem interneta djeca mogu biti izložena i тамо gdje su до сада били потпуно сигури и исто може трајати 24 сата сваког дана у недјељи.

Pored različitih oblika nasilja nad djetetom, problem je i zavisnost od ovog oblika komunikacije koje ugrožava prije svega zdravlje djeteta. U periodu dok još uvijek rastu i razvijaju se, njihovo nekontrolisano sjedenje ispred računara i по неколико sati dnevno, ugrožava njihovu kičmu i njihov vid, stvara loše navike u vezi sa ishranom i dodatno ugrožava kvalitet socijalnih kontakata djece. Djeca se sve manje druže, razgovaraju i igraju, i u slobodno vrijeme, na žalost, sve više sjede ispred računara.

Stručnjaci upozoravaju da ne postoji ni jedan efikasan način zaštite djeteta od mogućih rizika kojima mogu biti izloženi. Jedina sigurna zaštita za djecu je učenje djece o prednostima i rizicima ove komunikacije. Samo djeca koja to znaju i djeca koja imaju dovoljno informacija o tome mogu prepoznati situacije koje ih povređuju i ugrožavaju.

U namjeri da ukaže na sve veću prisutnost ovih tehnologija u odrastanju djeteta, te prepoznavanju obaveza odraslih u zaštiti djece u tom svijetu komunikacije, Institucija je u prethodnom periodu realizovala brojne aktivnosti.

Institucija je promovisala internet stranicu www.djecanainternetu.org, koja je postavljena tako da posjetilac brzo i jednostavno dođe do informacija koje su prilagođene i starosnim kategorijama djece (rano, srednje i kasno djetinjstvo), i roditeljima i školi.

Internet stranica govori i o prednostima i rizicima na internetu, posebno o nasilju, posvećena je istovremeno i djeci i roditeljima i školi, a pored informativnog postoje i tzv. komunikativni sadržaji „Hrabro sanduče“ i „Anketa“.

Institucija je štampala i prigodan vodič „Djeca na internetu“, za djecu, roditelje i nastavnici kada. Internet stranica i vodič urađeni su u namjeri preventivnog i edukativnog djelovanja sa pozivom svima da u slučaju bile kakve sumnje o tome kontaktiraju nadležne institucije.

U 2011. godini Institucija je organizovala radionice za djecu o prednostima i rizicima na internetu za učenike osnovnih i srednjih škola na kojima je učestvovalo preko 600 djece.

Krajem 2012. godine započeto je i istraživanje o eksploataciji djece na internetu koje ima za cilj prikupljanje podataka i saznanja o stavovima i iskustvima djece o rizicima korišćenja informaciono komunikacionih tehnologija, i podataka relevantnih aktera društva (roditelja, profesionalaca, nevladinog sektora i kompanija iz ove oblasti, te medija) kao i senzibilizaciju kako odgovornih institucija i organa, tako i najšire javnosti o različitim oblicima nasilja nad djeecom na internetu i svakodnevnim situacijama kojima su djeca izložena riziku da to postanu.

Za potrebe istraživanja Institucija je provela fokus grupne intervjuje sa 102 djece uzrasta 10 do 14 godina i 14 do 18 godina. Istraživanje je pokazalo da djeca koriste internet od jedan do tri sata dnevno, a vikendom i duže. Istovremeno je primijećeno da djeca koja imaju dobro organizovano slobodno vrijeme, koja se bave se sportom, pohađaju razne kurseve i škole, ili su članovi NVO, manje koriste Internet.

Društvene mreže su prema mišljenju djece nezaobilazan oblik komunikacije s prijateljima i jedan broj osnovaca ima svoje profile kojima i njihovi roditelji imaju pristup. Srednjoškolci svi imaju profile i ukoliko su im roditelji korisnici interneta imaju ih u prijateljima i kažu da „nemaju šta da kriju od njih“.

Srednjoškolci su, govoreći o društvenim mrežama, upozorili na neodgovorno ponašanje mlađih koji postavljaju na svoje profile potpuno neprimjerene sadržaje, a posebno ih iznenađuje što mnogi roditelji podržavaju takve aktivnosti svoje djece.

Razgovor koji smo vodili sa roditeljima pokazao je da roditelji osnovaca često nisu ni svjesni opasnosti koje djeca mogu imati na internetu, pa ističu da mogu kontrolisati šta njihovo dijete radi na internetu samo onda kada su kući, te da za vrijeme koje provode na poslu ne mogu sa sigurnošću reći poštije li dijete dogovor ili ne.

Ipak, gotovo svi roditelji čija djeca koriste internet kažu da sa svojom djeecom razgovaraju o tome da i na internetu važe pravila iz života: ne pričati s nepoznatim, ne

govoriti o sebi i svojoj porodici s nekim koga ne poznaju dovoljno, ne slati svoje fotografije, ne sastajati se s nepoznatim, ne koristiti nepristojne oblike komunikacije i sl.

Na pitanje o tome da li bi za prijatelje prihvatali nepoznate osobe i da li bi otisli na dogovoren sastanak, djeca su u najvećem broju, odgovarala da to ne bi učinili. Ipak, jedan broj djece je razvijao priču o tome kako bi provjerili tu nepoznatu osobu, kako bi bili sposobni da prepozna skrivene namjere i opasnosti, čime su pokazivali da bi ih ipak njihova radoznalost i odvela do susreta. A to je upravo ono sa čime odrasli i računaju.

Na pitanje kome bi se obratili, ako bi ih neke situacije povrijedile i uznemirile, djeca su uglavnom, kao osobe od povjerenja navodili roditelje, vršnjake, pedagoge ili MUP. Međutim, roditelji vrlo često nemaju dovoljno ni informacija ni znanja kako kontrolisati dijete na internetu, kako prepoznati da ono ima problem, kako ga zaštiti; zbumeni su zbog sve glasnijih upozorenja koja govore o opasnostima na internetu pa pribjegavaju zabrani korišćenja kompjutera i interneta, a to je upravo jedan od razloga zbog kojeg djeca ove slučajeve ne prijavljuju roditeljima.

Istraživanje je obuhvatilo i stručnjake iz škola, centara za socijalni rad, policije, osnovnih i okružnih sudova i tužilaštava i nevladinih organizacija koji su istakli da u praksi nisu imali veća iskustva sa eksploracijom djece putem informacionih tehnologija, niti su upoznati sa načinima na koji se rješavaju ovi problemi, te da je neophodno definisati problem i raditi na edukaciji svih.

Analiza vođenih fokus grupnih intervjua pokazala je da edukacija o prednostima i rizicima interneta mora obuhvatiti i djecu i roditelje, nastavnike i stručne službe u školama, kako bi se preventivnim mjerama i aktivnostima djelovalo na sprečavanju eksploracije djece putem interneta.

Pored toga neophodno je da u školama:

- programi nenasilne komunikacije koji se rade u školama obavezno uključe i edukaciju o nasilju na internetu,
- časovi informatike obavezno uključe edukaciju o odgovornom korišćenju interneta,
- za učenike koji nemaju informatiku (niži razredi osnovne škole), da se ova tema obrađuje na časovima razredne nastave, prema unaprijed definisanom programu prilagođenom uzrastu djece,
- pitanje korišćenja interneta aktuelizira na roditeljskim sastancima na početku školske godine, te da se roditelji upute na podršku i pomoći nadležnim institucijama, i jača saradnja sa roditeljima o svim pitanjima ostvarivanja prava djeteta.

Za Institutiju je posebno važno da o temama i problemima na koje ukazuje, govore stručnjaci, profesori sa fakulteta čije učešće doprinosi kvalitetnijem sagledavanju problema u cjelini a time i traženju kvalitetnijih rješenja za njihovo prevazilaženje, ne samo u ovoj oblasti, već o svim pitanjima i problemima koji dovode do povrede prava i interesa djece. I u ovom istraživanju aktivan doprinos su dali profesori Filozofskog fakulteta i fakulteta Političkih nauka Univerziteta u Banja Luci te Agencija za informaciono društvo Republike Srbije.

Istraživanje o eksploraciji djece putem interneta Ombudsman za djecu provodi u saradnji sa ombudsman institucijama iz regionala, koje će u prvoj polovini 2013. godine prezentovati rezultate istraživanja i dati zajedničke preporuke.

VI PRAVO NA ZDRAVSTVENU ZAŠTITU

Pravo djeteta na zaštitu zdravlja, na međunarodnom planu regulisano je brojnim međunarodnim dokumentima. Konvencija o pravima djeteta, ostvarivanje prava djeteta na zdravstvenu zaštitu postavlja vrlo široko⁹⁰ što zahtijeva da se zdravlje djece unapređuje i čuva ne samo u zdravstvenom sektoru, već i u porodici, školi, sportskim klubovima, igralištima... Prema stavu Svjetske zdravstvene organizacije „zdravlje nije samo odsustvo bolesti i onesposobljenosti nego stanje potpunog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja, a ostvarivanje najvišeg mogućeg nivoa zdravlja obaveza je društva”.

Pravo na zdravlje i zdravstvenu zaštitu kao osnovno ljudsko pravo garantovano je Ustavom Republike Srpske⁹¹, a njegovo ostvarivanje uređeno je brojnim zakonima i ne samo u zdravstvenom sektoru. Prema Porodičnom zakonu (član 81) roditelji imaju dužnost i pravo da štite svoju maloljetnu djecu i da se brinu o njihovom životu i zdravlju.

Jedan od osnovnih zahtjeva Konvencije je obaveza države da obezbijedi da ni jedno dijete ne bude lišeno prava pristupa uslugama zdravstvene zaštite. Prema važećim zakonima⁹² pravo na pristup zdravstvenoj zaštiti u Republici Srpskoj osiguran je djeci do 15 godina života i djeci koja se nalaze na redovnom školovanju do 26. godine. Što znači da su ove kategorije obavezno osigurana lica bez obzira na status osiguranja njihovih roditelja, da li rade i da li su uplaćeni doprinosi. Po tom osnovu, nemogućnosti pristupa uslugama zdravstvene zaštite, Institucija nije primila prijave kojima se ukazuje na povrede prava djeteta.

Djeca su prema zakonu oslobođena plaćanja participacije, međutim u praksi to pravo ostvaruju djeca do 15 godina života, a djeca od 15-18 godina još uvijek nisu oslobođena tih troškova. Ista situacija je i sa bolničkim liječenjem, a prema uvjerenjima iz Fonda zdravstvenog osiguranja na ovim pitanjima se trenutno radi, kako bi djeca (sva lica do 18 godina života) pod istim uslovima na cijelom prostoru Republike Srpske ostvarivala prava definisana zakonom.

Fond zdravstvenog osiguranja već duži period vodi kampanju vezano za informisanje javnosti o pravima iz oblasti zdravstvenog sektora i u tom dijelu posebna pažnja posvećena je upravo djeci, trudnicama i mladim majkama.

U vezi sa ostvarivanjem prava djece na zaštitu zdravlja, Institucija je i u izvještajnom periodu ukazivala na nedostatak sistemskih preventivnih mjera i programa zdravstvene zaštite djece - zaštita od upotrebe alkohola, duvana, droga, reproduktivno zdravlje. Izostankom odgovarajućih preventivnih programa, prilagođenih potrebama djece od njihovog najranijeg uzrasta, sistem se bavi posljedicama i liječenjem djece u pojedinačnim slučajevima.

⁹⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 24.

⁹¹ Ustav Republike Srpske, član 37.

⁹² Zakon o zdravstvenom osiguranju, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 18/99, 51/01, 70/01, 51/03, 57/03, 17/08, 1/09, 106/09, član 16.

1. Zaštita djece od upotrebe droga

Programom za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga u Republici Srpskoj za period 2008-2012. godina, koje je donijelo Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite u skladu sa Strategijom nadzora nad opojnim drogama i suzbijanju njene zloupotrebe,⁹³ predviđen je cijeli niz mjera i aktivnosti, u različitim sektorima, prije svega preventivnih, radi unapređenja borbe protiv zloupotreba opojnih droga. Radi ostvarivanja definisane politike, planova i programa djelovanja imenovana je Komisija od 13 članova koja putem zdravstvenog, socijalnog, vaspitno-obrazovnog i represivnog sistema, te organizacija civilnog društva i medija provodi različite programe koji su usmjereni na sprečavanje zloupotrebe droga među djecom i mladima, smanjenju zdravstvenih i socijalnih rizika vezanih za zloupotrebu droga, te programe zaštite djece, omladine, porodice i cjelokupnog društva. Ministarstvo unutrašnjih poslova ima koordinirajuću ulogu u radu Komisije. U provođenju programa za suzbijanje zloupotrebe opojnih droga posebna pažnja je posvećena prevenciji - edukaciji koja je usmjerena na tačno određenu populaciju, učenike, studente i roditelje, ali i podizanje nivoa stručnog znanja profesionalaca, policije, zdravstvenog osoblja, sudija, tužilaca, nevladinih organizacija.

Kao dio strateških opredjeljenja u borbi protiv droga izvršene su i promjene u nastavnom predmetu biologije za 6. i 7. razred koje se odnose na prevenciju zloupotrebe opojnih droga, čime je zaštita djece od zloupotrebe opojnih droga postala dio redovnog obrazovnog sistema.

U sklopu brojnih aktivnosti u realizaciji programa izrađen je i uspostavljen program za prikupljanje i obradu podataka o korisnicima opojnih droga, nabavljena potrebna oprema i zadužene osobe za njihovu realizaciju.

Realizacija programskih aktivnosti definisanih strateškim dokumentima svoju potvrdu je dobila i kroz istraživanje ESPAD⁹⁴ koje je u Republici Srpskoj urađeno 2008. i 2011. godine.

Normativni okvir i uspostavljena praksa postupanja u zaštiti djece od zloupotreba droga-praćenje pojave, sistemska rješenja u različitim sektorima, međuinstitucionalna i međusektorska saradnja, vođenje evidencije, je samo jedan segment zaštite koji bi morao biti prepoznat i u zaštiti djece od upotrebe alkohola, duvana, u zaštiti djece od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, promociji zdravih stilova života.

Prevencija je ključna i ona mora započeti u najranijem uzrastu djeteta i mora biti stalna i kontinuirana. U toj prevenciji roditelji i obrazovne ustanove imaju posebno važnu ulogu.

2. Zaštita djece od upotrebe duvana

Kada je u pitanju zaštita djece od upotrebe duvanskih proizvoda problem je prisutan, između ostalog:

- u njegovoј lakoј dostupnosti,
- nedefinisanim preventivnim programima edukacije djece o štetnosti upotrebe duvana,

⁹³ Strategija nadzora nad opojnim drogama i suzbijanje zloupotrebe opojnih droga u Republici Srpskoj za period od 2008. do 2012.godine, pripremljena je i Strategija za 2013.

⁹⁴ ESPAD-Evropski istraživački projekat upotrebe duvana, alkohola i droga među djecom srednjoškolskog uzrasta, realizovalo je Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite i Institut za javno zdravstvo. Projekat se provodi u 36 zemalja Evrope u saradnji sa Evropskim centrom za praćenje droga i zavisnosti od droga.

- u neadekvatnom nadzoru u primjeni propisa u ovoj oblasti i izostanak reakcije prema onima koji djecu izlažu rizicima duvanskih proizvoda.

Prema najnovijem istraživanju⁹⁵:

- više od polovine učenika vrlo lako dolazi do cigareta, a samo 12,4% navodi to kao problem,
- cigarete je bar jednom u životu probalo 37,9% učenika, značajno više dječaka,
- 53,8% učenika prvu cigaretu je popušio sa 13 godina i manje, dok je 75,2% učenika počelo svakodnevno da puši sa 14 godina i više,
- 18,2% mlađih je pušilo cigarete u mjesecu koji je prethodio istraživanju 2008. godine, dok je u najnovijem istraživanju taj procenat 14,5%.

Zakonom o zabrani prodaje duvanskih proizvoda licima mlađim od 18 godina⁹⁶, u cilju provođenja preventivnih mjer i unapređenja zdravlja lica mlađih od 18 godina od štetnog djelovanja duvanskih proizvoda, utvrđene su, između ostalog, obaveze obrazovnih ustanova prema ovom zakonu.

Prema članu 12 Zakona, sve obrazovne ustanove, osnovne i srednje škole, sportske organizacije itd. su obavezne na vidno mjesto postaviti postere i druge sadržaje kojima se ukazuje da je upotreba duvanskih proizvoda licima mlađim od 18 godina zabranjena te obilježja o štetnosti duvana za zdravlje. Nadležne institucije su, dalje, obavezne u svoje programe za osnovno i srednje obrazovanje uključiti temu - rizici upotrebe duvana za zdravlje, o kojoj treba da se predaje i razgovara najmanje jednom mjesечно u toku redovne nastave. **S obzirom da Zakonom nije utvrđeno ko donosi program, neophodno je izmjenama Zakona definisati da program edukacije donosi ministar prosvjete i kulture u saradnji sa ministarstvom zdravlja. Program mora biti prilagođen uzrastu djeteta, mora biti jedinstveno definisan za sve obrazovne institucije i mora biti obezbijeđen nadzor u njegovoj realizaciji.**

Zaštita djece od upotrebe duvana pored mjera i aktivnosti usmjerenih na edukaciju djece o štetnim posljedicama duvanskog dima i adekvatnih sankcija prema onima koji djeci to dozvoljavaju, odnosno u tome ih ne sprečavaju, mora biti usmjereni i na dosljednu primjenu Zakona o zabrani pušenja duvanskih proizvoda na javnim mjestima.⁹⁷

Institucija je primila žalbe i od djece i od roditelja kojima se ukazuje na nepoštovanje odredbi Zakona o zabrani pušenja u javnim ustanovama.

Istraživanje koje je provela Svjetska zdravstvena organizacija, ukazuju da djeci sve veća opasnost prijeti upravo od sekundarnog udisanja duvanskog dima, najčešće od roditelja, što kod djece dovodi najčešće do obolijevanja disajnih puteva.

Dosljedna primjena Zakona nije obezbijedena ni u javnim ustanovama u kojima borave djeca, a pri tome nadležni kontrolni organi, nadzoru u ovoj oblasti nisu posvetili dužnu pažnju. Kontrola u ovim ustanovama morala bi biti stalna i kontinuirana i prije svega u funkciji prevencije.

⁹⁵ Institut za javno zdravstvo u saradnji sa Ministarstvom zdravlja i socijalne zaštite Republike Srpske, 2008. godine prvi put je u okviru ESPAD vršio istraživanje o upotrebi alkohola, duvana i droga među srednjoškolcima u Republici Srpskoj, a 2011. godine po istoj metodologiji rađeno je novo istraživanje

⁹⁶ Zakon o zabrani prodaje duvanskih prizvoda licima mlađim od 18 godina, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 46/04, 74/04, 96/05, 92/09

⁹⁷ Zakon o zabrani pušenja duvanskih proizvoda na javnim mjestima, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 46/04, 74/04 i 92/09, u članu 2. pod javnim mjestima podrazumijeva ustanove gdje se pružaju usluge za javnost i mjesta gdje se okuplja više ljudi, uključujući:

a) vaspitno-obrazovne ustanove, kao što su: jaslice, vrtići, osnovne i srednje škole, fakulteti i univerziteti i druge obrazovne ustanove te

b) ustanove za smještaj i boravak učenika i studenata kao što su: studentski domovi, hosteli za mlade i druge ustanove gdje se primaju ili smještaju maloljetna lica.

3. Zaštita djece od upotrebe alkohola

Konvencija o pravima djeteta obavezuje države potpisnice na preuzimanje svih odgovarajućih zakonodavnih, administrativnih, socijalnih i obrazovnih mjera za zaštitu djece od nelegalne upotrebe opojnih droga i psihotropnih supstanci.⁹⁸

Prema stavu Svjetske zdravstvene organizacije alkoholizam je bolest koja za posljedicu ima brojne i zdravstvene i socijalne probleme.

Prema istraživanju koje je u 2011. godini proveo Institut za javno zdravstvo u saradnji sa Ministarstvom zdravlja i socijalne zaštite o „Zloupotrebi alkohola, duvana i opojnih droga među učenicima prvih razreda srednjih škola“ u 162 odjeljenja kojim je obuhvaćeno 3132 učenika prvih razreda srednjih škola:

- 87,6% mladih su naveli da su pili alkohol bar jednom u životu, dok je taj procenat u istraživanju 2008. godine bio 75,1%,⁹⁹
- više od polovine ispitanih učenika navodi da vrlo lako dođu do piva, vina i žestokih pića,
- oko 40% mladih bilo je pod jakim uticajem alkohola bar jednom u životu,
- blizu polovine učenika su probali pivo i vino sa 13 godina i manje, dok je 41,3% probalo žestoko piće sa 13 godina i manje.

Istraživanja provedena u brojnim zemljama ukazuju i na uzroke koji dovode do alkoholizma mladih koji se najčešće dovode u vezu sa njihovim periodom odrastanja - period adolescencije, te uticajem porodice i posebno uticajem vršnjačke grupe. Najveći procenat mladih alkohol konzumira vikendom i praznicima u društvu svojih vršnjaka, najveći broj njih upravo je od svojih vršnjaka prvi put bio ponuđen alkoholom. Istovremeno i godine kada najčešće konzumiraju alkohol potvrđuju da u tom specifičnom životnom dobu, koje svaki mladi čovjek prolazi na svom putu odrastanja, mnogi od njih upotrebom alkohola potvrđuju se u svojoj grupi vršnjaka i tako stiču prividnu sigurnost i hrabrost.

Istraživanja ukazuju i na faktore rizika koji tome najčešće doprinose, a među brojnim se izdvajaju - nedovoljno znanje i obrazovanje mladih o uticaju alkohola i posljedica koje upotreba alkohola ostavlja na njihovo zdravlje, ali i, što posebno zabrinjava, laka dostupnost alkohola djeci i nedostatak efikasnih mjera i sankcija prema svima onima koji djeci dozvoljavaju upotrebu alkohola. To upravo djeca potvrđuju u brojnim razgovorima i organizovanim radionicama o pravima djece uopšte i posebno o upotrebi alkohola.

Iskustva centara za mentalno zdravlje potvrđuju da sve više djece traži pomoć zbog zloupotrebe alkohola. Pri tome je evidentno da se pomjera dobra granica djece koja imaju iskustva sa alkoholom, te da je u tretmanu centra najmlađa osoba imala samo 9 godina.

I u službi hitne pomoći potvrđuju da posebno u dane vikenda i praznicima primaju djecu u stanju alkoholisanosti.

U jednom broju srednjih škola potvrđuju da su imali situacije da učenik dođe u školu u alkoholisanom stanju, da o tome odmah obavijeste roditelje učenika, međutim vrlo često, roditelj ne reaguje na takve pozive.

⁹⁸ UN Konvencija o pravima djeteta, član 33.

⁹⁹ Istraživanjem Ombudsmana za djecu 2010.godine u 25 srednjih škola, kojim je obuhvaćeno 689 učenika trećih razreda srednjih škola, njih 78% odgovorilo je da konzumira alkohol.

Sve navedeno samo potvrđuje da ozbiljan problem prisutnosti alkohola kod djece još uvijek nije ozbiljno shvaćen. Posebno zabrinjava stav nadležne inspekcije u nekoliko javnih istupa u kojima oni ističu da nemaju načina da se bore. Niko ne očekuje da inspekcija svaki dan bude u svakom trgovackom i ugostiteljskom objektu, ali očekuje da jednom u tri mjeseca npr, izrekne zakonom predviđenu najstrožiju sankciju i tako pošalje poruku i djeci i trgovcima i ugostiteljima da će takvo ponašanje biti sankcionisano.

Zaštita djece od upotrebe alkohola zahtijeva angažovanje brojnih subjekata zaštite, čije aktivnosti moraju biti planirane i koordinisane i istovremeno se moraju odvijati u dva pravca.

Osnovna je prevencija, a to znači da učenje djece o svim štetnim posljedicama uzimanja alkohola mora započeti u njihovom najranijem uzrastu i mora biti dio obrazovnog sistema, pri čemu se mora jačati saradnja roditelja i obrazovnih ustanova.

Drugi pravac zahtijeva adekvatne sankcije za sve one koji nisu, u okviru svojih nadležnosti i ovlašćenja, preduzeli potrebne mjere i radnje da zaštite djecu, odnosno, koji protivno interesu djeteta i postojećim zakonskim rješenjima djeci dozvoljavaju, ili im omogućavaju, ili ih ne sprečavaju u upotrebi alkohola.

Bez obzira na izmjene zakonskih rješenja koje su institucijama dale osnov za postupanje u različitim situacijama kada su djeca pod uticajem alkohola, laka dostupnost alkohola i izostanak reakcije nadležnih još uvijek je osnovni problem na koji ukazuju i djeca i roditelji i škola. Najčešća reakcija je prebacivanje odgovornosti sa jedne na drugu instituciju, a posljedice takve reakcije snose ne samo djeca danas, već i dugoročno i društvo u cjelini.

4. Djeca i igre na sreću

Igre na sreću nisu namijenjene djeci i svako njihovo učešće u nekom od oblika ovog vida „zabave“ protivno je njihovom najboljem interesu i na dijete ima štetne posljedice. Boraveći u tim prostorima, dijete svoje slobodno vrijeme provodi u prostoru čiji sadržaji nisu njemu namijenjeni i štetni su za njegovo odrastanje, jer kod djeteta stvaraju osjećaj zavisnosti kao i alkohol i duvan. Pri tome dijete i onu marku namijenjenu ishrani u školi potroši na igru, a ako je nema, danas će posuditi, a sutra...

Zakon o igram na sreću¹⁰⁰ utvrđuje zabranu prisustva djeci u prostorijama u kojima se ove aktivnosti odvijaju. S obzirom da pored takve zabrane zakonom nije bila utvrđena i obaveza priređivača igara na sreću da takvu zabranu istakne na vidnom mjestu u svim poslovnim jedinicama, to je poslednjim izmjenama zakona, na inicijativu Institucije, utvrđena takva obaveza priređivača, kao i sankcije za one koji je ne budu poštivali.

Postojeća zakonska ograničenja samo su jedna u nizu mjera koje odrasli moraju preduzeti u cilju zaštite djece od ovog oblika zavisnosti.

Institucija je primila žalbu kojom se navodi: „Već mjesecima, majka na bingo tombolama traga za kockarskom srećom u društvu svoje dvanaestogodišnje kćeri, kaže da je ne voli ostavljati samu kod kuće.“¹⁰¹

Sam zakon, neće riješiti problem ako nadležni inspekcijski organi redovnom kontrolom, koja prije svega treba da bude u funkciji prevencije, i izricanjem mjera koje zakon utvrđuje ne preuzme i svoj dio odgovornosti za prisutnost ovih pojava.

¹⁰⁰ Zakon o igram na sreću, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj 111/12, član 11.

¹⁰¹ Predmet broj: 1734-271/11

5. Zaštita djece sa problemima u ponašanju

Različiti oblici poremećaja u ponašanju kod djece, a koji se odnose na različita ponašanja koja odstupaju od društveno prihvatljivog, uobičajenog i očekivanog s obzirom na uzrast djeteta, ukazuje prije svega na mogućnosti nepovoljnog razvoja djeteta, ako se blagovremeno takvo ponašanje djeteta ne prepozna i ako izostane odgovarajuća stručna pomoć i podrška. Nazivaju ih problematičnim, neodgojenim u početnoj fazi i reakcije se uglavnom odnose na sankcionisanje takvog ponašanja. Pri tome uglavnom izostaje odgovarajuća stručna pomoć u prepoznavanju uzroka takvog ponašanju kod djece i njihovom otklanjanju, kako bi djecu sačuvali od težih oblika neprihvatljivog ponašanja.

Svaka promjena u ponašanju kod djece, bez obzira da li ih djeca ispoljavaju samo u porodici, ili samo u školi ili u komunikaciji sa vršnjacima, sa odraslima, u vršenju krivičnih djela, ima svoje uzroke. Veliki broj razvoda brakova koji traže intervenciju nadležnih organa potvrđuju da je i njima, odnosno djeci koja prolaze sve te situacije, potrebna pomoć i podrška stručnjaka. I ne samo razvoda braka. Prisutnost alkohola kod djece, duvana, napuštanje škole, bježanje od kuće, problemi u komunikaciji sa vršnjacima i odraslima... samo su neke od situacija za koje porodica treba stručnu pomoć i podršku, jer na mnoga pitanja u svom odnosu sa djecom nema odgovor. Broj dječijih psihologa i psihijatara danas ne zadovoljava potrebe na terenu. Ako se pri tom ima u vidu da ih u manjim opštinama i nema, onda se od roditelja očekuje dodatno angažovanje kako bi obezbijedili odgovarajuću stručnu pomoć za svoju djecu. Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite¹⁰² u 2011. godini centri za socijalni rad evidentirali su 1333 djece sa asocijalnim ponašanjem, međutim prema istim podacima, u isto vrijeme, broj izrečenih mjera porodično pravne zaštite (mjere nadzora, pojačanog nadzora, oduzimanje roditeljskog prava i sl.) nije ni blizu naprijed navedenom.

6. Zaštita reproduktivnog zdravlja djece

Rani brakovi djece,¹⁰³ a rani su svi prije njihovog punoljetstva, dovode do povrede osnovnih prava djece, prije svega prava na nesmetan psihofizički razvoj, njihovog prava na zaštitu zdravlja i prava na obrazovanje.

Rađajući djecu dok su i sami još djeca, oni se u startu suočavaju sa onim životnim situacijama za koje nisu pripremljeni, a vrlo često djeca iz tih brakova odrastaju u uslovima koji ne osiguravaju pravilan rast i razvoj.

Ćutanje porodice i škole o temama koje djecu interesuju i koje su sastavni dio njihovog odrastanja dovodi do toga da djeca o pitanjima i problemima o odnosima u vezama, informacije najčešće dobijaju od njihovih vršnjaka, putem raznih časopisa ili interneta.

Neinformisanost ili pogrešna informisanost, nedostatak podrške u porodici i školi, djecu dovodi u situacije koje ostavljaju dugotrajne posljedice po njihovo zdravlje.

Situacije u kojima se djeca nađu, govore o našem odnosu prema njima i neprepoznavanju uzroka koji su ih doveli u te situacije i, posebno, neprepoznavanju posljedica koje su i teške i dugotrajne, ne samo za to dijete i njegovu porodicu već i za društvo u cjelini.

¹⁰² Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten broj 11

¹⁰³ Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku RS u 2011.godini evidentirano je 520 nevjesta i 45 mladoženja starosti 15 do 19 godina i 407 porodilja starosti od 15 do 19 godina, što je manje nego u 2010.godini kada je evidentirano 436 porodilja te starosti.

Obrazovanje je istovremeno i ljudsko pravo i nezamjenljivo sredstvo za ostvarivanje ostalih ljudskih prava¹⁰⁴. Pravo djeteta na obrazovanje zahtijeva da obrazovni sistem prepozna one teme i probleme sa kojima se djeca svakodnevno susreću, a koje će učiniti da ciljevi obrazovanja definisani Zakonom budu i ostvareni. A to zahtijeva da se mladima omogući pravo na informaciju i edukaciju i o seksualnom i reproduktivnom zdravlju.

U svom obraćanju Instituciji učenici navode: „*Mi, učenici odjeljenja III4 Srednje škole XXX predlažemo izmjene i dopune nastavnog programa časova odjeljenske zajednice devetih razreda osnovne škole i svih razreda srednjih stručnih škola i gimnazije, kako bi se jedan čas mjesечно posvetio ovoj problematici. Da bi ta edukacija bila uspješna neophodna nam je saradnja sa nevladinim sektorom, nadležnim institucijama, zdravstvenim ustanovama i stručnom pedagoškom i psihološkom službom.*“¹⁰⁵

Neobaviještenost djece i mlađih, neznanje, nedostatak stručne pomoći i podrške osnovni je problem na koji ukazuju i zdravstveni radnici i roditelji i sve češće i sama djeca koja, obraćajući se Instituciji, ukazuju na potrebu da o ovim pitanjima znanja stiču u školi, te da zaštita reproduktivnog zdravlja mlađih mora biti prepoznata kao potreba društva i na odgovarajući način sistemska rješena.

Imajući u vidu uzroke i, posebno, posljedice rizičnog seksualnog ponašanja mlađih, neophodno je da obrazovni sistem prepozna potrebu i utvrdi program učenja mlađih o seksualnosti i reprodukciji kojim će se, između ostalog, djeca i mlađi podsticati na razmišljanje o svome zdravlju, posebno reproduktivnom, o odnosima između polova, rizičnom ponašanju, polno prenosivim bolestima, prekidima trudnoće...i koji će prije svega biti u funkciji prevencije.

Imajući u vidu da je znanje najbolja zaštita djece od svih rizika kojima su izloženi, Institucija je resornom ministarstvu uputila preporuku sa ciljem da se:

- utvrdi program edukacije djece u obrazovnom sistemu o njihovom reproduktivnom zdravlju,
- program treba da bude prilagođen uzrastu djece i njihovim potrebama, da utvrdi moguće oblike realizacije programa i nadzor u njegovom provođenju.

Preporuka je data na osnovu istraživanja koje je Institucija u izvještajnom periodu provela zajedno sa mlađim savjetnicima.

Istraživanje o stavovima mlađih o reproduktivnom zdravlju proveli su mlađi savjetnici ombudsmana za djecu u saradnji s Institucijom. Ovo istraživanje predložili su sami mlađi savjetnici, oni su izvršili anketiranje svojih vršnjaka u školama, te sumiranje rezultata.

Prema definiciji Svetske zdravstvene organizacije, reproduktivno zdravlje je stanje fizičkog, mentalnog i socijalnog blagostanja u svim oblastima vezanim za reproduktivni sistem, u svim fazama života. Reproduktivno zdravlje podrazumijeva da su ljudi u mogućnosti da imaju zadovoljavajući i bezbjedan polni život i sposobnost da imaju potomstvo, kao i slobodu da odluče da li će ga imati, kada i koliko često. Sastavni dio ovoga je i pravo muškaraca i žena da budu informisani, da imaju pristup bezbjednim, efektivnim, dostupnim i prihvatljivim metodama planiranja porodice po svom izboru, i pravo na adekvatne usluge zdravstvene zaštite koji ženi omogućavaju bezbjednu trudnoću i porođaj.

¹⁰⁴ UN Komitet za ekonomska, socijalna i kulturna prava, Opšti komentar br 13, Pravo na obrazovanje

¹⁰⁵ Predmet broj: 434/12

Cilj istraživanja bio je:

- ispitati od koga djeca dobijaju informacije o reproduktivnom zdravlju,
 - ispitati stavove mlađih o potrebi učenja u školi o reproduktivnom zdravlju,
 - ispitati od koga i u kojem uzrastu žele učiti o reproduktivnom zdravlju,
 - saznati šta misle o izrastu kada djeca mogu dobrovoljno dati pristanak na polne odnose,
 - uključiti mlade da o pitanjima koja ih se tiču kažu svoje mišljenje i predlože rješenja.

Korišćena je metoda upitnika sa 7 pitanja zatvorenog tipa kako bi se tačno provjerili stavovi mladih.

Uzorak - Upitnik je popunilo je 523 srednjoškolaca i to 205 muških ili 39% i 318 ženskih ili 61%.

U anketiranju je učestvovalo 17 škola: Srednja poslovna škola, Medicinska škola, Ekomska škola - Banja Luka; MSŠ Nikola Tesla, Kozarska Dubica; Gimnazija, Prnjavor; Gimnazija, Gradiška; Poljoprivredna i medicinska škola, Ekomska i trgovinska škola, Bijeljina; Gimnazija sa tehničkim školama, Derventa; SŠC Nikola Tesla, Gimnazija, Šamac; SŠC Jovan Cvijić, Modriča; Tehnička škola, Ugostiteljsko-trgovinska škola, Gimnazija, Doboj; Srednjoškolski centar, Foča; SŠC „Milorad Vlačić“, Vlasenica.

Najveći broj ispitanih učenika pohađa IV razred 33%, III razred pohađa 30%, I razred pohađa 24% a II 14% anketiranih.

S obzirom da je najveći broj učenika već na granici punoljetstva odgovori mogu sugerisati koje su propuste vezano za odnos mlađih prema reproduktivnom zdravlju uočili sada već qotovo punoljetni srednjoškolci.

SREDNJOŠKOLCI SU PITALI SVOJE VRŠNJAKE

1. Od koja dobijaš najviše informacija o reproduktivnom zdravlju?

(možuće zaokružiti više odgovora)

- a. Roditelji/staratelji
 - b. Škola
 - c. Vršnjaci
 - d. Mediji (internet, tv, radio, časopisi)

Najveći broj mladih informacije o reproduktivnom zdravlju dobija putem medija, čak 67%, gotovo upola manje od roditelja 39%, a 33% od vršnjaka. Najmanji broj djece - 15% informacije o reproduktivnom zdravlju dobija u školi.

2. Procijeni koliko informacija o reproduktivnom zdravlju dobijaš u školi?

1 (ne dobijam te informacije) 2 (vrlo malo) 3 (dovoljno)

Srednjoškolci u 58% slučajeva procjenjuju da u školi dobijaju vrlo malo informacija o reproduktivnom zdravlju. Njih 24% smatra da dobija dovoljno informacija, dok 18% smatra da uopšte ne dobija u školi informacije o reproduktivnom zdravlju.

3. Da li bi želio-željela da u školi učiš o reproduktivnom zdravlju?

DA NE

Najveći broj anketiranih srednjoškolaca 82% željelo bi da u školi uči o reproduktivnom zdravlju, dok svega 18% to ne želi.

4. Kako bi u školi želio da učiš o reproduktivnom zdravlju?
- u redovnoj nastavi
 - sekcije i vannastavne aktivnosti
 - časovi odjeljenjske nastave

Gotovo podjednak broj srednjoškolaca želio bi da o reproduktivnom zdravlju uči u redovnoj nastavi 39% ili na časovima odjeljenjske zajednice 35%. Nešto je manje onih 23% koji bi ta znanja sticali kroz sekcije i vannastavne aktivnosti.

5. Od koga bi želio da učiš o reproduktivnom zdravlju?
- od nastavnika
 - od stručnjaka
 - od vršnjačkih edukatora

Srednjoškolci u 69% slučajeva žele da o reproduktivnom zdravlju uče od stručnjaka. 23% anketiranih bi znanja o temama iz oblasti reproduktivnog zdravlja sticalo od vršnjačkih edukatora, a svega 8% od nastavnika. 5% nije odgovorilo na pitanje.

6. Kada bi djeca trebalo da počnu sa učenjem o reproduktivnom zdravlju?
- do 4. razreda osnovne škole
 - od 6-9 razreda osnovne škole
 - u srednjoj školi

Preko polovine anketiranih učenika 52% smatra da bi sa učenjem o reproduktivnom zdravlju trebalo početi od VI do IX razreda osnovne škole.

37% smatra da bi učenje trebalo početi u srednjoj školi, a 12% do IV razreda osnovne škole.

7. Šta ti misliš koja je starosna dob djeteta odgovarajuća za dobrovoljni pristanak na seksualni odnos?

14 godina 15 godina 16 godina 17 godina 18 godina

Zakonom određenu starosnu dob od 14 godina, podržava samo 7% anketiranih učenika. Dobrovoljni pristanak na seksualni odnos sa 15 godina odobrava 9% ispitanih, a sa 16 godina 19%.

Gotovo jednak broj mladih smatra da je to vrijeme 17 godina -30% ili 18 godina – 34%.

DJECA ZAKLJUČUJU:

Reproduktivno zdravlje je još uvijek tema o kojoj se nerado priča, pa za informacijama tragamo sami.

Očekujemo da u školi dobijemo informacije o reproduktivnom zdravlju.

Mislimo da o reproduktivnom zdravlju treba da učimo u redovnoj nastavi i na časovima odjeljenjske zajednice.

Hoćemo informacije od stručnjaka iz ove oblasti, prilagođene našem uzrastu i našim potrebama, počevši od viših razreda osnovne škole.

Kada se govori o dobrovoljnem pristanku na seksualni odnos, mislimo da je to vrijeme između 17 i 18 godina.

7. Igračke i oprema štetni po zdravlje i bezbjednost djece

Sastavni dio dječijeg odrastanja svakako su i igračke za djecu. Od najranijeg uzrasta namijenjene su i vaspitanju i obrazovanju djece i razvoju njihovih vještina, te imaju izuzetno važnu ulogu u fizičkom i mentalnom razvoju djeteta. **Bez obzira sa kojom namjerom ih roditelji kupuju djeci, osnovni uslov koji igračka mora da ispunjava je da za dijete bude bezbjedna. Iako naizgled bezopasne, mnoge od njih, po različitim osnovama za djecu mogu biti i opasne (neke na žalost i po više osnova istovremeno).**

Prema Zakonu o opštoj bezbjednosti proizvoda¹⁰⁶ proizvod se smatra bezbjednim ako ispunjava sve bezbjednosne i zdravstvene zahtjeve utvrđene posebnim propisima koji se primjenjuju na teritoriji Bosne i Hercegovine za taj proizvod. Bosna i Hercegovina još uvijek nije, u skladu sa Zakonom, normativno definisala sve aspekte ispravnosti i bezbjednosti dječijih igračaka.¹⁰⁷

Evropska zajednica je bezbjednosti dječijih igračaka posvetila posebnu pažnju, te definisala standarde¹⁰⁸ koje igračke moraju ispunjavati da bi se mogle pojaviti na tržištu, prije svega vezano za materijal koji se koristi u njihovoj izradi i moguće opasnosti kojima djeca mogu biti izložena.

Na žalost, na našem tržištu, prisutne su i igračke koje za djecu imaju vrlo štetne posljedice, jer, ne zadovoljavaju osnovne standarde i zahtjeve. Kupujući igračke svojoj djeci, roditelji najčešće i ne znaju kojim rizicima ih sve izlažu. Pri tome im se vrlo često savjetuje da budu oprezni kada kupuju igračke. Da bi roditelji mogli posvetiti dužnu pažnju izboru igračaka za svoju djecu, potrebne su im informacije o tome i kontakt adrese na kojima mogu provjeriti sumnje koje imaju u vezi sa materijalima i fizičkim osobinama igračaka koje kupuju.

Prema nalazima Agencije za nadzor nad tržištem BiH,¹⁰⁹ za 2012. godinu, od 20 uzorka igračaka na tržištu BiH, koliko ih je prošlo laboratorijsku analizu, kod 6 (30%) je utvrđena nedozvoljena koncentracija ftalata, koja može izazvati ozbiljne zdravstvene probleme, različita oštećenja i poremećaje kod djece, dok je 2011. godine od 33 uzorka, kod 19 utvrđena nedozvoljena koncentracija ftalata¹¹⁰.

Ali ne samo igračke, i dječiji krevetići, ogradiće za bebe, odjeća za najmlađe, ukoliko ne ispunjavaju osnovne standarde za bezbjednost djece, mogu ozbiljno ugroziti razvoj i odrastanje djeteta. Takvi proizvodi ne bi se smjeli naći na tržištu i u prodaji, to je najsigurnija zaštita djece, zbog toga je neophodan stalni i pojačan nadzor pri njihovom uvozu, ali i redovna kontrola onih koji su već na tržištu kako bi se izbjegle sve potencijalne opasnosti - da li imaju potrebne deklaracije, prisustvo različitih toksičnih hemikalija, igračke u dijelovima koje djeca mogu progutati, magneti koji mogu biti opasni za djecu, oštri dijelovi, jaki mirisi, preglasan zvuk...

¹⁰⁶ Zakon o opštoj bezbjednosti proizvoda, „Službeni glasnik BiH”, broj 102/09, član 5.

¹⁰⁷ Odluka o sadržaju upozorenja kojim moraju biti obilježene igračke sa magnetnim dijelovima, „Službeni glasnik BiH”, 02/9

Odluka o ograničavanju stavljanja na tržište igračaka i prizvoda za djecu koji sadrže ftalate, „Službeni glasnik BiH”, 4/10

¹⁰⁸ Direktiva 2009/48EC, Opšta uputstva o standardima za bezbjednost djeteta

¹⁰⁹ Rezultati sprovođenja projekta nadzora igračaka i proizvoda za djecu na sadržaj ftalata objavljeni su na internet stranici Agencije 30.08.2012. godine

¹¹⁰ Rezultati sprovođenja projekta nadzora igračaka i proizvoda za djecu na sadržaj ftalata objavljeni su na internet stranici Agencije 07.11.2011. godine

Agencija za nadzor nad tržištem BiH je za period septembar – decembar 2012. godine izvršila ukupno 34 inspekcijske kontrole nad proizvođačima, uvoznicima, distributerima i maloprodajnim objektima dječijih krevetaca, 35 kontrola za dječije hodalice te 39 kontrola za dječija kolica.

Kao krajnji rezultat ovih projekata, 25 dječijih krevetaca, 206 dječijih hodalica i 59 dječijih kolica je povućeno sa tržišta Bosne i Hercegovine, jer predstavljaju visok rizik za zdravlje i bezbjednost djece zbog neispunjavanja bezbjednosnih zahtjeva, a kod 61 dječjeg kreveca, 20 dječijih hodalica i 111 dječijih kolica izvršeno je usklađivanje sa propisanim bezbjednosnim zahtjevima, nakon privremenog stavljanja van prometa, zbog administrativnih neusklađenosti.¹¹¹

¹¹¹Rezultati sproveđenja projekata nadzora dječijih krevetaca, dječijih hodalica i dječijih krevetaca za period septembar – decembar 2012. godine, objavljeni su na internet stranici Agencije 24.12.2012. godine.

VII DJECA SA SMETNJAMA U RAZVOJU

U izvještajnom periodu Institucija je postupala po prijavama (23) kojima se, po različitim osnovama ukazuje na povrede prava djece sa smetnjama u razvoju.

Djeca sa smetnjama u razvoju imaju pravo na ravnopravno učešće u društvu i na sva prava kao i njihovi vršnjaci. Njihove potrebe nisu posebne, iste su kao i potrebe njihovih vršnjaka, ali da bi ih ostvarili društvo mora otkloniti prepreke koje ih u tome sprečavaju. Zbog smetnje koju imaju, potrebna im je dodatna briga koja će omogućiti postizanje za svako dijete najvišeg stepena samostalnosti i socijalne integracije. Uklanjanje prepreka tiče se brojnih subjekata zaštite i pri tome je veoma važna stalna komunikacija i koordinacija različitih službi, da bi se u datim uslovima osiguralo maksimalno moguće za svako dijete.

Zahtjev Konvencije u zaštiti prava djeteta sa smetnjama u razvoju, poziv je prije svega za njegovo ravnopravno učešće u društvu, u kojem treba da uživa pun i dostojan život, u uslovima u kojima se obezbeđuje njegovo dostojanstvo, postiže samostalnost i olakšava aktivno učešće u zajednici.¹¹²

Prije svega roditelji, u neprepoznavanju problema ili njegovom neprihvatanju, vrlo često dovode do situacije da se smetnje kod djeteta, po različitim osnovama, konstatuju vrlo kasno. A stručnjaci upozoravaju da je upravo rana dijagnostika i adekvatne mjere u najranijem uzrastu djeteta od posebne važnosti u prevazištenju ili umanjenju smetnje koju dijete ima.

Zadnjih nekoliko godina u Republici Srpskoj pokazuje se sve više osjetljivosti za probleme ove kategorije djece. Organizovanje brojnih udruženja i njihovo povezivanje usmjereno je u realizaciju brojnih projekata i sa resornim ministarstvom i nadležnim službama lokane zajednice, u iznalaženju odgovarajućih rješenja podrške za ovu kategoriju djece.

Na žalost, za razliku od brojnih drugih oblasti, gotovo sve opštine u Republici Srpskoj evidentirale su djecu sa različitim smetnjama u razvoju. Prema podacima Javnog fonda za dječiju zaštitu¹¹³ u Republici Srpskoj evidentirano je 2800 djece sa smetnjama koji su korisnici prava iz ovog fonda. Podaci Javnog fonda ne pokazuju i konačan broj ove kategorije djece, jer jedan broj djece sa smetnjama u razvoju nisu i korisnici prava iz dječije zaštite. Pri tome je prisutan i jedan broj djece kod kojih nije izvršeno razvrstavanje, tako da se i ne nalaze u ovim evidencijama.

Prema podacima Ministarstva zdravlja i socijalne zaštite¹¹⁴ najveći broj djece kod kojih je izvršeno razvrstavanje su djeca sa psihičkim i višestrukim smetnjama, zatim djeca sa tjelesnim oštećenjem, oštećenjem sluha, sa smetnjama u glasu, govoru i jeziku.

Roditelji ove djece nose veliki teret i odgovornost za brojne situacije sa kojima se svakodnevno susreću. Najčešći problem na koji ukazuju je problem nedovoljnog broja stručnjaka za rad sa djecom, te nemogućnost zbrinjavanja djece na određeno vrijeme u toku dana. Vrijeme je najveći neprijatelj za ovu djecu, jer ukoliko nisu u mogućnosti biti u tretmanu logopeda ili defektologa, npr. u mjeri u kojoj je s obzirom na smetnju koju imaju prema nalazu lječara potrebno, njihove šanse za uključivanje i postizanje maksimalno mogućih potencijala su sve manje. Ali roditelji svako sistemsko rješenje vide kao veliki doprinos i za njihovu djecu i cijelu porodicu. Zbog toga su i angažovanje

¹¹² UN Konvencija o pravima djeteta, član 23.

¹¹³ Javni fond za dječiju zaštitu, podaci iz avgusta 2011.godine

¹¹⁴ Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Bilten broj 11

Predsjednika Republike, te odziv brojnih institucija i pojedinaca za podršku njima, shvatili prije svega kao dodatnu brigu i potrebu, a tek onda i finansijsku pomoć koja će sigurno doprinijeti unapređenju njihovog položaja.

Na nemogućnost zbrinjavanja djece sa smetnjama u razvoju ukazuju i udruženja roditelja organizovana radi unapređenja položaja ove djece. Kao vid rješavanja ovog pitanja vide organizovanje usluga dnevnog centra u kojima se obezbjeđuju aktivnosti usmjerene na razvoj praktičnih vještina za svakodnevni život koje u najvećoj mjeri omogućavaju samostalnost, razvoj i održavanje socijalnih, kognitivnih i fizičkih funkcija. Zbrinjavanje u dnevnom centru, kroz odgovarajuće usluge zdravstvene njegе, fizikalne terapije i individualnog tretmana zavisno od smetnji u razvoju, te savjetodavnog rada sa roditeljima, u funkciji je i prevencije institucionalnog zbrinjavanja djece.

Dnevni centri, kao vid podrške ovim porodicama, uspostavljeni su u jednom broju opština. Međutim, novim Zakonom o socijalnoj zaštiti¹¹⁵ prvi put uspostavlja se pravo djeteta na dnevno zbrinjavanje u slučajevima i pod uslovima utvrđenim zakonom. Novo pravo djece u socijalnoj zaštiti novi je kvalitet u zaštiti interesa djece, posebno, posebno osjetljivih kategorija. Institucija je u jednom broju opština o ovim pitanjima razgovarala sa nadležnim u lokalnoj zajednici, s obzirom da na odgovarajući način nisu iskorišteni kapaciteti na koje roditelji ukazuju.

UN Komitet za prava djeteta¹¹⁶ u preporukama iz 2012. godine izražava svoju zabrinutost između ostalog i za:

- a) inkluzivno obrazovanje koje je i dalje vrlo ograničeno, jer većina djece ostaje kod kuće ili se šalju u posebne ustanove/škole ...
- b) nedovoljnu i neadekvatnu zaštitu i podršku pružaoca usluga, posebno centara za socijalni rad i zdravstvenih centara koji nisu adekvatno opremljeni i pripremljeni da pružaju usluge i podršku neophodnu za zadovoljenje potreba ove kategorije djece;
- c) nedovoljnu primjenu zakonskih odredbi o izgradnji, što dovodi do postojanja arhitektonskih i fizičkih barijera na javnim mjestima, uključujući i škole.

1. Asistenti u školama

Institucija Ombudsmana za djecu, zaprimila je jedan broj prijava-žalbi roditelja djece sa smetnjama u razvoju, a u vezi sa pitanjem angažovanja asistenta u nastavi.

Roditelji navode da se, bez obzira što se u nalazu i mišljenju stručne komisije za razvrstavanje lica sa fizičkim ili psihičkim smetnjama, kao jedna od mjera predlaže podrška asistenta u nastavi, što centar za socijalni rad svojim rješenjem potvrđuje, djeca ne mogu ostvariti to pravo, jer prema odgovoru Ministarstva to je omogućeno samo za djecu sa autizmom.

U jednom broju predmeta u kojima je Institucija postupala Ministarstvo, između ostalog navodi:

- „S obzirom na ograničena sredstva u budžetu, Ministarstvo je prethodnih godina odobravalo asistente samo za učenike sa autizmom, te predlaže da se škola i roditelji obrate Centru za socijalni rad kako bi pokušali dogоворити angažovanje

¹¹⁵ Zakon o socijalnoj zaštiti, broj 37/12, član 20.

¹¹⁶ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 52.

asistenta za učenika, dopis broj- 07.020/610-1549-1/10 od 09.11.2010. godine¹¹⁷

- „Iz budžeta Republike Srpске finansiraju se javne škole čiji je osnivač Republika i koje su upisane u mrežu škola. Budući da se radi o privatnoj srednjoj školi, Ministarstvo prosvjete i kulture nije u mogućnosti da finansira personalnog asistenta. Dopis broj 07.021-611-516-12 od 30.8.2012. godine“¹¹⁸*

O nedovoljnem broju stručnjaka i nedostatku asistenata govore i nastavnici. Nastavnici ističu da nemaju dovoljno znanja da prepoznaju individualne potrebe djeteta, da prepoznaju koji dio gradiva i kako prilagoditi djetetu za određeni stepen ometenosti, navodeći da bez obzira na napore koje ulažu ne znaju da li je to zaista u interesu svakog djeteta pojedinačno. Asistenti u nastavi moraju biti stručno sposobljeni kadrovi koji mogu i znaju pružiti podršku djetetu u različitim situacijama. U iznalaženju najboljeg rješenja za ovaj vid podrške djeci neophodno je angažovanje stručnjaka različitih profila ali i više resora koji brinu o zaštiti prava i interesa djece.

Prema Zakonu o osnovnom obrazovanju i vaspitanju djece sa smetnjama u psihofizičkom razvoju stiču osnovno obrazovanje i vaspitanje u redovnim školama i prema programima prilagođenim njihovim individualnim potrebama, a u skladu sa članom 19. Okvirnog zakona.

Djeca sa umjerenim smetnjama u psihofizičkom razvoju upisuju se u školu u skladu sa preporukama navedenim u rješenju nadležne ustanove.

Djeca sa težim i teškim smetnjama stiču osnovno obrazovanje i vaspitanje u skladu sa ovim zakonom i upisuju se u specijalnu školu ili specijalno odjeljenje na osnovu rješenja kojim se utvrđuje vrsta i stepen ometenosti u razvoju. (član 83)

Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju i Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju ne utvrđuje ni pravo djeteta na asistenta u nastavi, ni obavezu škole na angažovanje lica za asistenta u nastavi.

Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju utvrđuje¹¹⁹ da vaspitna grupa koju pohađa dijete sa posebnim potrebama ima asistenta u inkviziji koji pruža tehničku pomoć djetetu na čije posebnosti ukazuje roditelj (da dijete dočekuje i uvodi u predškolsku ustanovu, pomaže pri toaleti, olakšava boravak).

Pravilnik o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnim i srednjim školama¹²⁰ u članu 5. utvrđuje se da će se planirati projekti za zapošljavanje asistenata u redovna odjeljenja.

Ni jedan normativni akt ne utvrđuje šta su ovlaštenja asistenta, je li on personalni ili pedagoški asistent ili pomoćnik u nastavi, šta su njegove obaveze i odgovornosti, je li on u radnom odnosu i po kojem osnovu i pod kojim uslovima-osim što član 5. utvrđuje da to mogu biti studenti završnih godina pedagoških akademija/fakulteta, svršeni učenici učiteljskih škola, nastavnici koji se pripremaju za polaganje stručnog ispita, lica na civilnom služenju vojnog roka, a koja su stručnjaci u toj oblasti.

S obzirom da se Pravilnik odnosi na vaspitanje i obrazovanje djece sa posebnim obrazovnim potrebama u osnovnim i srednjim školama, to upućuje da se podrška odnosi

¹¹⁷ Dopis je odgovor osnovnoj školi koju pohađa devetogodišnji dječak sa smetnjama u razvoju koji se prema rješenju centra za socijalni rad razvrstava u grupu lica sa tjelesnim oštećenjem i istim rješenjem utvrđuje potrebna podrška asistenta u nastavi

¹¹⁸ Dopis je odgovor srednjoj školi, privatnoj, koju pohađa dječak sa smetnjama u razvoju koji se prema rješenju centra za socijalni rad razvrstava u grupu lica sa autizmom

¹¹⁹ Zakon o predškolskom vaspitanju i obrazovanju, „Službeni glasnik RS”, broj 119/08, 1/12, član 40-42

¹²⁰ Pravilnik o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnim i srednjim školama, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 85/04, član 5.

na djecu koja imaju obrazovne poteškoće u osnovnom i srednjem obrazovanju, što ne ostavlja mogućnost za njegovo angažovanje u predškolskim ustanovama niti u specijalnim školama (član 2. utvrđuje da se školovanje djece s posebnim potrebama sprovodi u redovnoj osnovnoj i srednjoj školi).

Inkluzivno obrazovanje podrazumijeva uključivanje djece sa smetnjama u razvoju u redovna odjeljenja. Uvođenje asistenta u nastavi ima za cilj da olakša integraciju učenika, da pruži potrebnu pomoć djetetu sa smetnjama u razvoju, ali i nastavniku i čitavom razredu, kako bi njegovo obrazovanje u redovnom razredu bilo što manje stresno prije svega za tog učenika, ali i za druge učenike, nastavnike i roditelje. Uvođenje asistenta u nastavi doprinosi kvalitetnijem inkluzivnom obrazovanju i ostvarivanju prava djece uključene u taj proces.

O potrebi angažovanja asistenata u nastavi saglasni su i roditelji i škole i stručne komisije koje svojim prijedlogom mjera takvu podršku predlažu djetetu.

Međutim, nepostojanje jasnih i definisanih pravila i procedura za angažovanje asistenta u nastavi problem je i za škole i za roditelje, a posljedice uvijek snose djeca.

S obzirom da pitanje angažovanja asistenata u nastavi za djecu sa smetnjama u razvoju nije normativno uređeno iako je ono za određenu kategoriju djece po pojedinačno podnesenim zahtjevima bilo obezbijeđeno,

Neophodno je da se pitanje angažovanja asistenata u nastavi normativno uredi, tako da se definiše, koja djeca i pod kojim uslovima mogu ostvariti pomoć i podršku asistenta u obrazovnom sistemu, te koja lica i pod kojim uslovima i sa kakvim ovlaštenjima mogu pružati tu pomoć i podršku, ko vrši nadzor nad njihovim radom, te moguće načine finansiranja.

2. Organizacija i finansiranje specijalnih škola

Jedan broj žalbi primljenih u Instituciji ukazuje na povredu prava djece sa smetnjama u razvoju u ostvarivanju njihovog prava na obrazovanje.

Da bi se djeci sa smetnjama u razvoju omogućilo ravnopravno i aktivno učešće u zajednici neophodno je uklanjanje brojnih prepreka koje onemogućavaju optimalan razvoj njihovih potencijala.

Uklanjanje prepreka tiče se brojnih subjekata zaštite, od kojih je obrazovni sektor samo jedan u nizu.

Obrazovanje djece u specijalnim školama, kako im i sam naziv kaže-specijalne, zahtijeva i dodatni normativni okvir kojim će se jasno definisati način funkcionisanja i organizovanja ovih ustanova. Uslovi i način organizovanja ovih ustanova odgovor je na pitanje koja kategorija djece i sa kojim smetnjama u razvoju imaju mogućnost ostvariti pravo na obrazovanje u ovoj ustanovi, odnosno, za koju kategoriju djece ustanova ima odgovarajuće uslove za njihovo obrazovanje jer to između ostalog zahtijeva i odgovarajući program obrazovanja za rad sa djecom sa različitim smetnjama i adekvatan, profesionalni kadar za njegovu realizaciju.

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju¹²¹ utvrđeno je:

član 83. stav 2.

-Djeca sa težim i teškim smetnjama u razvoju stiču osnovno obrazovanje i vaspitanje u skladu sa ovim zakonom i upisuju se u specijalnu školu ili specijalno odjeljenje na osnovu rješenja kojim se utvrđuje vrsta i stepen ometenosti u razvoju.

član 88. stav 4.

-Ministar donosi pravilnik o načinu organizacije i finansiranju specijalnih škola.

S obzirom da pravilnik o načinu organizovanja i finansiranja ovih škola nije donesen, ove škole kao javne ustanove, pod pritiskom potreba sve većeg broja djece prinuđene su u obrazovni proces uključiti djecu sa vrlo različitim smetnjama u razvoju, za šta unaprijed nisu definisana pravila i uslovi, što dovodi do, s jedne strane, nemogućnosti pristupa ustanovi za jedan broj djece, a s druge strane postavlja pitanje odgovarajućeg tretmana u ustanovi.

I u jednom i u drugom slučaju pitanje najboljeg interesa djeteta je dovedeno u pitanje.

U skladu sa članom 88. Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, neophodno je donijeti pravilnik o načinu organizacije i finansiranju specijalnih škola.

3. Uslovi za smještaj učenika

Jedan broj žalbi primljenih u Instituciji ukazuje na povrede prava djece sa smetnjama u razvoju vezano za ostvarivanje prava djece na smještaj u ustanovu.

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju,¹²² utvrđeno je da:

član 90.

2. škola može da obavlja djelatnost predškolskog obrazovanja i vaspitanja, osnovnog obrazovanja i vaspitanja iste vrste ometenosti u razvoju, a u skladu sa zakonom,

4. škola može da organizuje smještaj i ishranu za učenike i djecu predškolskog uzrasta,

5. smještaj i ishrana mogu biti u vidu dnevног ili stalnog boravka,

6. ministarstvo propisuje uslove za smještaj učenika i način ostvarivanja vaspitno-obrazovnog rada.

Smještaj djece u ustanovu uvijek je posebno osjetljivo pitanje, prvo za djecu, ali i za njihove roditelje, kao i za ustanovu u koju se primaju.

Procedura smještaja, ishrana djece, stalni i dnevni boravak, način ostvarivanja vaspitno-obrazovnog rada zahtijevaju jasno definisana pravila i procedure, kako bi roditelji u svakoj situaciji znali, da li njihovo dijete, pod kojim uslovima i koju uslugu u ustanovi mogu dobiti. To pitanje važno je i za zaposlene u ustanovi, jer prijemom djece u ustanovu oni preuzimaju i obavezu i odgovornost da osiguraju najbolji interes za svako dijete.

Posebno je važno da pitanje nadzora u funkcionisanju ustanove u svim njenim segmentima bude ne samo definisano, već i da se radi planirano i kontinuirano.

U predmetu u kojem je Institucija postupala, na zahtjev roditelja, ustanova je odgovorila:

¹²¹ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 83. i član 88.

¹²² Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 90.

„Centar u svom sastavu nema organizovan dnevni boravak, već u skladu sa odredbama Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju ima organizovan produženi boravak u okviru kojeg se učenicima koji pohađaju nastavu obezbjeđuje čuvanje tokom kojeg se odvijaju različite aktivnosti, učenje i izvršavanje drugih obaveza”.¹²³

S obzirom da zakonom utvrđena obaveza propisivanja uslova za smještaj učenika u ustanovu još uvijek nije ispoštovana,

- neophodno je u skladu sa članom 90. stav 6. Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, propisati uslove za smještaj učenika i način ostvarivanja vaspitno-obrazovnog rada u ustanovi.

4. Ocjenjivanje učenika sa smetnjama u razvoju-odjeljenjske knjige

Prema informaciji jednog broja škola, problem u praksi stvara i činjenica da postojeći dnevničici, koji se još uvijek koriste i za ocjenjivanje učenika sa smetnjama u razvoju nisu ostavili prostor prilagođen potrebama praćenja i provjeravanja učenikovih znanja i stečenih vještina u skladu sa zakonom.

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju¹²⁴ utvrđeno je:

član 68.

Djeca sa umjerenom i težom mentalnom retardacijom, autistična djeca i djeca sa višestrukim i težim smetnjama ocjenjuju se opisnom ocjenom i to:

- a) ističe se
- b) dobar
- v) zadovoljava

Ocjene navedene u stavu 1. ovog člana treba da budu obrazložene.

član 69.

Škola vodi dosije za svakog učenika radi kontinuiranog praćenja rada i razvoja učenika.

Ministar donosi pravilnik o vođenju učeničkog dosjea.

Uključivanje djece sa smetnjama u razvoju u redovna odjeljenja osnovnog i srednjeg obrazovanja ima za cilj, da se, po individualno prilagođenom programu, zavisno od uzrasta djeteta i njegovih mogućnosti maksimalno iskoriste potencijali svakog djeteta pojedinačno.

Uključivanje djeteta u redovna odjeljenja pored individualno prilagođenih programa zahtijeva i stalno praćenje rada, razvoja i napredovanja učenika. Praćenje i provjeravanje učenikovih znanja i stečenih vještina u obrazovnom sistemu višestruko je važno, prvo u funkciji je procjene adekvatnosti programa koji učenik, s obzorom na njegove specifične potrebe prolazi i istovremeno je osnov za izradu novih individualnih programa u skladu sa utvrđenim potrebama i ostvarenim mogućnostima učenika.

Samo ocjenjivanje učenika sa smetnjama u razvoju rezultat je praćenja, utvrđivanja i vrednovanja učenikovih postignuća, usvojenog znanja i vještina i mogućnosti primjene naučenog u svakodnevnim situacijama. Stalno praćenje napredovanja učenika i njegovo provjeravanje odgovarajućim metodama zahtijeva stalno evidentiranje uočenog

¹²³ Predmet broj: 1254-81-PŽ/12

¹²⁴ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 68-69.

napretka, na osnovu čega se izvodi opisna ocjena, koja je samo posljednja faza i informacija o rezultatima koje je učenik postigao i teškoćama koje su uočene za svakog učenika pojedinačno.

Da bi se obezbijedilo stalno praćenje napredovanja i ocjenjivanje učenika sa smetnjama u razvoju, neophodno je obezbijediti uslove prilagođene potrebama praćenja provjeravanja znanja i stečenih vještina.

5. Ostvarivanje prava djece sa smetnjama u razvoju prema članu 5. Pravilnika razvrstavanju lica sa fizičkim i psihičkim smetnjama u razvoju

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju¹²⁵, članom 83.utvrđeno je:

Djeca sa težim i teškim smetnjama stiču osnovno obrazovanje i vaspitanje u skladu sa ovim zakonom i upisuju se u specijalnu školu ili specijalno odjeljenje na osnovu rješenja kojim se utvrđuje vrsta i stepen ometenosti u razvoju.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite u saradnji sa Ministarstvom donosi Pravilnik o utvrđivanju ometenosti učenika u razvoju i sastavu i načinu rada komisije iz člana 83. ovog zakona.(član 86)

Pravilnikom o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnim i srednjim školama¹²⁶ utvrđuje se u članu 8:

Djeca sa većim i kombinovanim poteškoćama u razvoju obrazuju se u specijalizovanim ustanovama opremljenim za obrazovanje djece sa ozbiljnim i kombinovanim poteškoćama u razvoju, ili u posebnim odjeljenjima za djecu sa posebnim obrazovnim potrebama, redovnim školama, na osnovu preporuka stručnog tima.

Pravilnik o razvrstavanju lica sa smetnjama u fizičkom i psihičkom razvoju¹²⁷, član 5.

Na osnovu nalaza i mišljenja stručne komisije, mjesno nadležan centar za socijalni rad ili služba socijalne zaštite donosi rješenje o razvrstavanju i UPUĆUJE lice sa smetnjama na ostvarivanje odgovarajućih mjera zaštite.

Žalbe zaprimljene u Instituciji ukazuju na povrede prava djece sa smetnjama u razvoju, s obzirom da se rješenjem koji je donio mjesno nadležan centar za socijalni rad, na osnovu nalaza i mišljenja stručne komisije, dijete ne upućuju na ostvarivanje odgovarajućih mjera zaštite. Naime, prema postojećem normativnom okviru, stručna komisija daje nalaz i mišljenje o ocjeni sposobnosti i u konačnom daje prijedlog odgovarajućih mjera radi zaštite djeteta.

Na osnovu nalaza i mišljenja, centar za socijalni rad, kao organ starateljstva, svojim rješenjem pored razvrstavanja, upućuje dijete na ostvarivanje predloženih mjera zaštite.

¹²⁵ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 83.

¹²⁶ Pravilnik o vaspitanju i obrazovanju djece s posebnim obrazovnim potrebama u osnovnim i srednjim školama, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 85/04, član 8.

¹²⁷ Pravilnik o razvrstavanju lica sa smetnjama u fizičkom i psihičkom razvoju, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 115/03, član 5.

U praksi to najčešće nije tako.

Jednim brojem rješenja centara za socijalni rad koji su doneseni u ovim postupcima, ne odlučuje se o pravu djeteta niti se dijete upućuje na njegovo ostvarivanje. Rješenjem se ponovo daje isti onaj prijedlog mjera kako je to utvrdila i stručna komisija.

Tako npr. nalaz i mišljenje stručne komisije broj: R-2-20/12 od 8.3.2012. godine između ostalog daje prijedlog mjera na način:

- „*Prijedlog mjera - pokušati individualni edukativni program u Centru „Zaštiti me“*”
- *Edukacija roditelja o posebnim potrebama djeteta i vještinama koje dijete može usvojiti - defektolog, logoped, psiholog i drugo rehabilitaciono osoblje,*
- *Neophodan kontinuiran nadzor i pomoći njega drugog lica.“*

Na osnovu nalaza i mišljenja centar za socijalni rad donosi rješenje broj 06/60400/694/11 od 16.3.2012. godine kojim ponovo i na isti način utvrđuje Prijedlog mjera. Navedeno Rješenje centra samo je jedno u nizu donesenih na osnovu nalaza i mišljenja stručnog tima kojim se prepisuje prijedlog mjera kako je to predložio stručni tim.

S obzirom da navedenim rješenjem dijete nije upućeno gdje će, kad i kako ostvariti mjeru koju je stručni tim predložio, roditelji sa takvim rješenjem obilaze različite službe i institucije, koje iz njegovog sadržaja ne vide da su oni u obavezi pružiti djetetu odgovarajuću uslugu.

Takvim rješenjem roditelji su dodatno zbumjeni i izloženi dodatnom traganju za ostvarivanjem određenih prava za svoje dijete. Jedno od pitanja je - ako je to prijedlog mjera, kako stoji u rješenju, ko onda o tome odlučuje i ko je u obavezi postupati po donesenom rješenju.

Pored navedenog, u pojedinim rješenjima centara za socijalni rad daje se prijedlog i za one usluge koje ni jednim normativnim aktom nisu utvrđene kao pravo djeteta.¹²⁸

Sa takvim rješenjem roditelji se obraćaju nadležnom ministarstvu radi realizacije dobijenog rješenja, međutim, ministarstvo konstatuje:

„*Nismo u mogućnosti udovoljiti zahtjevu, predlažemo da se škola i roditelj obrate centru za socijalni rad...*“¹²⁹

Roditelji se, dopisom ministarstva, upućuju istom onom centru koji je predložilo mjeru. U centru sada kažu da to nije u njihovoj nadležnosti.

I time se krug zatvara, roditelji imaju rješenje kojim se predlažu mjere, za mjere niko nije nadležan, roditelji sada obilaze različite institucije i službe i traže odgovor na pitanje šta znači to što u rješenju piše.

Postupanje centara za socijalni rad na način da dijete ne upućuje na ostvarivanje potrebnih mjer zaštite u skladu sa nalazom i mišljenjem stručne komisije, protivno je članu 5. Pravilnika o razvrstavanju lica sa smetnjama u fizičkom i psihičkom razvoju i članu 64. Zakona o socijalnoj zaštiti¹³⁰.

¹²⁸ Rješenjem centra za socijalni rad broj 05/2-540-1-15/10 od 10.12.2010.godine, devetogodišnjem dječaku koji se prema važećem pravilniku razvrstava u grupu lica sa tjelesnim oštećenjem, utvrđuje se potrebna podrška asistenta u nastavi.

¹²⁹ Dopis Ministarstva prosvjete i kulture broj 07.020/610-1549-1/10 od 9.11.2010.godine

¹³⁰ Zakon o socijalnoj zaštiti, član 64: „Po zahtjevu za ostvarivanje prava u prvom stepenu odlučuje nadležni centar na čijem području podnositelj zahtjeva ima prebivalište“

Na taj način povrijeđeno je pravo djeteta sa smetnjama u razvoju na ostvarivanje prava u skladu sa važećim propisima i utvrđenim potrebama djeteta.

S obzirom na potrebu i obavezu centara za socijalni rad da svoja rješenja u ovim postupcima, usklade i donose na osnovu ovlaštenja utvrđenih Zakonom o socijalnoj zaštiti i po odredbama zakona koji propisuje upravni postupak, te u skladu sa članom 5. Pravilnika o razvrstavanju lica sa smetnjama u fizičkom i psihičkom razvoju, (Institucija je preporuku uputila nadležnom ministarstvu), Ministar zdravlja i socijalne zaštite donio je novi Pravilnik o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju¹³¹, po kome se nalaz i mišljenje prvostepene stručne komisije dostavlja centru za socijalni rad, koji ih dostavlja institucijama nadležnim za pružanje podrške. Centar pri tome, na osnovu nalaza i mišljenja, donosi rješenje o ostvarivanju prava i usluga propisanih Zakonom ili odlukom jedinice lokalne samouprave. Na taj način roditelji neće imati potrebu da obilaze institucije i službe koje će realizovati doneseno rješenje, jer se obaveza i odgovornost sada prenose na institucije i službe, što je poseban kvalitet novog Pravilnika.

¹³¹ Pravilnik o procjeni potreba i usmjeravanju djece i omladine sa smetnjama u razvoju, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 117/12

VIII PRAVO NA OBRAZOVANJE

U izvještajnom periodu, najveće povećanje broja primljenih žalbi po kojima je Institucija postupala, a kojima se ukazuje na povrede prava djece, odnose se na obrazovni sistem. Žalbama se ukazuje na broj nastavnih predmeta, na preopširne nastavne planove i programe i gradivo koje nije prilagođeno uzrastu i potrebama djece, a da istovremeno nastavni proces nije uključio one teme koje su djeci važne za njihovo odrastanje - bolesti zavisnosti, reproduktivno zdravlje, zaštita od nasilja i sl.

Najčešća pitanja koja su djeca postavljala odnose se na probleme školske discipline, ocjenjivanja učenika, nastavnih planova i programa.

Za svako dijete pojedinačno i za društvo u cjelini, obrazovanje je ključni faktor koji mora biti prioritet za sve. Djeca koja napuste školu, već su kao djeca dovedeni u socijalni sektor, to nije njihov izbor, već neprepoznavanje situacija u kojima djeca odrastaju i izostanak adekvatne podrške radi otklanjanja uzroka koji su do toga doveli. To nije problem samo danas, ni samo njihov, problem je dugoročan i za svako dijete, za njegovu porodicu i društvo u cjelini.

UN Konvencija o pravima djeteta i Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima priznaju pravo na obrazovanje kao jedno od osnovnih ljudskih prava i obavezuju države potpisnice da omoguće, na osnovu jednakih mogućnosti, ostvarivanje ovog prava.¹³² Obrazovanje je, dakle, ne samo jedno od osnovnih ljudskih prava, već i ključni faktor za ostvarivanje prava djeteta uopšte, jer djeca u obrazovnom sistemu mogu ne samo da ostvare prava koja imaju u obrazovanju, već i da uče o pravima koja imaju i u porodici, u zdravstvenom i socijalnom sektoru, o pravu na participaciju, pravu na izražavanje mišljenja¹³³, pravu na pristup informacijama¹³⁴, pravu na zaštitu od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja¹³⁵ i drugim pravima.

Dok se član 28. Konvencije odnosi na obaveze države vezano za uspostavljanje obrazovnih sistema i obezbjeđivanje pristupa tim sistemima, član 29. naglašava individualno i subjektivno pravo na određeni kvalitet obrazovanja. Ovaj član ističe poruku o obrazovanju u čijem središtu je dijete - ključni cilj obrazovanja je razvijanje djetetove individualne ličnosti, talenata i sposobnosti, u svjetlu činjenice da svako dijete ima jedinstvene karakteristike, interesovanja, sposobnosti i potrebe u učenju.¹³⁶

Žalbe po kojima je Institucija postupala u izvještajnom periodu ukazuju na povredu prava u obrazovnom sistemu po različitim osnovama, a tiču se organizovanja đačkih ekskurzija, dežurstva učenika, bezbjednosti djece u školi, preventivnih mjera zdravstvene zaštite u obrazovnom sistemu, preseljenja učenika.

¹³² UN Konvencija o pravima djeteta, član 28: „Države članice priznaju pravo djeteta na obrazovanje i, radi postepenog ostvarivanja tog prava na osnovu jednakih mogućnosti, posebno
a-proglašavaju osnovno obrazovanje obaveznim i besplatnim za sve,
b-podstiču razvoj različitih oblika srednjoškolskog obrazovanja, uključujući opšte i stručno obrazovanje,
koje je dostupno svoj djeci i preduzimaju odgovarajuće mјere, kao što su uvođenje besplatnog
obrazovanja i pružanje finansijske pomoći u slučaju potrebe,
e-preduzimaju mјere za podsticanje redovnog pohađanja škole i smanjenje ispisivanja iz škole.
Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, član 26: „Svako ima pravo na obrazovanje. Obrazovanje treba
da bude besplatno, bar u osnovnim i nižim školama. Osnovno obrazovanje treba da bude obavezno.“

¹³³ UN Konvencija o pravima djeteta, član 13.

¹³⁴ UN Konvencija o pravima djeteta, član 17.

¹³⁵ UN Konvencija o pravima djeteta, član 19.

¹³⁶ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 1. Ciljevi obrazovanja, tačka 9.

1. Nastavni planovi i programi

Ciljevi obrazovanja definisani Zakonom u skladu sa zahtjevima UN Konvencije su zadati ciljevi koje sistem treba ostvariti u obrazovanju djece i oni su zaista u normativnom smislu obuhvatili razvoj djetetove ličnosti u brojnim segmentima.

15 zadatih ciljeva, kako su definisani Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju¹³⁷ zahtijevaju, između ostalog, nastavni plan i program koji će omogućiti njihovu realizaciju.

1. Međutim, predmeti su opterećeni nastavnim sadržajem, previše je nastavnih jedinica u svakom predmetu, preduge i često nerazumljive lekcije, naporan raspored, malo vremena za objašnjenja i vježbe, najčešći su problemi na koje učenici ukazuju.

2. Previše predmeta, kroz nabrajanje predmeta koji su „važni i teški” i koji se moraju učiti, učenici dodatno potvrđuju da je nastavno gradivo preobimno i zahtjevno. Da je nastavno gradivo preobimno saglasni su i nastavnici i uprave škola, koji potvrđuju da nastavnici u trci za realizacijom programa, nemaju dovoljno vremena za provjeru koliko su djeca trajno usvojila znanja. To za posljedicu ima da djeca uče sve više, a da rezultat izostaje.

3. Učenici ističu da uče mnogo apstraktnih pojmoveva koje moraju usvojiti, mnogo podataka koji se svode na kratkoročno pamćenje brojeva, datuma, imena, formula, definicija. Ovo su posebno isticali kod učenja geografije, istorije, biologije i hemije. Učenici ističu da u mnoštvu podataka teško mogu da izdvoje ono što je najvažnije i bitno za pamćenje.

Interesantno je da osnovci predlažu da bi neke predmete mogli imati mjesečno ili jednom u dvije sedmice, za razliku od sedmičnog rasporeda časova, čime bi bili rasterećeni preobimnog gradiva, a ti predmeti ne bi izgubili na važnosti.

4. Učenici posebno ističu da ih tokom godine ispituju gradivo iz prethodne godine ili polugodišta, što im predstavlja problem, jer su kažu to gradivo zaboravili. Ovo je problem i za nastavnike koji su u situaciji da ponavljaju ono što su već predavali, kako bi mogli da održe kontinuitet gradiva, a za to nemaju planirano vrijeme.

5. Pored toga učenici navode da su udžbenici¹³⁸ za pojedine predmete pisani nerazumljivim jezikom, da su rečenice preduge i komplikovane i da je mnogo riječi kojima ne znaju značenje. Neki udžbenici sadrže prevelik broj nepotrebnih infomacija, primjer je udžbenik geografije, a neki su opterećeni onim podacima koji su za učenike davno naučena lekcija, kao npr. udžbenici iz informatike.

Dakle, s jedne strane imamo opterećen nastavni plan program, puno predmeta i puno nastavnih sadržaja, a istovremeno nemamo zastupljene one teme i probleme koji su životni, sa kojima djeca odrastaju, i za koje informacije moraju dobiti u školi, od najranijeg uzrasta, prilagođeno njihovim mogućnostima i potrebama.

U stalnom smo kontaktu sa djecom, razgovaramo na različite teme, od njih dobijamo informacije i svi su stava, i u osnovnim i srednjim školama, da im trebaju informacije o njihovom zdravlju, zdravoj ishrani, reproduktivnom zdravlju, različitim oblicima nasilja,

¹³⁷ Ciljevi obrazovanja prema članu 7. Zakona definisani su na način da obezbijede razvoj intelektualnih, socijalno-emocionalnih, moralnih, radnih i fizičkih potencijala i sposobnosti djeteta djeteta do ličnog maksimuma.

¹³⁸ Zakonom o osnovnom obrazovanju, član 38 stav 1. utvrđeno je da udžbenik mora ispunjavati naučne, pedagoške, psihološke, didaktičko-metodičke, etičke, jezičke, likovno-grafičke i tehničke zahtjeve utvrđene standardima za izradu udžbenika.

zlostavljanja i zanemarivanja, zaštiti od alkohola, droga i duvana, o izražavanju njihovog mišljenja i učestvovanje u svim pitanjima koja se njih tiču.

S obzirom da je preopterećeno nastavno gradivo stalni pritisak i na djecu i na nastavnike i roditelje, da djeca uče previše, a izostaje očekivani rezultat, da pri tome nemaju dovoljno prostora za slobodno vrijeme, da nastavnicima ne ostavlja prostor za provjeru usvojenih znanja niti za vaspitni rad sa djecom, očito je da nastavni plan i program mora doživjeti svoju promjenu.

Promjene moraju biti usmjerene na smanjenje nastavnog gradiva, na razvijanje kreativnog učenja, na kvalitetniji rad sa talentovanom djecom, na bolju međusobnu saradnju učenika, roditelja i škole i na uključivanje u obrazovni proces onih tema koje su izuzetno važne za razvoj i odrastanje djeteta (zaštita zdravlja i zdravi stilovi života, bolesti zavisnosti, zaštita od nasilja). Ključno je da je nastavni plan i program prilagođen uzrastu djeteta i njegovim mogućnostima, da dijete razumije gradivo koje usvaja, jer djeca treba da uče za život, a ne za ocjenu.

S obzirom da se nastavni plan i program tiče i djece i nastavnika i roditelja, veoma je važno u postupku izmjena, čuti mišljenje svih njih.

2. Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti učenika

Institucija je u izještajnom periodu postupala u jednom broju predmeta kojima se ukazuje na povrede prava učenika u postupku izricanja vaspitno disciplinskih mjera u školi. Prijavama se ukazuje na povrede prava učenika po različitim osnovama, najčešće da nije vođen postupak radi utvrđivanja odgovornosti učenika i da odluke o izrečenim mjerama nisu dostavljene roditeljima djeteta.

U jednom broju škola rješenje problema vide u jedinstvenom pravilniku, čime bi se izbjegle situacije različitog pristupa škola ovom pitanju i istovremeno osigurala ista pravila u postupku utvrđivanja odgovornosti za sve učenike.

Ciljevi obrazovanja definisani Konvencijom o pravima djeteta u direktnoj su vezi sa ostvarivanjem prava djeteta uopšte, a ne samo prava na obrazovanje, i kao takvi usmjereni su na zaštitu osnovnih vrijednosti garantovanih Konvencijom, a to je prije svega ljudsko dostojanstvo djeteta.

Pri tome, Konvencija posebno naglašava da se uvijek mora imati u vidu uzrast djeteta, njegove potrebe i njegove razvojne mogućnosti, odnosno, najbolji interes djeteta mora biti prioritet u ostvarivanju svakog prava djeteta.

Obrazovanje je, prema Konvenciji, mnogo više od formalnog školovanja i obuhvata čitav niz životnih iskustava i procesa učenja koji djeci omogućavaju da i individualno i kolektivno, razvijaju svoje ličnosti i svoje talente i sposobnosti.

Pitanje školske discipline izuzetno je važno za obrazovni sistem i prepostavka je za samostalan rad, rad odjeljenske zajednice i škole u cjelini. Pri tome je posebno važno jasno definisati pitanje disciplinske odgovornosti učenika, koja se odnosi na odgovornost za povredu njihovih obaveza u vezi sa školovanjem.

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju¹³⁹, kao i Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju¹⁴⁰ utvrđene su teže povrede obaveza učenika, vaspitno-disciplinske mjere koje se izriču učenicima za učinjenu povedu obaveza, te da se mjeru izriču učenicima za školsku godinu u kojoj je učenik učinio povedu. Prema Zakonu,

¹³⁹ Zakon o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, član 82.

¹⁴⁰ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju, član 65.

učenik može odgovarati samo za povredu obaveze koja je dokazana i koja je u vrijeme izvršenja bila utvrđena zakonom ili opštim aktom škole. Zakonom je utvrđeno i da učenik, ili njegov roditelj, može uložiti prigovor školskom odboru na izrečenu vaspitno-disciplinsku mjeru u roku od osam dana od dana prijema odluke.

Zakonom je prepušteno školama da svojim normativnim aktom definišu lakše povrede obaveza učenika ali i sva druga pitanja koja se odnose na utvrđivanje odgovornosti učenika, vođenje disciplinskog postupka i izricanje vaspitno-disciplinske mjere zbog učinjene povrede, tako da su situacije u školama, u kojima je Institucija po prijavama postupala, vrlo različite:

- škola u vrijeme izricanja vaspitno-disciplinske mjere nije ni imala pravilnik o disciplinskoj odgovornosti učenika,¹⁴¹
- neke su škole svojim pravilnicima utvrdile i nove teže povrede obaveza učenika, iako zakon ne ostavlja takvu mogućnost,
- neke škole su svojim pravilnicima definisale i nove disciplinske mjere koje zakon ne poznaće, niti zakon ostavlja takvu mogućnost,
- škole su izricale mjeru u novoj školskoj godini za povrede učinjene u prethodnoj, protivno izričitoj zakonskoj odredbi,
- pravilnici škola ne definišu način i proceduru vođenja disciplinskog postupka niti postupak utvrđivanja odgovornosti učenika,
- pravilnici škola ne utvrđuju obavezu da se učeniku omogući da se izjasni o svim okolnostima koje su od uticaja na utvrđivanje njegove odgovornosti,
- škole ne donose odluke u pisanoj formi o izrečenim mjerama,
- odluka o izrečenoj mjeri ne dostavlja se roditeljima ili starateljima učenika,
- izricanjem odgovarajuće vaspitno-disciplinske mjere za težu povredu dužnosti učenika istom odlukom se smanjuje vladanje učenika, ne čekajući da donesena odluka o disciplinskoj odgovornosti postane konačna, a time i osnov za smanjenje vladanja učenika,
- pravilnici škole nisu doneseni uz mišljenje savjeta roditelja i savjeta učenika,
- pravilnici škole nisu javno objavljeni, tako da učenici i roditelji i ne znaju njihov sadržaj.

U svim navedenim slučajevima izrečena vaspitno-disciplinska mjera smatra se dovoljnim korektivom neprimjerenom ponašanju učenika.

Praksa, na žalost, pokazuje da izrečena vaspitno disciplinska mjera nije dovoljan korektiv, te da, iako se mjeru izriču postupno, one u konačnom, u jednom broju slučajeva ne daju očekivane rezultate.¹⁴²

Pri tome ni Zakon, a ni pravilnici škole u vezi sa disciplinskom odgovornošću učenika ne utvrđuju obavezu škole da u saradnji sa roditeljima i staraocima djeteta provodi odgovarajuće mjeru pojačanog vaspitnog rada i nadzora nad djecom koja svojim ponašanjem narušavaju pravila školske discipline, kako bi se poslije prve izrečene mjeru, odgovarajućim mjerama pomoglo učeniku u otklanjanu uzroka koji dovode do takvog ponašanja i time smanjila mogućnost ponavljanja neprimjerenog ponašanja. Tako npr. na pitanje školi šta su i koje mjeru preduzeli kada je učenik imao 5 neopravdanih

¹⁴¹ Osnovna škola „Jovan Dučić“ u Kuljanima u vrijeme izricanja vaspitno-disciplinske mjere učeniku nije imala Pravilnik o disciplinskoj odgovornosti učenika, učenik je kažnen i za težu povredu koju zakon ne poznaće, odluka o izrečenoj mjeri nije dostavljena roditeljima. Ministarstvo nije izvršilo nadzor u postupanju škole u navedenom slučaju.

¹⁴² Prema podacima škola, u školskoj 2009/2010. i 2010/2011.godini, po disciplinskoj mjeri iz obrazovnog sistema isključeno je 135 djece u 35 srednjih škola

izostanaka (sada ih ima 15) ili nema odgovora, ili se ne preduzimanje mjera obrazlaže odsustvom bilo kakve saradnje roditelja djeteta sa školom.

U svim slučajevima povrede obaveza učenika, škola mora da ima u vidu, prije svega, osnovnu svrhu izricanja vaspitno-disciplinske mjere učeniku. Izrečena mjera mora, prije svega, biti vaspitna, a onda i disciplinska i dovoljno efikasna da na učenika djeluje preventivno i da ga spriječi u novim povredama njegovih obaveza i da kod učenika razvija svijest o potrebi da se pravila školske discipline poštuju. Izrečena mjera istovremeno treba preventivno da djeluje i prema svim drugim učenicima.

Pri tome je izuzetno važna aktivna uloga roditelja, koji moraju biti upoznati sa pravima, obavezama i odgovornostima u školi - kako je to uređeno važećim pravnim propisima, što uključuje i obaveznu saradnju sa školom, ali i posljedice propuštanja te obaveze, te o pedagoškim mjerama škole i ovlaštenjima psihologa u školi i drugim službama koje su podrška roditeljima za različita pitanja sa kojima se susreću u odrastanju djeteta.

Imajući u vidu da pitanje disciplinske odgovornosti učenika zbog povrede njihovih obaveza u školi, ili nije uređeno normativnim aktom škole ili nije na odgovarajući način definisano, te da škole imaju vrlo različit pristup u izricanju vaspitno-disciplinskih mjera zbog povrede obaveza učenika, a što dovodi do povrede prava učenika definisanih zakonom,

Neophodno je da resorno ministarstvo i Republički pedagoški zavod, u skladu sa svojim ovlaštenjima, preduzmu potrebne mjere za sprečavanje postupanja koja dovode do povrede prava učenika u obrazovnom sistemu, na način, da se, u skladu sa Zakonom, ova pitanja urede pravilnikom na jedinstven način.

Time bi postupanje škola u ovim situacijama bilo znatno olakšano, nadzor u primjeni pravilnika od strane nadležnih institucija bio bi efikasniji i, što je najvažnije, obezbijedilo bi odgovarajući postupak za utvrđivanje odgovornosti učenika u obrazovnom sistemu po jedinstvenim pravilima.

3. Pravo na izražavanje mišljenja

Odlukom Ustavnog suda Republike Srpske br. U-26/11 od 26.9.2012. godine,¹⁴³ utvrđuje se da Statut srednje škole, Pravilnik o radu i Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika nisu u saglasnosti sa Ustavom Republike Srpske i Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju, jer „Imajući u vidu činjenicu da od Savjeta učenika nije zatražen stav prilikom donošenja osporenih opštih akata, Sud je ocijenio da ovi akti nisu doneseni u skladu sa navedenom odredbom člana 7. Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju („Službeni glasnik Republike Srpske”, br. 74/08, 106/09, 104/11), a shodno tome ni sa odredbom člana 108. stav 2. Ustava Republike Srpske, prema kojoj propisi i drugi opšti akti moraju biti u saglasnosti sa zakonom, što ove akte čini nesaglasnim sa Ustavom i Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju.”

Mišljenja djece mogu da budu značajan stav i iskustvo i potrebno ih je uzeti u razmatranje prilikom donošenja odluka, pripreme propisa i zakona i mjera, kao i u njihovoј evaluaciji.¹⁴⁴

Mišljenje koje dijete ima pravo slobodno izraziti nije odluka, niti se odluka odraslih prilagodava mišljenju djeteta. Pravo koje Konvencija uspostavlja, djetetu treba omogućiti

¹⁴³ Odluka je objavljena u „Službenom glasniku Republike Srpske”, broj 117/12, odnosi se na Srednjoškolski centar u Kneževu

¹⁴⁴ UN Komitet za prava djeteta, Opšti komentar broj 12 - Pravo djeteta da bude saslušano

u skladu sa njegovim godinama, na način da shvati i razumije postupak koji se vodi i svoja prava u tom postupku, a da istovremeno ne nosi teret odgovornosti za odluku koja će biti donesena. Odluke koje se odnose na dijete moraju se zasnovati na ocjeni stručnjaka i mišljenju djeteta.

Pri tome je vrlo važno da se mišljenju djeteta posveti dužna pažnja, što znači da „uključivanje djece ne treba da bude samo prolazni čin, već polazna tačka za intenzivnu razmjenu između djece i odraslih u donošenju propisa, programa i mjera u svim kontekstima koji se odnose na život djeteta.“

Na ovaj način djecu učimo da aktivno učestvuju u radu škole, učimo ih da iznose svoja mišljenja, da čuju mišljenja i obrazloženja drugih, učimo ih da i sami preuzimaju odgovornost za svoje postupanje ne samo u školi, već i izvan nje. Na ovaj način i djeca i roditelji će biti upoznati sa pravilnicima škola i njihovim sadržajem i samo tako mogu preuzeti odgovornost i za njihovu primjenu.

Pravo djeteta na izražavanje mišljenja i učestvovanje u svakom postupku koji se njega tiče, Konvencijom je utvrđeno ne samo kao pravo, već i kao jedan od osnovnih principa Konvencije, koji obavezuje državu da prizna ovo pravo i obezbijedi njegovu primjenu, tako što će se saslušati mišljenje djeteta i istome posvetiti dužnu pažnju.

S obzirom da Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju priznaje ovo pravo djeteta,¹⁴⁵ neophodno je, obezbijediti njegovu punu primjenu na način da:

- u postupku donošenja normativnih akata, škole od savjeta učenika, u skladu sa Zakonom, zatraže mišljenje u pisanoj formi, kao i prilikom njihovih izmjena i dopuna,
- te da se, s obzirom na odluku Ustavnog suda, pokrene inicijativa u svim srednjim školama za izmjene i dopune normativnih akata u svim slučajevima kada oni nisu doneseni u skladu sa članom 7. Zakona.

4. Dežurstvo učenika

Ombudsman za djecu zaprimio je prijavu-žalbu od roditelja učenika, a vezano za dežurstva učenika u školi za vrijeme trajanja nastave.

Žalbom se, između ostalog, navodi da dežuraju i učenici IV i V razreda, da za vrijeme dežurstva propuštaju cijelokupnu nastavu za taj dan, da nastavnici dežuraju samo za vrijeme odmora, te da bezbjednost škole i učenika ne smije biti obaveza maloljetnih osoba.

„Roditelji su do sada bili nemoćni u svojim nastojanjima da ovaj problem riješe sa upravama škole koje i same priznaju da to jeste praksa čija se svršishodnost i ne zna“, navodi se između ostalog u pismu roditelja.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Zakon o srednjem obrazovanju i vaspitanju u članu 7. utvrđuje „da se organizacija, način rada i kućni red u školi bliže uređuju statutom, pravilnicima i drugim opštим aktima škole, koji se donose uz učešće učenika, roditelja i nastavnika, a u skladu sa važećim propisima, a članom 140 ovog zakona – da će škola svoju organizaciju i opšte akte uskladiti sa odredbama ovog zakona u roku od osam mjeseci od dana stupanja na snagu ovog zakona.

Istovremeno u članu 106. se utvrđuje - Savjet učenika: stav 5, tačka b) predstavlja stavove učenika Školskom odboru škole; v) podstiče angažovanje učenika u radu škole

¹⁴⁶ Predmet broj: 483-19-PZ/12

UN Konvencija o pravu djeteta, članom 28 utvrđuje da će države ugovornice preuzimati potrebne mjere da se disciplina u školi sprovodi na način primjeren ljudskom dostojanstvu djeteta u skladu sa odredbama Konvencije.

Član 29 - Države ugovornice se slažu da obrazovanje djeteta bude usmjereno na

- a) - razvoj djetetove ličnosti, talenta, mentalnih i fizičkih sposobnosti do njihovih krajnjih mogućnosti,

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju utvrđeno je da:

- član 126, školski odbor donosi statut i druga opšta akta škole,
- član 129, direktor škole obezbeđuje zaštitu prava učenika, zaštitu zdravlja učenika i njihove sigurnosti u školi i preduzima mjere zaštite prava učenika.

Zakonom o srednjem obrazovanju i vaspitanju utvrđeno je da:

- član 7, organizacija, način rada i kućni red u školi bliže se uređuje statutom, pravilnicima i drugim opštim aktima škole koji se donose uz učešće učenika, roditelja i nastavnika, a u skladu sa važećim propisima,
- član 52, pravo na brigu o fizičkom i mentalnom zdravlju i bezbjednosti učenika u školi ima prvenstvo nad drugim,
- član 94, školski odbor, kao organ upravljanja školom, odgovoran je za utvrđivanje i sprovođenje politike škole i donosi statut i druge opšte akte škole,
- član 99, direktor škole obezbeđuje zaštitu prava učenika, zaštitu zdravlja učenika i njihovu sigurnost u školi i preduzima mjere zaštite prava učenika.

Zakoni ne utvrđuju prava učenika u obrazovnom sistemu u skladu sa zahtjevima Konvencije, niti takšativno nabrajaju obaveze učenika u školi, pa je tako i pitanje koje se odnosi na dežurstvo učenika prepusteno školi da ga uredi svojim normativnim aktom.

Da bi ostvarila uvid, vezano za pitanje dežurstva učenika u školama, Institucija je obavila razgovor o ovom pitanju u jednom broju osnovnih i srednjih škola, te izvršila uvid u njihova normativna akta koja uređuju ovo pitanje.

Iz dobijenih odgovora, a i iz normativnih akata, proizlazi vrlo različit pristup škola u regulisanju ovog pitanja.

Tako se između ostalog navodi:

- da učenici vole da dežuraju te da dežurstvo učenika pozitivno utiče na njih u smislu razvijanja njihove odgovornosti i obaveza koje nisu samo obrazovne već i vaspitne,
- da dežuraju samo bolji učenici i da oni, gradivo koje su propustili zbog dežurstva vrlo lako nadoknade,
- da učenici dežuraju zajedno sa nastavnikom iako se iz akata ne vidi da su i jedan i drugi na mjestu dežurstva i za vrijeme nastave,
- da učenik ima obavezu da dežura u školi, a u nekim školama neobavljanje dužnosti dežurnog učenika sankcionisano je kao lakša povreda dužnosti učenika,
- da se aktom škole ne utvrđuje uzrast djece, odnosno od kojeg razreda učenici mogu dežurati,
- ovo pitanje se uglavnom uređuje pravilnikom o kućnom redu iz kojih ne proizlazi da su doneseni uz učešće učenika, roditelja i nastavnika,
- da je Osnovna škola „Dositej Obradović“ u Banjaluci prekinula praksu dežurstva učenika u školi prije tri godine i da imaju odlična iskustva sad kad su tu obavezni

preuzeli zaposleni u školi-higijeničari, te da je i Osnovna škola „Dositej Obradović“ Pećani, Prijedor, prekinula praksu dežurstva učenika uvođenjem video nadzora i da su i njihova iskustva pozitivna.

Ciljevi obrazovanja definisani članom 29. Konvencije o pravima djeteta, naglašavaju potrebu da obrazovanje bude usmjereni na dijete, prilagođeno djetetu, posebno imajući u vidu razvojne potrebe i različite sposobnosti koje se kod djeteta razvijaju.

Imajući u vidu ciljeve obrazovanja definisane Konvencijom, a koje je i zakon na isti način odredio, i pitanje dežurstva učenika u školi mora se posmatrati u skladu sa tako postavljenim ciljevima, a to znači da i svrha dežurstva učenika mora biti jasno određena, što uključuje i da li i koji učenici i pod kojim uslovima mogu dežurati, šta su njihove obaveze u toku dežurstva i mogu li oni snositi odgovornost i kakvu zbog neobavljanja dužnosti dežurnog učenika. Ako dežurstvo doprinosi razvijanju odgovornosti učenika, zašto onda dežuraju samo dobri učenici, da li i učenici IV razreda osnovne škole treba da dežuraju, koliko puta u toku školske godine jedan učenik ima tu obavezu (posebno u školama koje imaju mali broj učenika), da li je dežurstvo dobrovoljno i da li za isto postoji saglasnost učenika i roditelja.

I ovo pitanje samo pokazuje kompleksnost ostvarivanja i zaštite prava djece i potrebu multidisciplinarnog pristupa u određivanju onog što jeste najbolji interes za svako dijete u svakoj situaciji.

Zbog toga je neophodno, radi ostvarivanja ciljeva obrazovanja definisanih zakonom, a imajući u vidu razvojne potrebe i mogućnosti djeteta i njegov najbolji interes, preduzeti potrebne mjere kako bi i pitanje dežurstva učenika u školi bilo osigurano u skladu sa postavljenim ciljevima obrazovanja koji, prije svega, treba da osiguraju bezbjednost učenika u školi i redovno pohađanje nastave, i što je veoma važno da se izbjegne praksa potpuno različitog pristupa škola u odnosu na ovo pitanje.

5. Školske torbe

Zdravstveni i socijalni sektor suočeni su sa različitim pitanjima i problemima odrastanja djece koji su dobrim dijelom posljedica izostanka odgovarajućih preventivnih mjera i programa zdravstvene zaštite djece u obrazovnom sistemu. Težina školske torbe i posljedice koje dugoročno ostavlja na zdravlje djeteta, zahtijeva da obrazovni sistem odgovarajućim mjerama, koje se odnose na školu i izdavače udžbenika, ali i na roditelje i djecu, preventivno djeluje.

Institucija je po službenoj dužnosti pokrenula pitanje težine školske torbe, ali je poslije medijskih natpisa zaprimila i jedan broj žalbi, kojima roditelji ukazuju na potrebu preduzimanja potrebnih mjera.

U prijavi Instituciji navodi se: „Godinama se ukazuje na činjenicu da su djeca u školskom uzrastu, posebno ona koja pohađaju niže razrede, tjelesno ugrožena zbog težine udžbenika koja moraju svaki dan da nose na svojim krhkim ramenima u školu i iz škole. Na isti taj problem niko od nadležnih do sada nije adekvatno reagovao.“¹⁴⁷

Jedna majka učenice II razreda u pismu Instituciji navodi: „Imala sam namjeru da pokrenem peticiju jer su svi saglasni sa ovim... i da li mi, roditelji, predstavnici Savjeta roditelja Vam možemo dodatno pomoći kako bi se rješenje što prije donijelo i implementiralo.“¹⁴⁸

¹⁴⁷ Predmet broj: 1740-128-PŽ/12

¹⁴⁸ Predmet broj: 109-9-PŽ/13

„Jutros sam izvagala torbu svoje kćeri i težila je 6,8 kg. Moja kćer ima 34 kg. U torbi je samo ono što treba biti za današnji raspored, a bude i težih dana. Zanimljivo je da ovaj hronični problem za zdravlje djece nikog ne zanima”, napisala je jedna majka.

Prema stavu Svjetske zdravstvene organizacije zdravlje nije samo odsustvo bolesti i onesposobljenosti, već mnogo više od toga, stanje potpunog fizičkog, psihičkog i socijalnog blagostanja.

Prema preporukama Svjetske zdravstvene organizacije, težina školske torbe ne bi trebala biti veća od 10% u odnosi na tjelesnu težinu učenika. Uprkos upozorenjima stručnjaka, školske torbe su sve teže. Iz godine u godinu se povećava obim ne samo obaveznog, već i dodatnog materijala koji učenici svakodnevno nose u svojim torbama, tako da su prisutne i situacije da osnovci nose i dvostruko veći „teret” od dozvoljenog.

Dakle, ako je dijete teško 30 kilograma, njegova školska torba ne bi smjela preći težinu od 3 kilograma.

Na problem teške školske torbe ukazuju i ljekari koji upozoravaju da rezultati sistematskih pregleda učenika u osnovnim školama najčešće upozoravaju na probleme u vezi sa deformitetom kičme i stopala kod djece koji su, dobrim dijelom, uz nedovoljnu fizičku aktivnost kod djece i nepravilnog držanja, prouzrokovani i težinom školske torbe.

Stručnjaci, takođe, upozoravaju da je djetinjstvo ključni period za rast i razvoj djeteta, te da od najranijeg uzrasta djecu treba učiti i pravilnom držanju i izbjegavanju svih onih navika koje mogu loše uticati na njihovo zdravlje. To znači da pored težine školske torbe, rizik predstavlja i njeno nošenje preko jednog ramena ili u jednoj ruci, ili nepravilno spakovana torba. Pri tome, dodatna su upozorenja da umor kod djece, glavobolja ili bol u leđima mogu biti prouzrokovani i težinom koju dijete svakodnevno nosi u svojoj školskoj torbi.

Istraživanje koje je provela Međunarodna asocijacija doktora medicine iz Bijeljine potvrđuje da težina đačke torbe prelazi dozvoljeno opterećenje i na taj način utiče na razvoj deformiteta kičmenog stuba i stopala učenika uzrasta od drugog do devetog razreda. Istraživanje je provedeno na uzorku učenika drugog, četvrtog i osmog razreda osnovne škole - ukupno 141 učenik, a uključilo je ljekarski pregled - mjerjenje visine i težine učenika, pregled stopala i kičmenog stuba uz eventualne primjedbe na opšte stanje učenika, te utvrđivanje prosječne težine torbe po učeniku na osnovu mjerjenja pet uzastopnih radnih dana u jednoj sedmici.

Rezultati su potvrdili da preko 70% učenika II razreda nosi torbu preko dozvoljene težine od 10-15%, a da težina školske torbe kod više od 10% učenika iznosi i 15-20% njihove težine.

Danas su gotovo svi saglasni da težina koju djeца nose svakodnevno i godinama na leđima, nije rezultat potreba ni djece ni obrazovnog sistema, već izostanak osjetljivosti za ovaj problem i posebno posljedica koje ono ima na razvoj djeteta.

Težina školske torbe je problem koji je prepoznat u brojnim zemljama, koje različitim mjerama i konkretnim akcijama, neki su to pitanje i zakonom uredili, preventivno djeluju u zaštiti zdravlja učenika.

I pravo djeteta na zaštitu zdravlja i pravo djeteta na obrazovanje moraju polaziti od najboljeg interesa djeteta koji će omogućiti pravilan rast i razvoj djeteta.

Brojni su načini kojima se može uticati na smanjenje težine školske torbe, između ostalog - kome je potrebna pernica na „tri sprata”, da li je velika sveska u funkciji boljeg obrazovanja, zašto je potrebno da je sveska debelih korica, da li su učeniku na svakom času iz jednog predmeta potrebeni i udžbenik i radni list i gramatika, mogu li učenici u

školi ostaviti radne listove npr. ili atlase, blokove za likovno i sl, mogu li izdavači udžbenika doprinijeti smanjenju težine udžbenika....

Preteška školska torba, prije svega, je prijetnja zdravlju učenika, zbog toga Republički pedagoški zavod i Ministarstvo prosvjete i kulture, u okviru svojih nadležnosti, a u cilju preventivnog djelovanja u zaštiti zdravlja učenika, moraju preuzeti neophodne mјere i aktivnosti radi smanjenja težine školske torbe i sprečavanja štetnih posljedica koje ugrožavaju pravo djeteta na nesmetan rast i razvoj, te obezbijediti odgovarajući nadzor u provođenju mјera koje će odrediti.

6. Školske kuhinje

Pitanje ishrane djece veoma je važno za njihov pravilan rast i razvoj i zahtijeva angažovanje prije svega roditelja, ali i škole, s obzirom da najveći dio vremena dijete provodi u kući i školi. Stručnjaci smatraju da djeca osnovnoškolskog uzrasta treba da imaju 5 obroka dnevno jer se u tom uzrastu intenzivno razvijaju. Kako bi se omogućila pravilna i zdrava ishrana djece tokom dana, evidentno je da bi minimalno jedan obrok, dijete moralo imati u školi, s obzirom da upravo u školi provodi vrijeme u kojem bi trebalo imati doručak ili užinu.

Zakonom o osnovnom obrazovanju i vaspitanju utvrđeno je u članu 47:

- (3) škola može da organizuje rad školske kuhinje,
- (4) ministar donosi Pravilnik o uslovima rada školske kuhinje.

Da bi došla do podataka da li je i pod kojim uslovima pitanje ishrane djece obezbijeđeno u osnovnim školama, Institucija je zatražila stav škola o tom pitanju.

Iz analize dostavljenih odgovora iz upitnika na koje je odgovorilo 117 osnovnih škola, proizilazi sljedeće:

- Od 117 škola koje su odgovorile na upitnik, 63 osnovne škole u Republici Srpskoj su organizovale neki oblik ishrane djece u školi, bilo da su organizovale školske kuhinje ili prodaju ili podjelu prehrambenih proizvoda djeci u samoj školi.
- Od 63 škole koje imaju neki oblik organizovane ishrane u školi, 31 škola organizovala je rad školske kuhinje, a 32 škole su omogućile drugom subjektu da u školi vrši prodaju hrane učenicima.
- Poslove pripreme ili distribucije hrane u školama koje imaju neki oblik organizovane ishrane obavljaju u 18 škola kuhari, u 2 škole pomoćno osoblje, a u ostalim školama zaposleni iz pekara i trgovina kojima su prostori iznajmljeni.
- Djeci se u školskim kuhinjama, s izuzetkom 5 škola koje imaju dnevni jelovnik, uglavnom nude: sendviči i peciva, a u nešto manjem broju škola i pice i pite, grickalice i slatkiši, hladni napitci, te vrlo rijetko čaj i topli napitci.
- 32 osnovne škole su omogućile trećim licima da u školi prodaju određene proizvode od čega je 18 škola iznajmilo prostor trgovinskoj radnji, 9 škola pekari, 4 ugostiteljskoj firmi i jedna preduzeću.
- U školama koje su svoj prostor ustupile trećim licima za prodaju hrane učenicima ponuda je ista kao i u školama koje su same organizovale rad školskih kuhinja. Djeci se nude razna peciva i sendviči, pite i pice, pekarski proizvodi, grickalice, slatkiši i sokovi.

- Ispravnost hrane, uslovi pod kojima se hrana prodaje djeci, doprema hrane do škole, važne su stavke u organizovanju školskih kuhinja i trebale bi biti jasno propisane.

Nadzor nad obavljanjem ovog posla škole su uglavnom prepustile inspekcijskim službama u 30 škola, dok u 4 škole poslove nadzora obavlja direktor sa sanitarnom inspekcijom, a u 2 škole direktor sam, dok u 2 škole nadzor vrši pekara koja je zakupila prostor. Na ovo pitanje odgovorilo je 38 škola.

- Sve škole smatraju neophodnim donošenje Pravilnika koji bi odredio moguće načine i uslove ishrane djece u školi.
- Uz odgovore na postavljena pitanja, 41 osnovna škola dostavila je i svoje prijedloge i sugestije vezano za donošenje Pravilnika. Sugestije se uglavnom odnose na:
 - potrebu uvažavanja različitosti uslova u kojima škole rade,
 - preciziranje vrste hrane koja se može pripremati ili prodavati u školskoj kuhinji,
 - precizno određivanje nadležnih za vršenje nadzora nad radom školskih kuhinja,
 - razvijanje svijesti kod djece o zdravoj ishrani,
 - uključivanje savjeta roditelja i savjeta učenika u rješavanje ovog pitanja,
 - neophodnost finansijske podrške školama u rješavanju ovog pitanja od strane resornog ministarstva.

Tokom posjeta školama koje je Institucija imala u izvještajnom periodu aktuelizovano je pitanje ishrane djece dok su u školi. Uprave škola su naglašavale neophodnost organizovanja i rada školskih kuhinja. Uprave škola u ruralnim sredinama, sa kojima je Institucija kontaktirala, ističu da najveći broj njihovih učenika do škole putuje ili pješači pa im je za taj vremenski period koji provode izvan kuće neophodan bar jedan obrok. Posebno je zimi važno djeci ponuditi topli napitak, ukoliko već ne postoji mogućnost toplog obroka. U jednoj školi koja nema ni školsku kuhinju, ni organizovanu prodaju hrane u samoj školi, rekli su da djeca kupuju peciva i sendviče u obližnjoj prodavnici, ali nije rijedak slučaj da peciva nestane pa dio djece ostane bez obroka. Ovo su potvrdila i djeca koja kažu da im jeugo čekati do ručka koji kod kuće imaju tek u popodnevним satima kada stižu organizovanim prevozom.

Jedna škola nam je s ponosom rekla da je problem školske kuhinje riješila na inicijativu djece koja su ovo pitanje pokrenula kroz projekat „Ja građanin“ i tako mobilisali i lokalnu zajednicu i roditelje i riješili ovo pitanje.

U jednom broju škola Instituciji su potvrdili da su odustali od iznajmljivanja školskog prostora trećim licima koja su prodavala različita peciva, slatkije, grickalice, sokove, i sl. Ističu da zbog odgovornosti koju škola ima prema učenicima, bez jasno definisanih uslova ne mogu preuzeti taj rizik, jer nisu u situaciji svaki dan kontrolisati šta se učenicima prodaje, je li proizvodima istekao rok i sl, a snose odgovornost za sve eventualne štetne posljedice za učenike.

Predstavnici Institucije prilikom posjete jednoj osnovnoj školi bili su svjedoci jednog od načina ishrane djece u školi. Treća lica, za vrijeme velikog odmora, sa sendvičima koje su donijeli u korpi, stajala su na samom ulazu u školu. Prema izjavi direktora, škola već duže vrijeme vodi borbu da riješi ovaj problem, međutim nema razumijevanja ni od nadležne inspekcije.

Pitanje ishrane djece dok su u školi višestruko je važno. Pored barem jednog obroka ili užine koja bi im bila obezbijeđena, vrlo je važno da djeca, u školi od najranijeg uzrasta stiču navike i uče o zdravoj ishrani, o broju obroka, o posljedicama koje po njihovo zdravlje ima nepravilna ishrana...

S obzirom na zakonom utvrđenu obavezu, te činjenicu da škole imaju vrlo različit pristup u rješavanju pitanja ishrane djece dok su u školi, neophodno je, uz učešće stručnjaka koji se bave ishranom djece, te uz aktivno učešće i djece i roditelja i nastavnika, uvažavajući razlike u kojima škole rade, donijeti pravilnik o uslovima rada školske kuhinje.

7. Prevoz učenika

Institucija Ombudsmana za djecu postupala je i po prijavama kojima se ukazuje na povredu prava učenika vezano za njihov prevoz od škole do kuće.

Članom 153. Zakona o osnovnom obrazovanju i vaspitanju utvrđeno je da:

„Vlada obezbjeđuje finansiranje troškova prevoza učenika koji do škole putuju sa udaljenosti većoj od četiri kilometra.“

Prema članu 53. Pravilnika o finansiranju osnovnih škola¹⁴⁹ „Ministarstvo će obezbijediti sredstva za prevoz učenika koji stanuju na udaljenosti od škole dužoj od četiri kilometra u okviru upisnog područja škole.

Troškovi prevoza obezbijediće se i za učenike iz drugog upisnog područja za koje je Ministarstvo dalo saglasnost da se upišu u školu čijem upisnom području ne pripadaju.“

Imajući u vidu da je pitanje prevoza učenika normativno jasno uređeno, nesporno je da svako postupanje protivno definisanim uslovima prevoza učenika dovodi do povrede njihovih prava.

Međutim, republički prosvjetni inspektor postupajući u konkretnom slučaju, nakon izvršenog inspekcijskog nadzora samo je interpretirao činjenice koje su već poznate i nije donio akt iz kojeg proizilazi stav inspektora, a Ministarstvo prosvjete i kulture u obrazloženju navodi, kao razlog nastale situacije, nedefinisana upisna područja škola.

Imajući u vidu da je zakonom i normativnim aktom utvrđeno pravo učenika na prevoz u slučajevima kada do škole putuje na udaljenosti većoj od 4 km, nedefinisana upisna područja nisu od uticaja na ostvarivanje prava djeteta na prevoz, pogotovo u situaciji kada dijete i u okviru „svog“ upisnog područja putuje više od 4 km i kada je ministarstvo dalo saglasnost i za drugo upisno područje gdje do škole putuje više od 4 km.

8. Školske ekskurzije

Institucija Ombudsmana za djecu zaprimila je jedan broj prijava kojima se ukazuje na povrede prava djece u vezi sa organizovanjem školskih ekskurzija.

Između ostalog, prijavama se navodi da:

- nije ispoštovan predviđeni program putovanja, najčešće je u pitanju planirani broj dana za ekskurziju, smještaj u lošim uslovima, spavanje u autobusu, izostanak fakultativnih izleta, ali i
- odnos agencije i njenih zaposlenih.

¹⁴⁹ Pravilnik o finansiranju osnovnih škola, „Službeni glasnik Republike Srpske“, broj: 5/09, član 53.

Pravilnik o izvođenju ekskurzija i izleta¹⁵⁰ propisuje:

(3) „Ekskurzije isključivo mogu izvoditi turističke agencije kojima je Ministarstvo trgovine i turizma izdalo licencu za organizaciju putovanja”, (član 15.)

(1) „Za izvođenje ekskurzije van granica Bosne i Hercegovine škola je dužna zatražiti saglasnost Ministarstva prosvjete i kulture”, (član 20.)

„Uz zahtjev iz člana 20. stav 1. ovog Pravilnika, škola je dužna Ministarstvu da dostavi:

(a) plan i program izvođenja ekskurzije,

(b) ciljeve i zadatke ekskurzije,

(v) mjesto i vrijeme realizacije ekskurzije,

(g) odluku školskog odbora o izboru turističke agencije i

(d) zapisnik sa sjednice školskog odbora na kojoj je vršen izbor turističke agencije.

(2) Ministarstvo je dužno odlučiti o zahtjevu odmah, a najkasnije u roku od 30 dana od dana podnošenja zahtjeva.” (član 21)

Organizatori ekskurzije ili izleta iz škole i turistička agencija preuzimaju svu odgovornost oko pripremanja, organizovanja i izvođenja ekskurzije ili izleta učenika.(član 22.)

Kao osnovno i prethodno pitanje koje se nameće je primjena važećeg Pravilnika kod izbora same agencije za organizovanje ekskurzije, te ugovorene mjere kojima se štite učenici i škola.

Utvrđene nepravilnosti odnose i na izbor turističke agencije koja ne ispunjava uslove utvrđene objavljenim konkursom u skladu sa Pravilnikom,

U izboru turističke agencije, prema Pravilniku, su učestvovali i školski odbor (vrši izbor agencije po konkursu), direktor (zaključuje ugovor na osnovu odluke školskog odbora) i Ministarstvo (daje saglasnost između ostalog i na odluku školskog odbora o izboru agencije). Prosvjetni inspektor pri tome ističe da nema zakonska ovlaštenja za kontrolu provođenja Zakona o javnim nabavkama, iako se u konkretnom slučaju radi o kontroli primjene Pravilnika o izvođenju ekskurzija i izleta.

Posljedice nezadovoljstva najčešće se pokušavaju ublažiti apelima za povrat novca učenicima, za usluge koje nisu obavljene, što se podrazumijeva i najmanje je što može ublažiti učinjene propuste.

U nekoliko slučajeva vode se sudski postupci i bez obzira na njihov ishod učenicima neće nadoknaditi izgubljenu ekskurziju.

S obzirom na uočene nepravilnosti neophodno je preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti za sprečavanje postupanja koja dovode do povrede prava i interesa djece u vezi sa organizovanjem školskih ekskurzija, na način da se osigura dosljedna primjena Pravilnika o izvođenju ekskurzija i izleta i u dijelu planiranja, pripremanja i izvođenja ekskurzija i izleta, ali i utvrđivanja odgovornosti onih koji su, postupajući protivno odredbama Pravilnika, doveli do povrede prava i interesa djece. S tim u vezi, neophodno je izmjenama Pravilnika otkloniti postojeće nedorečenosti u smislu, ako je odgovornost na organizatoru ekskurzije (član 22) onda u članu 21. treba brisati tačku g i d (da se odluka o izboru turističke agencije i zapisnik školskog odbora o tome dostavlja resornom ministarstvu), te ugovorom o izvođenju ekskurzije definisati mjeru kojima se štite i djeca i škola kao npr. obavezu agencije da je školi dužna dostaviti potvrdu o izvršenim uplatama hotelu i prevozniku u određenom roku po konačnoj uplati troškova ekskurzije.

¹⁵⁰ Pravilnik o izvođenju ekskurzija i izleta, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj: 19/10 i 82/11

9. Prepis učenika

U pismu Instituciji otac dvoje djece, između ostalog, navodi „*Obraćam se kancelariji Ombudsmana za djecu u Banjaluci sa molbom da mi pomogne da riješim moj problem. Područna škola XX koju pohađaju moja djeca, udaljena je od moje kuće 5 km i ne postoji nikakav prevoz, nego sam prinuđen da dvoje djece vodim svaki dan i da idem po njih što djeca ne mogu ni fizički izdržati, pogotovo u zimskom periodu. I prošle godine sam se obraćao nadležnim za prepis djece iz područne škole XX u školu XY, ali su mi negativno odgovorili.*¹⁵¹

Ove situacije najčešće su u uslovima kada porodica živi na granici opština. Definisana upisna područja određuju kojoj školi djeca pripadaju, i škole su u obavezi poštovati definisanu proceduru upisa učenika. Međutim, situacije na terenu, vrlo često, nalažu da se na licu mjesta, kao što je Institucija postupila u jednom broju predmeta, utvrди šta je najbolji interes djeteta. U kontaktu i sa jednom i sa drugom školom, roditeljima djece, resornim ministarstvom, uz činjenicu da je škola u koju se žele prepisati bliža mjestu življenja i da postoji organizovan prevoz učenika, da je škola koju djeca pohađaju dalje od mesta življenja i nema organizovanog prevoza, te da su i jedna i druga škola saglasne sa istim, djeca su prepisana u školu koja im je bliža.

Prema članu 66. Zakona o srednjem obrazovanju i vaspitanju redovan učenik može u toku školovanja preći u drugu školu radi završavanja započetog školovanja. Ukoliko učenik prelazi u odjeljenje koje ima maksimalan broj učenika utvrđen članom 37. stav 4. Zakona, za prelazak je potrebna saglasnost Ministarstva (član 66. stav 7).

Prije početka školske 2012/2013. godine, Institucija je primila jedan broj žalbi, u kojima roditelji ističu da ne znaju u koju će školu ići njihova djeca, jer na njihove zahtjeve upućene nadležnim nisu dobili odgovore.

Naime, jedan broj roditelja zahtjev je upućivao školi, drugi ministarstvu, a treći i školi i ministarstvu. Pri tome je za roditelje osnovni problem bio da li ministarstvo treba stav škole ili škola treba saglasnost ministarstva u svim situacijama prelaska učenika iz jedne u drugu školu, te da li je primjena člana 66. stav 1, kada je zakonom utvrđena mogućnost učenika da nastavi školovanje u drugoj školi uslovljena i promjenom njegovog prebivališta.

¹⁵¹ Predmet broj:1000-60-PŽ/12

IX PRAVO NA IGRU I SLOBODNO VRIJEME

Iako pravo na slobodno vrijeme, igru i rekreaciju pripada svakom djetetu, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu kao i svako pravo iz Konvencije, ono na žalost, za svu djecu iz različitih razloga nije osigurano i obezbijeđeno.

I ovo pravo zahtijeva da najbolji interes djeteta bude prioritet u svim aktivnostima djeteta u njegovom slobodnom vremenu i da se ostvaruje u uslovima u kojima će djeca biti potpuno sigurna i zaštićena.

Konvencija o pravima djeteta poziva države članice da poštuju i unapređuju ovo pravo djeteta te da „podstiču pružanje odgovarajućih i jednakih mogućnosti za kulturne, umjetničke, rekreativne i slobodne aktivnosti”.¹⁵²

Od najranijeg uzrasta djeca imaju potrebu za igrom. Kroz igru uče i odrastaju, zato i interes za igru mijenjaju sa odrastanjem. Igra doprinosi ne samo fizičkom razvoju djece, nego i njihovom psihičkom razvoju i socijalizaciji među vršnjacima i odraslima, razvija maštu kod djece, istraživački duh, jača samopouzdanje. Igre u kojima postoje pravila djeca rado prihvataju, jer kroz njih ostvaruju saradnju, uzajamno razumijevanje i logičko mišljenje.

Za ostvarivanje potreba djece za igrom i kvalitetno provedenim slobodnim vremenom roditelji imaju posebno važnu ulogu. Stručnjaci upozoravaju da vrijeme koje odrasli provode u igri s djecom ima neprocjenjivu vrijednost za razvoj dječjeg samopouzdanja, osjećaja zaštićenosti i povjerenja, a pozitivno utiče na razvoj dječje maštne, kreativnosti, istraživačkog duha i učenja. Pri tome, kvalitetno provođenje slobodnog vremena u porodici od najranijeg uzrasta djeteta posebno je važno za stvaranje povjerenja i razumijevanja između roditelja i djece, koje će i jednima i drugima, sa odrastanjem djeteta biti dodatno važno.

Nažalost, roditelji uslijed brojnih obaveza na poslu i kod kuće igru zamjenjuju gledanjem televizije ili obilaskom šoping centara zajedno sa djecom i sve češće upravo taj segment brige o djeci prepustaju školama sporta, igrionicama, plesnim klubovima, kreativnim radionicama i raznim drugim oblicima koji su sve prisutniji u lokalnim zajednicama.

Djeca najmlađeg, predškolskog uzrasta, najveći dio slobodnog vremena provode u igri koja razvija njihove fizičke sposobnosti i vještine, maštu, kreativnost, osjećaj za druženje i saradnju. Ovakve igre njeguju se u predškolskim ustanovama i ranom školskom uzrastu, ali bi one morale biti dio aktivnosti ovog uzrasta djece i u njihovom slobodnom vremenu.

Djeca školskog uzrasta ističu da, na žalost, nemaju dovoljno slobodnog vremena a i da ono koje imaju i nije organizovano. Od škole očekuju da kroz ponudu sekcija dobiju mogućnost da u slobodnom vremenu razvijaju svoje sportske, kulturne i umjetničke potencijale. Većina škola zaista nudi veliki broj sekcija i rad tih sekcija vidi se u prostorima škola koje krase dječiji radovi, ali i plakete, pohvale i pehari za posebno nadarene učenike. Nažalost, u nekoliko škola, prema izjavi učenika, sportske sekcije okupljaju se samo uoči školskih takmičenja i tada se intenzivno trenira, i to sa onim učenicima koji već imaju neko iskustvo u tom sportu ili treniraju u nekom od klubova, jer da bi se škola plasirala na takmičenju treba raditi ubrzano i sa sigurnim igračima.

Srednjoškolci upozoravaju da su im u slobodno vrijeme dostupni i sadržaji kao što su noćni klubovi, prostori igara na sreću. Gledanje televizije je jedna od aktivnosti djece,

¹⁵² UN Konvencija o pravima djeteta, član 31.

koja dnevno zaokuplja njihovu pažnju i po nekoliko sati, kafići i druženja u ugostiteljskim objektima, su sadržaji koji im se nude i koji oni koriste, što opet, po izjavi djece, nije njihov izbor, već u nekim sredinama nemogućnost izbora.

Zabrinjava podatak da su u svim radionicama kao najčešći način korišćenja slobodnog vremena djeca navodila internet i Fejsbuk, što je još jedna potvrda da djeca u nedostatku dobrih sadržaja koriste one koji su im lako dostupni. Korišćenje slobodnog vremena na ovaj vid komunikacije (satima sjedeći ispred računara) ne da nije najbolji interes djeteta, već šteti njegovom zdravlju, a da ne govorimo o svim povredama i nasilju i zloupotrebama kojima može biti izložen koristeći na ovaj način svoje slobodno vrijeme.

I lokalne zajednice imaju izuzetno važnu ulogu u organizovanju različitih sadržaja za djecu i mlade. Odnos lokalne zajednice prema ovom pravu djeteta različit je od opštine do opštine, pri čemu su prisutne velike razlike u ponudi kvalitetnih sadržaja za slobodno vrijeme djece. U jednom broju lokalnih zajednica, pored školskih sekcija, djeci su omogućene i brojne škole sporta, plesa, glume, stranih jezika, kreativne radionice, ali i pozorište, bioskop. Međutim i sadržaji koji se nude, nisu dostupni za svu djecu jer zahtijevaju i izdvajanja iz kućnog budžeta.

Pravo na slobodno vrijeme zahtijeva da se ono ostvaruje u uslovima u kojima će djeca biti sigurna i zaštićena i u kojem će njihov najbolji interes biti prioritet. U prethodnom izvještaju Institucija je ukazala na probleme u funkcionisanju dječijih igraonica, koje su mnoge roditelje doveli u zabludu i djecu izložili rizicima, a da pri tome nisu bili pod odgovarajućim nadzorom. Iako je pitanje njihovog organizovanja i rada normativno uređeno, zbog izostanka potrebnog nadzora, nalazi inspekcije, po zahtjevu Institucije, pokazali su neadekvatnu primjenu zakona u praksi. Za razliku od igraonica za djecu, pitanje dječijih igrališta nije adekvatno uređeno. Ako se izuzmu školska igrališta¹⁵³ koja su dio osnovnog standarda školskog prostora, koji se jednim dijelom odnosi i na pitanje prostora namijenjenog školskom igralištu, brojna pitanja koja se odnose na uslove, zahtjeve i standarde po različitim osnovama, a koja igrališta za djecu moraju ispunjavati nisu jasno definisana.

Ostvarivanje prava djeteta na odmor, igru i slobodno vrijeme djece uz brojne prednosti kojima doprinosi razvoju i odrastanju djeteta, istovremeno ima i preventivno djelovanje u smanjenju rizika kojima su djeca izložena u vremenu kada ne znaju šta bi radili.

Ostvarivanje prava djeteta na igru i slobodno vrijeme, a to je ono vrijeme kada djeca nisu u školi ili vrtiću, zahtijeva saradnju roditelja, škole i lokalne zajednice, koji bi planiranim i zajedničkim aktivnostima doprinijeli da slobodno vrijeme djece bude kvalitetno organizovano, u skladu sa uzrastom djeteta, njegovim potrebama i mogućnostima, u protivnom, taj prostor - neorganizованo slobodno vrijeme kod djece, upravo je prostor koji otvara put za različite oblike neprihvatljivog ponašanja kod djece.

¹⁵³ Uredba o pedagoškim standardima i normativima za osnovno obrazovanje i vaspitanje, „Službeni glasnik RS”, broj 51/11

X SOCIJALNA I EKONOMSKA PRAVA

1. *Socijalna zaštita*

I u izveštajnom periodu Institucija je postupala po prijavama kojima se ukazuje na povrede pojedinih socijalnih prava djeteta, ali i prava roditelja koja se ostvaruju po osnovu statusa djeteta, a tiču se prava na jednokratnu novčanu pomoć, dječiji dodatak.

Države članice uvažavaju pravo svakog djeteta da koristi socijalnu zaštitu, uključujući socijalno osiguranje, i preduzimaju sve mjere neophodne za puno ostvarivanje tog prava u skladu sa nacionalnim zakonima¹⁵⁴. Djeca imaju pravo na životni standard adekvatan njihovom fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom i socijalnom razvoju¹⁵⁵.

Socijalna zaštita nije samo finansijska pomoć, već cijeli niz mjera i aktivnosti - usluge socijalne zaštite koje prije svega imaju preventivnu ulogu, i umanjuju ili otklanjaju zavisnost pojedinca i porodice od socijalnih službi. Osnovni problem na koji ukazuju centri za socijalni rad je nedovoljan broj stručnih radnika koji mogu odgovoriti na potrebe, prije svega vezano za usluge socijalne zaštite.

UN Komitet za prava djeteta¹⁵⁶ upravo naglašava nedovoljnu stručnu podršku djeci koja su u socijalnoj zaštiti i u riziku da to postanu, na šta najčešće prijavama ukazuju roditelji djece sa različitim smetnjama u razvoju.

Pružanje socijalne zaštite za djecu obuhvata odgovarajuće mjere i aktivnosti nadležnih službi socijalne zaštite za djecu bez roditeljskog staranja, djecu u sukobu sa zakonom, djecu žrtve nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, djecu sa smetnjama u razvoju i djecu čiji je razvoj ometen porodičnim prilikama.

Svaka od navedenih kategorija djece, zavisno od uzrasta djeteta i njegovih potreba i razloga koji su do toga doveli, zahtijeva cijeli niz aktivnosti različitih sektora i njihovo koordinisano djelovanje, kako bi se utvrdilo stvarno stanje i adekvatnim rješenjima zaštitila djeca i njihovi interesi, prije svega njihovim osnaživanjem za samostalan život i rad, a samim tim i umanjenje njihove zavisnosti od pomoći i podrške socijalnih službi.

Ekonomski situacija u kojoj se nalaze roditelji i porodica danas utiče na kvalitet ostvarivanja prava djece. Prijave dostavljene Instituciji, koje se odnose na ostvarivanje prava na jednokratnu novčanu pomoć upućene su nadležnim centrima za socijalni rad, od kojih se očekuje da u svakom konkretnom slučaju sa dužnom pažnjom ispitaju uslove u kojima porodica živi, te omoguće ostvarivanje prava pod uslovima utvrđenim zakonom.

Roditelji imaju primarnu obavezu i odgovornost brinuti za razvoj i odrastanje njihove djece. Ali, ako roditelji to nisu u stanju iz razloga koji su u odgovarajućem postupku utvrđeni, onda društvo mora reagovati i pronaći odgovarajući način pomoći i podrške djetetu. Ništa ne može i ne smije biti razlog da dijete ne upiše osnovnu školu ili je napusti. Škola bi u saradnji sa centrom morala znati koji broj učenika treba podršku u nabavci udžbenika npr. i uz pomoć drugih subjekata zaštite tražiti rješenja na način koji dijete neće dodatno povrijediti.

Prijavama se ukazuje i na nemogućnost nabavke udžbenika i školskog pribora za djecu, što samo potvrđuje na neophodnost saradnje obrazovnih ustanova i socijalnih službi,

¹⁵⁴ UN Konvencija o pravima djeteta, član 26.

¹⁵⁵ UN Konvencija o pravima djeteta, član 27.

¹⁵⁶ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 52. b

koje bi zajedničkim aktivnostima doprinijele smanjenju pritiska i na djecu i njihove roditelje kojima je takva podrška potrebna (jedan broj škola, u dogovoru sa učenicima i njihovim roditeljima koji svoje knjige na kraju školske godine ostavljaju školi na raspolaganje, riješio je ovo pitanje).

Žalbama se ukazuje na sporost u radu po zahtjevima, nepostojanje tipskih obrazaca - zahtjeva, te su građani prinuđeni da sami pišu zahtjeve, nedovoljnu stručnost lica koja odlučuju po zahtjevima, zahtijevanje od građana da dostave razne potvrde i uvjerenja, za koje se kasnije utvrdi da su nepotrebna ili da do njih sam organ lakše dolazi po službenoj dužnosti. Prijavama se ukazuje i na neodgovaranje po zahtjevu građana, što se u službama pravda nemogućnosti udovoljavanja zahtjevu.

Centri su ovlašćeni podnositi zahtjeve za plaćanje alimentacije iz sve imovine dužnika, pa i na štetu njegovog izdržavanja. Ova djeca vrlo često nisu socijalni slučajevi, ali su dovedena u stanje socijalne potrebe, zbog toga se pristup ovom problemu i njegovo rješavanje mora mijenjati na način da je obaveza centra pokrenuti postupak za izdržavanje djeteta, i u skladu sa članom 255. Porodičnog zakona, kada sud utvrdi da roditelji ni zajednički nisu u mogućnosti da podmiruju potrebe izdržavanja djeteta preuzeti obavezu obezbjeđenja sredstava.

Roditelji se žale da zbog teške materijalne situacije nisu u mogućnosti da redovno izmiruju obaveze po zahtjevima javnih preduzeća (obaveze po osnovu isporučene električne energije, vode, grijanja...) i da to direktno utiče na uslove života njihove djece. Pojedine opštine različitim vidovima pomoći pokušavaju sanirati socijalne potrebe svojih građana - subvencije za grijanje, struju, higijenski paketi i sl, a svaki vid pomoći porodici je istovremeno i pomoći za djecu.

Finansiranje centara za socijalni rad vrši se iz budžeta opština. Činjenica jeste da su sredstva ograničena i nedovoljna ali i da se značajno razlikuju od opštine do opštine.

2. Ekonomsko iskorišćavanje djece i obavljanje štetnih poslova

Prema članu 32. Konvencije o pravima djeteta, države članice priznaju pravo djeteta na zaštitu od ekonomске eksploracije i rada na poslu koji može biti opasan ili ometati obrazovanje djeteta ili štetiti zdravlju djeteta, odnosno njegovom fizičkom, mentalnom, duhovnom, moralnom ili socijalnom razvoju.

S tim u vezi, države se obavezuju preuzeti potrebne zakonodavne, administrativne, socijalne i obrazovne mjere radi zaštite djeteta po ovom osnovu.

Zakon o radu, Porodični i Krivični zakon Republike Srpske prepoznali su međunarodne standarde u zaštiti djece od ekonomskog iskorišćavanja i eksploracije, u dijelu određivanja dobne granice kada dijete može biti radno angažovano, uslove pod kojima može biti angažovano, radno vrijeme, zaštitu od obavljanja poslova na kojima postoji povećana opasnost od povreda ili povećan štetni uticaj na zdravlje.

Pored toga, Porodični zakon sankcionije roditelja koji zloupotrebljava roditeljsko pravo prisiljavajući dijete da pretjerano radi ili da obavlja rad neprimjeren njegovom uzrastu, na način da će mu sud u vanparničnom postupku oduzeti roditeljsko pravo, a Krivični zakon utvrđuje i krivičnu odgovornost za lice koje prisiljava dijete na pretjeran rad koji ne odgovara njegovom uzrastu.

Danas ne postoje pouzdani podaci o tome da li su i pod kojim uslovima i na kojim poslovima djeca radno angažovana. Institucija nije primila ni jednu prijavu kojom se ukazuje na povredu prava djeteta po ovom osnovu.

S obzirom da se po ovom osnovu uglavnom ne podnose prijave nadležnim institucijama, rješenje je u pojačanom nadzoru i redovnoj inspekcijskoj kontroli u otkrivanju svakog nezakonitog rada i zapošljavanja djece i sankcionisanju svih onih koji ih angažuju protivno postojećim zakonskim propisima i njihovim interesima.

Pravo djeteta na zaštitu od ekonomске eksploracije istovremeno je i u funkciji zaštite njegovog prava na obrazovanje, na zaštitu zdravlja, zaštitu od različitih oblika nasilja i zlostavljanja, prava na odmor i slobodne aktivnosti.

3. Djeca na ulici – prosjačenje

Prosjačenje djece je jedan od najprisutnijih oblika eksploracije djece, koji za razliku od drugih oblika iskorištavanja djece najlakše primjećujemo.

Prosjačenje djece najčešće je posljedica povrede većeg broja prava djece, na prvom mjestu neadekvatne roditeljske brige i nepravovremene reakcije na takve uslove odrastanja. Ova djeca su vrlo često potpuno zapuštena, promrzla i gladna, u svim vremenskim prilikama sa ispruženom rukom traže milostinju, bez odgovarajućeg obrazovanja i zdravstvene zaštite, vrlo često ostaju na marginama društva zauvijek.

Živeći na ulici djeca postaju dio nje, prilagođavaju se njenim uslovima i zahtjevima i postaju lak plijen za one koji u njihovom angažovanju vide mogućnost zarade. Zbog posljedica koje život i rad na ulici imaju na njihovo odrastanje, oni vrlo često nisu u mogućnosti nastaviti normalan život.

Postojeća zakonska rješenja nisu na adekvatan način prepoznala ovaj problem i stvorili uslove za zaštitu djece od ovog oblika ekonomskog iskorišćavanja, mišljenje je 69 % centara za socijalni rad.

Prema Porodičnom zakonu, roditelju koji je zanemario brigu o djetetu i zloupotrijebio svoje roditeljsko pravo, sud može u vanparničnom postupku oduzeti roditeljsko pravo, a roditelj je zloupotrijebio svoje roditeljsko pravo ako navodi dijete na bilo koji oblik neprihvatljivog ponašanja.

Krivičnim zakonom je utvrđena i krivična odgovornost za roditelja, usvojioца, staratelja ili drugo lice koje dijete primorava na prosjačenje ili ga navodi na vršenje drugih radnji koje su štetne za razvoj djeteta.

Zakonom o javnom redu i miru utvrđene su i sankcije za prekršaj javnog reda i mira za lica koja navode ili prisiljavaju na prosjačenje maloljetno lice (novčana kazna 400-1200KM).

Institucija nije imala prijave kojima se ukazuje na povrede prava djece po tom osnovu, ali je radeći istraživanje o prisutnosti prosjačenja djece u Republici Srpskoj, došla do podataka, koji obavezuju na adekvatna sistemska rješenja radi zaštite ove kategorije djece.

Prema podacima dobijenim od svih centara za socijalni rad, policije, nevladinih organizacija u 2010. godini registrovano je 131 dijete u prosjačenju. Podaci se, dakle, odnose na cijelu Republiku i odnose se na svu djecu zatečenu u prosjačenju, a ne samo djecu iz nadležne opštine i ne samo djecu iz Republike Srpske. Od 58 opština koje su dostavile svoje evidencije, 12 centara za socijalni rad je imalo evidentiranu djecu u prosjačenju. Pri tome na 4 opštine Prijedor, Bijeljina, Modriča i Banja Luka, odnosi se 80% evidentirane djece.

U poređenju sa zemljama u regionu podaci, statistički posmatrano, nisu zabrinjavajući, jer samo Slovenija nije imala registrovanu djecu u prosjačenju dok podaci govore da je

taj broj u Crnoj Gori npr. 3 puta veći, u Makedoniji još izraženiji, a prema nekim pokazateljima u Federaciji BiH broj djece u prosjačenju je višestruko veći.

Prema podacima nadležnih službi u prosjačenju su zatečena djeca svih uzrasta, najčešće od 6-9 godina -37% i 10-14 godina - 37%, zatim od 15-18 godina-19% i ispod 3 godine - 4%. Prema podacima o polnoj strukturi djece zatečene u prosjačenju veći je procenat djevojčica 52% , nego dječaka 48%.

Uzrok prosjačenja, prema podacima centara za socijalni rad svih opština u Republici Srpskoj u 8% slučajeva je prisiljenost na prosjačenje. U pojedinim slučajevima roditelji stoje iza ove aktivnosti svoje djece, ali vrlo često je prisutno organizovano dovođenje djece i to u ljetnim mjesecima, kakav je slučaj u opštini Prijedor npr. Policija u tim opština uglavnom zna odakle djeca dolaze, najčešće iz Federacije i Srbije, tako da preduzimaju mjere da ih vrate u opštinu iz koje su došli.

Prema dobijenim podacima, djeca povratnici u prosjačenju nisu evidentirani u Prijedoru i Banjaluci, što potvrđuje da se u ove opštine djeca najčešće organizovano dovode radi prosjačenja u određenim vremenskim periodima (vrijeme godišnjih odmora), o čemu su nadležne opštinske službe upoznate.

Isto tako je primjetno je da je u opštini Bijeljina ukupan broj djece evidentiran u prosjačenju istovremeno evidentirano i kao povratnici u prosjačenju, i da ta opština ima najveći broj evidentiranih slučajeva prosjačenja - 102 za godinu dana.

Uslovi u kojima odrastaju djeca „radeći“ na ulici ne samo da povređuju, već ozbiljno ugrožavaju njihova osnovna prava, prije svega pravo na zaštitu zdravlja, na adekvatnu roditeljsku brigu, pravo na obrazovanje i pravo na zaštitu od svakog oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja

Centri za socijalni rad u cilju zaštite ove kategorije djece, najčešće ističu potrebu jačanja preventivnih programa i aktivnosti.

Udruženja Roma sa kojima je Institucija kontaktirala, za rješavanje ovog pitanja na prvo mjesto stavljuju odgovornost roditelja.

U centrima javne bezbjednosti naglašavaju da problem prosjačenja djece zahtijeva veću pažnju i bolju koordinaciju institucija koje rade na rješavanju ovog pitanja, te uključivanje i brojnih drugih institucija i agencija u njegovo rješavanje (granična policija, komunalna policija, inspekcijske službe). Jedino rješenje ovog problema je prevencija, odnosno, mjerama porodično pravne zaštite osigurati adekvatnu roditeljsku brigu za dijete.

Pri tome i samo vođenje adekvatne evidencije o djeci koja prose nije uređeno na jedinstven način kod nadležnih institucija. Neki centri ovu djecu evidentiraju kao djecu u riziku, neki centri kao djecu sa problemima u odrastanju, neki kao djecu u prosjačenju.

Siromaštvo porodice, kojim se vrlo često pravdaju roditelji djece u prosjačenju, nikako ne znači da djeca treba da „zarađuju“ na ulici. I ako siromaštvo spada u rizične faktore, ono nikako ne opravdava odnos roditelja prema problemu prosjačenja njihove djece.

Djeca koja žive i rade na ulici su žrtve u svakom pogledu i njima treba pomoći i podrška.

Zato je neophodno aktivnosti usmjeriti na otklanjanje uzroka koji dovode djecu na ulicu. Uzroci mogu biti različiti, ali svako dijete zahtijeva da se u odgovarajućem postupku utvrdi šta je najbolji interes za njega u konkretnoj situaciji. Baveći se samo posljedicom, problem djece na ulici, dugoročno neće biti riješen. Podnošenje prekršajnih prijava protiv roditelja, do sada nije dalo rezultate, a rijetki prekršajni postupci najčešće se pravdaju lošim materijalnim stanjem u porodici i time da bi svaka kazna izrečena u ovom postupku porodici dodatno ugrozila budžet.

Inicijativa za potpisivanje Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece upravo je proizašla iz istraživanja prosjačenja djece, koje je između ostalog ukazalo i na nedovoljnu koordinaciju nadležnih službi i institucija u zaštiti prava i interesa ove kategorije djece.

Rezultati istraživanja doveli su i do uspostavljanja dnevnih centara za djecu u riziku u Modrići i u Prijedoru i to uz angažovanje Ombudsmana za djecu i nadležnih opštinskih službi te uz podršku kompanije Henkel i In fondacije.

Djeci koja prose ne treba milostinja, i oni su samo djeca i njima trebaju uslovi za pravilan rast i razvoj, za odrastanje u sredini u kojoj se poštuje njihovo dostojanstvo i u kojoj se pripremaju za svijet odraslih. Dajući im marku na ulici, ne pomažemo njima, samo ih i dalje održavamo u tom „poslu“ koji ih odvodi na marginе društva zauvijek.

XI PRAVOSUDNO – ZAŠTITNA PRAVA

1. Djeca u sukobu sa zakonom – maloljetnička delikvencija

Institucija ne samo u izvještajnom periodu, već u protekle tri godine nije primila ni jednu žalbu kojom se ukazuje na povredu prava djeteta koje je u sukobu sa zakonom. Ni roditelji, ni djeca u postupanju nadležnih institucija u tim postupcima, u izricanju mjera, vezano za postojeća zakonska rješenja nisu ukazivali na povrede prava djeteta. Ta činjenica potvrđuje da su u ovoj oblasti načinjeni značajni pomaci, ne samo u normativnom dijelu već i u postupanju nadležnih.

Brojni međunarodni dokumenti ukazuju i obavezuju da reakcija društva na nedopušteno ponašanje maloljetnika mora biti prije svega usmjerena na ličnost maloljetnika i njegovu rehabilitaciju i reintegraciju u društvu, te da se u svim slučajevima u kojima su djeca u sukobu sa zakonom, adekvatna alternativna rješenja traže izvan okvira formalne krivične procedure.

Zahtjev UN Konvencije o pravima djeteta¹⁵⁷ između ostalog je da maloljetnik u postupku pred sudom ima pravo da aktivno učestvuje u postupku, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu uz uvažavanje njegovog najboljeg interesa.

Osnovni pristup, prema međunarodnim standardima, kada su u pitanju djeca u sukobu sa zakonom, mora biti pomoć i podrška djetetu. Svaka reakcija društva prema djeci koja su u sukobu sa zakonom mora biti u srazmjeri sa okolnostima koje se tiču maloljetnika i sa okolnostima izvršenog djela u svakom konkretnom slučaju, pri čemu se pored težine prestupa, mora uzeti u obzir i ličnost i lične karakteristike maloljetnika. Jedan od osnovnih principa reakcije društva, pri tome mora biti postupnost, što znači da se zakonom utvrđene najteže sankcije koriste kao posljednje sredstvo.

Naglasak je uvijek na vaspitnim mjerama i preporukama, čime je krivično pravna zaštita maloljetnika usmjerena na vaspitanje, a ne kažnjavanje maloljetnika. Praktična primjena vaspitnih mjera i preporuka treba da omogući pomoć i podršku maloljetniku, vršenje nadzora, vaspitanje i pravilan razvoj ličnosti maloljetnika, a sve sa ciljem razvijanja njegove lične odgovornosti. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku¹⁵⁸ upravo u prvi plan stavlja vaspitne mjere i preporuke, jer imaju za cilj:

- a) preusmjeravanje maloljetnog počinioca krivičnog djela od redovnog krivičnog postupka kako bi se izbjegli negativni efekti na ličnost maloljetnika i njegov razvoj,
- b) da maloljetnik sagleda posljedice svoga djela i preuzme odgovornost za ono što je učinio,
- v) da se maloljetnika spriječi u ponovnom izvršenju krivičnih djela.¹⁵⁹

Vrlo je važno da maloljetnik u tom dijelu postupka shvati posljedice učinjenog i preuzeće odgovornost. Isto tako je važno da maloljetnik da svoj pristanak na preporučene mjere, da pristanak ne bude neopoziv, jer ga maloljetnik može dati iz čistog očaja, da se umanji svaka mogućnost iznude ili zastrašivanja maloljetnika u svim fazama postupka.

¹⁵⁷ UN Konvencija o pravima djeteta, član 40.

¹⁵⁸ Zakon o zaštiti i postupanju sa maloljetnicima u krivičnom postupku, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 13/10

¹⁵⁹ Uredba o primjeni vaspitnih preporuka prema maloljetnicima, „Službeni glasnik Republike Srpske”, broj 10/10, član 4.

Maloljetnik ne smije osjećati pritisak, niti se na njega smije vršiti pritisak da pristane na program preusmjeravanja.¹⁶⁰

Pekinška pravila pozivaju i na poštovanje prava maloljetnika na privatnost u svim fazama postupka, te da se ne smiju objaviti nikakve informacije koje mogu otkriti njegov identitet, s obzirom da su mlade osobe posebno podložne stigmatizaciji te štetnom djelovanju na njegovu ličnost kvalifikacija „delikvent”, „kriminalac”.

Novi kvalitet Zakona u normativnom smislu i novi pristup koji postavlja u odnosu na maloljetne počinioce krivičnog djela, zahtijeva adekvatnu primjenu alternativnih mjera, odnosno njihovo izvršenje, jer samo na taj način društvo će imati konačnu potvrdu efikasnosti postojećih zakonskih rješenja. Posljedice su, jednim dijelom vidljive i prema broju povratnika, maloljetnika u ponovnom izvršenju krivičnih djela.

Podaci MUP-a o maloljetnicima u sukobu sa zakonom pokazuju da je broj prijava protiv maloljetnih počinilaca krivičnih djela u odnosu na 2010. godinu kada je iznosio 705 značajno smanjen tako da je u 2012. godini podneseno 556 prijava. Iako se radi o povećanju u odnosu na 2011. godinu kada je podneseno 488 prijava, mora se konstatovati, da je broj podnesenih prijava u zadnje tri godine značajno smanjen.

Prema podacima MUP-a¹⁶¹, maloljetnici najčešće čine krivična djela protiv imovine. Od ukupnog broja prijavljenih maloljetnika u 2012. godini, 396 prijava se odnosi na krivično djelo protiv imovine (krađe i teške krađe), 45 prijava za krivično djelo protiv života i tijela i 32 prijave za ostala krivična djela opšteg kriminaliteta.

Prema starosnoj strukturi, od ukupnog broja prijavljenih maloljetnika 354 njih je starosti od 16-18 godina, 165 starosti od 14-16 godina i 37 do 14 godina. Od ukupnog broja evidentiranih maloljetnika 23 su djevojčice. U odnosu na prethodni izvještajni period, veći broj prijava odnosi se na maloljetnike od 16-18 godina, dok je broj prijava protiv maloljetnika ispod 14 godina i starosti od 14-16 godina ostao na nivou prošlogodišnjeg. Pri tome je smanjen broj prijava koje se odnose na djevojčice sa 32 u 2011. na 23 u 2012. godini.

U grupi krivično odgovorne djece najčešće su djeca od 16 i 17 godina, mada je primjetno prisustvo i sve mlađe djece koja dolaze u sukob sa zakonom. Ovakvom ponašanju često prethodi ili ga prati, zanemarivanje djeteta unutar porodice i prekidanje redovnog školovanja. Krivična djela su izvršena najčešće zajedno sa drugim maloljetnicima ili mlađim punoljetnim licima. Djeca izvršioci krivičnih djela dolaze iz svih socijalnih statusa.

Broj prijava protiv maloljetnika koji nemaju ni 14 godina (37) upozorava. Djeca u tom uzrastu, prema zakonu, nisu krivično odgovorna, protiv njih se ne pokreće postupak, već se postupa u okviru nadležnosti centra za socijalni rad. Policija i u tim situacijama podnosi određene prijave protiv roditelja, međutim izostaju odgovarajuće mjere porodično pravne zaštite - nadzor i pojačani nadzor kojima bi se pružila odgovarajuća pomoć i podrška porodici.

Ako se ima u vidu da maloljetnička delikvencija, u užem smislu, predstavlja izvršenje djela od strane maloljetnika koja su propisana kao krivična djela ili kao prekršaji, dok u širem smislu ona uključuje i narušavanje moralnih normi, kao i razna asocijalna ponašanja od strane maloljetnika, to je za prevenciju maloljetničke delikvencije najvažnije prepoznati početak neprihvatljivog ponašanja kod djece i odmah reagovati. Bilo da se radi o bježanju iz škole ili od kuće, o problemu sa alkoholom, sukobu sa

¹⁶⁰ Standardna minimalna pravila Ujedinjenih nacija za maloljetničko pravosuđe iz 1985. - Pekinška pravila

¹⁶¹ Podaci MUP-a RS za 2012.godinu

vršnjacima... svako takvo ponašanje ima svoje uzroke i na njihovom otklanjanju se mora raditi da bi djecu sačuvali od daljih i težih sukoba sa zakonom.

Faktori rizika koji djecu dovode u sukob sa zakonom mogu biti vrlo različiti i tiču se i:

- porodice - zanemarivanje djeteta, loši odnosi u porodici, nedostatak nadzora, zlostavljanje djeteta, kriminalno ponašanje roditelja;
- škole - neredovno pohađanje škole ili napuštanje škole, loš uspjeh, uticaj vršnjačke grupe;
- socijalni faktor - korištenje alkohola, narkotika; različiti oblici zlostavljanja i zanemarivanja; ali i
- samih adolescenata, koji zbog svoje socijalne i emocionalne nezrelosti imaju potrebu za dokazivanjem i zavođenjem reda i to, na žalost, čine vršenjem različitih krivičnih djela.

Na žalost, najčešće situacije su da istovremeno više faktora doprinosi takvom ponašanju djece. Zbog toga je izuzetno važna saradnja roditelja i škole, koji blagovremenim prepoznavanjem neprihvatljivog ponašanja kod djece, prepoznavanjem određenih faktora rizika koji do toga dovode, odgovarajućim mjerama treba da spriječe njegovo ponašanje koje ga dovodi u sukob sa zakonom.

Maloljetničko pravosuđe je sistem koji obuhvata brojne subjekte zaštite i njihovo djelovanje od trenutka kada je dijete pod rizikom, od dolaska u sukob sa zakonom do njegove potpune reintegracije, dakle i roditelje i porodicu, vršnjake, školu, centre za socijalni rad, policiju, tužilaštva, sudove, medije.

Donošenjem novog Zakona i podzakonskih akata na koje zakon obavezuje, edukacijom profesionalaca u primjeni Zakona, uspostavljanjem odgovarajućih ustanova na koje Zakon obavezuje, donošenjem u mnogim lokalnim zajednicama Akcionalih planova prevencije maloljetničkog prestupništva u kojima je akcenat upravo na primjeni alternativnih mjera u lokalnoj zajednici, uspostavljanjem dnevnih centara za rad sa djecom u riziku, programi prevencije Ministarstva unutrašnjih poslova ali i drugih organizacija i posebno nevladinog sektora, u funkciji su prevencije maloljetničkog prestupništva.

Značajni pomaci napravljeni u ovoj oblasti u zadnjih nekoliko godina obavezuju na dalje sistemske, planirane i kontinuirane mjere i aktivnosti svih subjekata zaštite, prije svega u dijelu prevencije.

Novi pristup prema maloljetnicima u sukobu sa zakonom zahtijeva, između ostalog, i novi način u vođenju evidencija o maloljetnicima sa svim relevantnim podacima kod svih institucija u ovim postupcima.

2. Pravo djeteta na zaštitu od seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja

Najteži oblik nasilja nad djetetom je seksualno nasilje i zlostavljanje, kao najgori vid demonstracije moći, kojim počinilac koristi svoju moć, emocionalnu, ekonomsku, autoritet i sl. i zloupotrebljava dijete da bi zadovoljio svoje potrebe.

Zlostavljanje djeteta je zlo koje moćnici nanose nemoćnim zbog potrebe da odbrane svoje bolesno „ja”, ističu stručnjaci.

Danas su, dakle, svi saglasni da je seksualno nasilje i zlostavljanje djece ozbiljan društveni problem, koje društvo prvo mora prepoznati kao problem, o kojem djeca moraju otvoreno govoriti i za koje počinjenici djela moraju biti adekvatno kažnjeni.

U javnosti su vrlo često prisutne informacije o različitim oblicima seksualnog zlostavljanja djeteta i posebno informacije o samim izvršiocima ovog djela. Sve prisutnjim medijskim natpisima, ne samo na našem prostoru već i u zemljama u okruženju, stiče se utisak da je problem sve prisutniji. Na žalost, problem jeste prisutan, ali nije od juče. Sve veća osviještenost o samom problemu i sve veća spremnost nadležnih da na problem odgovore, za posljedicu ima sve više prijava ovih djela. Zato su važne sistemske i planske mjere i aktivnosti u različitim sektorima i posebno programi prevencije i posebno odgovornost svih onih koji ne vide svu težinu i sve posljedice ovih djela.

Informacije o počinjenom djelu najčešće su posljedica dugogodišnjeg nasilja nad djetetom i to otvara brojna pitanja - da li je dijete, i kome, prijavilo i zašto nije bilo reakcije, imamo li preventivnih programa koji uče ne samo djecu, već i njihove roditelje o tome kako slučajeve prepoznati, kako sa djetetom raditi, kako mu vjerovati, šta preduzeti i sl. Ova djela nikada nisu izolovan slučaj, incident, naprotiv, planirana su i ako i budu otkrivena onda je to poslije nekoliko godina u kojima je dijete bilo potpuno zarobljeno.

U prijavi Instituciji navodi se: „*Djevojčica je već dvije godine u emotivnoj vezi sa starijim muškarcem, koji je seksualno, fizički i psihički zlostavlja. Otac djevojčice je umro prije deset godina, majka je lice sa lakom mentalnom retardacijom i brine o troje maloljetne djece.*”¹⁶²

Period od počinjenog djela do njegovog prijavljivanja znatno je kraći kad je počinilac djetetu nepoznata osoba, međutim, taj period znatno je duži i traje i godinama, kada je počinilac iz porodičnog okruženja i lice kome dijete bez rezerve vjeruje. Sama činjenica da najveći broj prijavljenih slučajeva govori o počinjenicima od „povjerenja” samo je dodatni alarm za sve nadležne, prvo u dijelu prevencije ali i strožije kaznene politike.

Opasnost od seksualnog zlostavljanja prijeti svakom djetetu. Počinjenici ovih djela mogu prevariti, a to i čine, i one odrasle koji misle da jako dobro poznaju ovaj problem. Počinjenici su lica za koje niko i nikada ne bi rekao da bi to uradili, ljubazni su, znaju sa djecom, znaju zadobiti njihovo povjerenje, obmanjuju ih i manipulišu njima, a onda ih ucjenjuju. Držeći ih u stalnom strahu i ucjenama, smanjuju mogućnost da dijete o tome progovori. U preko 90% slučajeva dijete poznaje počinjenca i vjeruje mu, zbog toga vaspitavanje djece da nepoznatima ne otključavaju vrata, da sa nepoznatima ne uspostavljaju kontakte i sl, sigurno neće zaštititi djecu od seksualnog zlostavljanja.

Svako dijete može biti žrtva seksualnog zlostavljanja i što je dijete mlađeg uzrasta i duži period zarobljeno u strahu od počinjenca, to su posljedice za njegov razvoj i odrastanje i

¹⁶² Predmet broj: 1341-92-PŽ/12

teže i dugotrajnije. Djela se dešavaju najčešće u kući djeteta ili počinioца, što samo potvrđuje da se radi o ljudima kojima djeca vjeruju. Djeca danas teško mogu prepoznati ovu vrstu nasilja koje im se dešava. A kad to i prepoznaјu, o tome ne govore jer se i boje i stide. Boje se da će osramotiti porodicu, da im se neće vjerovati, da će im se smijati u školi, da su oni krivi za to... Boje se počinilaca koji ih različitim prijetnjama i ucjenama drže u strahu od posljedica koje će im se desiti ako progovore.

Kada o tome i progovore, djeci se ne vjeruje i oni kojima se povjere ne žele da se upuštaju u razgovor o toj temi. Stručnjaci upozoravaju da djeca o tome nikada ne lažu i da oni koji ih slušaju i pri tome čuju šta govore, mogu prepoznati postojanje nekog od oblika nasilja koje dijete trpi.

Obaveza je odraslih, roditelja, nastavnika i svih drugih, da svaku izjavu djeteta koja upućuje na zlostavljanje od bilo koga ozbiljno shvate i provjere. Ali, ne samo izjavu djeteta da trpi nasilje.

Djeca nam svojim ponašanjem šalju poruku da imaju problem – što za posljedicu može da ima promjene raspoloženja, promjene u ponašanju-pretjerana agresivnost ili potpuno povlačenje, noćne more, strahovi, izolovanost, poremećaji u ishrani i spavanju, problemi u učenju, izostanak iz škole, bježanje od kuće, problemi u komunikaciji sa vršnjacima, u porodici, sa odraslima...

Posljedice po dijete su i brojne i teške i u situaciji kada se djetetu ne vjeruje, kada se dijete ubjeđuje da je pogrešno shvatilo, da to nije moguće, da o tome ne smije govoriti nikome i sl., novo je nasilje nad djetetom.

U takvim situacijama dijete je potpuno samo, osramoćeno i poniženo i bez podrške koja bi mu pomogla da, koliko je to moguće, ublaži posljedice učinjenog.

„Djevojčica uzrasta 12 godina, u vrijeme zlostavljanja imala je osam godina. Kada sebe opisuje periode dijeli na prije i poslije traumatičnog događaja koji vidno pokušava da zaboravi i potisne. Kaže da je ranije bila nestrašna i razigrana, sada je povučena i poslušna. U školi je popustila, a zbog nerazumijevanja okoline promjenila je tri škole i tri mjesta boravka. Povremeno se pojave neke osobe koje joj pruže podršku, ali bez kontinuiranog i sveobuhvatnog tretmana. Niko od članova porodice nije bio uključen u psihosocijalni tretman. Prve godine poslije traume bila je u Kumboru, tamo se dobro osjećala jer niko nije znao za njenu traumu. U posljednje vrijeme nije imala kontakt sa nekim iz centra za socijalni rad.“⁶³

UN Konvencija o pravima djeteta u članu 19. i 34. utvrđuje obavezu države da preduzme sve zakonodavne, administrativne, obrazovne i socijalne mjere kako bi dijete zaštitila od bilo kojeg oblika nasilja, što uključuje i seksualno zlostavljanje, iskorišćavanje i zloupotrebu dok je na brzi roditelja, zakonitih staratelja ili bilo koje druge osobe koja se brine o djetetu.¹⁶⁴

Konvencija Savjeta Evrope¹⁶⁵ obavezuje na cijeli niz mjera i aktivnosti, koje se u različitim sektorima moraju preduzeti, kako bi se smanjili rizici od različitih oblika seksualnog nasilja, zlostavljanja i iskoriščavanja djece.¹⁶⁶

¹⁶³ Iz razgovora sa djevojčicom žrtvom seksualnog zlostavljanja

¹⁶⁴ UN Konvencija o pravima djeteta, član 19.

¹⁶⁵ Bosna i Hercegovina je ratifikovala Konvenciju Savjeta Evrope o zaštiti djece od seksualnog iskoriščavanja i seksualne zloupotrebe 27.09.2012.god, „Službeni glasnik BiH“, Međunarodni ugovori, broj 11/12)

¹⁶⁶ Konvencija između ostalog obavezuje na: obrazovanje djece o rizicima seksualnog iskoriščavanja i seksualnog zlostavljanja (član 6), ostvarivanje pristupa programima i mjerama intervencije (član 7), usvajanje nacionalnih mjera koordinacije i saradnje (član 10), uspostavljanje mjera zaštite i pomoći žrtvama (član 11-14)...

Ono što je prisutno u praksi je i neadekvatna reakcija nadležnih prema počiniocima ovih djela. Naime, najčešće reakcija je da su o tome obavijestili policiju, jer odgovornost počinilaca ovih djela očekuju samo u krivičnom postupku i to je poseban problem. Ustanove u kojima rade ova lica, ne pokreću pitanje utvrđivanja njihove odgovornosti, već čekaju sudsku odluku o tome. Ne postavljaju pitanje povrede njihove radne dužnosti, ne vode disciplinski postupak, niti utvrđuju odgovornost za isto.

Slučajevi socijalnog radnika i Banjaluke, nastavnika iz Modriče i Doboja najbolje govore o postupanju nadležnih u ovim situacijama. U prvom slučaju dijete od početka nije bilo adekvatno zbrinuto, u drugom slučaju škola nije preduzela mjere koje je po zakonu bila dužna preuzeti. Samo je škola u Doboju, nakon suspenzije, provela disciplinski postupak i donijela odluku o prestanku radnog odnosa počinjoca.

Statistički pokazatelji seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djece ne pokazuju realno stanje na terenu. Prvo, zato što djeca najčešće iz straha i stida o tome ne govore. Međutim, problem je što o tome ne govore ni oni koji imaju saznanja o tome.

Pri tome je i pitanje da li su to rekli roditeljima ili se upravo tu podiže zid šutnje i sprečava svaki pokušaj daljeg razgovora na tu temu. Djelatni se prigovara da nešto nije dobro shvatilo, da mu se nešto učinilo i da to sigurno nije bilo tako.

Institucija je u 2012. godini primila 11 prijava kojima se ukazuje na povrede prava djeteta po ovom osnovu. Po istom osnovu u 2011. godini primljeno je 18 prijava.

Počinjenici su, prema dobijenim prijavama lica kojima djeca bez rezerve vjeruju, otac, očuh, komšija, a žrtve su djevojčice od 9-16 godina.

Institucija je u periodu decembar 2011 - maj 2012. obavila istraživanje u Republici Srpskoj o svim oblicima seksualne eksploracije djece kako su definisani članom 18 - 23 Konvencije. Istraživanje je obuhvatilo prikupljanje relevantnih podataka o prisutnosti pojave, identifikaciju i analizu pravnog okvira, fokus grupne intervjuje sa predstavnicima institucija i nevladinih organizacija, pojedinačan intervju sa djecom žrtvama nasilja, identifikaciju mjera prevencije i zaštite, te kvantitet i kvalitet procesa resocijalizacije djece, povezanost socijalnih faktora sa rizikom od seksualne eksploracije djece.

Prema dobijenim podacima:

- 1) Djeca – žrtve seksualne eksploracije u periodu od 1. januara 2008. do kraja juna 2011. godine

Prema podacima	Broj djece žrtava seksualne eksploracije
Centri/službe za socijalni rad	86
Centri javne bezbjednosti	148
Okružna tužilaštva	118
Osnovni sudovi	92
Okružni sudovi	27
Nevladine organizacije	44

Djeca – žrtve seksualne eksploracije prema podacima ispitanih institucija

Analizom iskazanih podataka uočava se značajna razlika u broju djece koja su bile žrtve seksualne eksploracije prema podacima pojedinih ispitanih. Naročito velika razlika se pojavila između podataka centara javne bezbjednosti (148) i centara/službi za socijalni rad (86). Podatak centara javne bezbjednosti se odnosi na djecu koja su se pojavila kao oštećena lica u krivičnim djelima za koja su od strane centara javne bezbjednosti podneseni izvještaji o počinjenom krivičnom djelu, a u kojima su istražne radnje trebale biti sprovedene prema naredbama okružnih tužilaštava.

Nameće se pitanje zašto postoji razlika u broju djece – žrtava između centara/službi za socijalni rad i centara javne bezbjednosti, jer ova razlika u praksi ne bi smjela postojati, bar ne u ovom broju, s obzorom da, prema važećim propisima, u svim ovim slučajevima obavezno se uključuju i centri/službe za socijalni rad (prisustvo profesionalaca iz centara/službi prilikom uzimanja iskaza od djeteta, identifikacija porodičnog okruženja djeteta i donošenje odluka o eventualnom izuzimanju djeteta iz porodice i smještaja u sigurno okruženje, izrada socijalno-psihološke anamneze djeteta - žrtve, identifikacija i preduzimanje mjera psihosocijalnog tretmana, itd).

Iskazana razlika je posljedica nedovoljne uvezanosti institucija koje postupaju u ovim slučajevima i nepostojanja jedinstvene baze podataka i o počiniocima i o žrtvama seksualne eksploracije djece. Na žalost, iskazana razlika je i posljedica stava jednog broja centara za socijalni rad koji smatraju da su ova pitanja u nadležnosti centra za mentalno zdravlje a ne centra za socijalni rad. Pored toga, odjeljenja za analitiku u centrima javne bezbjednosti evidenciju o djeci – žrtvama seksualne eksploracije, svaka tri mjeseca dostavljaju izvještaj Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srpske. Međutim, to nije slučaj i kod drugih službi i institucija.

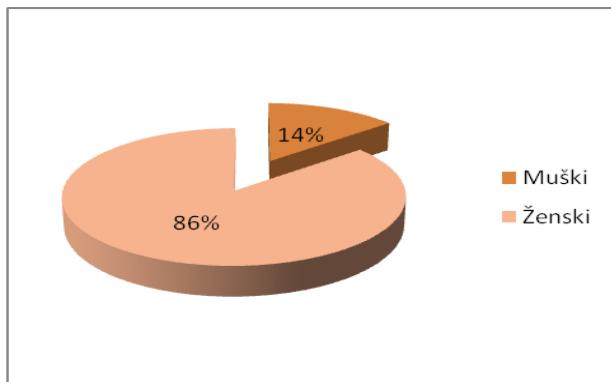
2) Djeca – žrtve prema obliku seksualne eksploracije na osnovu podataka svih ispitanika

Oblik eksploracije	Centri za socijalni rad	Centri javne bezbjednosti	Okružna tužilaštva	Okružni sudovi	Osnovni sudovi	NVO
Silovanje	3	8	2	2	3	1
Obljuba nad nemoćnim licem	14	6	17	6	2	1
Polno nasilje nad djetetom	9	62	60	17	30	11
Obljuba zloupotreborom položaja	2	7	6		8	5
Zadovoljenje polnih strasti pred drugim	12	11	4		4	6
Trgovina ljudima radi vršenja prostitucije	9	4	6	2	9	7
Iskorištavanje djece i maloljetnika za pornografiju		5	4		18	2
Proizvodnja, posjedovanje i prikazivanje dječje pornografije		4	1		2	
Rodoskrvnenje	5	7	1		3	6
Vanbračna zajednica sa maloljetnim licem	32	34	17		13	3
Međunarodno vrbovanje radi prostitucije						2
UKUPNO	86	148	118	27	92	44

Djeca – žrtve prema obliku eksploracije

Podaci iz navedenog priloga pokazuju da su najčešći oblici seksualne eksploracije djece polno nasilje nad djetetom i vanbračna zajednica sa maloljetnim licem.

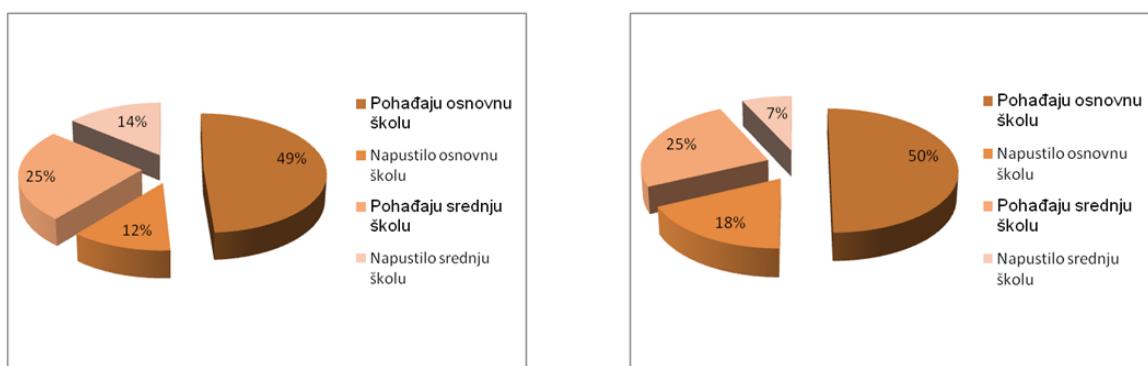
3) Djeca - žrtve seksualne eksploracije prema polu – podaci centara/službi za socijalni rad



Djeca – žrtve prema polu prema podacima centara/službi za socijalni rad

Analiza podataka iz centara za socijalni rad nesporno pokazuje da su djevojčice mnogo više izložene riziku da budu žrtve seksualne eksploracije od dječaka.

4) Djeca - žrtve seksualne eksploracije prema obrazovnom statusu – podaci centara/službi za socijalni rad i NVO

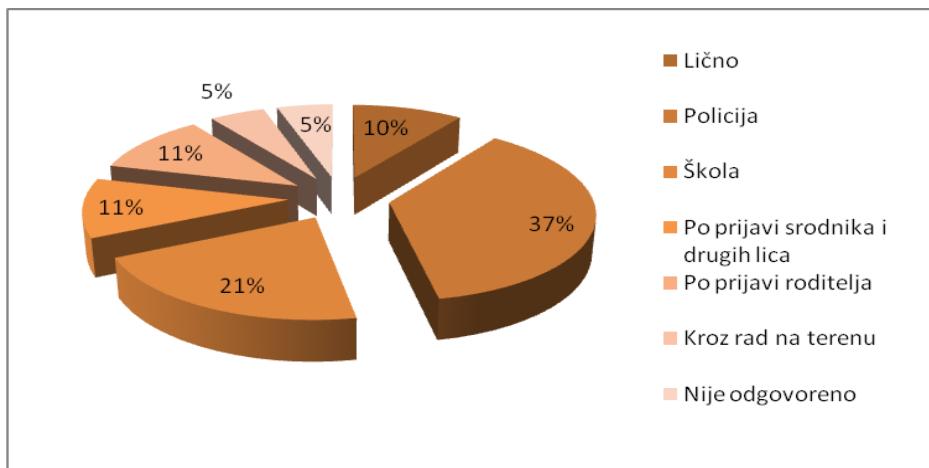


Djeca – žrtve prema obrazovnom statusu prema podacima centara/službi za socijalni rad i nevladinog sektora

Analiza podataka iz centara/službi za socijalni rad o obrazovnom statusu djece – žrtava seksualne eksploracije pokazuje da 35 (49%) djece - žrtava pohađa osnovnu školu, 18 (25%) djece - žrtava pohađa srednju školu, 9 (12%) djece - žrtava napustilo osnovnu školu, a 10 (14%) djece - žrtava je napustilo srednju školu.

Analiza podataka nevladinog sektora o obrazovnom statusu djece žrtava pokazuje da su djeca uzrasta osnovne škole u znatno većem riziku od seksualne eksploracije. Isti zaključak je izведен i analizom podataka centara/službi za socijalni rad i centara javne bezbjednosti.

5) Način saznanja centara/službi za socijalni rad o djeci – žrtvama seksualne eksploracije

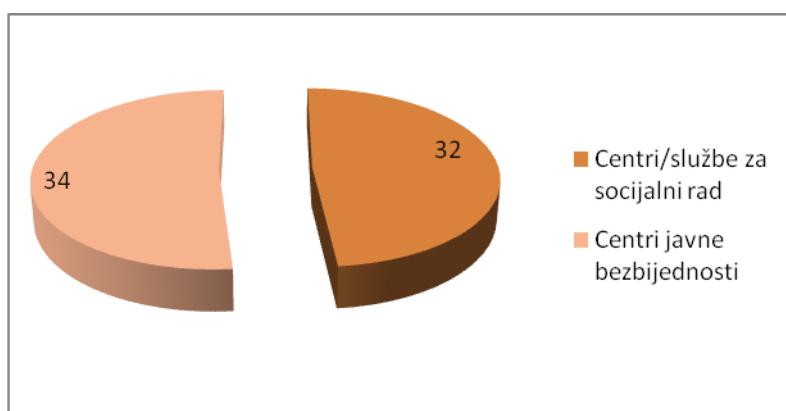


Način saznanja centara/službi za socijalni rad o djeci – žrtvama seksualne eksploracije

Informacije o djeci - žrtvama seksualne eksploracije 37% centara/službi sa socijalni rad je dobiti od pripadnika policije, 21% su informaciju dobili o škola, 11% po prijavi roditelja ili drugih srodnika ili drugih lica, 10% lično od djece - žrtava, dok je 5% centara/službi do ovih informacija došlo kroz rad na terenu. 5% centara/službi koji su dostavili popunjeno upitnik nije odgovorilo na ovo pitanje.

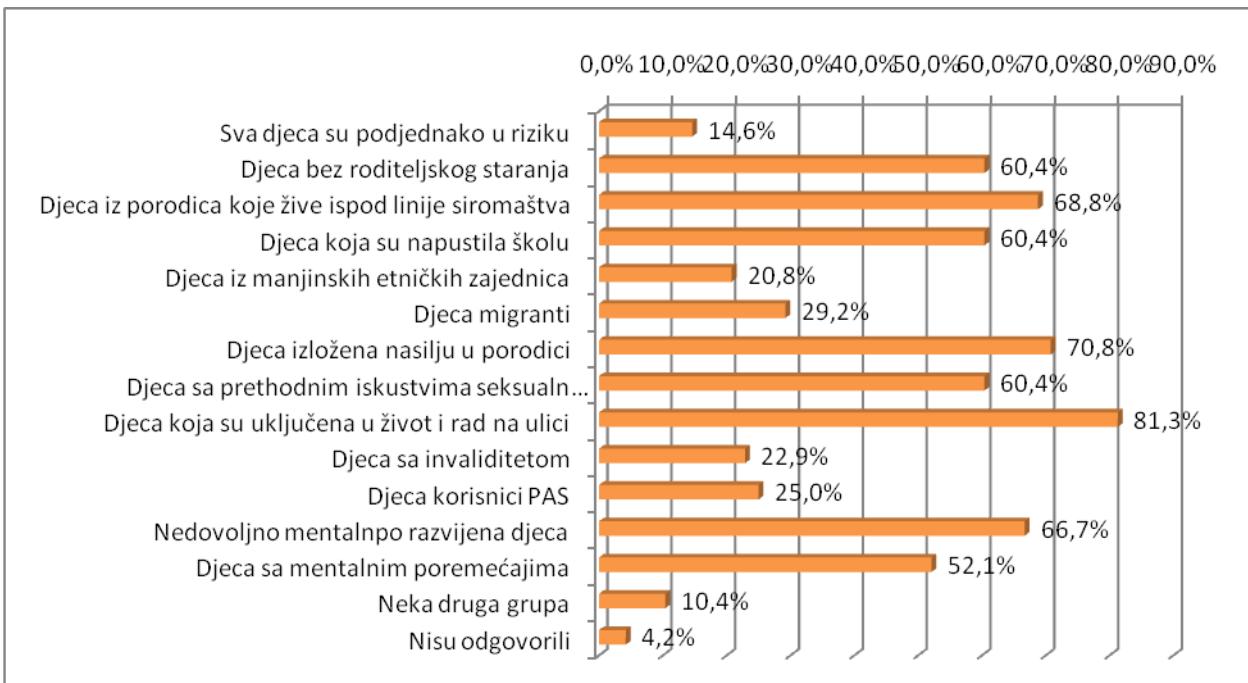
6) Vanbračna zajednica sa maloljetnim licem prema podacima centara/službi za socijalni rad i centara javne bezbjednosti

Statistika pokazuje da je broj slučajeva polnog nasilja nad djecom kod centara/službi za socijalni rad daleko ispod broja ovih slučajeva kod centara javne bezbjednosti. S druge strane, vanbračna zajednica sa maloljetnim licem je skoro jednako zastupljena i kod centara/službi za socijalni rad i kod centara javne bezbjednosti.



Slučajevi vanbračne zajednice sa maloljetnim licem prema podacima centara/službi za socijalni rad i centara javne bezbjednosti

7) Izloženost riziku pojedinih grupa djece prema podacima centara/službi za socijalni rad



Izloženost riziku pojedinih grupa djece i trendovi (profili žrtava i mapiranje kategorija) prema podacima centara/službi za socijalni rad

Kvalitativna analiza prikupljenih podataka nesporno pokazuje da određeni faktori vezani za porodični status, socijalno-ekonomski status i zdravstveno stanje djeteta – žrtve i njegove porodice mogu biti od uticaja na povećanje rizika od seksualne eksploracije.

Kada je u pitanju porodični status djece žrtava seksualne eksploracije, analiza pokazuje da najveći broj djece - žrtava potiče iz disfunkcionalnih porodica, kao i iz nepotpunih porodica. Analiza takođe pokazuje da slučajevi nasilja u porodici često prati i seksualno nasilje. Takođe, djeca kod kojih je neko od roditelja sklon konzumiranju alkohola, te djeca koju roditelji zanemaruju su u većem riziku da postanu žrtve seksualne eksploracije.

Socijalno-ekonomski status porodica djece - žrtava je na veoma niskom nivou. Većina djece - žrtava je iz porodica u kojima najčešće nijedan od roditelja nema zasnovan stalni radni odnos, nego su uglavnom angažovani na privremenim i povremenim fizičkim poslovima.

Analiza podatka koji ukazuju na zdravstveno stanje djeteta - žrtve pokazuje da su često djeca sa mentalnim smetnjama u razvoju žrtve seksualne eksploracije, a vrlo često i psihički problemi ili bolesti ovisnosti nekoga od članova porodice mogu biti uzrok seksualnoj eksploraciji djece.

Analiza izvještaja sa fokus grupnih intervjua pokazuje da profil djece žrtava seksualne eksploracije, s kojim su se sretali učesnici u svom profesionalnom angažmanu u izvještajnom periodu, karakterišu najvećim dijelom djeca iz disfunkcionalnih porodica. Svi su saglasni da su to djeca koja nemaju dovoljno ljubavi i pažnje u okviru svoje porodice, koje počinilac nasilja lako prepoznaje i pridobija. Zbog velike razlike u godinama, takva

žrtva počinioca nasilja poistovjećuje sa „ocem, bratom i sl.”, što predstavlja dodatni problem u sudskom postupku za dokazivanje krivice počiniocu nasilja.

Žrtve su sve mlađa djeca koja su sve dostupnija počiniocima nasilja zahvaljujući razvoju modernih tehnologija. Djeca često imaju svoje internet naloge do kojih roditelji ne mogu doprijeti. Takođe, izražen je trend da često djeca/mladi nisu ni svjesni situacija kada sami čine nasilje (sve učestalija verbalno neprimjerena komunikacija među djecom/mladim) i da veoma često uopšte ne prepoznaju situacije u kojima su realno izloženi riziku da postanu žrtve nasilja. Opšti zaključak je da su djeca - žrtve uglavnom slabo osviještena, vrlo malo informisana i veoma podložna uticajima.

Zaštita djece od seksualnog nasilja i zlostavljanja zahtijeva sistemska i planska rješenja različitih sektora koji između ostalog uključuju:

1. Izmjene Krivičnog zakona

- **zastaru za krivično gonjenje za krivična djela** učinjena na štetu djece, zakonom definisati na način da se ista računa od punoljetstva djeteta, čime se djeci daje mogućnost, da sticanjem punoljetstva, kada su savladali strah i stid, uticaj roditelja i okoline, sami odluče o pokretanju postupka protiv onih koji su im uništili djetinjstvo i ostavili trajne posljedice na njihov život,
- **dobnu granicu za dobrovoljni pristanak** na polni odnos povećati na 15 ili 16 godina života djeteta, čime bi se učinili odgovornim oni koji manipulišu djecom, zloupotrebljavaju ih i iskorištavaju za zadovoljenje svojih potreba,
- **pooštiti kazne za počinioce ovih djela.** Ni jedna kazna nije dovoljna za počinioca, jer je uništo dječiji život ali ako se izriče minimalna kazna, onda je to novo nasilje nad djetetom. Minimalne kazne morale bi biti znatno veće kako bi bile adekvatne težini počinjenog djela i istovremeno djelovale preventivno. Najnovije presude za počinioce ovih djela ipak pokazuju da se i u oblasti kaznene politike praksa mijenja u pozitivnom, međutim to mora biti pravilo, a ne od slučaja do slučaja.

2. Utvrditi, pored kazne zatvora i dodatne mjere prema počiniocima ovih djela: obavezno liječenje-psihosocijalni tretman, i zabranu obavljanja bilo kojeg poziva, djelatnosti ili dužnosti kojom se dovodi u vezu sa djecom (vrtići, škole, sportski klubovi...). Problem je što počinioci pored izrečene kazne zatvora, najčešće ne prolaze posebne programe i tretmane koji bi ih po izlasku iz zatvora spriječili u ponovnom vršenju ovih krivičnih dijela, jer stručnjaci upozoravaju da, bez obzira na dužinu kazne, opet će napraviti isto, ako se uporedo sa izdržavanjem kazne i ne liječe.

3. Uspostaviti evidenciju počinilaca ovih krivičnih djela - bazu podataka, kao jednu od mjeru koja može doprinijeti boljoj zaštiti djece od lica koja su već počinila ova krivična djela, odnosno, zaštitu djece i njihove sigurnosti kroz smanjenje povratnika među počiniocima ovih djela. Cilj je, dakle, da ova lica budu pod stalnim nadzorom nadležnih institucija te da se izbjegne svaka mogućnost da ova lica, poslije izdržane kazne, protekom određenog vremena, budu u situaciji da rade sa djecom po bilo kojem osnovu.

4. Osigurati mjere psihosocijalne pomoći i podrške koje se obavezno primjenjuju prema djeci žrtvama seksualnog zlostavljanja i nasilja, ali i porodici žrtve, uključujući vrstu mjera, načine i rokove njihove primjene od strane nadležnih službi, kako bi se, koliko je to moguće ublažile posledice učinjenog i omogućio oporavak i reintegracija djeteta. Problemi sa kojima živi dijete žrtva seksualnog zlostavljanja protekom vremena neće proći, zato je psihosocijalna pomoć i podrška, kao vid tretmana koji obavlja stručni tim, psiholog i socijalni radnik neophodna i žrtvi zlostavljanja i njenoj porodici. Cilj je da

im se pruži potrebna pomoć u nekoj od oblasti psihosocijalnih potreba, a to su potreba za sigurnošću, razumijevanjem, poštovanjem, emocionalnom i socijalnom podrškom ili pomoći, znanjem i slično.

5. Utvrditi programe informisanja i edukacije djece o nasilju uopšte i posebno seksualnom zlostavljanju i iskorištavanju, o mogućim rizicima, o načinu prepoznavanja, o posljedicama na razvoj i odrastanje djeteta, o pravu djece na pomoć i podršku, od najranijeg uzrasta djece prilagođeno njihovom uzrastu i potrebama.

6. Utvrditi programe informisanja i edukacije svih profesionalaca koji rade sa djecom, posebno onih zaposlenih u obrazovnom sistemu, sa pravnom regulativom, o mogućim uzrocima i rizicima nasilja nad djecom, o načinu prepoznavanja djece žrtava nasilja, o posljedicama koje ostavljaju na razvoj i odrastanje djeteta, o mjerama koje se moraju preuzeti i načinima podrške i pomoći djetetu, kako bi u okviru svoje nadležnosti mogli odgovoriti svojim obavezama i u dijelu prevencije, i prepoznavanja i intervencije u svim slučajevima nasilja nad djecom.

Na inicijativu Ombudsmana za djecu donesen je Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece koji nadležne službe i institucije mora učiniti odgovornijim za preuzimanje potrebnih mjera iz njihove nadležnosti radi pomoći djetetu, ali i za uspostavljanje stalne saradnje sa drugim službama u osiguranju multidisciplinarnog pristupa u prevenciji, edukaciji i postupanju, te za vođenje odgovarajućih evidencija u ovoj oblasti.

Djecu, koja su žrtve nasilja, treba ohrabriti da o problemu govore i da traže pomoć. Pri tome oni moraju znati kome se u datom trenutku mogu obratiti i kakvu pomoć mogu i moraju dobiti. Pri tome je vrlo važno da reakcija nadležnih institucija bude i brza i adekvatna, prvo u zaštiti djeteta, a onda i procesuiranju i adekvatnom kažnjavanju počinioca. U protivnom, posljedice po dijete mogu biti još teže.

3. Djeca u saobraćaju

Pitanje zaštite djece u saobraćaju, kao i ostvarivanje brojnih drugih prava djece, zahtijeva angažovanje brojnih subjekata zaštite.

Prije svega roditelji. Oni u skladu sa Porodičnim zakonom imaju obavezu brinuti za zdravo odrastanje njihove djece a to, između ostalog, uključuje i preuzimanje potrebnih mjera i aktivnosti radi zaštite djeteta u saobraćaju - učenje djeteta od najranijeg uzrasta osnovnim saobraćajnim pravilima i obavezi njihovog poštovanja, ali i preuzimanje potrebnog nadzora i onemogućavanje djeci upravljanja vozilom bez vozačke dozvole. Podaci MUP-a o isključenju maloljetnika iz saobraćaja, jer su vozili bez vozačke dozvole, te iskustva auto škola koje navode da djeca koja dolaze na obuku već imaju iskustvo u vožnji, upozorava na prisutan problem koji, na žalost, često ima teške i tragične posljedice.

Dodatna obaveza roditelja je da, kada su učesnici u saobraćaju zajedno sa djetetom, posebnu pažnju obrate na bezbjednost djece, da se djeca ne voze na mjestu suvozača, bez pojasa, bez dječijih sjedalica, u krilu vozača i sl, pri čemu i pri najmanjem udesu posljedice po dijete mogu biti vrlo teške.

Obaveza je škole, kada se radi o organizovanom prevozu učenika koji ostvaruju to pravo prema Zakonu o osnovnom obrazovanju i vaspitanju, da ugovorom sa prevoznikom, obavezno regulišu i pitanja koja se odnose na bezbjednost djece.

Ugovori o prevozu učenika u koji je Institucija imala uvid, nemaju jasno utvrđena prava i odgovornosti ugovornih strana koje se odnose na bezbjednost učenika.

U jednom broju predmeta, u prijavi Instituciji navodi se da je bezbjednost djece ugrožena zbog nedostatka odgovarajuće signalizacije u blizini škole. Ista situacija je i na određenim lokacijama, koje djeca moraju proći na putu do škole, a koje nisu na odgovarajući način obezbijeđene.

Ministarstvo unutrašnjih poslova, u cilju prevencije i zaštite djece u saobraćaju, svake godine, na početku školske godine, širom Republike Srpske provodi akciju „Zaštitimo djecu u saobraćaju“ kojom, pored pojačanog prisustva policijskih patrola u blizini škole, apeluje na vozače na dodatni oprez u saobraćaju, te u školama organizuje radionice za djecu o bezbjednosti u saobraćaju.

Broj isključenih vozača iz saobraćaja zbog vožnje pod uticajem alkohola,¹⁶⁷ upozorava da postojeće novčane kazne propisane Zakonom nemaju preventivnu ulogu, zbog toga je neophodno izmjenama Zakona povećati prije svega novčane kazne za vožnju pod uticajem alkohola, a što bi sigurno doprinijelo većoj bezbjednosti i djece i svih drugih učesnika u saobraćaju.

Dakle, zaštita djece u saobraćaju zahtijeva stalne programe prevencije, ali i politiku kažnjavanja koja će biti u funkciji prevencije.

¹⁶⁷ Prema podacima MUP-a Republike Srpske u 2011.godini iz saobraćaja je isključeno 18164 vozača zbog vožnje pod uticajem alkohola.

XII RAD PO SLUŽBENOJ DUŽNOSTI

1. Posebni izvještaji

Posebni izvještaji treba da doprinesu sistemskom rješavanju problema kako bi se zaštitila djeca čija su prava ugrožena ili bi mogla biti ugrožena po istom osnovu koji je predmet izvještaja. Kako bi se definisale mјere koje treba preuzeti da bi se otklonile postojeće situacije u kojima dolazi do povrede prava djeteta, poseban izvještaj donosi kompletну analizu stanja u određenoj oblasti, pravnu regulativu, stanje koje imamo u praksi i konstatacije o povredi prava djeteta po tom osnovu.

Posebnim izvještajem ukazuje se na propuste koji mogu biti vrlo različiti, a dovode do povrede prava djeteta. Ti propusti mogu biti vezani za postojeća zakonska rješenja koja nisu dovoljna garancija za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta u skladu sa zahtjevima i principima UN Konvencije i drugim međunarodnim dokumentima u oblasti prava djeteta, ili nadležni organi nepravilnom primjenom važećih zakona dovode do povrede prava djeteta ili u proceduri koja nije u skladu sa zakonom rješavaju po zahtjevu za ostvarivanje prava djeteta.

Kako su ovim Izvještajem pitanja koja su predmet posebnih izvještaja već iznesena, to se u ovom dijelu izvještaji samo navode:

1. Prevencija eksploracije djece u jugoistočnoj Evropi - Seksualna eksploracija djece u Republici Srpskoj
2. Poseban izvještaj o vršnjačkom nasilju
3. Reproduktivno zdravlje
4. Upis djece u prvi razred
5. O tvojim pravima u tvojoj školi

2. Preporuke

Preporuka je mјera koju Ombudsman koristi u situacijama kada u postupku medijacije sa odgovornom stranom nije našao kompromisno rješenje ili kada u određenoj oblasti ukazuje na potrebu preuzimanja određenih mјera radi otklanjanja situacija koje dovode do povrede prava djeteta.

Zakonom o Ombudsmanu za djecu jasno je utvrđeno ovlašćenje Institucije da organima državne uprave, organima, odnosno službama jedinica lokalne samouprave, kao i drugim pravnim i fizičkim licima koja obavljaju poslove u vezi sa djetetom, predlaže preuzimanje mјera za sprečavanje štetnih postupanja koja ugrožavaju njihova prava i interes, da upozori na nepravilnosti, te da zahtijeva da dobije izvještaje o preuzetim mjerama.¹⁶⁸

Preporuke date u izvještajnom periodu uglavnom se ne odnose na pojedinačne slučajeve, već na potrebu preuzimanja mјera u određenim oblastima, kako bi se prepoznale situacije koje dovode do povrede prava djeteta i tražila adekvatna rješenja za njihovo otklanjanje.

¹⁶⁸ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 9.

1. Preporuka Centru za socijalni rad Čelinac
2. Ni jedno dijete izvan obrazovnog sistema
3. Program obrazovanja djece o njihovom reproduktivnom zdravlju
4. Preporuka u vezi preduzimanja mjera
5. Centar za predškolsko vaspitanje i obrazovanje
6. Preporuka u vezi nadzora nad postupanjem
7. Izmjene Krivičnog zakona
8. Postupanje centra u slučajevima nasilja nad djecom
9. Dežurstvo učenika u školi
10. Regulisanje troškova prevoza učenika
11. Asistenti u školama
12. Ostvarivanje prava djece sa smetnjama u razvoju prema članu 5. Pravilnika o razvrstavanju lica sa fizičkim i psihičkim smetnjama u razvoju
13. Dosije učenika
14. Uslovi za smještaj učenika
15. Donošenje pravilnika o načinu organizacije i finansiranju specijalnih škola
16. Školska torba je preteška
17. Pravilnik o disciplinskoj i materijalnoj odgovornosti učenika
18. Pravo djeteta na izražavanje mišljenja
19. Vršnjačko nasilje
20. Izvođenje školskih ekskurzija

3. Mišljenja

U skladu sa članom 7. Zakona o Ombudsmanu za djecu kojim je Institucija ovlašćena da u postupku pripreme propisa daje mišljenje na prijedloge zakona i drugih propisa, ako se njima uređuju pitanja koja su od značaja za zaštitu prava djeteta, Institucija je dostavila:

1. Mišljenje na Prijedlog zakona o igrama na sreću

4. Inicijative

Prema članu 7. Zakona, Ombudsman za djecu je ovlašten da podnese inicijativu za izmjene i dopune zakona i drugih propisa i opštih akata, ako smatra da do povrede prava djeteta dolazi zbog nedostataka u propisima.

S obzirom da sve veći broj prijava ukazuje na povrede prava djeteta uslijed neodgovarajuće reakcije nadležnih u zaštiti djeteta od različitih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja, to je Institucija pokrenula inicijativu za donošenje:

1. Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece

XIII SARADNJA SA DJECOM

Ombudsman za djecu u skladu sa Zakonom o Ombudsmanu za djecu¹⁶⁹ kontinuirano sarađuje s djecom s ciljem upoznavanja djece sa njihovim pravima u skladu sa zahtjevima Konvencije,¹⁷⁰ te načinima kako da ostvare i zaštite svoja prava i interese. Tokom te saradnje Ombudsman podstiče djecu na iznošenje njihovih mišljenja i nerijetko dolazi do informacija na osnovu kojih inicira javne aktivnosti usmjerene na poboljšanje položaja djeteta u društvu, te predlaže mjere za povećanje uticaja djeteta društvu.

Time Ombudsman za djecu doprinosi ostvarivanju jedne od preporuka UN Komiteta za prava djeteta iz 2005. godine „da se povećaju napor u oblasti informisanja javnosti o Konvenciji i da se poveća svijest o njezinim načelima i odredbama, naročito među djecom i roditeljima.“¹⁷¹

Komitet je i u Preporukama za 2012. godinu izrazio svoju zabrinutost „što postoji ograničena svijest i poznavanje Konvencije među djecom“ i još jednom preporučio državama članicama da nastave „povećavati medijski angažman u podizanju svijesti o Konvenciji na način prilagođen djeci, posebno kroz veću upotrebu štampe, radija, televizije, interneta i drugih medija, kao i aktivno učešće djece u javnim terenskim aktivnostima.“¹⁷²

1. Radionice za djecu

Tokom 2012. godine institucija Ombudsmena za djecu organizovala je radionice za djecu koje je realizovala po unaprijed utvrđenom planu i radionice koje je organizovala po pozivu škola ili institucija. Posjete i radionice s djecom održane su u osnovnim i srednjim školama širom Republike s ciljem da se djeca upoznaju s njihovim pravima, obavezama i odgovornostima, te da se s djecom razgovara o zdravlju i zdravim životnim stilovima, kao i o prednostima i rizicima interneta i drugim temama koje su veoma važne za njihovo odrastanje.

„O tvojim pravima u twojoj školi“ su radionice koje Ombudsman za djecu provodi u periodu od septembra do novembra (Međunarodnog dana prava djeteta) s ciljem da upozna djecu s njihovim pravima, načelima UN Konvencije i od djece dobije informacije koje mogu biti osnov za postupanje Ombudsmana za djecu. Radionice u osnovnim i srednjim školama ove godine organizovane su na temu - Pravo djece na zaštitu zdravlja i održane su u 28 škola, od čega 15 srednjih i 13 osnovnih, u 20 opština:

1. „Vuk Karadžić“, Teslić
2. „Stanko Rakita“, Banja Luka
3. „Sveti Sava“, Doboj
4. „Petar Kočić“, Mrkonjić Grad
5. „Aleksa Šantić“, Istočna Ilidža
6. „Vuk Stefanović Karadžić“, Doboj
7. „J. J. Zmaj“, Trebinje
8. „Sveti Sava“, Brod
9. „Majka Knežopoljka“, Knežica
10. „Vuk Karadžić“, Višegrad

¹⁶⁹ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 6.

¹⁷⁰ UN Konvencija o pravima djeteta, član 42: „Države članice obavezuju se da s principima i odredbama Konvencije što šire i na odgovarajući i aktivan način upoznaju kako odrasla lica tako i djecu.“

¹⁷¹ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2005, tačka 23.

¹⁷² UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2012, tačka 22.

11. „Vasa Čubrilović”, Gradiška
12. „Sveti Sava”, Foča
13. „Zmaj Jovan Jovanović”, Banja Luka
14. SŠ „Đuro Radmanović”, Novi Grad
15. SŠ „Svetozar Ćorović”, Ljubinje
16. SŠC „Aleksa Šantić”, Nevesinje
17. SŠ „Sokolac”, Sokolac
18. Ekonomski škola, Bijeljina
19. SŠC „Petar Kočić”, Šipovo
20. Medicinska škola, Prijedor
21. Gimnazija i srednja stručna škola, Istočna Ilidža
22. SŠ „Nikola Tesla”, Šamac
23. Srednja poslovna škola, Banja Luka
24. Poljoprivredna i medicinska škola, Bijeljina
25. SŠ „Mihajlo Petrović Alas”, Ugljevik
26. Ekonomski škola, Banja Luka
27. SŠC „Foča”, Foča
28. Tehnička škola, Doboј

Posjete školama unaprijed su dogovorene, a realizovane su na sljedeći način:

- razgovor sa upravom škole (direktor, pedagog/ psiholog / socijalni radnik)
- radionica sa savjetom učenika

Cilj radionica, vezanih za ostvarivanje prava djece na zaštitu zdravlja¹⁷³ bio je prije svega upoznati djecu sa njihovim pravima u zaštiti njihovog zdravog odrastanja, ali i dobiti stavove djece o:

- njihovom poznавању prava na zaštitu zdravlja,
- obavezi odraslih i njih samih da se brinu o njihovom zdravlju i to kroz: zdravu ishranu, fizičku aktivnost, zdravu životnu sredinu,
- radu škole na prevenciji i edukaciji učenika o zdravlju,
- potrebi učenja o zdravlju, načinima i temama.

Učenici su bez obzira na uzrast i školu koju pohađaju prepoznali važnost zdrave ishrane, fizičke aktivnosti, odmora i svježeg vazduha, kao i zaštitu od duvana, alkohola i droga, kao preduslove za očuvanje i unapređenje zdravlja. Najveći broj učenika je mišljenja da se o zdravlju treba učiti od najranijeg uzrasta i to u školi u redovnoj nastavi kako bi dobili pouzdane i kvalitetne informacije koje smatraju važnim za unapređenje zdravlja. Osnovci i srednjoškolci ističu da žele da uče o zdravoj ishrani, higijeni, fizičkom i mentalnom zdravlju i posebno ističu reproduktivno zdravlje za koje kažu da je još uvijek „tabu tema”.

Nakon sumiranja rezultata o obavljenim aktivnostima, izdvojene su one reakcije i razmišljanja djece za koje je, po mišljenju Ombudsmana za djecu, neophodno preduzeti dodatne mjere i aktivnosti radi prevazilaženja stanja ili unapređivanja brige o djeci u određenim oblastima i kao poseban izvještaj upućene resornim ministarstvima. Stavovi djece, govore o njihovim potrebama i poziv su odraslima da te potrebe prepoznaju.

Radionice po pozivu su organizovane kao dio aktivnosti na edukaciji djece o njihovim pravima, s tim da su teme predlagale škole ili institucije na čiji poziv su zaposleni u Ombudsmanu za djecu održavali radionice. Ovi pozivi uvijek su pokazatelj da je

¹⁷³ UN Konvencija o pravima djeteta, član 24.

prepoznat značaj edukacije o pravima djeteta kao i važnost da do djece dođe stručna i kvalitetna informacija prilagođena njihovom uzrastu.

Tako su na poziv jednog odjeljenja OŠ „Mladen Stojanović“ iz Gornjih Podgradaca zaposleni u Ombudsmanu za djecu razgovarali s djecom o prednostima i opasnostima na internetu, kako bi se osnovci što bolje pripremili za opštinsko takmičenje iz demokratije.

U OŠ „Aleksa Šantić“ u Vojkovićima, po pozivu Centra za socijalni rad, održana je radionica o vršnjačkom nasilju.

Tokom „Susreta domova za djecu“ koji je održan u Banjaluci, predstavnici Ombudsmana za djecu u saradnji sa profesoricom komunikologije Tatjanom Duronjić pripremili su debatu „Prednosti i nedostaci interneta i društvenih mreža i mobilnih telefona“ na kojoj su s djecom razgovarali o odgovornom korišćenju interneta.

Na poziv Agencije lokalne demokratije Prijedor, održana je radionica u OŠ „Desanka Maksimović“ u Prijedoru na kojoj je tema bila „Upoznajte se s dječijim pravima“.

U Gimnaziji u Prnjavoru, na poziv Savjeta učenika, zaposleni iz Ombudsmana za djecu održali su radionicu o internetu i vršnjačkoj edukaciji.

Vršnjačka edukacija - Ombudsman za djecu obučavao je mlade savjetnike ombudsmana za djecu o temama vezano za prava djeteta, a u saradnji s Gender centrom Vlade Republike Srpske o pitanjima rodne ravnopravnosti, te u saradnji s nacionalnim koordinatorom za reproduktivno zdravlje o reproduktivnom zdravlju. Mladi savjetnici su uz podršku Ombudsmana za djecu nakon edukacije organizovali radionice u srednjim školama u Foči, Šamcu, Modrići, Vlasenici, Kozarskoj Dubici, Doboju, Derventi, Prnjavoru, Gradišći i Banjaluci. Ovaj vid edukacije dobro je prihvaćen i od djece koja su učestvovala na radionicama i od uprava škola koje su pokazale razumijevanje za ovakav način saradnje i omogućile da mladi prenesu stečena znanja svojim vršnjacima.

2. Program socijalizacije djece

Projekat „Socijalizacija djece Republike Srpske“ odvija se u kampu u Kumboru, Crna Gora, od 2002.godine čija realizacija je odgovor, prije svega, na zadovoljavanje potreba djece čiji je razvoj osujećen nepovoljnim socijalnim, ekonomskim, porodičnim ili zdravstvenim prilikama i pomoći porodici u ostvarivanju njene uloge u socijalizaciji i zaštiti djece.

Ombudsman za djecu već četvrtu godinu posjećuje djecu u Kumboru i tom prilikom realizuje radionice o pravima djeteta. U 2012. godini Ombudsman za djecu je bio u posjeti desetoj smjeni, u kojoj je u periodu od 13.08 - 22.08. boravilo 132 djece iz opština Gradiška, Derventa, Teslić, Vlasenica, Višegrad, Istočni Stari Grad i Novo Goražde. Koordinator grupe bio je Željko Blagojević, a stručni saradnik Fonda Sladana Trifunović. O zdravlju djece brinuo je medicinski tim - dr Duška Miljanović i Milka Miličević. U kampu se veliki dio vremena posvećuje sportskim aktivnostima djece, pa su za sportske animacije bili zaduženi Gorica Bilak i Dejan Klačar. Studenti volonteri Danko Rauš-socijalni rad, Zagorka Bogdanović-pedagoški fakultet, Snježana Živković-psihologija i Nikola Tripković-DIF dali su svoj doprinos u radu s djecom koji bi trebao da bude preporuka za njihov dalji profesionalni angažman. Cijeli tim je zaista zaslužan da je planirani program u cijelosti realizovan i da je u atmosfera u kampu bila odlična na zadovoljstvo svih njegovih učesnika, i uz angažovanje rukovodstva Fonda, direktora Momira Popića i zamjenika direktora Jovanke Vuković.

Ovakav vid saradnje s djecom za Instituciju je posebno važan, jer su na jednom mjestu okupljena djeca iz različitih sredina, različitih škola, različitog uzrasta, različitog socijalnog statusa, djeca s smetnjama u razvoju i talentovana djeca.

Razgovor s djecom je organizovan po grupama, prema uzrastu djece i u vrijeme njihovog poslijepodnevnog odmora. Razgovaralo se o njihovim pravima uopšte, a posebno o onima koja se tiču škole, ali i boravka u kampu. Djeca su vrlo otvoreno govorila o različitim situacijama sa kojima se susreću i gotovo sva njihova pitanja i komentari vezani su za njihovo obrazovanje, školsku disciplinu, odnos sa nastavnicima, sigurno korišćenje interneta, nasilje u školi, opremljenosti njihovih škola, o tome da u školi vrlo malo uče o svojim pravima. Prema njihovim izjavama, prošli su neke radionice o pravima djeteta, međutim situacije u praksi teško dovode u vezu sa pravima koja imaju.

Boravak u kampu ocijenili su odličnom ocjenom i nisu imali primjedbe vezano za smještaj u kampu, ishranu, osoblje i na odnos prema njima. Predložili su da im se skrati vrijeme od večere do početka zabavnog programa, što je već isto veče bilo realizovano.

Osoblje u kampu ima samo pohvale za projekat u cjelini, iznoseći svoje očekivanje da će projekat svakom godinom obuhvatiti veći broj djece na način da se postojeći kapaciteti kampa mogu koristiti izvan do sada korišćenog termina 1.6. - 15.9.

Djeca, roditelji, zaposleno osoblje, volonteri i lokalne zajednice iz kojih djeca dolaze nemaju primjedbi ni na jedan segment boravka u Kumboru što dodatno obavezuje sve nadležne da održe nivo kvaliteta i rade na njegovom unapređenju u smislu povećanja kapaciteta i uključivanja u rad svih zainteresovanih institucija i organizacija.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite i Javni fond dječije zaštite ulažu ogroman napor, ne samo da održe projekat, već da on svakom godinom bude sve sadržajni, na zadovoljstvo velikog broja djece i njihovih roditelja.

Za jedanaest godina koliko se projekat realizuje u kampu je boravilo preko 15 000 djece iz cijele Republike Srpske.

3. Dječija nedjelja

„Dječija nedjelja“ se već tradicionalno obilježava širom Republike Srpske s ciljem promocije prava djeteta, poboljšanja društvene brige za djecu i jačanja odgovornosti svih subjekata zaštite.

Ove godine Dječija nedjelja se obilježavala od 1. do 7. oktobra pod zajedničkim sloganom „Porodica-gdje život počinje i ljubav ne prestaje“.

Prema Programu koji je donio ministar zdravlja i socijalne zaštite, brojnim aktivnostima i manifestacijama na nivou Republike Srpske ukazalo se na važnost prepoznavanja potreba djece u različitim periodima njihovog odrastanja, pri čemu posebnu ulogu ima porodica kao primarna i prirodna sredina koja pruža sigurnost i stabilnost, ljubav i poštovanje neophodne za pravilan rast i razvoj svakog djeteta.

U tom duhu, Ombudsman za djecu organizovao je niz aktivnosti, prije svega susreta i razgovora s djecom širom Republike.

Ombudsman za djecu se ove godine družila sa mališanima u Dječjem vrtiću „Kolibri“ kojima je odgovorila na pitanja o pravima djece, a zatim na Infektivnoj klinici u Banjaluci.

U Istočnom Sarajevu predstavnica Ombudsmana za djecu družila se sa najmlađim članovima Udruženja omladine i roditelja „Vratite nam osmijeh“, polaznicima dječijeg

vrtića u sklopu dnevnog centra, i uvjerila se da i najmlađi znaju reći koja su njihova prava, a osmijesi na njihovom licu govorili su više od riječi.

Tokom Dječije nedjelje održane su i radionice o pravima djeteta u Mrkonjić Gradu u OŠ „Petar Kočić”, u Bijeljini u Ekonomskoj školi, te u Srednjoškolskom centru u Sokolcu. Ove radionice su pored centralne teme, djeci ukazale na značaj koji Dječija nedjelja ima u promociji prava djeteta.

Tokom Dječije nedjelje Ombudsman za djecu saradivao je u aktivnostima povodom Susreta domova u regionu čiji je domaćin bio Dječiji dom „Rada Vranješević”.

Uoči Dječije nedjelje u saradnji sa Gender centrom održan je Trening seminar mladih savjetnika Ombudsmana za djecu RS sa temom „Pravo na zaštitu od nasilja” u okviru projekta „Certifikacija vršnjačkih edukatora o pravima djeteta za mlade savjetnike ombudsmana za djecu Republike Srpske” iz sredstava FIGAP Programa.

Ove godine, novi kvalitet u obilježavanju „Dječije nedjelje” je i centralna manifestacija kojom se dodatno ukazalo na važnost stalne i koordinisane saradnje svih subjekata zaštite, prije svega u dijelu prevencije, ali i stalnog praćenja primjene Konvencije, odnosno uticaja koje zakonodavstvo i definisane politike imaju na djecu, njihova prava i interes. Ministarstvo porodice, omladine i sporta i Ombudsman za djecu organizovali su Centralnu manifestaciju na kojoj je promovisana publikacija „Izbor međunarodnih propisa o pravima djeteta” koja je namijenjena svima onima koji rade sa djecom i ima za cilj da doprinese promociji novog odnosa prema djeci koji Konvencija zahtijeva. Pored promocije publikacije čiji su izdavači Ministarstvo porodice, omladine i sporta i Ombudsman za djecu u programu Centralne manifestacije predstavila su se djeca predškolskog uzrasta, osnovci i srednjoškolci. Tako su se na jednom mjestu našla djeca svih uzrasta koja su pokazala da imaju i talente, i znanja i vještine, i odraslima poslali poruku da to kod svakog djeteta trebaju prepoznati.

4. Međunarodni dan prava djeteta

Međunarodni dan prava djeteta, 20. novembar, je dan kada je prije 23 godine donesena UN Konvencija o pravima djeteta kao univerzalni međunarodni dokument posvećen djeci, a izraz je potrebe da se djeci obezbijedi posebna zaštita i briga.

U povodu Međunarodnog dana prava djeteta 2012. godine u Republici Srpskoj potpisani je Protokol o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece koji su na inicijativu Ombudsmana za djecu Republike Srpske potpisali Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite, Ministarstvo porodice, omladine i sporta, Ministarstvo prosvjete i kulture i Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske.

Cilj Protokola je zaštita djeteta od svih oblika nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja i jačanje odgovornosti svih institucija i službi koje, u okviru svojih zakonom utvrđenih ovlašćenja, preduzimaju mjere i aktivnosti u zaštiti djece od bilo kojeg oblika nasilja.

Već treću godinu, na inicijativu Ombudsmana za djecu, domaćin centralne manifestacije obilježavanja Međunarodnog dana prava djeteta je škola koja prema podacima Ministarstva prosvjete i kulture i Republičkog pedagoškog zavoda ima najbolje rezultate u učenju i vladanju. Cilj je, dakle, da se škole dodatno motivišu u unapređenju vaspitno - obrazovnog rada i postizanja što boljih rezultata. Ove godine je po tim pokazateljima najbolje rezultate ostvarila Osnovna škola „Georgi Stojkov Rakovski” iz Banjaluke koja je bila domaćin Centralne manifestacije.

Ovaj izbor domaćin je prihvatio sa zadovoljstvom jer je prepoznat rad koji u obrazovanje i vaspitanje djece već 40 godina ulaže u ovoj školi. Centralna manifestacija bila je prilika da učenici ove škole pripreme bogat kulturno-umjetnički program pod nazivom „Hajde

svete, budi dete" i na jednom mjestu okupe djecu, roditelje, nastavno osoblje, predstavnike resornih ministarstava, lokalne zajednice i škola sa kojima sarađuju.

Već tradicionalno je raspisan likovno-literarni konkurs u povodu Međunarodnog dana prava djeteta, ove godine na temu „Rastem i učim u miru i slobodi” a raspisalo ga je Ministarstvo prosvjete i kulture i Republički pedagoški zavod u saradnji sa Ombudsmanom za djecu. Na Centralnoj manifestaciji dodijeljene su nagrade za najbolje učeničke rade koje su obezbijedili Javni fond dječije zaštite, Ministarstvo prosvjete i kulture i Ministarstvo porodice, omladine i sporta Republike Srpske.

U zadnje tri godine, domaćin manifestacije, bile su i OŠ „Branko Ćopić“ iz Banjaluke i Ekomska škola iz Banjaluke, jer su imale najbolje rezultate u učenju i vladanju. Pored njih, škole koje su se ponavljale među pet najboljih bile su osnovne škole „Ivo Andrić“ iz Banjaluke, „Branko Ćopić“ iz Prnjavora i „Zmaj Jova Jovanović“ iz Trebinja, a među srednjim školama samo se Ekomska škola ponavljala među pet najboljih.

U povodu Međunarodnog dana djeteta, Ombudsman za djecu organizovao je u Banjaluci okrugli sto „Otklanjanje prepreka - uslov za uključivanje u zajednicu djece sa smetnjama u razvoju“, a u saradnji sa Međunarodnom asocijacijom doktora medicine za Jugoistočnu Evropu u Bijeljini organizovan je okrugli sto „Preventivne mjere zdravstvene zaštite djece u obrazovnom sistemu“. Obje teme izazvale su veliko interesovanje stručnjaka i brojnih predstavnika institucija i organizacija koje rade sa djecom i za djecu, a iz diskusije i zaključaka proizašle su i preporuke koje su upućene resornim ministarstvima.

Ombudsman za djecu u povodu obilježavanja Dana prava djeteta uzeo je učešće u radu Konstitutivne sjednice koordinacionog odbora za provođenje akcije „Gradovi/opštine - prijatelji djece“ kojom će se Banjaluka uključiti u veliku porodicu gradova prijatelja djece.

Predstavnica Ombudsmena za djecu RS u Foči je posjetila Dječiji vrtić „Klincograd“ i uživala u bogatom programu koji su pripremili polaznici vrtića na temu „Moja prava na putu odrastanja“.

Dan prava djeteta obilježili su i učenici Srednjoškolskog centra u Foči za koje su mladi savjetnici Ombudsmena za djecu organizovali predavanje i radionicu „Drugarstvom protiv vršnjačkog nasilja“.

Mladi savjetnici ombudsmena za djecu su u nekoliko škola obilježili ovaj dan postavljanjem info pultova i panoa na kojima su informisali učenike i nastavnike o pravima djeteta i aktivnostima koje provodi Mreža mlađih savjetnika.

Ombudsman za djecu prisustvovala je svečanoj sjednici VI konferencije mResursa koja je održana u povodu Međunarodnog dana djeteta. I ovaj skup je bio prilika da se srednjoškolci obrate predstavnicima nadležnih ministarstava, lokalne zajednice, RPZ, poslanicima i drugim gostima i postave pitanja, te iznesu svoje prijedloge i komentare i ukažu na potrebu stalne i stvarne saradnje sa nadležnim ministarstvima i aktivnijeg učešća u rješavanju pitanja koja su za njih značajna.

Posebno je važno istaknuti da se u obilježavanje Međunarodnog dana prava djeteta uključuje sve veći broj zainteresovanih institucija, organizacija, lokalnih zajednica, škola i pojedinaca čime se skreće pažnja široke javnosti na prava djeteta i stvara mogućnost, upravo kako nalaže Konvencija, da se s principima Konvencije upoznaju i djeca i odrasli.

5. Međunarodni dan ljudskih prava

UN Konvencija o pravima djeteta je, prije 23 godine, ne samo postavila temelje novog odnosa prema djeci već i novog boljeg društva sutra, promovišući ideju da i djeca imaju svoja ljudska prava. Društvo, ulazući u djecu danas, zaista ulaže u svoju budućnost, u

kojoj će današnja djeca preuzeti odgovornosti u onoj mjeri i na onaj način kako smo ih tome danas naučili.

Stoga, već treću godinu zaredom Ombudsman za djecu posebno planira svoje aktivnosti za obilježavanje Dana ljudskih prava. U 2012. godini, uoči Dana ljudskih prava održan je trening seminar za mlade savjetnike „Pravo na izražavanje mišljenja i participaciju”, čiji je cilj upoznavanje mladih s mogućnostima i potrebom izražavanja njihovog mišljenja i aktivnog učešća u rješavanju svih pitanja koja se njih tiču, posebno u školi i lokalnoj zajednici.

S obzirom da su mladi savjetnici proveli u saradnji sa Institucijom istraživanje o reproduktivnom zdravlju u srednjim školama u Republici Srpskoj, ovaj trening seminar bio je prilika da iznesu rezultate istraživanja, donesu zaključke i pripreme prezentaciju za okrugli sto „Reproduktivno zdravlje-stavovi mladih.“

Okrugli sto „Reproduktivno zdravlje-stavovi mladih“ održan je na Dan ljudskih prava, a Medicinska škola u Banjaluci bila je domaćin. Okrugli sto je okupio srednjoškolce iz Ekonomski škole, Medicinske škole, Gimnazije, SŠC „Ljubiša Mladenović“ iz Banjaluke i Gimnazije iz Gradiške koji su imali priliku da čuju mišljenje stručnjaka iz ove oblasti, predstavnike resornih ministarstava, Savjeta za djecu, Republičkog pedagoškog zavoda, grada i naravno ombudsmana za djecu.

Nakon prezentacije rezultata istraživanja o reproduktivnom zdravlju koje su proveli mladi savjetnici ombudsmana za djecu, mladi su iznijeli svoje stavove o ovom pitanju, naglašavajući potrebu da o svim pitanjima i problemima reproduktivnog zdravlja potrebne informacije dobiju u redovnoj nastavi. Mladi su i ovom prilikom posebno istakli koliko im je važno da ih neko pita i da hoće da čuje njihova razmišljanja.

O stavovima mladih vezano za neka od pitanja zaštite njihovog zdravlja, Ombudsman za djecu uradio je poseban izvještaj i preporuke koje su upućene nadležnim ministarstvima. Ovaj način rada je primjer stvarne participacije djece u rješavanju pitanja koja ih se tiču.

6. Ombudsman na manifestacijama dječijeg znanja i stvaralaštva

Manifestacije dječijeg znanja i stvaralaštva uvijek okupe posebno talentovanu djecu, čije aktivnosti Ombudsman za djecu prati s posebnom pažnjom. Razvijati i motivisati kreativnost kod djece, podsticati razvoj njihovih talenata u različitim oblastima kulture, umjetnosti, sporta, istraživanja, pronalazaštva, jedan je od prioriteta svakog društva, koje te talente kod djeteta na vrijeme treba da prepozna, a onda i da mu pruži odgovarajuću podršku.

Na ovim manifestacijama važno je i motivisati djecu i nagraditi ih, ali i odrasle, prije svih njihove nastavnike koji sa njima rade, kako bi im to bio dodatni podsticaj u angažovanju, usmjeravanju i pomaganju djeci kojima je potrebna dodatna stručna pomoć u razvijanju njihovih talenata.

Sportske manifestacije na kojima učestvuju djeca su sve brojnije, međutim, sportske manifestacije u kojima učestvuju i djeca sa smetnjama u razvoju, kod nas su, nažalost, još uvijek rijetke. Jedna od takvih, kojoj je prisustvovao Ombudsman za djecu je sportsko-kulturna manifestacija pod nazivom „Hajde da igramo florbol“ koju je organizovalo Udruženje za pomoć djeci sa posebnim potrebama iz Doboja. Djeca su tom prilikom pokazala da mogu biti aktivni učesnici u društvu, pa i na ovakvim manifestacijama, pokazali su da su samo djeca, sa istim potrebama kao i njihovi vršnjaci.

Djeca koja se izražavaju literarno i likovno i ove godine su imala priliku učestvovati na nekoliko konkursa, a najbolji učenici su nagrađeni na manifestacijama koje već tradicionalno okupljaju male majstore pera i kista.

Međunarodni festival dječije poezije „Dječije carstvo Mikrofin“ je značajna dječija kulturna manifestacija jer promoviše kulturno stvaralaštvo djece i na taj način doprinosi njihovom razvoju. Festival treba da doprinese njegovanju književnog stvaralaštva djece i mlađih, promociji mlađih autora i talenata, te da oda priznanje prijateljima djece - pjesnicima i književnim stvaraocima. Međunarodni festival dječije poezije i ove godine je otvorila predstavnica institucije Ombudsmana za djecu.

Udruženje građana „Centar mlađih“ Kotor Varoš, treću godinu za redom, organizovao je književnu manifestaciju „Hozićevo dječje pero“ s temom „Veliki ljudi žive vječno“ na kojem su učestvovali učenici svih osnovnih škola u Bosni i Hercegovini.

Ombudsman za djecu nekoliko puta je posjetio izložbeni prostor „Koraci“ i to povodom izložbi crteža i ilustracija učenika i nastavnika osnovnih i srednjih škola. Dvije izložbe su promovisale i rad u likovnim radioncama koje Ministarstvo organizuje u saradnji sa Akademijom umjetnosti. Izložbe likovnih radova u „Koracima“ često prati i promocija drugih mlađih umjetnika plesača, muzičara, pjesnika, glumaca i tako im se pruža prilika da se predstave javnosti i obezbijede podršku u daljem stvralačkom radu.

Svake godine u „Koracima“ Ombudsman za djecu s posebnom pažnjom prati izložbu radova djece sa smetnjama u razvoju. Ove izložbe približile su posjetiocima dječije stvaralaštvo koje nastaje u specifičnim uslovima, među djecom koja imaju određene smetnje u razvoju, ali često i posebne talente koji se uvijek prepoznaju u svakom njihovom djelu.

Republički pedagoški zavod svake godine organizuje manifestaciju u okviru koje učenici osnovnih i srednjih škola, svojim stvaralaštвом, likovnim i literarnim radovima, daruju svojoj Republici najljepše čestitke za rođendan. Završna svečanost se, već tradicionalno, svake godine održava u drugom gradu/opštini. Ove godine domaćin završne manifestacije bio je Grad Banja Luka. Tim povodom upriličena je izložba najboljih učeničkih radova i izведен kulturno- zabavni program u kome su učestvovali učenici osnovnih i srednjih škola.

Među važnim manifestacijama svakako je i prijem koji svake godine organizuje Ministarstvo prosvjete i kulture za najuspješnije učenike osnovnih i srednjih škola. Na okupu se nađu djeca iz cijele Republike, pobjednici na različitim takmičenjima, njih preko 400, čime im se još jedanput ukazuje dužna pažnja, i šalje poruka da njihov rad i dobri rezultati moraju biti i prepoznati i nagrađeni.

Odziv odraslih, i roditelja i nastavnika i predstavnika institucija na ovakvim manifestacijama je sve veći, a to je i garancija da će se obezbijediti kontinuitet u održavanju ovih manifestacija, a time i sve veći broj djece koja na njima učestvuju promovišući svoja znanja i talente.

7. Ombudsman za djecu u gostima

Ustanove u kojima djeca borave i školjuju se, mjesto su gdje proslave, praznici i slave uvijek protiču u atmosferi promocije prava djeteta, jer učenici u prigodnim programima pokažu kako se u njihovoj ustanovi radi u nastavi, vannastavnim aktivnostima, kako se sarađuje sa lokalnom zajednicom, institucijama i organizacijama. Druženja u tim okolnostima uvijek su posebna, jer u uspjesima djece zajedno uživaju i roditelji i nastavnici i vaspitači, i svi njihovi gosti.

Ombudsman za djecu se tokom 2012. godine odazvao na pozive da bude gost u ustanovama koje tokom proslava otvore vrata brojnim zvanicama i pokažu kako djeca u duhu tradicije, a u skladu s novim vremenom stiču znanja i razvijaju svoje talente. Bili smo gosti u: banjalučkoj Gimnaziji na Savindan koji je ove godine protekao u atmosferi

promocije sadašnjih i bivših učenika, u Domu „Rada Vranjevešić“ povodom Susreta domova, kao i povodom Nikoljdana, Zavodu za fizikalnu medicinu i rehabilitaciju „Miroslav Zotović“ povodom proslave mature njihovog štićenika, u vrtiću „Kolibri“ povodom Nedjelje djeteta. Banjalučka OŠ „Georgi Stojkov Rakovski“ proslavila je jubilej 40 godina rada i sa zadovoljstvom smo s djecom, nastavnicima i brojnim gostima pratili akademiju u kojoj su učenici pokazali da su u njihovo obrazovanje i vaspitanje uloženi rad i razumijevanje.

U Doboju su predstavnici Ombudsmana za djecu bili gosti u Osnovnoj školi „Vuk Stefanović Karadžić“ gdje je održana svečana priredba na kojoj su učestvovali i učenici koji nastavu pohađaju po posebnom, inkluzivnom, programu. Recitacijom, pjesmom, plesom i glumom predstavili su se brojnoj publici, koja je sa mnogo emocija burnim aplauzima nagradila njihov zanimljiv i uspješan nastup. Dobojski mališani su se družili s predstavnicima Institucije i povodom susreta najmlađih sa Djeda Mrazom i poklanjanjem novogodišnjih paketića.

Predstavnica Ombudsmana za djecu u Foči već je godinama gost vrtića „Klincograd“, a u Istočnom Sarajevu gost je svih svečanosti koje organizuje Matična biblioteka, Dječije odjeljenje, a odazvala se i pozivu SŠC Foča povodom obilježavanja Dana škole i pratila program u kojem su prezentovani brojni talenti i energija srednjoškolaca.

Svake godine, Institucija dobija sve više poziva, na žalost nije u mogućnosti odgovoriti svima njima, ali i pozive za svečanosti shvata kao dodatnu obavezu u zaštiti prava i interesa djece, jer djeca sve više prepoznaju važnost i značaj svojih prava i obaveza.

8. Mreža mladih savjetnika ombudsmana za djecu

Slijedeći princip UN Konvencije o pravima djeteta koji nalaže da djecu treba aktivno uključiti u rješavanje svih pitanja koja ih se tiču, Ombudsman za djecu je osnovao Mrežu mladih savjetnika ombudsmana za djecu koja okuplja srednjoškolce iz cijele Republike s ciljem:

- ostvarivanja participacije djece/mladih u svim pitanjima koja ih se tiču,
- njihovog slobodnog izražavanja mišljenja,
- omogućavanja pristupa informacijama,
- upoznavanja mladih s UN Konvencijom o pravima djeteta.

Radeći na ostvarenju ovih ciljeva, članovi mreže se bave pitanjima vezanim za sva prava koja im garantuje Konvencija i time doprinoće kvalitetnijem i potpunijem sagledavanju stanja prava djeteta u Republici Srpskoj.

Kroz članstvo u Mreži mladih savjetnika djeca/mladi stiču mogućnost uključivanja u Evropsku mrežu mladih savjetnika ombudsmana za djecu i uzimanje učešća u aktivnostima izvan Republike Srpske.

Tokom 2012. godine Ombudsman za djecu je intenzivno radio sa Mrežom mladih savjetnika kroz edukaciju, istraživanja i učešće u radu okruglih stolova.

Edukacija

Ombudsman za djecu ostvario je saradnju sa Gender centrom Vlade RS, te realizovao Program „Pripreme za certifikaciju vršnjačkih edukatora o pravima djeteta za mlade savjetnike ombudsmana za djecu Republike Srpske“ iz sredstava FIGAP Programa.

Cilj programa je bio da se kroz seminare o pravima djeteta izvrši edukacija djece o pravima djeteta, s posebnim akcentom na ravnopravnost polova, i vještinama vršnjačke edukacije i time omogući participacija mladih u edukaciji njihovih vršnjaka na nivou škola, lokalnih zajednica i nevladinih organizacija te participacija na međunarodnom nivou.

Cilj se ostvarivao po etapama (3 etape-3 trening seminara) kako bi se postupno radilo na razvijanju svijesti djece za razumijevanje pojma prava djeteta i upoznavanje s osnovnim pravima djeteta, a paralelno s tom edukacijom odvijala se i edukacija o rodnoj ravnopravnosti, kao i edukacija o vještinama vođenja radionica.

Prvi seminar „UN Konvencija o pravima djeteta i rodna ravnopravnost“ imao je za cilj upoznavanje mladih sa osnovnim pravima i principima iz Konvencije i uvod u rodnu ravnopravnost.

Drugi seminar „Pravo na zaštitu od nasilja i diskriminacije“ imao je za cilj upoznavanje mladih sa svim oblicima nasilja i mogućnostima njegove prevencije.

Treći seminar „Pravo na izražavanje mišljenja i participaciju“ imao je za cilj upoznavanje mladih s mogućnostima izražavanja njihovog mišljenja i aktivnog učešća u pitanjima koja ih se tiču posebno u školi i lokalnoj zajednici.

Edukaciju je prošlo 35 mladih savjetnika iz 19 škola iz 16 opština širom Republike. Stečena znanja o pravima djeteta, rodnoj ravnopravnosti, nasilju, reproduktivnom zdravlju i pravu na izražavanje mišljenja mlađi savjetnici – vršnjački edukatori prenijeli su svojim vršnjacima u školama u Modrići, Šamcu, Foči, Prnjavoru, Banjaluci, Doboju, Derventi, Gradišci, Tesliću, Vlasenici i Vukosavlju gdje su održali preko 15 radionica u kojima je učestvovalo oko 400 srednjoškolaca koji su dobili informacije o pravima djeteta.

Učešće mladih savjetnika u drugim aktivnostima institucije

Ombudsman za djecu, slijedeći princip UN Konvencije o pravu djeteta na izražavanje mišljenja i učešće u svima procesima koji ga se tiču, uključio je mlađe savjetnike u rad svih okruglih stolova koje je organizovala Institucija, pa su mlađi savjetnici imali priliku da iznesu svoje mišljenje o bezbjednosti na internetu, reproduktivnom zdravlju, djeci sa smetnjama u razvoju, o seksualnoj eksploraciji djece i težini đačke torbe. Djeca su iznosila svoje stavove, postavljala pitanja relevantnim stručnjacima i davala svoje mišljenje i preporuke koje su bile osnov za dalje postupanje, ne samo Ombudsmana za djecu nego i drugih nadležnih (škole, Ministarstvo prosvjete i kulture, Republički pedagoški zavod, Ministarstvo zdravlja).

Od posebnog značaja je rad članova Mreže na istraživanjima koje je Institucija provela na njihov prijedlog. Mlađi su predložili da se ispituju stavovi učenika o prisutnosti vršnjačkog nasilja u školama te anketirali 1241 učenika, od čega 566 osnovaca iz 18 škola i 675 srednjoškolaca iz 17 škola širom Republike. Nakon sumiranih rezultata istraživanja, mlađi su sami donijeli zaključke i predložili mjere s ciljem prevencije ove pojave.

Reproduktivno zdravlje je tema o kojoj su mlađi ove godine tražili informacije u nekoliko navrata pa su predložili da se o reproduktivnom zdravlju provede anketiranje srednjoškolaca kako bi se ispitivali stavovi djece/mladih posebno vezano za njihovo interesovanje za učenje o ovoj temi. Anketa je provedena u 17 srednjih škola u kojima je anketirano 523 srednjoškolaca. Stavove mlađih o ovoj temi prezentovale su mlađe savjetnice na okruglom stolu, a Ombudsman za djecu uputio je preporuku, koja je rezultat ovih aktivnosti, Ministarstvu prosvjete i kulture.

Mladi savjetnici u aktivnostima institucija i organizacija

- Mreža savjeta učenika srednjih škola Republike Srske
Gotovo svi mladi koji su prošli edukaciju kroz trening seminare tokom 2012.godine su članovi savjeta učenika svojih škola, a Dejana Trkulja iz Kozarske Dubice, Saša Trivić iz Šamca i Jovana Đurić iz Doboja su članovi predsjedništva svojih regija u Mreži savjeta učenika RS.
- Dvanaest mlađih savjetnika uzelo je aktivno učešće na Konferenciji o učešću mlađih u razvoju rodne ravnopravnosti, koju je organizovalo Ministarstvo porodice, omladine i sporta i Gender centar. Tu su mlađi savjetnici prenijeli svoja iskustva o pravima djeteta i saradnji sa Gender centrom i dali svoje prijedloge za unapređenje ravnopravnosti polova u prezentaciji pod nazivom „Mladi savjetnici ombudsmana za djecu i prava djeteta u svjetlu rodne ravnopravnosti.“
- Na Naučnom skupu o pravima djeteta u Istočnom Sarajevu, od 29-30. juna koji je organizovao Pravni fakultet Univerziteta u Istočnom Sarajevu u partnerstvu sa Ombudsmenom za djecu i Gender centrom Vlade Republike Srske mlađi savjetnici su prezentovali svoje viđenje prava djeteta u uvodnom dijelu skupa.
- Mlada savjetnica, koja već ima iskustvo kao vršnjački edukator, bila je pozvana da u Miločeru, Crna Gora, od 25. do 29. juna pohađa III ECPD Međunarodnu ljetnju školu „Promocija i zdravstvena zaštita reproduktivnog zdravlja“. Jovana Đurić iz Doboja u Miločeru je prenijela iskustva koja ima kao mlađa savjetnica posebno zainteresovana za pitanja odnosa među polovima.
- 16. Susreti mlađih u Trebinju koje je organizovalo Ministarstvo porodice, omladine i sporta i Omladinski savjet bili su prilika da se 11 mlađih savjetnika (Natalija Bilbija, Dragutin Dedić, Radomirka Savić, Igor Marjanović, Marko Grujić, Aleksandra Letić, Marija Branković, Branka Grubačić, Jovana Đurić, Isidora Vuković, Aleksandra Drakulić) druži sa svojim vršnjacima iz cijele Republike i proširi svoja znanja u raznim oblastima kroz radionice koje su pohađali. Važno je istaći da je OSRS pozvao mlađe savjetnike da uzmu učešće na susretima, jer ih je prepoznao kao zainteresovane i odgovorne mlađe ljude koji svojim znanjem i ponašanjem mogu doprinijeti svakom događaju.
- 3.10.2012. održana je Centralna manifestacija u povodu obilježavanja Dječije nedjelje na kojoj su mlađi savjetnici ombudsmana za djecu, Nikolina Čivčić i Marko Grujić, u ime srednjoškolaca prisutne upoznali o njihovom organizovanju i načinu rada i promovisali aktivnosti koje su vođene tokom 2012.godine.
- 20.novembar, Međunarodni dan prava djeteta mlađi savjetnici su obilježili u svojim školama na razne načine. U nekoliko škola mlađi savjetnici su održali radionice o pravima djeteta, a u nekim školama postavljeni su info pultovi na kojima su mlađi savjetnici dijelili promotivne materijale Konvencije o pravima djeteta, postere i flajere Mreže mlađih savjetnika.
- 10.decembar, Međunarodni dan ljudskih prava, mlađi savjetnici su obilježili aktivnošću na okruglom stolu u Banjaluci „Reproducativno zdravlje-stavovi mlađih“, a u Doboju su posjetili priredbu u OŠ „Vuk Karadžić“ i sportsko takmičenje u florbolu za djecu s posebnim potrebama.

Aktivnosti na regionalnom nivou

Mladi savjetnici ombudsmana za djecu Republike Srpske aktivni su i u nevladinom sektoru. Tokom 2012. godine mladi savjetnici su sami izradili prijedloge za dva projekta koje su prepoznali Savjet Evrope i nevladina organizacija FOP fondacija koje su omogućile da se kroz ove seminare o pravima djeteta i ljudskim pravima obuči 50 mlađih iz BiH od čega i 6 mlađih savjetnika.

- 12-13.05.2012. uz pomoć FOP fondacije Slaven Dimitrić, mladi savjetnik iz Dervente, organizovao je seminar na temu „Demokratija i ljudska prava” u Derventi. Seminaru je prisustvovalo oko 30 učesnika iz RS i FBiH. Na seminaru su se obradivale teme vezano za stereotipe i predrasude, ravnopravnost, dječja prava, a tokom jedne radionice svi učesnici su upoznati sa radom Ombudsmana za djecu RS.
- 10-17.12. Mrakovica - Projekat „Juče, danas, sutra” podržan od Savjeta Evrope, okupio je 20 mlađih iz BiH koji su prošli obuku o ljudskim i dječijim pravima, a u projektu je učestvovalo i troje mlađih savjetnika (Igor Marjanović, Doboј, Natalija Bilbija, Nova Topola, Blaženka Lukić, Modriča). Projekat je ostvaren u saradnji Ombudsmana za djecu i UG „Petar Kočić“ iz Romanovaca čiji je član, nekadašnji mladi savjetnik, sada ambasador mira Savjeta Evrope.

Oba seminara bila su regionalnog karaktera i imala su za cilj edukaciju o pravima djeteta a kroz aktivno učešće mlađih savjetnika prezentovana je i Mreže mlađih savjetnika kao model istinske participacije mlađih u promociji i zaštiti prava djeteta.

Mladi savjetnici ombudsmana za djecu su u vrlo kratkom vremenu prepoznati kao veoma aktivni, odgovorni i kreativni mlađi ljudi čija znanja o pravima djeteta su dobar osnov za njihovu dalju nadogradnju.

9. ENOC/ENYA

ENYA – Evropska mreža mlađih savjetnika ombudsmana za djecu osnovana je 2010. godine na inicijativu ENOC-a, kako bi se omogućilo da djeca/mladi na evropskom nivou iznesu mišljenje o aktuelnim pitanjima koja ih se tiču.

Ombudsman za djecu prepoznao je važnost uključivanja djece iz Republike Srpske u ENYA, jer im to omogućava da sarađuju sa svojim vršnjacima i razmjenjuju iskustva u poznavanju, zaštiti, ostvarivanju i promociji prava djeteta na evropskom nivou i tako steknu sliku o iskustvima i stavovima svojih vršnjaka iz preko 17 evropskih zemalja.

Prvi sastanak mlađih savjetnika održan je u Strazburu, u oktobru 2010. godine, na kojem je Republika Srpska imala svog predstavnika. Mladi savjetnik Dejan Tatić iz dobojske Gimnazije razmjenjivao je mišljenje sa svojim evropskim vršnjacima iz 17 evropskih zemalja putem elektronskog foruma koji je pokrenula ENYA i tako stekao mogućnost daljeg angažovanja u ovom projektu.

Drugom ENOC/ENYA sastanku koji se održao u julu 2011. god. u Belfastu, Sjeverna Irska, iz Republike Srpske, pored Dejana Tatića prisustvovala je i Milica Kopuz iz Mrkonjić Grada, koji su učestvujući u radu radnih grupa za Obrazovanje i Internet, razmjenili iskustva sa svojim vršnjacima iz drugih evropskih zemalja i ponudili prijedloge i preporuke za ombudsmane za djecu. Na tom sastanku mlađi savjetnici iz Evrope izabrali su mlađog savjetnika iz Republike Srpske, da prenese njihove preporuke vezano za obrazovanje na Godišnjoj konferenciji Evropske mreže ombudsmana za djecu zajedno sa mlađom savjetnicicom sa Kipra.

Na 15. Godišnjoj konferenciji Evropske mreže ombudsmana za djecu koja je održana u Varšavi od 14. do 16. septembra mlađi savjetnik iz Republike Srpske, Dejan Tatić

prezentovao je stavove mladih savjetnika ENOC mreže mladih savjetnika o obrazovanju. U martu mjesecu 2012. godine započele su aktivnosti na ENYA forumu koji je na osnovu prijedloga djece ponudio za diskusiju 2 teme: Maloljetnička delikvencija i Djeca u institucionalnoj brizi.

Mladi savjetnici iz Republike Srpske učestvovali su u radu ENYA foruma, a najaktivniji su bili Blaženka Lukić, učenica SŠC „Jovan Cvijić“ iz Modriče i Stefan Marinković, učenik SŠ „Nikola Tesla“ iz Šamca koji su postavili najveći broj postova za ovu godinu. S obzirom na njihovo zalaganje da o temama na forumu daju što kvalitetnija zapažanja, komentare i sugestije izabrani su da predstavljaju stavove mladih na ENYA sastanku u Varšavi od 29-31.08.2012.

Izabrani mladi savjetnici su u Varšavi zajedno sa svojim vršnjacima, mladim savjetnicima iz Grčke, Francuske, sa Kipra, Malte, Irske, Norveške i drugih evropskih zemalja, dali svoje prijedloge i sugestije o navedenim temama.

Prijedlozi i zaključci mladih savjetnika iz Varšave prezentovani su ombudsmanima za djecu na 16. Godišnjoj konferenciji ENOC-a koja se održavala u Nikoziji u oktobru mjesecu. Tema ovogodišnje konferencije bila je „Maloljetnička delinkvencija – pravosuđe po mjeri djece, strukture i procesi za prevenciju i intervenciju“. Zamjenik ombudsmana za djecu, Zlatoljub Mišić, je učestvovao u radu dvije tematske radionice i na prvoj predstavio rezultate istraživanja Ombudsmana za djecu Republike Srpske o ekonomskoj eksploataciji djece. Tokom druge radionice zemlje članice predstavile su primjere dobre prakse. Zamjenik ombudsmana za djecu RS je kao primjer dobre prakse uspješne saradnje Institucije i nadležnih ministarstava predstavio Protokol o postupanju u slučajevima nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece.

XIV SARADNJA SA NEVLADINIM ORGANIZACIJAMA

Nevladin sektor, kao jedan od stubova civilnog društva, ima izuzetno važnu ulogu u promociji i zaštiti prava djeteta.

Uloga nevladinog sektora usmjerenja je, prije svega, na podizanje svijesti građana o ljudskim pravima uopšte i posebno pravima djeteta, njihovom ostvarivanju i njihovoj zaštiti. Za instituciju Ombudsmana za djecu aktivnosti ovih organizacija su vrlo često izvor informacija o povredi prava djeteta, posebno marginalizovanih grupa.

Svojim svakodnevnom djelovanjem na terenu, ukazuju na različite probleme ne samo u pojedinačnim slučajevima već i određenih kategorija djece, ukazuju na problem nasilja nad djecom i među djecom, probleme djece sa smetnjama u razvoju, probleme romske djece, istovremeno ukazujući i na mjerne i aktivnosti neophodne radi adekvatne podrške i pomoći djeci.

Bez obzira što Institucija ima drugačije metode rada, ali i zakonom utvrđene nadležnosti, u vrlo kratkom vremenu od uspostavljanja Institucije, prepoznata je potreba za zajedničkim radom na konkretnom problemu ili na određenu temu, sa osnovnim ciljem da se brže i efikasnije ostvari zajednički cilj.

Partnerstvo sa nevladnim organizacijama Institucija je koristila u svim slučajevima izmjena postojećih zakonskih rješenja ili inicijativa za donošenje novih zakona, kako bi iskustvima koja imaju u svom radu na najbolji način doprinijela adekvatnijoj zaštiti djece i njihovih prava, ali *da se - poveća stepen saradnje sa nevladnim sektorom i sa drugim sektorima civilnog društva koji rade sa djecom i za djecu .*¹⁷⁴

Za kratko vrijeme Institucija je primila inicijative brojnih nevladinih organizacija iz različitih oblasti dječijeg odrastanja.

Samo neke od njih su realizovane u 2012.godini.

1. Save the Children

Regionalni program „Prevencija eksploracije djece u Jugoistočnoj Evropi“ započet je tokom 2011. godine uz podršku međunarodne organizacije Save the Children i odnosio se na problem prosaćenja djece. Projekat traje do 2013. godine i izraz je volje i opredijeljenosti institucija, koje se bave promocijom i zaštitom dječjih prava da rade na stalnom unapređenju sistema zaštite djece od svih vidova zanemarivanja i/ili zlostavljanja, a posebno djece koja su žrtve bilo kojeg oblika eksploracije ili su u riziku da to postanu, i to povezivanjem i usklađivanjem sistema zaštite djece na regionalnom nivou.

Druge istraživanje u okviru ovog programa posvećeno je problemu seksualne eksploracije djece, a treće eksploraciji djece na internetu. Teme ovih istraživanja zajednički su predložile i usaglasile institucije iz zemalja regiona - učesnice Programa, što govori i o prisutnosti ovih problema u regionu i potrebi zajedničkog rada u njegovom prevazilaženju.

Pojava seksualne eksploracije djece nije nova, međutim tek u zadnjih nekoliko godina prisutna je sve veća osjetljivost na njeno prisustvo i posljedice koje ostavlja na razvoj i odrastanje djeteta, zbog toga i sve veća potreba za jačanjem sistema zaštite djece u ovoj oblasti.

¹⁷⁴ UN Komitet za prava djeteta, Zaključna razmatranja i preporuke 2005.godine, tačka 21.

Eksplatacija djece putem savremenih tehnologija je sve prisutnija te je njen istraživanje od posebnog značaja radi preduzimanja mjera u oblasti prevencije, edukacije i zaštite djece.

Istraživanje ovih pojava uz podršku Save the Children, Instituciji omogućava sagledavanje ovog problema u Republici Srpskoj, njegovo poređenje sa stanjem u zemljama u okruženju, te na osnovu istog predlaganje mjera i aktivnosti u zaštiti djece i njihovih interesa.

2. UNICEF

U okviru zajedničke inicijative Evropske unije i UNICEF-a za borbu protiv nasilja nad djecom „Zaštita djece od nasilja u Jugoistočnoj Evropi”, Regionalna kancelarija UNICEF-a u Sarajevu za Jugoistočnu Evropu organizovala je aktivnosti za „Jačanje sistema dječije zaštite u svrhu borbe protiv nasilja nad djecom”, u kojima je institucija aktivno učestvovala i dala svoj doprinos u razmjeni ideja i prakse sa kolegama iz drugih zemalja, kao i sa međunarodnim stručnjacima iz oblasti dječije zaštite.

3. Centar za promociju evropskih vrijednosti „Europlus”, Dobojski

Već nekoliko godina Ombudsman za djecu, kancelarija u Doboju, ima dobru saradnju sa Centrom za promociju evropskih vrijednosti „Europlus” koja se tokom 2012.godine provodila kroz učešće predstavnika Institucije u panel diskusiji na temu „Evropska unija u školi”, koju je organizovao Centar za promociju evropskih vrijednosti „Europlus” i Evropski institut iz Sofije, u saradnji sa Direkcijom za evropske integracije BiH.

4. Međunarodna asocijacija doktora medicine za Jugoistočnu Evropu iz Bijeljine

Baveći se pitanjem težine školske torbe i njenim uticajem po zdravlje djeteta, Institucija je ostvarila saradnju sa Međunarodnom asocijacijom doktora medicine za Jugoistočnu Evropu iz Bijeljine koji su proveli istraživanje o ovom problemu. Kao zajednička aktivnost usmjerena na rješavanje ovog pitanja, u Bijeljini je, uz prisustvo predstavnika nadležnih institucija i organizacija, održan okrugli sto na temu „Preventivne mjere zdravstvene zaštite djece u obrazovnom sistemu”.

Rezultat zajedničkih aktivnosti su preporuke Ombudsmana za djecu nadležnim institucijama za preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti u prevenciji posljedica koje težina školske torbe ima na razvoj i odrastanje djece.

5. Flexus Jeugdplein, nevladina organizacija iz Holandije

Holandska nevladina organizacija Fleksus radi na različitim projektima u Holandiji koji su usmjereni na podršku djeci, prije svega onoj koja su smještena u ustanovama socijalnog zbrinjavanja. U namjeri da svoje pedesetogodišnje iskustvo prenesu i na naše prostore, organizacija je zajedno sa Ombudsmanom za djecu projekte započela u Dječjem domu „Rada Vranješević”.

Realizacija projekta uz podršku Vlade Holandije započela je u februaru 2010. godine. Projektom je definisano da se djeca završnih razreda srednjih škola smještena u domu organizuju u posebnom dijelu ustanove, te da uz podršku vaspitača i predstavnika ove organizacije prolaze poseban program koji za cilj ima, prije svega, pripremiti djecu za izlazak iz ustanove. Prva iskustva pokazala su šta i u kojem pravcu treba unapređivati u radu sa ovom grupom djece kako bi efekti rada sa njima prije svega bili u njihovom interesu, ali i interesu društva u cjelini. Pored navedenog, u 2012. godine započete su aktivnosti u realizaciji novog projekta, koji bi se trebao realizovati u naredne tri godine, a čiji je cilj dodatni rad sa djecom koja imaju probleme u ponašanju. Organizovan rad sa ovom djecom, po principu jedan vaspitač - jedno dijete treba da doprinese korekciji u

ponašanju i jačanju odgovornosti kod djece. Novi program aktivnosti u dječjem domu dio je i Strategije za unapređenje položaja djece bez roditeljskog staranja.

6. Udružene žene, Banja Luka

Aktivnosti ovog udruženja već godinama su usmjerenе na zaštitu žena i djece od različitih oblika nasilja i zlostavljanja, te je Institucija u izvještajnom periodu ostvarila saradnju s ovim udruženjem vezano za istraživanje seksualne eksploracije djece. Dugogodišnje iskustvo koje organizacija ima, prije svega u radu sa žrtvama nasilja, ukazalo je i na potrebu donošenja Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece u čijoj izradi su aktivno učestvovali predstavnici udruženja i dale svoj doprinos u njegovoj izradi.

7. Udruženje građana „Budućnost“ Modriča

Institucija od početka svog rada sarađuje sa Udruženjem građana „Budućnost“ iz Modriče koje već godinama svoju aktivnost usmjerava na borbu protiv svih oblika nasilja u porodici i, posebno, na rad sa žrtvama takvog nasilja. Institucija je sa udruženjem u izvještajnom periodu zaključila sporazum o saradnji, kako bi zajedničkim aktivnostima u promociji i zaštiti prava djeteta, zajednički doprinijeli unapređenju sistemskih mjera u zaštiti djeteta.

Kako ova nevladina organizacija ima dugogodišnje iskustvo u radu sa djecom koja su žrtve svih oblika zlostavljanja i zanemarivanja, Institucija je sa istom ostvarila saradnju u izradi Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece, koji su svojim učešćem u radu radne grupe dali svoj doprinos u njegovoj izradi.

8. Udruženje za pomoć djeci i ženama žrtvama porodičnog nasilja „Ženski centar“ Trebinje

Saradnja sa Udruženjem realizovana je kroz projekat „Seksualna eksploracija djece u Republici Srpskoj“, kojom prilikom je Udruženje organizovalo fokus grupnu diskusiju sa stručnjacima različitih profila (policija, pravosuđe, centri za socijalni rad, škole) koji su svojim profesionalnim znanjem i radnim iskustvom dali doprinos u kvalitetnom sagledavanju ove problematike.

Ombudsman je uzeo aktivno učešće u Konferenciji koju je ovo udruženje organizovalo s temom „Poboljšanje zakona koji štite žrtve nasilja u porodici u Republici Srpskoj“ na kojoj su usaglašeni prijedlozi nevladinih organizacija za izmjenu zakona koji uređuju zaštitu žrtava nasilja u porodici.

9. Organizacija žena „Lara“ Bijeljina

Ombudsman za djecu Republike Srpske i Organizacija žena „Lara“ Bijeljina u izvještajnom periodu potpisali su u Bijeljini Memorandum o saradnji s ciljem zajedničke i koordinirane akcije na promociji i zaštiti prava djece.

Potpisnici Memoranduma su se saglasili da će na principima međusobnog uvažavanja i razumijevanja osigurati međusobnu razmjenu informacija, znanja i potrebne pomoći u zajedničkim aktivnostima na promociji dječijih prava i prevenciji kršenja ili povrede prava djeteta, te pružanja potrebne pomoći i podrške djeci čija su prava povrijeđena ili su žrtve bilo kakvog oblika zanemarivanja ili zlostavljanja.

Organizacija žena „Lara“ Instituciji je ustupila i svoje prostorije u kojima Ombudsman za djecu jednom mjesечно ima uredovne dane. Predstavnici organizacije, kao članovi radne grupe, aktivno su učestvovali u izradi Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja djece. S obzirom na dugogodišnje iskustvo koje imaju u zaštiti žrtava nasilja, njihovo učešće i doprinos u izradi Protokola svakako je vrlo važno.

10. Udruženje za pomoć djeci sa posebnim potrebama, Doboј

Saradnja sa ovim udruženjem ogleda se u učešću predstavnika Institucije u svim aktivnostima koje udruženje organizuje čime se daje naglasak na potrebu reagovanja svih segmenata društva u rješavanju problema koje imaju djeca s smetnjama u razvoju u ostvarivanju svojih prava. Ove godine udruženje je organizovalo okrugli sto o ovim pitanjima, ali je posebno značajna sportska manifestacija FlorDo u kojoj su učestvovala djeca s smetnjama u razvoju i pokazala da mogu mnogo samo kada im se pruži prilika.

11. Udruženje građana, Omladinski centar „Petar Kočić”, Romanovci

Ombudsman za djecu RS ostvario je saradnju sa Udruženjem građana „Omladinski centar Petar Kočić“ iz Romanovaca kroz realizaciju projekta „Juče, danas, sutra“ - Trening seminar za mlade trenere ljudskih prava i edukacije djece za mir, koji je odobren od Savjeta Evrope.

Poziv za saradnju na projektu Ombudsman za djecu je dobio od bivšeg mладог savjetnika Ratka Savića koji je jedan od mладих ambasadora mira Savjeta Evrope. Institucija je u okviru projekta pružila stručnu pomoć u pogledu prava djeteta, njihove promocije i zaštite i aktivno učestvovala u pripremi i održavanju trening seminara koji se održao na Kozari od 9-17.12.2012.

12. „Zdravo da ste“, Banja Luka

Institucija je u izvještajnom periodu, nastavila saradnju sa nevladinom organizacijom „Zdravo da ste“ koja dio svojih aktivnosti usmjerava na edukaciju djece o brojnim temama vezanim za prava djeteta. Tokom 2012. godine „Zdravo da ste“ je pozvao Ombudsman za djecu na saradnju u istraživanju o seksualnom i reproduktivnom zdravlju djece što je za Instituciju bila tema kojom se već bavila s ciljem da ispita stavove djece. Učešće u radnoj grupi omogućilo je Instituciji da da svoje mišljenje i uporedi metode i ciljeve istraživanja čime se doprinosi boljem sagledavanju ovog pitanja.

13. Udruženje građana „Otaharin“

Sa udruženjem građana „Otaharin“ čije aktivnosti su usmjerene prije svega u pružanju odgovarajuće podrške i pomoći romskoj djeci, Institucija je ostvarila saradnju radeći na istraživanju o prosjačenju djece u Republici Srpskoj. S obzirom da udruženje ima prostorije na istoj adresi na kojoj i organizacija žena „Lara“, u kojima Institucija ima uredovne dane, to je uvijek dobra prilika da se sa predstavnicima udruženja razmijene mišljenja i dobiju dodatne informacije o mjerama koje preduzimaju u zaštiti ove posebno osjetljive kategorije djece.

14. In fondacija

Ombudsman za djecu ostvario je saradnju sa In fondacijom vezano za uspostavljanje dnevnih centara za djecu u riziku i praćenje projekta „Podrška roditeljima u razvoju i jačanju pozitivnih roditeljskih vještina“. Institucija je pratila i predstavljanje istraživanja koje je provela In fondacija o iskustvima mlađih a vezano za različite oblike nasilja i traume u djetinjstvu.

XV SARADNJA SA INSTITUCIJAMA

Ostvarivanje prava djece i njihova zaštita pred nadležnim organima još uvijek nije na potrebnom nivou, mada je odnos nadležnih prema zahtjevima i preporukama Ombudsmana za djecu sa svakom godinom bolji. Saradnja nadležnih institucija sa institucijom Ombudsmana za djecu, govori o odnosu nadležnih prema onim pitanjima i problemima kojima se ukazuje na povrede i ugrožavanje prava djeteta. Zato je od izuzetne važnosti da ta saradnja za rezultat ima preduzimanje potrebnih mjera i aktivnosti koje su u datim uslovima moguće.

Sve veći broj organizacija i institucija prepoznaju ulogu i značaj Ombudsmana za djecu i potrebu zajedničkog rada u cilju unapređenja položaja i zaštite djece u različitim oblastima, te je sve veći broj obraćanja Instituciji u traženju rješenja kako u pojedinačnim slučajevima tako i u predlaganju sistemskih rješenja.

Posebno dobru saradnju Institucija je ostvarila sa Ministarstvom unutrašnjih poslova po različitim pitanjima zaštite prava djece. Zaštita djece od nasilja, nasilje u porodici, seksualno zlostavljanje djece, nasilje putem interneta, vršnjačko nasilje i mediji, upotreba pirotehničkih sredstava, prevencija maloljetničke delikvencije, samo su neke od tema na kojima je Institucija radila u saradnji sa MUP-om Republike Srbije. Brojne službe sa kojima je Institucija kontaktirala, pokazale su ne samo spremnost, već i inicijativu i potrebu preventivnog rada sa djecom, ali i sa odraslima, kako bi se umanjila potreba njihovog angažovanja onda kada nastali problem zahtijeva njihovu intervenciju, a to i jeste najbolja zaštita djece-prevencija.

U izvještajnom periodu, Institucija je ostvarila saradnju i sa Ministarstvom porodice, omladine i sporta s kojim je organizovala Centralnu manifestaciju povodom Dječje nedelje. Na toj manifestaciji promovisana je publikacija „Izbor međunarodnih dokumenata o pravima djeteta“ čiji su izdavači Ministarstvo i Institucija. Ova Publikacija ima za cilj da podstakne sve subjekte zaštite na aktivniju i odgovorniju ulogu i zajedničko djelovanje na unapređenju društvene brige za svako dijete.

Ministarstvo zdravlja i socijalne zaštite pored Ministarstva prosvjete i kulture spada u red onih ministarstva kojim se Institucija najčešće obraćala, što je negdje i očekivano, s obzirom da se najveći broj predmeta po kojima je Institucija postupala odnosi na postupanje centara za socijalni rad u postupcima za ostvarivanje i zaštitu prava djeteta. Kao drugostepeni organ, ministarstvo je u svim slučajevima, u zakonom zadatim rokovima donosilo drugostepeno rješenje, u nekoliko slučajeva obavilo je i nadzor u postupanju službi iz njegove nadležnosti. Pored toga, Ombudsman za djecu redovno je bio obaviješten o aktivnostima ministarstva u vezi sa sistemskim mjerama i aktivnostima koje su preduzimane (izmjene zakona, donošenje strategija i sl), ali i u dijelu promocije i prezentacije različitih aktivnosti iz oblasti zdravstvene i socijalne zaštite djece.

Institucija je od samog uspostavljanja ostvarila saradnju sa Javnim fondom dječije zaštite prije svega u realizaciji projekta socijalizacije djece i svojim angažovanjem, pokušava dati svoj doprinos naporima Fonda u realizaciji ove aktivnosti koja se godinama realizuje na zadovljstvo velikog broja djece i njihovih roditelja u Republici Srbiji.

Institucija se u izvještajnom periodu u značajnom broju predmeta obraćala nadležnim inspekcijskim službama. S obzirom na zakonom utvrđena ovlašćenja inspekcije da u vršenju kontrole u pojedinačnim predmetima cijene da li su nadležni postupali u skladu sa zakonom u različitim situacijama - donošenje odgovarajućeg upravnog akta, kontrola dječjih igraonica, kontrola izrečenih disciplinskih mjera i ocjenjivanja učenika u školi,

primjena zakona koji se odnose na zaštitu djece od upotrebe alkohola i duvanskih proizvoda, igre na sreću i sl, ta saradnja mora biti daleko kvalitetnija. Pravovremenim i adekvatnim reagovanjem inspekcijskih službi u pojedinačnim slučajevima, preventivno bi se djelovalo u brojnim oblastima i sigurno smanjio broj obraćanja Instituciji. Institucija se u izvještajnom periodu najčešće obraćala prosvjetnoj inspekciji u preduzimanju mjera iz njihove nadležnosti, u zaštiti djece i njihovih interesa, a zatim upravnoj inspekciji. U nekim slučajevima i više puta u istom predmetu, iz razloga što su odgovori u jednom broju predmeta bili samo prepričavanje događaja koji je poznat, bez stava inspekcije za postupanje odgovornih u pojedinačnim predmetima ili se odgovorom navodi samo da je izvršen vanredni inspekcijski pregled, bez dodatnog obrazloženja iz kojeg bi se vidjelo šta je rezultat tog pregleda.

Institucija je u izvještajnom periodu nastavila saradnju sa Gender centrom Vlade Republike Srpske prije svega u dijelu zaštite djece od svih oblika nasilja i posebno nasilja u porodici, te u ostvarivanju prava na obrazovanje, ali i zajedničkim djelovanjem u edukaciji djece o njihovim pravima uopšte, posebno njihovoj zaštiti od svakog oblika nasilja te rodnoj ravnopravnosti, ali i radom na pojedinačnim predmetima. Saradnja se u izvještajnom periodu odvijala kroz nekoliko različitih aktivnosti čime je nastavljena dobra praksa iz ranijeg perioda. Gender centar prepoznao je važnost edukacije djece i njihove participacije u svim pitanjima koja ih se tiču pa je podržao provođenje Programa „Pripreme za certifikaciju vršnjačkih edukatora o pravima djeteta za mlade savjetnike ombudsmana za djecu Republike Srpske“ koji je finansiran iz sredstava FIGAP Programa. Učešće zaposlenih iz Gender centra u aktivnostima tokom provođenja ovog programa doprinijelo je boljem razumijevanju prava djeteta i rodne ravnopravnosti. Mladi savjetnici su takođe pozvani da učestvuju u radu Konferencije o učešću mladih u razvoju rodne ravnopravnosti.

Saradnja sa Agencijom za informaciono društvo Republike Srpske odnosila se uglavnom na internet, njegove prednosti i rizike, kroz uspostavljanje internet stranice o zaštiti djece na internetu, štampanju brošure, radionica za djecu na temu odgovornog korišćenja interneta, i okruglih stolova u lokalnim zajednicama o zaštiti djece u ovoj oblasti. Već treću godinu za redom Ombudsman za djecu i Agencija zajednički organizuju obilježavanje Međunarodnog dana sigurnog interneta, a Agencija je dala svoj doprinos u istraživanju koje Institucija provodi u zaštiti djece na internetu.

Saradnja sa fakultetima u Republici Srpskoj za Instituciju je posebno važna. Prije svega, stručnjaci iz različitih oblasti svojim znanjem treba da doprinesu ne samo da određena pitanja ostvarivanja prava djece budu prepoznata, već što je vrlo važno da bude shvaćena njihova kompleksnost, uzroci, posljedice na razvoj djeteta, mogući načini zaštite. Svojim stručnim i argumentovanim pristupom, stručnjaci doprinose boljem razumijevanju prava djeteta, a u konačnom adekvatnijoj zaštiti djece u različitim oblastima. Zbog toga je Institucija i u izvještajnom periodu posebnu saradnju ostvarila sa Filozofskim fakultetom i Fakultetom političkih nauka u Banjaluci prije svega organizovanjem rasprava o određenim pitanjima kojima su oni uvijek dali svoj stručni doprinos.

Dodatna saradnja u izvještajnom periodu ostvarena je sa Pravnim fakultetom Univerziteta u Istočnom Sarajevu na čiju je inicijativu organizovan naučni skup „Prava djeteta i ravnopravnost polova – između normativnog i stvarnog“ na kojem su stručnjaci iz različitih oblasti, sa brojnih fakulteta sa prostora bivše Jugoslavije, iz više aspekata ukazali na problem normativnog i stvarnog u ostvarivanju i zaštiti prava djeteta.

U radu naučnog skupa učestvovali su i predstavnici resornih ministarstava, predstavnici nadležnih institucija pravosuđa, obrazovanja, socijalne zaštite, te mladi savjetnici

ombudsmana za djecu. Naučni skup je održan 28-29 juna 2012. godine, a organizatori skupa zajedno sa fakultetom bili su Ombudsman za djecu i Gender centar Vlade RS.

U izvještajnom periodu saradnja je ostvarena i sa Višom školom unutrašnjih poslova Banja Luka koja je radila istraživanje o vršnjačkom nasilju. Kako bi ovaj problem bio sagledan iz ugla stručnjaka različitih profila, a na osnovu izvršenih istraživanja, škola je za mart mjesec 2013. godine zakazala međunarodnu konferenciju na ovu temu. U povodu Međunarodnog dana prava djeteta škola je na dvodnevnoj konferenciji prezentovala rezultate istraživanja, te uvažavajući iskustva u radu i istraživanje koje je provela institucija Ombudsmana za djecu, odgovarajuće preporuke uputila nadležnim organima.

Institucija je po različitim osnovama ostvarila saradnju sa zaposlenima u zdravstvenim ustanovama. Uz puno razumijevanje suštinskog problema za brojna pitanja za koja smo ih kontaktirali, svojim stručnim znanjem i profesionalnim iskustvom podrška su Instituciji za brojna pitanja koja zahtijevaju posebna stručna znanja kao što su maloljetnički brakovi, maloljetne porodilje, djeca i alkohol, hitne službe, razvodi braka i povjeravanje djeteta. Posebna saradnja ostvarena je i sa zavodom „Dr Miroslav Zotović“ koji su u jednom broju predmeta u kojima je Institucija postupala, uložili maksimalan napor u podršci djeci sa smetnjama u razvoju.

Institucija je i u izvještajnom periodu ostvarila saradnju sa Gradom Banja Luka kako u traženju sistemskih rješenja za unapređenje brige za djecu na lokalnom nivou, tako i uključivanjem Institucije u Koordinacioni odbor za provođenje akcije „Gradovi/opštine prijatelji djece“ a koja, kroz saradnju brojnih subjekata iz različitih oblasti, treba da doprinese prepoznavanju dobre prakse i boljom zaštiti prava djeteta u različitim oblastima.

Sa opštinom Modriča Institucija je i u izvještajnom periodu nastavila saradnju započetu 2009. godine. Uz puno razumijevanje nadležnih u opštini i načelnika opštine lično, uspostavljen je dnevni centar za djecu u riziku. Osjetljivost za brojna pitanja dječijeg odrastanja, nadležni u opštini potvrđuju i svojim stalnim kandidovanjem novih prioriteta za opštinu u oblasti dječije zaštite.

Institucija je u izvještajnom periodu ostvarila saradnju i sa gradom Prijedor, koji je imao razumijevanje za potrebu institucije da u stalnom terminu bude prisutna u ovoj lokalnoj zajednici, te joj obezbijedio odgovarajući prostor za te aktivnosti.

Saradnja je ostvarena i sa Matičnom bibliotekom u Istočnom Sarajevu, koja brojnim sadržajima za djecu i inicijativom za dodatnim sadržajima ukazuje ne samo da prepoznaje potreba djece u različitim periodima, već i da ih realizuje. Biblioteka je instituciji omogućili da u njihovom prostoru, uredovne dane u ovom gradu ima jednom mjesечно.

U izvještajnom periodu saradnja je ostvarena i sa Centrom besplatne pravne pomoći. S obzirom da je prepoznata potreba njihovog dodatnog angažovanja u predmetima zaprimljenim u Instituciji, a koji zahtijevaju vođenje odgovarajućih postupaka, i tiču se uglavnom ostvarivanja prava djece na izdržavanje i plaćanje alimentacije, Institucija je sa Centrom potpisala sporazum o zajedničkom angažovanju na ovim pitanjima.

Omladinski savjet Republike Srpske već treću godinu u svoje aktivnosti uključuje i mlade savjetnike ombudsmana za djecu jer ih je prepoznao kao zainteresovane i odgovorne mlade ljudi koji svojim znanjem i iskustvom mogu doprinijeti različitim aktivnostima omladinskog organizovanja.

Saradnja je ostvarena i sa jednim brojem centara za socijalni rad i centara za mentalno zdravlje, jednim brojem osnovnih i srednjih škola koje su veoma zainteresovane za različite teme i probleme na koje je Institucija ukazivala, ali i drugim institucijama i

službama čija znanja i iskustva mogu doprinijeti boljem sagledavanju situacije na terenu, a time i boljim rješenjima za prevazilaženje postojećeg.

U narednom periodu Institucija će intenzivirati saradnju sa fakultetima kako bi se više radilo na edukaciji i senzibilizaciji javnosti za brojna pitanja sa kojima se djeca susreću na putu svog odrastanja.

XVI ODNOSI SA JAVNOŠĆU

Zakonom o Ombudsmanu za djecu¹⁷⁵ utvrđeno je da Ombudsman za djecu obavještava javnost o stanju prava djeteta u Republici Srpskoj. Postupajući u skladu sa Zakonom utvrđenim ovlašćenjima, Ombudsman za djecu je, saradnjom sa medijima, ostvario i dodatnu saradnju sa građanima koja treba da doprinese ne samo rješavanju pojedinačnih slučajeva, već sistemskom prepoznavanju i definisanju osnovnih zahtjeva i principa koji će doprinijeti poboljšanju položaja djece u različitim oblastima njihovog odrastanja.

Jedna od osnovnih specifičnosti u funkcionisanju institucije Ombudsmana je upravo njen odnos prema javnosti, čija je uloga u funkcionisanju Institucije višestruka, između ostalog, čini je vidljivijom, bližom potrebama građana, informiše je o pojedinačnim povredama prava djeteta, ukazuje na potrebe sistemskih rješenja u određenim oblastima.

I u izvještajnom periodu Institucija je koristila različite oblike da svoje djelovanje učini što vidljivijim i bliže onima zbog kojih je i uspostavljena.

Prije svega saradnja sa medijima. Veliko zanimanje medija za aktivnosti institucije Ombudsmana za djecu značajno je doprinijelo vidljivosti Institucije u javnosti, ali i informisanju javnosti o ostvarivanju prava djeteta uopšte, posebno u oblastima u kojima dolazi do povrede njihovih prava. I u izvještajnom periodu Institucija je ostvarila saradnju sa gotovo svim medijima i pisanim i elektronskim od lokalnog do državnog nivoa. Sa nekim medijima saradnja je bila bolja i ona je prije svega izraz njihove potrebe da o pitanjima zaštite prava djece informišu javnost, otvarajući na taj način brojna pitanja o kojima se do sada nije uopšte pisalo.

U 2012. godini Institucija je zaprimilila 142 zahtjeva, u kojima novinari traže stav Institucije o brojnim pitanjima dječjeg odrastanja.

Interes medija odnosio se na gotovo sva područja dječjeg odrastanja i sva prava djeteta, a najčešće na probleme nasilja nad djecom, i posebno slučajeve seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja, maloljetničke brakove i vanbračne zajednice maloljetnika, maloljetničke trudnoće, prosjačenje djece, neplaćanje alimentacije i problemi sa kojima se nose samohrani roditelji, zaštita djece od upotrebe alkohola, od opasnosti na internetu, zanemarivanja djeteta...

S obzirom da objašnjenja i komentari pojedinih slučajeva ugrožavanja prava djeteta zaista traže specifična stručna znanja iz različitih oblasti, sociološka, pedagoška, psihološka, komunikacije i dr, to je Institucija upućivala i na druge subjekte čija znanja i iskustva treba da doprinesu kvalitetnijem informisanju javnosti o brojnim pitanjima odrastanja djece i brige za djecu, odnosno o posljedicama, koje određene povrede prava imaju na njihov razvoj.

Institucija je, u izvještajnom periodu, i od medija zaprimila jedan broj prijava o povredi prava djece, a u jednom broju predmeta, izvještavanje medija o povredi prava djeteta, bili su osnov za Instituciju za traženje odgovora od odgovorne strane o postupanjima u vezi sa događajem o kojima je javnost obaviještena. Isto tako, za aktuelizovanje određenih pitanja, mediji su koristili istraživanja i izvještaje koje je Institucija na svojoj stranici objavila.

¹⁷⁵ Zakon o Ombudsmanu za djecu, član 5.

Mediji nesumnjivo, svojim angažovanjem doprinose podizanju svijesti o važnosti prepoznavanja prava djeteta i neophodnosti adekvatnog reagovanja u datim situacijama, ukazujući na povrede prava djeteta u različitim oblastima, ukazuju i na slabosti u sistemu - na one njegove dijelove koji nisu odgovorili na potrebe djece.

Obavještavanje javnosti o povredi prava djeteta, istovremeno ima i preventivnu i edukativnu ulogu - sprečavanje budućih sličnih pojava i upoznavanje, ne samo djece, već i onih koji brinu o djeci, o načinu i mogućnostima ostvarivanja i zaštite prava djeteta.

Aktivnosti Institucije u vezi sa problemima u ostvarivanju i zaštiti prava i interesa djece o kojima su mediji pisali izaziva reakciju u smislu većeg obraćanja Instituciji, bilo podnošenjem novih prijava za iste ili slične probleme, ili traženjem dodatnih informacija za situacije u kojima se dijete nalazi. Jedan broj građana, kao i u prethodnoj godini, kontaktirao je Instituciju da izrazi svoju podršku i temi i načinu na koji se o njoj govori. Takva situacija je posebno bila naglašena kod medijskih napisa o težini školske torbe. Roditelji su nam slali poruke i telefonom i mailom, pisali pisma da potvrde da upravo imaju taj problem, da su upravo vagali školsku torbu i sl.

Institucija je prema svim medijima imala isti pristup, što znači da saopštenja koja idu iz Institucije idu istovremeno prema svim medijskim kućama, i drugo, svi mediji su na njihov zahtjev, odgovor Institucije dobili u roku koji su ostavili.

Institucija je, pored saradnje sa medijima, koristila i druge načine kako bi svoje djelovanje učinila dostupnim javnosti.

Internet stranica Institucije, prepoznatljiva je po svom sadržaju i nije samo informativnog karaktera, već je i u funkciji edukacije njenih korisnika. Sadržaji na internet stranici svakodnevno se ažuriraju i namijenjeni su prije svega djeci i svima koji brinu o djeci, ali i medijima i najširoj javnosti. Zbog toga se na stranici objavljuju i radovi stručnjaka iz različitih oblasti, ali i odgovori na česta pitanja Instituciji.

Stalno povećanje broja posjetilaca stranice www.djeca.rs.ba Instituciju obavezuje i na dodatne sadržaje. Stranice mnogih škola i osnovnih i srednjih upućuju njihove korisnike na sajt Ombudsmana za djecu.

Jedna majka u svom pismu Instituciji između ostalog piše: „*Prije svega dozvolite mi da izrazim svoje zadovoljstvo sadržajnim web site-om gdje se zaista na jednom mjestu mogu naći vrlo korisne informacije o Vašem radu i pravima djece*“¹⁷⁶ Slične ocjene za internet stranicu Institucije dale su i nevladine organizacije, ali i stručnjaci iz ove oblasti.

Pored navedenog, štampanje Godišnjeg izvještaja, njegovo objavljivanje na internet stranici Institucije i dostavljanje na brojne adrese, ima za cilj da najšira javnost bude upoznata ne samo sa aktivnostima Institucije u vezi sa ostvarivanjem i zaštitom prava djeteta u različitim oblastima, već sa onim pitanjima i problemima kojima se najčešće ukazuje da dovode do povrede prava djeteta.

Pored Godišnjeg izvještaja i Posebni izvještaji Ombudsmana za djecu su dostupni javnosti. Posebni izvještaji uvijek proizilaze iz šire rasprave o određenom problemu o čemu je javnost upoznata već u toku rasprave, a onda i dodatno njegovim objavljivanjem na internet stranici Institucije. Pored izvještaja, i sve preporuke, mišljenja i inicijative Institucije se javno objavljuju. Praktično, sve dnevne aktivnosti Institucije su dostupne javnosti, što su za medije informacije koje oni koriste.

Za informisanje javnosti Institucija je koristila i lične kontakte sa različitim ciljnim grupama (savjeti učenika, posjete školama, vrtićima, roditeljski sastanci, saradnja sa

¹⁷⁶ Predmet broj:109-9-PŽ/13

vladinim institucijama, saradnja sa nevladinim organizacijama...), što je za Instituciju posebno važno.

Ostvarivanje i zaštita prava djeteta zahtijeva, između ostalog, izvještavanje o svim temama i ukazivanje na sve situacije i sve pojave kojima se povređuju ili ugrožavaju prava djece, naravno, na način koji djecu neće dodatno povrijediti.

Ostvarivanje i zaštita prava djeteta zahtijeva i izvještavanje o pozitivnim primjerima i dobrim praksama koje na žalost nisu prepoznate, zahtijeva više sadržaja namijenjih djeci različitog uzrasta, mišljenja djece o pitanjima koja se njih tiču, ali i saradnju sa medijima svih institucija i službi koje rade sa djecom. Mediji, u kontaktu sa Institucijom, vrlo često naglašavaju da teško dođu do sagovornika u pojedinim službama, posebno kada su u pitanju osjetljive teme, a predstavnici tih istih službi od medija očekuju više osjetljivosti za sva izvještavanja koja se odnose na djecu.

U tom smislu Institucija će, u najboljem interesu djeteta, i u narednom periodu nastaviti saradnju sa medijima, ali i podsticati subjekte zaštite da svoj rad sa djecom učine transparentnijim, da svoje aktivnosti, programe i mjere i opšta akta učine dostupnim onima kojima su namijenjeni.

XVII OSTALE AKTIVNOSTI

Pitanja i problemi na koje ukazuju organizacije i institucije koje se bave zaštitom prava djeteta zemalja okruženja gotovo su identični onima na koje se ukazuje u Republici Srpskoj i Bosni i Hercegovini. Čak i struktura žalbi i prioriteti za djelovanje institucija iz okruženja, potvrđuju da su razlike neznatne, bez obzira i na činjenicu da su i određena zakonska rješenja i organizovanje i rad službi za zaštitu prava djeteta drugačiji. Zbog toga je izuzetno važna saradnja sa svima onima koji imaju dobru praksu i dugogodišnje iskustvo i normativni okvir čija su rješenja u praksi našla svoju punu primjenu.

Institucija je po pozivu prisustvovala međunarodnim konferencijama:

Međunarodne konferencije

Beograd	11.05.2012.
	Regionalni okrugli sto „Teret dokazivanja nediskriminacije”
Podgorica	17.05.2012
	Tematski sastanak CRONSEE
Varšava	29-31.08.2012.
	ENYA sastanak
Budva	12-14. septembar 2012.
	Redovna Godišnja konferencija CRONSEE
Nikozija	10 - 12. oktobar 2012.
	16. Godišnja konferencija i Generalna skupština ENOC-a

Na poziv organizatora Institucija je prisustvovala:

Banja Luka	05.01.2012. „Republički Srpskoj za rođendan” - Završna svečanost manifestacije koju organizuje Republički pedagoški zavod
Banja Luka	31.01.2012. „Podrška roditeljima u razvoju i jačanju pozitivnih roditeljskih vještina”
Teslić	15.-17.02.2012. Edukativni seminar „Seksualno zlostavljanje djece – prepoznavanje, intervju i kriteriji za potvrđivanje”
Banja Luka	16.02.2012. Konferencija „Prednosti informacionih tehnologija u obrazovanju”
Banja Luka	20.02.2012. Prezentacija izvještaja „Praćenje i analiza krivičnih postupaka iz sudske prakse u oblasti rodno zasnovanog nasilja osnovnih i okružnih sudova Banja Luka, Bijeljina, Doboј, Istočno Sarajevo i Trebinje”
Banja Luka	29.02.2012. Okrugli sto „Unapređenje multisektoralnog pristupa u radu sa spolno zlostavljanim i zanemarenim maloljetnicama”
Sarajevo	19.03.2012 Javna rasprava „Etički kodeks istraživanja sa djecom i o djeci u BiH”

Vlašić	26-29.03.2012.
Istočna Ilička	Trening seminar „Obrazovanje za društvenu pravdu” 04.04.2012
	Na poziv predstavnika Centra za socijalni rad Istočna Ilička, organizovana je radionica sa učenicima VI odjeljenja, u povodom projekta „Edukacija učenika o vršnjačkom nasilju”, koju organizuje Centar za socijalni rad Istočna Ilička.
Teslić	05-06.4.2012.
	Okrugli sto „Promovisanje alternativne brige i smještaja djece bez roditeljskog staranja”
Banja Luka	07-20.04. 2012. 6. Međunarodni festival dječije poezije – „Dječije carstvo Mikrofin”
Trebinje	03. i 04.05.2012. Konferencija: „Poboljšanje zakona koji štite žrtve nasilja u porodici u Republici Srpskoj”
Doboј	15.05.2012. Panel diskusija „Evropska Unija u školi”
Banja Luka	16.05.2012. Predstavljanje dokumenta „Politika unapređenja ishrane djece do 5 godina života u Republici Srpskoj”
Sarajevo	11-13.06.2012. Trening seminar „Trening za OCD u praćenju sprovedbe državne strategije za borbu protiv nasilja nad djecom u BiH 2011-2015. i izvještavanju u sjeni”
Banja Luka	18.06.2012. Konferencija „Učešće mladih u razvoju rodne ravnopravnosti”
Banja Luka	19.06.2012. Konferencija „Nasilje među mladima, rezultati istraživanja i programi prevencije”
Banja Luka	30.08.2012. Okrugli sto „Inkluzivno obrazovanje u Republici Srpskoj-stanje i perspektive”
Banja Luka	31.08.2012. Okrugli sto „Unapređenje multidisciplinarnog pristupa u borbi protiv rodno zasnovanog nasilja”
Banja Luka	12 i 13.09.2012. Seminar „Maloljetnička delinkvencija - perspektiva i iskustva Evropske Unije”
Sarajevo	18-19.09.2012. Konferencija „Jačanje sistema dječije zaštite u svrhu borbe protiv nasilja nad djecom”
Banja Luka	05.10.2012. „XIII susreti dječijih domova BiH” - Debata na temu Prednosti i nedostaci interneta, društvenih mreža i mobilnih telefona
Banja Luka	19.11.2012. Predstavljanje rezultata istraživanja „Ispitivanje učestalosti anemije i faktore koji dovode do anemije u opštoj populaciji u Republici Srpskoj”
Teslić	22.11.2012. Okrugli sto „Vršnjačko nasilje”
Sarajevo	13.12.2012.

Regionalna konferencija „Sveobuhvatan pristup rješavanju problema sigurnosti djece i mlađih na internetu”

Institucija je organizovala:

Banja Luka	28.02.2012. Konferencija „Otkrijmo digitalni svijet zajedno ... bezbjedno!” povodom obilježavanja Međunarodnog dana bezbjednog interneta
Banja Luka	26.04.2012 Okrugli sto „Seksualna eksploracija djece u Republici Srpskoj”
Doboj	30.05.2012. Prezentacija rezultata istraživanja o seksualnoj eksploraciji djece u Republici Srpskoj
Istočno Sarajevo	29 - 30.06.2012. Naučni skup – „Prava djeteta između normativnog i stvarnog”
Banja Luka	19.11.2012. Okrugli sto „Otklanjanje prepreka - uslov za uključivanje u zajednicu djece sa smetnjama u razvoju”
Bijeljina	23.11.2012. Okrugli sto „Preventivne mjere zdravstvene zaštite djece u obrazovnom sistemu”
Banja Luka	10.12.2012. Okrugli sto „Reproaktivno zdravlje – stavovi mlađih”

PUBLIKACIJE

U 2012. godini Institucija je štampala sljedeće publikacije:

1. Prevencija eksploracije djece u Jugoistočnoj Evropi, Seksualna eksploracija djece u Republici Srpskoj
2. Prevention of Child exploitation in the South East Europe, Sexual exploitation of Children in Republic of Srpska
3. Priručnik za vršnjačke edukatore
4. Vršnjačko nasilje, istraživanje Ombudsmana za djecu i Mreže mlađih savjetnika
5. Izbor međunarodnih propisa o pravima djeteta
Ova publikacija štampana je u saradnji sa Ministarstvom porodice, omladine i sporta. Publikacija sadrži Deklaraciju o pravima djeteta, 1924., Deklaraciju o pravima djeteta iz 1955. Konvenciju o pravima djeteta i njene fakultativne protokole, te svih 13 opštih komentara Komiteta za prava djeteta, kao i Evropsku konvenciju o ostvarivanju dječijih prava. Publikacija ima za cilj da podstakne sve subjekte zaštite na aktivniju i odgovorniju ulogu i zajedničko djelovanje na unapređenju društvene brige za svako dijete.
6. Konvencija o pravima djeteta na jeziku prilagođenom djeci
7. Djeca na internetu
8. Mreža mlađih savjetnika - letak

XVIII IZVRŠENJE BUDŽETA

Red. broj	Analitički konto	NAZIV KONTA	FOND 01
I	411111	Rashodi za bruto naknade troškova i ostalih ličnih primanja zaposlenih	653.495,53
	411200	Rashodi za bruto plate	653.495,53
1	4111-11	Rashodi za osnovnu platu	393.859,32
2	4111-21	Rashodi za naknade plata za porodiljsko odsustvo koje se refundiraju	1.356,50
3	4111-91	Rashodi za poreze na platu	43.065,03
4	4111-92	Rashodi za doprinose za penzijsko i invalidsko osiguranje	122.620,63
5	4111-95	Rashodi za doprinose zdravstveno osiguranje	76.289,86
6	4111-97	Rashodi za doprinose za osiguranje od nezaposlenosti	6.427,14
7	4111-98	Rashodi za doprinose za dječiju zaštitu	9.877,05
II	412111	Rashodi po osnovu zakupa	47.844,78
1	4121-12	Rashodi za zakup poslovnih objekata i prostora	47.844,78
III	412200	Rashodi po osnovu utroška energije, komunalnih, komunikacionih i transportnih usluga	24.813,96
1	4122-11	Rashodi po osnovu utroška električne energije	3.278,11
2	4122-12	Rashodi za centralno grijanje	7.698,88
3	4122-21	Rashodi za uslugu vodovoda i kanalizacije	529,20
4	4122-22	Rashodi za usluge odvoza smeća	581,70
5	4122-23	Rashodi za usluge deratizacije	70,75
6	4122-31	Rashodi za usluge korišćenja fiksnog telefona	5.312,14
7	4122-32	Rashodi za usluge korišćenja mobilnog telefona	2.645,86
8	4122-33	Rashodi za usluge interneta	1.334,50
9	4122-34	Rashodi za poštanske usluge	1.407,60
10	4122-35	Rashodi za RTV pretplatu	21,65
11	4122-39	Rashodi za ostale komunikacione usluge-iznajmljena linija	1.933,57
IV	412300	Rashodi za režijski materijal	4.992,88
1	4123-11	Rashodi za kompjuterski materijal	1.747,50
2	4123-12	Rashodi za obrazce i papir	260,21
3	4123-13-	Rashodi za registratore, fascikle i omote	252,14
4	4123-19	Rashodi za ostali kancelarijski materijal	114,63
5	4123-21	Rashodi za hemijski materijal za održavanje čistoće	95,13
6	4123-22	Rashodi za pomagala za održavanje čistoće	47,49
7	4123-29	Rashodi za ostali materijal za održavanje čistoće	869,57
8	4123-31	Rashodi za dnevnu štampu	589,91
9	4123-32	Rashodi za službena glasila	506,10
10	4123-33	Rashodi za stručne časopise	295,00
11	4123-39	Rashodi za ostalu stručnu literaturu	150,00
12	4123-99	Rashodi za ostali režijski materijal	65,20
V	412500	Rashodi za tekuće održavanje	3.616,93
1	4125-31	Rashodi za tekuće održavanje prevoznih sredstava	2.014,87

2	4125-32	Rashodi za tekuće održavanje kancelarijske opreme	569,80
3	4125-33	Rashodi za tekuće održavanje komunikacione opreme	911,96
4	4125-34	Rashodi za tekuće održavanje grijne, rashladne i zaš.opreme	120,30
VI	412600	Rashodi po osnovu putovanja i smještaja	14.496,03
1	4126-11	Rashodi po osnovu dnevница za službena putovanja u zemlji	1.100,00
2	4126-12	Rashodi po osnovu smještaja i hrane za službena putovanja u zemlji	183,60
3	4126-19	Ostali rashodi po osnovu službenih putovanja u zemlji	86,48
4	4126-21	Rashodi po osnovu dnevница za službena putovanja u inostranstvu	1.848,71
5	4126-22	Rashodi po osnovu smještaja i hrane za službena putovanja u inostranstvu	3.494,54
6	4126-23	Rashodi po osnovu javnog prevoza za službena putovanja u inostranstvu	1.059,00
7	4126-26	Rashodi po osnovu javnog prevoza za službena putovanja u inostranstvu	460,00
8	4126-29	Ostali rashodi po osnovu službenih putovanja u inostranstvu	865,20
9	4126-31	Rashodi po osnovu utroška benzina	5.398,50
VII	412700	Rashodi za stručne usluge	3.183,57
1	4127-21	Rashodi za osiguranje vozila	994,86
2	4127-25	Rashodi za osiguranje zaposlenih	460,13
3	4127-29	Rashodi za ostale usluge osiguranja	8,00
4	4127-31	Rashodi za usluge štampanja, grafičke obrade, kopiranja i sl.	1.050,75
6	4127-71	Rashodi za usluge održavanja računarskih programa	669,83
VIII	412900	Ostali nepomenuti rashodi	9.005,04
1	4129-22	Rashodi po osnovu kotizacija za seminare, savjetovanja i simpozija za zaposlene	859,55
2	4129-31	Rashodi za bruto naknade volontera	1.025,36
3	4129-37	Rashodi za bruto naknade po ugovoru o djelu	1.733,34
5	4129-41	Rashodi po osnovu reprezentacije u zemlji	873,75
6	4129-42	Rashodi po osnovu reprezentacije u inostranstvu	166,62
7	4129-43	Rashodi po osnovu organizacije prijema, manifestacija i sl.	1.267,75
8	4129-44	Rashodi za poklone-novogodišnji paketići	300,27
9	4129-73	Rashodi za takse i naknade za registraciju vozila	587,89
10	4129-92	Rashodi po osnovu članarina	2.110,83
11	4129-99	Ostali nepomenuti rashodi	79,68
1	ODOBREN BUDŽET ZA 2012.GODINU		755.000,00
2	NAKNADNO DOBIJENA SREDSTVA IZ BUDŽETA		6.978,54
3	UKUPNA SREDSTVA (1+2)		761.978,54
5	UKUPNO REALIZOVAVANO U 2012.GODINI		761.448,72
6	OSTALO OD UKUPNO ODOBRENIH SREDSTAVA		529,82

SREDSTVA DOBIJENA OD DONATORA U 2012.GODINI

Tekući grantovi od međunarodnih organizacija	52.555,51
Transferi za tekuće grantove u zemlji(FIGAP program)	20259,83
UKUPNO SREDSTAVA OD DONACIJA-GRANTOVI	72815,34

XIX PLANIRANE AKTIVNOSTI ZA 2013. GODINU

U skladu sa Zakonom utvrđenim ovlašćenjima:

- Institucija će kao i u prethodnom periodu pratiti aktivnosti u pripremi zakona i drugih propisa kojima se uređuju pitanja od značaja za zaštitu prava djeteta, te u skladu sa zakonom utvrđenim ovlašćenjima aktivno učestvovati u donošenju istih;
- U 2013. godini, Institucija će aktivnosti usmjeriti prevenstveno na primjenu Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece, u smislu promocije i prezentacije Protokola i edukacije subjekata zaštite na koje se Protokol odnosi i posebno djece.
- U 2013. godini Institucija će nastaviti aktivnosti na informisanju javnosti o sigurnom korišćenju interneta, promociji odgovornog korišćenja interneta te ukazivanja na moguće rizike i opasnosti kojima djeca mogu biti izložena putem interneta, a vezano za rezultate istraživanja započetog krajem 2012. godine,
- Izvršiti istraživanje o mjerama porodično pravne zaštite koje, prema Porodičnom zakonu, određuje organ starateljstva (stalni nadzor, pojačan nadzor, pojačan nadzor u drugoj porodici, pojačan nadzor organa starateljstva) u cilju zaštite djeteta i njegovih interesa, kako bi se dodatno skrenula pažnja na neophodnost adekvatnih mjera porodično pravne zaštite radi ublažavanja posljedica koje za dijete nastaju njihovim izostankom.

Ombudsman za djecu će nastaviti saradnju sa djecom i školama, tako što će, prema utvrđenom planu, ali i po pozivu, organizovati radionice u školama kako bi djecu upoznala sa njihovim pravima i mogućnostima zaštite tih prava te ih podstakla na iznošenje njihovog mišljenja.

Institucija će nastaviti saradnju sa savjetima učenika osnovnih škola te Mrežom savjeta učenika srednjih škola, aktuelizirajući teme i probleme o pitanjima za koje sami smatraju da ih treba dodatno definisati, ili o kojima trebaju više znati, kako bi zajedničkim radom doprinijeli njihovom kvalitetnijem ostvarivanju.

Institucija će u 2013. godini jačati Mrežu mladih savjetnika i rad sa djecom i mladima koji su, prije svega, zainteresovani da svojim angažovanjem zajedno sa Institucijom rade na onim pitanjima i problemima sa kojima se svakodnevno susreću.

Institucija će u radu sa djecom, posebno aktuelizirati pitanja prava, obaveza i odgovornosti djece u obrazovnom sistemu, prava djece u porodici, prava djece u sukobu sa zakonom.

I u 2013. godini, Institucija će u okviru projekta socijalizacija djece preuzeti dodatne mјere kako bi njeno prisustvo sa djecom u ovom kampu bilo ostvareno po mogućnosti u više smjena sa ciljem edukacije djece o njihovim pravima i podsticanja na iznošenje vlastitog mišljenja, ali i dobijanja informacija o tome koliko se njihova prava ostvaruju u njihovim školama, u porodici i lokalnoj zajednici.

Obilježavanju Dječije nedjelje i Dana prava djeteta, Dana bezbjednog interneta, Institucija će i u narednoj godini posvetiti dužnu pažnju, prije svega zbog promocije dječijih prava i aktivnije uloge svih i institucija i pojedinaca u zaštiti djece i njihovih interesa.

Institucija će, naravno, kontinuirano raditi po žalbama građana kojima se ukazuje na povredu prava i interesa djece, očekujući da se svakom godinom, u ukupnom broju žalbi prepozna interes djece kao podnositelja žalbe.

Nastaviti saradnju sa medijima u cilju obavještavanja javnosti o stanju prava djeteta, povredi tih prava i aktivnostima Institucije na unapređenju situacije u pojedinim oblastima prava djeteta.

Nastaviti saradnju sa nevladinim organizacijama o svim pitanjima u kojima zajedničkim angažovanjem možemo dobiti bolji rezultat, posebno vezano za primjenu Protokola o postupanju u slučaju nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja djece.

Institucija će nastaviti saradnju sa institucijama ombudsmana zemalja okruženja, te kao punopravan član ENOC-a i CRONSEE aktivno doprinositi unapređenju rada ovih asocijacija.